

วารสารวิชาการ

วารสาร

JOURNAL OF LANGUAGE AND CULTURE

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

ISSN 2630-0168 (Print)

ISSN 2672-9458 (Electronic)

เครือข่ายนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรม

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

วิจิตรวรรณสาร

WIWITWANNASAN

Journal of Language and Culture

ISSN 2630-0168 (Print)

ISSN 2672-9458 (Electronic)

ผู้เขียนประจำฉบับ

สุภาพร คงศิริรัตน์
กฤษฎา ศรีธรรมมา
เชษฐา จักรไชย
ศรินทร์ ทองธรรมชาติ
อรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร
เมตตา เก่งชูวงศ์
นัยนา ประทุมรัตน์
ปรีย นิลแสงรัตน์
วรวรรณ ศรียาภัย
จุไรรัตน์ รัตติโชติ
ปาริชาติ โพธิ
ชญุตตา วงสาวดี
สังเวียน ปิ่นกาลัง
นฤมล อินทร์ประสิทธิ์
ศิริลักษณ์ บัตรประโคน
สาโรจน์ หมี่แรต
ชาคริต แก้วทันคำ

วชิรบรรณสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

เจ้าของ

เครือข่ายนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรม

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพร คงศิริรัตน์

ราชบัณฑิตยสภา

มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผู้ทรงคุณวุฒิ

ศาสตราจารย์ ดร.ดวงมณ จิตรจำนงค์

ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว

ศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ

รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร พานโพธิ์ทอง

รองศาสตราจารย์สงบ บุญคล้าย

รองศาสตราจารย์ ดร. ธิญญา สังขพันธ์

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ เกศเทศ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภักดีคำ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวรรณ นันทจันทุล

รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์

รองศาสตราจารย์ ดร.ชลอ รอดลอย

รองศาสตราจารย์สุณีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาตะวันออก

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วិธีรณนสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

รองศาสตราจารย์กฤษฎา ศรีธรรมมา

รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร รักดีผาสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารียา หุตินทะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สกุล บุญยทัต

นางชมัยกร บางคมบาง

Dr.Nguyen Thi Thuy Chau

Dr. Chom Sonngang

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศิลปินแห่งชาติ

Vietnam National University

Royal Academy of Cambodia

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ รักษ์มณี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประกิจ จันตะเคียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชษฐา จักรไชย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กอบกาญจน์ วิเศษรัมย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติา เจียพงษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชดา ลาภใหญ่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรัฐพร ไทยงูเหลื่อม

ดร.วิชุดา พรายยงค์

ดร.สรพันธ์ นันตะภูมิ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

มหาวิทยาลัยพะเยา

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมนคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

วिवิธวรรณสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยเสน อ.ตรีวิเศษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายภาษาต่างประเทศ

ดร.สมศักดิ์ พันธุ์ศิริ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อาจารย์บำรุง กันรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ดร.พิสุทธิพงศ์ เอ็นดู

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

ประสานงาน

อาจารย์ยุพาวดี อาจหาญ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อาจารย์ทิพย์วัลย์ เหมรา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

พิสูจน์อักษร

อาจารย์สันติภาพ ชำรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อาจารย์ณภัทร เขาวินม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อาจารย์พิพัฒน์ ประเสริฐสังข์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อาจารย์ปณิดา ทองบุญชม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อาจารย์อรรณพ ธรรมรังสี

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

วิวิธวรรณสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

ประสิทธิภาพเว็บไซต์

ดร. สันทรัพย์ ยืนยาว

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ศิลปกรรม-รูปเล่ม-ภาพประกอบ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปาลิตา ผลประดับเพชร

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ประชาสัมพันธ์

อาจารย์อุภาวณัน นามศิริ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

WIWITWANNASAN

Vol.4 No.1 (January - April) 2020

Publisher

Network of Academics on Language and Culture

Editorial Consultant

Adjunct Prof. Chamnong Thongprasert

Assoc. Prof. Dr. Supaporn Kongsirirat

Fellow of The Royal Society

Naresuan University

Expert

Prof. Dr. Duangmon Chitchamnong

Prince of Songkla University

Pattani Campus

Prof. Chuan Petkaew

Suratthani Rajabhat University

Prof. Dr. Pathom Hongsuwan

Maharakham University

Assoc. Prof. Dr. Natthaporn Panpothong

Chulalongkorn University

Assoc. Prof. Sagnop Boonkloi

Eastern Language Specialist

Assoc. Prof. Dr. Thanya Sangkhaphanthanon

Naresuan University

Assoc. Prof. Dr. Boonyong Ketthet

Walailak University

Assoc. Prof. Dr. Santi Phakdeekam

Srinakharinwirot University

Assoc. Prof. Dr. Wilaisak Kingkham

Kasetsart University

Assoc. Prof. Dr. Siriwan Nantachantoon

Kasetsart University

Assoc. Prof. Dr. Wilaiwan Khanittanan

Thammasat University

Assoc. Prof. Dr. Chalor Rodloy

Lampang Rajabhat University

Assoc. Prof. Sunee Leopenwong

Khon Kaen University

WIWITWANNASAN

Vol.4 No.1 (January - April) 2020

Assoc. Prof. Krisada Sridharmma

Assoc. Prof. Dr. Somkiat Wattanapongsakul

Asst. Prof. Dr. Siriporn Phakdeephasook

Asst. Prof. Areeya Hutinta

Asst. Prof. Sakun Bunyathat

Mrs. Chamaiporn Bangkombang

Dr. Nguyen Thi Thuy Chau

Dr. Chom Sonnang

Maha Sarakham Rajabhat
University

Sukhothai Thammathirat
Open University

Chulalongkorn University

Silpakorn University

Silpakorn University

National Artist

Vietnam National University

Royal Academy of Cambodia

Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Somkiat Rakmanee

Asst. Prof. Prakit Chantakhian

Asst. Prof. Dr. Chettha Chakchai

Asst. Prof. Dr. Kobkan Wisesram

Asst. Prof. Dr. Suchada Jiaphong

Kasetsart University

Buriram Rajabhat University

Rajabhat Maha Sarakham
University

Phetchabun Rajabhat
University

Pibulsongkram Rajabhat
University

WIIWITWANNASAN

Vol.4 No.1 (January - April) 2020

Asst. Prof. Dr. Warawat Sriyabhaya
Asst. Prof. Dr. Rachada Lapyai
Asst. Prof. Dr. Jiratthiporn Thainguluam

Dr. Wichuda Praiyong
Dr. Soraphan Nantaphum

Editor in Chief

Assoc. Prof. Dr. Bunsanoe Triwiset

Assistant Editor for Foreign Language

Dr. Somsak Phansiri
Bamrung Kanram
Dr. Pisutpong Endoo

Phayao University
Rangsit University
Nakhon Ratchasima Rajabhat
University
Dhonburi Rajabhat University
Rajamangala University of
Technology Isan Surin
Campus

Buriram Rajabhat University

Buriram Rajabhat University
Buriram Rajabhat University
Rajamangala University of
Technology Isan Surin
Campus

WIWITWANNASAN

Vol.4 No.1 (January - April) 2020

Coordinator

Yuphawadee Athan

Thippawan Hemmara

Buriram Rajabhat University

Buriram Rajabhat University

Proofreader

Santiphap Charam

Napat Chawnuam

Phiphat Prasertsang

Panida Thongbunchom

Attapol Thummarungsri

Buriram Rajabhat University

Buriram Rajabhat University

Buriram Rajabhat University

Buriram Rajabhat University

Buriram Rajabhat University

Web Editor

Dr. Sinsup Yuenyaw

Buriram Rajabhat University

Layout Editor

Asst. Prof. Palita Phonpradapphet

Buriram Rajabhat University

Public Relations Officer

Uphawan Namhiran

Buriram Rajabhat University

วិวิวรรณสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

ที่ทำการสำนักงานวารสารววิวรรณสาร

568 หมู่ที่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 31000

โทรศัพท์: 084-518-6262

email address : wivitjournal@gmail.com

สมัครสมาชิกและส่งบทความได้ที่เว็บไซต์

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/wiwitwannasan/article/view/192684>

วิจิตรวรรณสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

เกี่ยวกับวารสาร

วิจิตรวรรณสาร เป็นวารสารวิชาการที่เกิดจากความร่วมมือทางวิชาการของเครือข่ายนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรมในหลายมหาวิทยาลัย เป็นวารสารราย 4 เดือน ตีพิมพ์ในสองภาษา คือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีกำหนดออกปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่หนึ่ง ระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน ฉบับที่สอง ระหว่างเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม และ ฉบับที่สาม ระหว่างเดือนกันยายน-ธันวาคม วิจิตรวรรณสารได้จัดทำเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบตีพิมพ์ และรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ต้นฉบับ บทความวิจัย บทความวิชาการ บทวิจารณ์หนังสือที่เป็นองค์ความรู้ด้านภาษา วรรณคดี คติชนวิทยา ภาษาศาสตร์ การสอนภาษา และภาษาเพื่อการสื่อสาร บทความที่จะได้รับการพิมพ์เผยแพร่ลงในวารสาร จะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่นใดมาก่อน หรืออยู่ในระหว่างการพิจารณาพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่นใด และบทความทุกเรื่องที่ได้รับพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารนี้ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คนในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับบทความ โดยเป็นการประเมินแบบอำพรางสองฝ่าย ต้นฉบับอาจได้รับการปรับปรุงและแก้ไขตามที่บรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิเห็นสมควร ทั้งนี้ ข้อคิดเห็นใด ๆ ในบทความถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ อย่างไรก็ตาม ลิขสิทธิ์ในบทความที่ตีพิมพ์เป็นของวารสาร การพิมพ์ซ้ำบางส่วนหรือทั้งหมดของบทความจะต้องได้รับการอนุญาตจากบรรณาธิการวารสารเป็นลายลักษณ์อักษร

WIWITWANNASAN

Vol.4 No.1 (January - April) 2020

WIWITWANNASAN

Vol.4 No.1 (January - April) 2020

About Journal

Wiwitwannasan is an academic journal which originated from the academic cooperation of the Network of Academics on Language and Culture in many universities. It is a four monthly journal published in two languages: Thai and English. There are three issues each year, which are the first issue between January - April, the second issue between May - August and the third issue between September - December. Wiwitwannasan is prepared in two formats, which are the printed format and electronic format. The objective is to publish the manuscripts of the research article, academic article, and book review article, which are a body of knowledge in the field of language, literature, folklore, linguistics, teaching of language and language for communication. The articles to be published in the journal must be articles that have never been published in any other journals before, or are under consideration to be published in any other journals, and every article considered for publication in this journal has been evaluated by two experts in science related to articles by double blind method. The manuscript may be revised and edited as appropriate by the editors and experts. Any comments in the article are the views and responsibilities of the author of the article; however, the copyright is owned by the journal, and the reprint of all or part of an article must be approved by the editor of the journal in writing.

วิจิตรวิจารณ์สาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

วชิรธรรมสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการ วชิรธรรมสาร ฉบับนี้ เป็นฉบับปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563) ประกอบด้วยบทความวิจัย และบทความวิชาการ รวม 7 เรื่อง ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริด้านสาธารณสุข (King Chulalongkorn and the Concepts of Public Health) บทความวิจัยที่มุ่งศึกษาแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านสาธารณสุขผ่านพระราชหัตถเลขา 10 เรื่อง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นประจักษ์ชัดว่า นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระปรีชาสามารถในแทบทุกศาสตร์ แม้ในด้านสาธารณสุข พระองค์ก็ทรงวางรากฐานการสาธารณสุขของไทยให้มีความมั่นคง และเจริญก้าวหน้ามาถึงทุกวันนี้ ส่งผลให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศที่มีความมั่นคงด้านสุขภาพเป็นอันดับที่ 6 ของโลก

พหุวิทยาการภูมิปัญญาของชาวอีสานในการดูแลสุขภาพสุขภาพ (Multidisciplinary Isan Wisdom in Health Care) บทความวิจัยที่มุ่งวิเคราะห์พหุวิทยาการภูมิปัญญาชาวอีสานในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณของอีสาน และวิเคราะห์แนวความคิดแนวปฏิบัติของหมอพื้นบ้านชาวอีสาน ผลการวิจัยพบหมอพื้นบ้านอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะดูแลสุขภาพผู้ป่วยโดยแบ่งผู้ป่วยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ป่วยทางกาย กลุ่มผู้ป่วยทางจิตแล้วส่งผลต่อร่างกาย และกลุ่มผู้ป่วยทางจิตประสาท นอกจากนี้ ยังมีการนำแนวความคิดและแนวปฏิบัติรักษามานบูรณาการในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ส่งผลให้ชาวอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีสุขภาพที่ดีเสมอมา

สารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย (Themes in Contemporary Local Nirat Literatures) บทความวิชาการที่มุ่งวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย จำนวน 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาสรุปได้ว่า วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง มีสารัตถะ 3 ประการ คือ สารัตถะปัจเจก สารัตถะสังคมและวัฒนธรรม และสารัตถะเหนือสภาวะ สัมผัสด้วยการมองเห็น โดยกวีนิยมใช้รูปแบบคำประพันธ์กลอนนิราศ การนำเสนอเนื้อหา 3 ลักษณะ ได้แก่ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก ทั้งนี้ เพราะตัวบทวรรณกรรมมีคุณลักษณะเดียวกัน คือเป็นวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษา (Method in Thai Language Learning Management of Teacher Effecting Learning Process of Primary School Students) บทความวิจัยที่มุ่งศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า หากครูผู้สอนมีการเตรียมการสอนที่มาจากการวิเคราะห์ผู้เรียนจนรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล เข้าใจหลักสูตรโดยตลอดอย่างถ่องแท้ กระทั่งสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ใช้สื่อการสอน รวมทั้งใช้วิธีวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการเรียนแล้ว การเรียนการสอนของครูย่อมไม่มีวันล้มเหลว และไม่ทิ้งใครบางคนไว้ข้างหลังดังสภาพที่เป็นอยู่

การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ (Using Folk Wisdom of Klang Muen Village, Klang Muen Sub-district, Mueang District, Kalasin Province) บทความวิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งผลการศึกษา ทำให้ตระหนักว่า หมู่บ้านที่มีอาจให้ใบปริญญาแก่ใครได้ กลับอุดมด้วยภูมิปัญญาที่ไม่ใช่หนังสือที่มีอยู่มหาศาล ทั้งภูมิปัญญาด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี หัตถกรรม วัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาด้านการรักษาและพืชสมุนไพร

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรษา: ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (A Guideline on Conservation and Inheritance of Roiphansa Tradition: Tambon Nongbua Amphoe Mueang Kanchanaburi Changwat Kanchanaburi) บทความวิจัยที่มุ่งนำเสนอประเพณี “เพลงร้อยพรรษา” ที่กำลัง

ถูกล้มและเลือนหายภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วและดุร้าย ที่จะกลืนกลายให้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเสื่อมสูญ อีกทั้งเป็นการเสาะแสวงหาแนวทางอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีดังกล่าวให้สามารถยืนต้านต่อกาลเวลา ซึ่งนับเป็นเรื่องท้าทายอย่างยิ่งสำหรับผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย ทั้งปัจเจกชน ชุมชน สังคม ตลอดจนหน่วยงานระดับนโยบายที่ใหญ่ขึ้นไป ว่าพวกเขาทั้งหลาย สามารถที่จะพิทักษ์รักษาประเพณีที่มีคุณค่าให้มีลมหายใจต่อไปได้หรือไม่

บทวิจารณ์“แสงหิ่งห้อยเปล่งไว้ จูดย้อยในจักรวาล” กับการสืบทอดด้านเนื้อหา คำสอน (Review of “The tiny light of a firefly in the universe” and the inheritance of teaching contents) บทความที่มุ่งวิจารณ์หนังสือกวีนิพนธ์ “ดวงดาหิ่งห้อย” ของ ศุภภาพิชญ์ พรอำนวยผล (ปริม) กวีเด็กหญิงซึ่งมีอายุเพียง 11 ขวบ ผู้สามารถแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพได้เป็นหนังสือได้ทั้งเล่ม และที่น่าประหลาดใจกว่านั้น คือเนื้อหาในบทกวีล้วนเน้นด้านหลักธรรมคำสอน นั่นก็คือขนบอันแข็งแกร่งประการหนึ่งของงานร้อยกรองยุคโบราณ หากยังถูกเพียรยกขานถึงจนปัจจุบัน

หวังว่า บทความทั้ง 7 เรื่อง ดังกล่าวมา คงช่วยขยายมุมมอง และความคิดต่างๆ ยังผู้อ่าน และผู้สนใจตามสมควร อันจะนำไปสู่การพัฒนางานวิชาการเฉพาะตน ที่อาจยังประโยชน์ต่อผู้อื่นต่อไป

บุญยเสนอ ตรีวิเศษ
บรรณาธิการ

WIWITWANNASAN

Vol.4 No.1 (January - April) 2020

Editorial Note

This volume of the academic journal **Wiwitwannasan** is the first issue (January - April 2020) of the 4th year, consisting of 7 research and academic articles as follows:

King Chulalongkorn and the Concepts of Public Health is a research articles that aims at studying the ideas of King Chulalongkorn, Public Health through 10 royal writings. The finding makes it clear that apart from capability of King Chulalongkorn in almost all disciplines, even in public health, His majesty lays the foundation for Thailand's public health to be stable and progress to this day. This results in Thailand being recognized as a country with security in the sixth rank in the world.

Multidisciplinary Isan Wisdom in Health Care is a research paper that aims at analyzing multidisciplinary knowledge of Isan wisdom in health care as it appears in the Isan medicine manuscripts and to analyze the concepts, practices of Isan folk medicine doctor. The findings of the Isan folk medicine from the past to the present will take care of the health of patients by dividing patients into 3 groups: physical patient group, mental groups that affect the body and the group of psychiatric patients. There is also integration of concepts and treatment guidelines into holistic health care resulting in always good health of Isan people from the past to the present.

Themes in Contemporary Local Nirat Literatures is an academic article that aims at analyzing and criticizing four contemporary Nirat literature, namely Nirat Chiang Rai, Nirat Ubon Ratchathani, Nirat Bangkok and Nirat Surat Thani. The study concludes that the four local contemporary Nirat literatures are composed of 3 substances which are individual, social and culture and supra mundane beyond eyes, in which poets uses the form of Nirat poem to compose the poem. The content presentation has 3 characteristics which are description of condition and opinion, narration and reminiscing about love, because the literary texts have the same characteristics which are a contemporary Nirat literature.

Method in Thai Language Learning Management of Teacher Effecting Learning Process of Primary School Students is a research paper that focuses on development of guideline for management of Thai course of Thai teachers affecting the learning process of primary school students. The result of the research shows that If the teachers have teaching preparation that is based on the analysis of the learners, and know each student individually, and understand the course completely as well as enable to design learning activities using teaching materials as well as evaluation methods that are consistent with the educational objectives, teaching and learning of a teachers will never fail, nor they leave someone behind as seen in the present condition.

Using Folk Wisdom of Klang Muen Village, Klang Muen Sub-district, Mueang District, Kalasin Province is a research paper that aims to study and analyze the wisdom and process of the conservation of community wisdom in Klang Muen village, Klang Muen Subdistrict, Mueang District, Kalasin Province. The results of study make us realize that a village that cannot give a degree to anyone, in turn, it is rich in wisdom that is not a book that is abundant including wisdom in food, housing, religion, beliefs, traditions, handicrafts, culture, as well as wisdom in treatment and herbal medicine.

A Guideline on Conservation and Inheritance of Roiphansa Tradition: Tambon Nongbua Amphoe Mueang Kanchanaburi Changwat Kanchanaburi is a research paper that focuses on the tradition of "Rainy Song" that is forgotten and fades away under globalization that is moving fast and ferocious, which will swallow up to lose their cultural identity as well as searching for a way to preserve and inherit the said tradition to be able to stand against time. This is a great challenge for all involved, including individuals, communities, societies, as well as larger policy departments whether or not it is possible for them to preserve valuable traditions and to continue to breathe.

The tiny light of a firefly in the universe and the inheritance of teaching contents is a book review that focuses on poetry "Firefly Eyes" by Suphaphit Phon-amnuaiphon (Prim), a young female poet who is only 11 years old, who can compose poems in the type of Thai polite quatrain poem in a whole book and more surprising than that is the content in the poem emphasizes the doctrine, that is, one of the strong traditions of ancient poetry, if still being called up until today.

It was expected that the 7 academic articles mentioned above may help expand the perspectives and ideas for readers and interested parties as appropriate, which will lead to the development of specific academic tasks that may still be beneficial to others.

Bunsanoe Triwiset
Editor

สารบัญ

วิจิตรวรรณสาร

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2563

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริ
ด้านสาธารณสุข

King Chulalongkorn and the Concepts of Public Health

สุภาพร คงศิริรัตน์

Supaporn Kongsirirat

27

พหุวิทยาการภูมิปัญญาของชาวอีสานในการดูแลรักษาสุขภาพ

Multidisciplinary Isan Wisdom in Health Care

กฤษฎา ศรีธรรมมา / เชษฐา จักรไชย / ศรินทร์ ทองธรรมชาติ /

อรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร / เมตตา เก่งชูวงศ์ / นัยนา ประทุมรัตน์ / ปริย นิลแสงรัตน์

Krisada Sridhamma / Chettha Chakchai / Sarin Thongthummachat /

Oranuch Wongwattanasathien / Metta kengchuwong /

Naiyana Pratoomrat / Pariya Nilsaengrat

53

สาระัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

Themes in Contemporary Local Nirat Literatures

วรวรรณ ศรียาภย์ / จุไรรัตน์ รัตติโชติ / ปาริชาติ โพธิ

Warawat Sriyabhaya / Jurairat Rattichot / Parichart Pothi

81

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษา

117

Method in Thai Language Learning Management of Teacher Effecting Learning Process of Primary School Students

ชยดา วงษาวดี / สังเวียน ปินะกาลัง / นฤมล อินทร์ประสิทธิ์

Chayata Wongsawadee / Sungwean Pinagalung / Narumol Inprasitha

การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

137

Using Folk Wisdom of Klang Muen Village, Klang Muen Sub-district, Mueang District, Kalasin Province

ศิริลักษณ์ บัตรประโคน

Sirilak Batprakhon

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรณนา: ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

171

A Guideline on Conservation and Inheritance of Roiphansa Tradition:

Tambon Nongbua Amphoe Mueang Kanchanaburi Changwat Kanchanaburi

สารโรจน์ หมีแรต และคณะ

Saraj Meerat and others

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

191

บทวิจารณ์“แสงหิ่งห้อยเปล่งไฉ่ จูจ้อยในจักรวาล” กับการสืบทอดด้านเนื้อหาการสอน
Review of “The tiny light of a firefly in the universe” and the inheritance of teaching contents

ชาคริต แก้วตันคำ

Chakrit Kaewtankham

แนะนำผู้เขียน

203

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริ ด้านสาธารณสุข

King Chulalongkorn and the Concepts of Public Health

สุภาพร คงศิริรัตน์ / Supaporn Kongsirirat

Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Naresuan University

Phitsanulok 65000, Thailand

Email: Supapornk7@yahoo.com

Received: March 20, 2020

Revised: April 11, 2020

Accepted: April 15, 2020

Abstract

This research article aims to explore King Chulalongkorn's concepts of public health based on 10 royal writings. The findings reveal the concepts related to western medicine, traditional Thai medicine and alternative medicine, medical treatments using both western and traditional Thai approaches, and disease prevention. These four concepts of public health were presented holistically in careful and thorough thinking. This has enabled Thailand to establish a strong foundation of public health, to make steady progress and to be ranked as the world's sixth strongest health security.

Keywords: King Chulalongkorn, royal writing, concept, public health, medicine

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านสาธารณสุขผ่านพระราชหัตถเลขา 10 เรื่อง ผลการศึกษาพบ แนวพระราชดำริที่สำคัญ 4 ประการ คือ แนวพระราชดำริด้านการแพทย์แบบตะวันตก แนวพระราชดำริด้านการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก แนวพระราชดำริด้านการรักษาโรค ซึ่งมีทั้งการรักษาโรคแบบตะวันตกและการรักษาโรคที่ใช้การแพทย์แผนไทย และแนวพระราชดำริด้านการป้องกันโรค แนวพระราชดำริด้านสาธารณสุขทั้งสี่ด้านของพระองค์นี้มีลักษณะแบบองค์รวมที่มีความรอบคอบและครอบคลุม ทำให้รากฐานการสาธารณสุขของไทยมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้ามาถึงทุกวันนี้ ส่งผลให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศที่มีความมั่นคงด้านสุขภาพเป็นอันดับที่ 6 ของโลก

คำสำคัญ: พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขา, แนวคิด สาธารณสุข, การแพทย์

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่ด้วยการวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ คุณูปการของพระองค์เป็นที่ประจักษ์ชัดทั้งแก่ชาวไทยและชาวโลกจนได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า “พระปิยมหาราช” แปลว่าพระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่รักของประชาชน และองค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศเทิดพระเกียรติว่าทรงเป็น “บุคคลสำคัญที่มีผลงานดีเด่นของโลก” เมื่อปี พ.ศ. 2546 เนื่องในโอกาสครบรอบ 150 ปี แห่งวันพระบรมราชสมภพ (Ministry of Education, 2003, preface) ผลงานชิ้นสำคัญที่สร้างคุณูปการอย่างอเนกอนันต์ทั้งต่อประชาชนไทยในอดีตและส่งผลต่อมาถึงคนไทยในสมัยปัจจุบันก็คือด้านสาธารณสุขด้วยทรงห่วงใย “สุขภาพ” ของพสกนิกร ดังความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาพระราชทานคณะกรรมการจัดตั้งโรงพยาบาลโดยทรงเฝ้าความถึงการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ฯ พระราชมโอรสอันประสูติจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ที่ได้ประชวรพระโรคบิด สิ้นพระชนม์ลงเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2430

ความว่า “...ภายหลังเกิดวิบัติเคราะห์ร้าย ลูกซึ่งเป็นที่รักตาย เป็นที่สลดใจด้วยการที่รักษาใช้เจ็บ เห็นว่าแต่ลูกเราพิทักษ์รักษาถึงเพียงนี้ ยังได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส ลูกราษฎรที่อนาถทั้งปวงจะได้รับทุกขเวทนายิ่งกว่านี้ประการใด” (Thainthaworn, 2016) อันเป็นเหตุให้ทรงตั้งศิริราชพยาบาลขึ้นเพื่อให้ราษฎรสามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาล

อย่างไรก็ตาม การริเริ่มด้านการแพทย์สาธารณสุขในสมัยนั้นนับว่ามีความยากลำบากยิ่ง ดังที่ Chutintaranon (as cited in Sirivatcharameta, 2018) ได้กล่าวว่า “ความท้าทายของสยามเวลานั้น คือจะทำอะไรให้พร้อมก็ระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ในฐานะดินแดนที่ยังคงเอกราชไว้ได้ เพราะสยามในเวลานั้นไม่ได้มีชาติตะวันตกเข้ามาวางระบบ... ช่วยเทรนคนให้เหมือนชาติที่ตกเป็นอาณานิคม ...นี่คือพันธกิจที่ยากยิ่งของรัชกาลที่ 5” แต่ด้วยพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่มีพระราชประสงค์ให้พสกนิกรมีสุขภาพดี ทรงวางรากฐานและพัฒนาด้านสาธารณสุขของประเทศให้เจริญก้าวหน้า ส่งผลให้ระบบสาธารณสุขของไทยมีความแข็งแกร่งและเจริญก้าวหน้ามาจนถึงทุกวันนี้จนทำให้ไทยได้รับการยอมรับว่ามีความมั่นคงเข้มแข็งด้านสุขภาพ (Health Security) เป็นอันดับ 6 ของโลกจากจำนวน 195 ประเทศ รองจากสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย แคนาดา และเป็นที่ 1 ของเอเชียจากผลสำรวจของมหาวิทยาลัยจอนส์ ฮอปกินส์ แห่งสหรัฐอเมริกา เมื่อปี 2019 (Royal Thai Government, 2019) ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวพระราชดำริด้านสาธารณสุขของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงมีแนวพระราชดำริอย่างไรจึงทรงสามารถพัฒนาและวางรากฐานด้านสาธารณสุขของไทยจนเจริญก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริด้านสาธารณสุขของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขอบเขตของข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากพระราชหัตถเลขาจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน พระราชหัตถเลขาพระราชทานอธิบดีฝ่ายใน พระราชหัตถเลขา พระทานเจ้าพระยาอมราช พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู รวม 4 คราว พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราชพระราชทานเจ้าพระยาวรวงศาพิพัตน์ ประชุม พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ระหว่าง พ.ศ.2434-พ.ศ. 2453 ภาค 3 ตอน 1 และ ประชุมพระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ระหว่าง พ.ศ.2434 - พ.ศ. 2453 ภาค 3 ตอน 2 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับการกิจ กระทรวงมหาดไทย เล่มที่ 1 ภาค 1 และภาค 2

นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวพระราชดำริ หมายถึง ความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ด้านสาธารณสุข หมายถึง การจัดการ หรือการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการ แพทย์การสาธารณสุขเพื่อให้มีสุขภาพดี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชหัตถเลขา และแนวคิด

2. อ่านพระราชหัตถเลขาทั้ง 10 เรื่องอย่างละเอียด จากนั้นดึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับแนวพระราชดำริด้าน สาธารณสุขที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาออกมา

3. วิเคราะห์ข้อมูลและจัดกระทำข้อมูล

4. นำเสนอผลการวิจัยในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบแนวพระราชดำริด้านสาธารณสุขของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการแพทย์แบบตะวันตก ด้านการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก ด้านการรักษาโรค และด้านการป้องกันโรค รายละเอียดดังนี้

1. แนวพระราชดำริด้านการแพทย์แบบตะวันตก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริว่าการแพทย์แบบตะวันตกเป็นวิทยาการรักษาโรคแบบใหม่ที่เห็นผลทันตา ดังความว่า “ที่มาในกระบวนไม่มีผู้ใดป่วยไข้อันใด คนทำงานปวดศีรษะตัวร้อนบ้างสองสามคน ก็หายด้วยยาควินินในวันเดียวนั้น” (King Chulalongkorn, 1925, p. 79) ความอีกตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพที่สนับสนุนแนวพระราชดำริว่าการแพทย์แผนตะวันตกสามารถรักษาโรคได้ผลเห็นทันตา ดังความว่า

...แต่นางเอี้ยน (เจ้าจอมเอี้ยน-ผู้วิจัย) อยู่ข้างจะเป็นมากกว่าเพื่อน เป็นโรคโลหิตเป็นเจ้าเรือน แล้วเนฟ (เส้นประสาท-ผู้วิจัย) ชักนัยน์ตาปวดจะตาบอด นางสดับนั้นเริ่มเป็นปรัอนไคตีส (Bronchitis โรคหลอดลมอักเสบ-ผู้วิจัย) แลเป็นบิดประจำปีมา 2 ปีแล้ว จนตาหมออ้วน (หมอ อี ไรเตอร์ภายหลังได้เป็นพระยาประเสริฐ ศาสน์ราช-ผู้วิจัย) ...ได้ลงมือรักษาก็เห็นคุณอยู่ แต่เป็นเวลานี้จะขาดตอนอยู่ หยุดเสียไม่รักษาดีกว่า ส่วนเจ้าสาयนั้น ได้ไปตามหมอไฮเอ็ดมาดูฝึๆ หายแล้วก็เลิกไป ... ฉันเกิดความศรัทธาหมอปัซซขึ้น ด้วยเห็นว่ารักษานางดารา (พระชายาเจ้าดารารัศมี) พ้นขึ้นกว่าที่ได้เคยรักษามาในกาลปางก่อน เกิดเลื่อมใสศรัทธาแต่ในการรักษาไข้ทั้ง 5 นี้ อย่างเช่นแม่เล็ก (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ- ผู้วิจัย)รักษาเยี่ยวหวาน ก็ต้องไปเอาหมอปัวซ์มาเหมือนกัน (King Chulalongkorn, 1948, p. 3)

อย่างไรก็ตาม ทรงเล็งเห็นว่าการแพทย์แบบตะวันตกมีข้อจำกัดหลายประการ ประการแรก ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านนั้นจริง ๆ ซึ่งในยุโรปเองก็หายาก ข้อจำกัดประการที่สองคือ ยาฝรั่งนั้นมีคุณสมบัติพิเศษที่ต้องเก็บรักษาอย่างดีเพื่อไม่ให้เสื่อมคุณภาพ

อายุการใช้งานของยา ตลอดจนปริมาณและระยะเวลาในการใช้ยาที่เหมาะสมกับคนไข้ สะท้อนจากการเล่าถึงการรักษาพระอาการประชวรของพระองค์ที่เยอรมัน ว่า

การที่จะไปวางยาที่บางกอกเป็นพันวิสัย ยาไปไม่ถึงกลายเสียแล้วหมอ ฟอนนอร์เดน (หนึ่งในคณะแพทย์ที่ถวายการรักษาที่ประเทศเยอรมันเป็นผู้ดูแล ด้านการตรวจพระอาการและการถวายยา-ผู้วิจัย) แลหมอเบอมา (หมอโบเมอร์ แพทย์ประจำพระองค์ชาวเยอรมันที่ถวายการรักษาที่เมืองไทยร่วมกับหมอไรเตอร์ และโปรดให้ตามเสด็จยุโรปด้วย-ผู้วิจัย) ก็ไม่สามารถจะวางได้ จะวางยาขนาดนี้ ได้แต่เฉพาะโปรเฟสเซอร์ที่ชำนาญมาก ท่านโปรเฟสเซอร์ทั้งหลายสมมุติให้ โปรเฟสเซอร์เกรล (หมอเกราช เกรล ไม่เยอ อาจารย์ประจำโรงเรียนแพทย์ของ เยอรมัน เป็นหัวหน้าคณะแพทย์ที่ถวายการรักษา-ผู้วิจัย) เป็นผู้วางผู้ที่วางยา ต้องเป็นหมอวิเศษแล้ว .. จะกำหนดว่าให้กินกี่วันก่อนไม่ได้ วันละกี่ครั้งก็กำหนด ไม่ได้ จะให้กินต้องตรวจหัวใจทุกครั้ง แล้วผ่อนผันหันเหียนตามหัวใจเดินอย่างไร แลยานั้นกลับกลายเร็ว ที่ผสมไว้กินกินวานนี้กับวันนี้ ว่าพรุ่งนี้จะต้องเปลี่ยนแล้ว มันแข็งหรือมันกลายไป (King Chulalongkorn, 1948, p. 94)

แนวพระราชดำริด้านการแพทย์แบบตะวันตกที่มีข้อจำกัดด้านยาปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระยาวรวงศ์พัฒนเกี่ยวกับยาฝรั่งที่หมดอายุ และความผิดพลาดในการจ่ายยาของหมอว่าเป็นสิ่งที่อันตรายสำหรับคนไข้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นยาอันตราย ความว่า “ทางที่จะให้ยาเก่ามาได้ก็มีอยู่ 2 อย่าง คือ ตาหมอมียาที่ประสมเหลืออยู่ที่บ้าน หรือที่ร้าน ครั้นไปเร่งเรียกก็จับส่งมา แต่ผิดสังเกตที่ลงวันแก่นัก . . . เผลอฉวยเอาขวดยาใหม่ให้กินตั้งแต่บางกอกมาจนถึงนี้ ครั้นหยิบอีกทีหนึ่งเผลอไปจะเอายาขวดเก่าด้วยไม่รู้ลืกว่ จดในข้างขวดว่าอะไร เป็นทางที่น่ากลัวจริง” (King Chulalongkorn, 1941, p. 33)

กล่าวโดยสรุปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริว่าการแพทย์แบบตะวันตกมีวิทยาการด้านการรักษาโรคที่ทันสมัย แพทย์มีความเชี่ยวชาญชำนาญเฉพาะสาขา แต่มีข้อจำกัดเรื่องการปรุงยา การเก็บรักษา ขนาดปริมาณและเวลาที่เหมาะสม เพราะยาบางชนิดเป็นยาที่มีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะโรคบางโรค และวิธีการรักษาเฉพาะทาง อีกทั้งเสี่ยงต่อการที่คนไข้จะเก็บยาไว้นานจนยาหมดอายุ ซึ่งข้อหลังนี้มี

ความสำคัญยิ่งเพราะในสมัยก่อนชาวบ้านทั่วไปที่รู้หนังสือสามารถอ่านสลากกำกับยาได้นั้นมีจำนวนน้อย เนื่องจากคุ้นเคยกับการเจียดยาไทยที่หมอเจียดให้เป็นครั้งคราวปริมาณของยาที่แตกต่างกันเล็กน้อยไม่ค่อยมีผลข้างเคียงมากเหมือนยาฝรั่ง เมื่อหมดแล้วก็จะมาเจียดยาไปต้มใหม่ ซึ่งแตกต่างจากยาฝรั่ง

2. แนวพระราชดำริด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริว่า การแพทย์แผนไทยเป็นมรดกภูมิปัญญาที่ต้องอนุรักษ์เพื่อส่งต่อไปให้ลูกหลาน หากพระองค์ไม่ทรงเป็นจุระวิชาด้านการแพทย์แผนไทยก็อาจสูญสิ้นไป โดยวิชาด้านการนวด และด้านเภสัชกรรมไทยจะสูญก่อนวิชาอื่น ทรงเปรียบเทียบการสูญของวิชาการแพทย์แผนไทยเหมือนกับการสูญสิ้นพระพุทธศาสนาซึ่งมีการทำนายว่าในอนาคตพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนาจะมีสัญลักษณ์เพียงเศษผ้าเหลืองคล้องหูเท่านั้นที่บอกสถานภาพการเป็นพระสงฆ์ ดังความว่า “ถ้าจะอนาคตวงศ์ของเมืองไทยแล้ว วิชาหมอจะสูญก่อนทั้งหมอนวดหมอยา เดียวนี้ก็ผ้าเหลืองห้อยหูแล้วทั้งสองอย่าง จะเต็มไปด้วยเสมียนจนต้องกินกระดาดแทนข้าว ถ้าวรรุบาลไม่อดทนเรื่องหมอนี้แล้ว ใน 10 ปี คำที่เรียกว่าหมอไทยเป็นไม่มีเป็นอันขาด” (King Chulalongkorn, 1948, p. 18) ส่วนแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการใช้การแพทย์แผนไทยเป็นแพทย์ทางเลือกใช้รักษาร่วมกับแพทย์แผนตะวันตกได้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า “.....ขอเตือนว่า หมอฝรั่งนั้นดีจริง แต่ควรให้ยาไทยสูญหรือหาไม่ หมอไทยจะควรไม่ให้มีต่อไปภายหน้าหรือควรจะมีไว้บ้าง ... คนภายหน้าจะพอใจอย่างฝรั่งทั่วกันไป จะไม่เดือดร้อนเช่นฉันทดอกกระมัง เป็นแต่ลองเตือนดู ตามหัวเก่าๆที่หนึ่งเท่านั้น” (King Chulalongkorn, as cited in Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, 2010, p. 42)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการอนุรักษ์แพทย์แผนไทยให้คงอยู่และใช้เป็นการแพทย์ทางเลือกนี้น่าจะอยู่ในพระราชหฤทัยมานานแล้ว เห็นได้จากเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียง 2 ปี (พ.ศ. 2413) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประชุมคณะแพทย์หลวง โดยทรงแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นภูติราชหฤทัยเป็นหัวหน้าคณะทำงานในการจัดหาและรวบรวมคัมภีร์แพทย์จากที่ต่าง ๆ มาตรวจสอบชำระให้ถูกต้อง จากนั้นให้จัดบันทึกไว้เพื่อเป็นตำราสำหรับแพทย์แผนไทย ชื่อคัมภีร์เวชศาสตร์ฉบับหลวง นับเป็นตำรา

การแพทย์แผนไทยฉบับมาตรฐานฉบับแรกสุด ที่มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งเรื่องโรค การรักษา และยาที่ใช้ ซึ่งครอบคลุมศาสตร์ทางแพทย์แผนไทยทั้งหมด 10 คัมภีร์ด้วยกัน ได้แก่ คัมภีร์ปฐมจินดา คัมภีร์ธาตุวิภังค์ คัมภีร์สมุฏฐานวินิจัย คัมภีร์มหาโชดรัต คัมภีร์ขวदार คัมภีร์โรคนิทาน คัมภีร์มูจฉापักขันฑา คัมภีร์ตักกสิลา คัมภีร์กระษัย และคัมภีร์สรรพคุณ (Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, 2010, p. 41-42) ต่อมาในปี พ.ศ. 2434 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการตีพิมพ์ **คัมภีร์เวชศาสตร์ฉบับหลวง** เพื่อใช้เป็นตำราสำหรับสอนนักเรียนแพทย์ในโรงเรียนแพทย์ จำนวน 3 เล่ม โดยเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ และได้มีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อนำมาใช้เป็นตำราหลักในการศึกษาเล่าเรียนของแพทย์แผนไทยในยุคต่อมา กระทั่งปัจจุบัน

ทั้งนี้เป็นที่น่าที่สังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวน่าจะมีแนวพระราชดำริที่จะผสมผสานวิทยาการด้านการแพทย์แผนไทยกับแพทย์แผนตะวันตกเข้าด้วยกัน เพื่อให้สามารถเสริมซึ่งกันและกัน และใช้เป็นแพทย์ทางเลือกได้ ดังพระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภานภดล ว่ามหาเด็กลูกอยู่งานนวดควรเรียนรู้เกี่ยวกับสรีรวิทยาเพื่อจะได้ขนาดได้ดี ความว่า

หลวงคักดี นวดพันลำคือเดินร้ายไปตามขวางของลำตัว เหมือนเห็นเส้นพันตัว เป็นเกลียว จี๊ดจ๊าก เลยนึฟ (เส้นประสาท-ผู้วิจัย) ตื่นหมดทั้งตัว ตื่นขึ้นเข้าปวดไปข้างหนึ่ง ได้อาตมาหอม (หอมโบเมอร์แพทย์ประจำพระองค์ชาวเยอรมันที่ตามเสด็จยุโรป-ผู้วิจัย) มาให้สอนเส้นให้กรมสมมตเป็นโมเดล ให้รู้จักว่าเส้นมนุษย์มันไม่ได้พันตัวเหมือนเถาว์วัลย์เลื้อย (King Chulalongkorn, 1965, p. 14)

เกี่ยวกับความรู้เรื่องเส้นต่าง ๆ เหล่านี้ใน**ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง**ซึ่งเป็นที่มาของ**ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์**ที่แพทย์แผนไทยใช้เป็นตำราหลักในการเรียนในสมัยต่อมา ได้กล่าวถึงเส้นหลักในร่างกายของมนุษย์ 10 เส้นหรือเรียกว่าเส้นประธานทั้งสิบที่ควบคุมระบบต่าง ๆ ของร่างกาย จึงอาจเป็นไปได้ว่าเป็นการบูรณาการแนวคิดทั้งสองในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง ดังปรากฏข้อความเกี่ยวกับเส้นประธานทั้งสิบ ความว่า

เส้นประธานทั้งสิบมีจุดเริ่มต้นที่รอบสะดือ ซึ่งตรงกับตำแหน่งจักระชื่อ มณีปุระ ซึ่งเป็นจักระที่ตั้งอยู่ด้านหน้าของกระดูกสันหลังในระดับเดียวกันกับสะดือ... จะควบคุมระบบการย่อยอาหาร ควบคุมพลังขับเคลื่อนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อารมณ์ที่ไม่ดี ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้สึกเด่น ความสามารถพิเศษต่าง ๆ...เส้นสัมพันธ์กับกองธาตุสมุฏฐานต่าง ๆ ที่ กำเริบ หย่อน พิการ ฤดูกาล ...เป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับสมุฏฐานวินิจฉัย เข้าใจว่า หมอนวดไทยได้นำองค์ความรู้จากสมุฏฐานวินิจฉัยมาประยุกต์และพัฒนาจนกลายเป็นภูมิปัญญาการนวดไทย ในภายหลัง (Patrakard, 2012, p. 8-9)

อีกหลักฐานหนึ่งที่สนับสนุนว่าพระองค์น่าจะมีแนวพระราชดำริให้การแพทย์แผนไทยกับการแพทย์แบบตะวันตกเสริมซึ่งกันและกันหรือบูรณาการกันได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ป่วยได้รับประโยชน์สูงสุดเพราะสามารถเลือกได้ว่าจะรักษาแบบใด นั่นคือการกำหนดหลักสูตรให้นักเรียนแพทย์ในโรงเรียนราชแพทยสมัยนั้นเรียนทั้งวิชาแพทย์แบบตะวันตกและวิชาแพทย์แผนไทย โดยชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 เรียนวิชาการแพทย์แผนตะวันตกซึ่งสอนโดยหมอ ที. เฮวอด เฮส์ (T.Heyward Hays) (Saranukromthai, n.d.) พอถึงชั้นปีที่ 3 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของหลักสูตร กำหนดให้เรียนวิชาการแพทย์แผนไทยโดยมีหม่อมเจ้าเจ๊ก ทินกร เจ้ากรมแพทย์สำนักพระราชวังหลวงเป็นอาจารย์สอน ต่อมาในปี พ.ศ. 2438 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพิมพ์ตำราแพทย์สำหรับใช้ในการเรียนการสอนชื่อตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ซึ่งมีเนื้อหาทั้งแพทย์แผนไทยและแผนตะวันตก จำนวน 3 เล่ม (Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, 2010, p. 45) สะท้อนว่าพระองค์ต้องพระราชประสงค์ที่จะให้หมอซึ่งผ่านโรงเรียนแพทย์ในสมัยนั้นมีความรู้ทั้งแพทย์แผนตะวันตกและแพทย์แผนไทย สอดคล้องกับ Government Pharmaceutical Organization (n.d.) ที่กล่าวเกี่ยวกับการรักษาในโรงพยาบาลศิริราชสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า “การเริ่มต้นของโรงเรียนแพทย์ยังยึดหลักผสมผสานแผนโบราณเข้ากับการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยถ้าเป็นการรักษาทางยา ใช้ครูแผนโบราณ แต่การรักษายาแผนการผ่าตัดใช้แผนปัจจุบัน ซึ่งมีฝรั่งเป็นผู้สอน”

3. แนวพระราชดำริด้านการรักษาโรค

แนวพระราชดำริด้านการรักษาโรคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี 2 แนว ได้แก่ การรักษาโรคแบบตะวันตก และการรักษาโรคแบบองค์รวม รายละเอียด ดังนี้

3.1 แนวพระราชดำริการรักษาโรคแบบตะวันตก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริที่จะให้มีการรักษาโรคแบบตะวันตกและให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการรักษาได้ทุกคน โดยทรงมี 2 แนวคิดย่อยเพื่อรองรับการรักษาโรคแบบตะวันตก ได้แก่ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงพยาบาลสำหรับรักษาประชาชน และการตั้งโรงผลิตและจำหน่ายยาแบบตะวันตก รายละเอียดดังนี้

3.1.1 แนวพระราชดำริการจัดตั้งโรงพยาบาล

แนวพระราชดำริการจัดตั้งโรงพยาบาล ปรากฏในพระราชกระแสรับสั่งให้เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์สำรวจหาทำเลในการสร้างโรงพยาบาลให้แก่มุขมนตรีที่กระจายอยู่รอบพระนคร ความว่า

...เรื่องที่จะตั้งโรงพยาบาลนั้น แต่ซึ่งจะหาที่ได้ใกล้ลำเพ็งนั้นเป็นอันไม่มี ถ้าจะซื้อก็แพงเหลือเกิน ทั้งเห็นว่าไม่ควรจะอยู่ในหมู่เขื่อนนั้นด้วย ถ้าจะไปทำที่โน่นที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งเป็นทุ่งนาหรือไร่ผักก็จะไม่พื่อน้ำท่วม แลมีกลิ่นเหม็นโสโครก ทั้งระยะก็ไม่ได้ใกล้ลำเพ็งเลย ถ้าเวลาเกิดไข้เจ็บขึ้น การที่จะพาคนไข้ไปใกล้ปาก จึงเห็นว่าไม่มีที่ใดดีกว่าปากข้างโน้น แลบคลองสานซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับลำเพ็ง ถ้าคนเจ็บเกิดขึ้นพาลงเรือข้ามปากไม่กี่เส้น ทางที่จะเดินบกขึ้นไปจากแม่น้ำก็ง่าย (King Chulalongkorn, 1970a, p. 310)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการตั้งโรงพยาบาลเพื่อรักษาโรคแบบตะวันตกนี้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ Playnoi (2002, as cited in Charuluxananan & Sueblinvong, 2004, p. 3) สรุปความได้ว่า ในปี พ.ศ. 2424 เกิดอหิวาตกโรคระบาดที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และแพทย์ชาวต่างประเทศให้ช่วยจัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นตามท้องที่ต่างๆ ทั่วกรุงเทพฯ จำนวน 48 แห่ง นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดการด้านการแพทย์

สาธารณสุขอย่างกว้างขวางเป็นระยะเวลา 2 เดือน เมื่อหิวาตกโรคสงบแล้ว โรงพยาบาลเหล่านี้จึงเลิกไป

ต่อมาปี พ.ศ. 2429 มีพระราชดำริให้จัดตั้งโรงพยาบาลถาวรสำหรับรักษาประชาชน และการรักษาอย่างครบวงจร ซึ่งในช่วงแรกประชาชนยังไม่ไว้วางใจการรักษาแบบตะวันตก จึงทรงหาคนไข้มารักษาในโรงพยาบาลเพื่อสร้างศรัทธาความเชื่อถือก่อน เมื่อคนไข้เพิ่มมากขึ้นได้ทรงตั้งโรงเรียนแพทย์เพื่อรองรับการผลิตแพทย์ในอนาคต ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้มีพระดำรัสถึงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงพยาบาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เป็นแบบครบวงจร คือ นอกจากตั้งโรงพยาบาลแล้ว ยังตั้งโรงเรียนฝึกแพทย์แผนตะวันตกเพื่อรองรับคนไข้ที่มีจำนวนมากขึ้นในอนาคตด้วย ดังความว่า

ในปี พ.ศ. 2429 โปรดตั้งกรรมการสาธารณสุขประกอบด้วยสมาชิก 9 คน อันมีเจ้านายในพระราชวงศ์ข้าราชการชั้นขุนนาง และแพทย์ฝรั่งประจำพระองค์ คือ ดร. ปีเตอร์ เคาแวน (Peter Cowan) ซึ่งเรียกกันว่าหมอเกะเวนบ้าง หมอเกววันบ้าง การจัดการโรงพยาบาลแห่งแรกโปรดให้เป็นหน้าที่ของเสด็จในกรมดำรงฯ และพระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ พระราชโอรสพระองค์หนึ่งในรัชกาลที่ 4 ตกลงกันในขั้นต้นว่าการที่จะมีโรงพยาบาลนั้นยังอยู่ในระดับทดลอง ฉะนั้นโรงพยาบาลแห่งแรกจึงจะเป็นโรงพยาบาลทดลอง จัดสร้างขึ้นที่ธนบุรีด้วยจำนวนทุนอันน้อย ... จนกระทั่งพระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีสิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ 5 จึงพระราชทานทุนทรัพย์ในส่วนพระราชโอรสและทรงเพิ่มเติมอีกให้แก่โรงพยาบาล และพระราชทานนามว่า โรงพยาบาลศิริราช

...อุปสรรคสำคัญคือแพทย์ที่จะมาประจำโรงพยาบาลไม่มีแพทย์สมัยใหม่แต่เป็นแพทย์แผนโบราณทั้งสิ้น ต่อมาจึงฝึกหัดเรียนรู้การจ่ายยาฝรั่งจากหมอเกววัน ปัญหาอีกประการหนึ่งคือไม่ค่อยมีคนไข้นิยมมารักษาที่โรงพยาบาลแม้แต่ขอทานก็ยังไม่ยอมเข้ามารับการรักษา จึงต้องแก้ปัญหาโดยให้มหาดเล็กที่เจ็บป่วยเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล เมื่อรักษาหายคนทั่วไปจึงเข้ามารักษา จนคนไข้ล้น (Prince Chakrabongse Bhuvanath, 1971, pp. 504-506)

3.1.2 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการตั้งโรงผลิตยาแบบตะวันตก

เมื่อโรงพยาบาลที่มีการรักษาแบบตะวันตกได้รับความนิยมแพร่หลาย สิ่งก็ตามมาคือ ยาฝรั่งที่ใช้ในการรักษา เนื่องจากในขณะนั้นไทยยังไม่สามารถผลิตยาฝรั่งเองได้จึงต้องซื้อจากร้านขายยาข้างนอกซึ่งเป็นของหมอฝรั่งที่จ้างมาประจำโรงพยาบาล ทำให้เปลืองเงินหลวงเป็นอย่างมาก ซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้ทรงมีแนวพระราชดำริที่จะตั้งโรงผลิตยาลงขึ้น สะท้อนจากการที่ทรงเตือนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ให้พิจารณาสัญญาการจ้างหมอฝรั่งให้รอบคอบ ดังที่มีพระราชกระแสเรื่องโรงยาหลวงซึ่งสะท้อนว่าน่าจะทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงผลิตและจำหน่ายยาหลวงสำหรับใช้ในประเทศ ความว่า

เรื่องจะจ้างหมอเคอ หมออังกฤษเข้ารับการเป็นหมอมณฑลพายัพ ...นั้น ทราบแล้ว ... อีกข้อหนึ่งยังไม่ปรากฏว่า คิดเรื่องยาที่จะใช้นั้นอย่างไร ถ้าหากจะใช้ค่ายาเป็นของหลวง ก็ยังมีเงินนอกจากนี้อีกจำนวนมาก อย่างเช่นหมอกาวัน และหมอโรเตอร์ เคยเบิกมากกว่าเงินเดือนหลายเท่า ถ้าจะยอมให้เขาตั้งดิสเพนสรี (dispensary-ร้านจำหน่ายยารักษาโรค-ผู้วิจัย) ขายยาให้ข้าราชการซื้อ ... ก็จะไม่เปลืองเปล่า สงสัยว่ายังไม่ได้คิดตลอดไป เมื่อเริ่มต้นแล้วปลายจะตามมา ขอให้คิดให้ตลอดเมื่อยังตั้งโรงยาหลวงไม่ได้ จะยอมให้เขาทำการนอกได้ แต่เพราะเหตุเราให้เงินเดือนเสมอต้องทำการหลวงก่อน หรือการหลวงเป็นสำคัญ เช่นนั้นจะดีกระมัง (Ministry of Interior, 1970, p. 270)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าในหนังสือเรื่องความทรงจำ ถึงการผลิตยาฝรั่งในช่วงแรก ๆ เมื่อเกิดอหิวาตกโรคระบาด เมื่อปี พ.ศ.2416 ความว่า

ในปีระกานี้เกิดอหิวาตกโรคเป็นระบาดขึ้นที่เดือน 7 คนตั้นตกใจกันมาก แต่วิธีจัดระบับโรคอหิวาในคราวนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดการรักษาพยาบาลแทนทำพิธีในทางศาสนาเช่นเคยทำแต่ก่อน พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ เจ้ากรมหมอคิดปรุงยารักษาโรคเป็นอย่างดีฝรั่งขึ้นใหม่ 2 ขนาน ...สำหรับอหิวาตกโรค แนะนำใช้การบูรโรยเสื้อผ้าเป็นการป้องกันโรคอีกอย่าง 1 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมี

พระราชดำรัสขอแรงเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่รับยาหลวงไปตั้งเป็นทำนอง
โอสถศาลาขึ้น ตามวังและบ้าน และตามที่ประชุมชนรักษาราชภรรยาทั่วทั้งพระนคร
(Prince Damrong Rajanupap, 1968, pp.271-273, as cited in
Kamolratanakul and Thanaman, 1996, p. 187)
สอดคล้องกับหนังสือ Saranukromthai (n.d.) ที่กล่าวว่า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการประกาศตั้ง
"โอสถสภา" โดยทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
ปราจิณกิติบดี (พระองค์เจ้าประวิตรวัฒนาคม) เป็นประธานในการซื้อยาจาก
ต่างประเทศ และนายแพทย์ฮันส์ อัดัมสัน (Hans Adamson) หรือพระบำบัด
สรรพโรค เป็นผู้ปรุงยา และฝึกหัดวิธีปรุงยาให้แก่คนไทย ทั้งนี้สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้จัดทำ
ตำรับ "ยาฝรั่ง" จำนวน ๘ ขนาน มอบให้เป็นตำรับ "ยาโอสถสภา"

นอกจากนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีร้านจำหน่ายยา (โอสถศาลา) ทั่วประเทศ
ด้วย ดังพระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุ
ภาพ ความว่า “เรื่องคิดจัดการจำหน่ายยาตามหัวเมืองนั้น ตามความที่เธอนั้น เห็นชอบ
ด้วยแล้ว ให้จัดการตามนั้น หน้าที่นี้ให้ฝากไว้กับกระทรวงมหาดไทยก่อน ให้ประวิตรวัฒน
คมไปจัดการเรื่องนี้” (Ministry of Interior, 1970, p. 259)

3.1.3 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการรักษาโรคแบบองค์รวม

(Complementary Medicine)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการรักษาโรคแบบองค์รวมคือทรงมองว่าสุขภาพดีอยู่ที่
วิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล สะท้อนจากที่มีพระราชดำรัสว่าสิ่งที่ทำให้พระอาการประชวร
ของพระองค์หายนั้นไม่ใช่วิชาการแพทย์ของตะวันตกเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่อากาศ และ
สิ่งอื่น ๆ ประกอบด้วย เพราะธรรมชาติของร่างกายจะบำบัดตัวเองอยู่แล้ว การใช้ยาจึงใช้
เท่าที่จำเป็น ดังความว่า

การรักษาไม่สำคัญเท่าอากาศ ฉันเข้าใจว่าความที่ฉันสบายครั้งนี้ด้วยอากาศไม่ใช่ด้วยแรงหมอ แต่ตัวหมอเอง ฉันเชื่อว่ายังไม่มีหมอที่อิจฉาเสียดีเท่าคนนี้... ใจเย็น แต่ลัทธิเป็นลัทธิข้างทำอะไรไม่ผิดธรรมดาโลก ... คือใช้ยาน้อยอย่างที่สุด ไปคิดตั้งต้นว่าธรรมชาติมนุษย์เกิดมาควรจะเป็นอย่างไร ถ้าเป็นอย่างไทยเราที่เคยเห็นมาก็อยู่ในหมามันออกลูกได้เองฉันใด คนก็เช่นนั้น (King Rama V, 1948, p. 62)

Pra Visalo (nd.) ได้กล่าวถึงแนวคิดการรักษาแบบองค์รวมซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความเป็น

สิ่งที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการรักษาก็คือการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้อง เช่น การกินที่ถูกสุขลักษณะ และสมดุล ห่วงไกลจากยาเสพติดและสารพิษ การนอนและพักผ่อนอย่างพอเพียง รวมทั้งการอยู่ในสถานที่เอื้อต่อสุขภาพ มีอากาศและน้ำสะอาด ไม่อุดอู้ ทั้งหมดนี้ล้วนส่งผลต่อการฟื้นฟูและรักษาร่างกายทั้งระบบให้เป็นไปด้วยดี

พระราชหัตถเลขาอีกองค์หนึ่งสะท้อนแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการรักษาโรคแบบองค์รวมและใช้การแพทย์แผนไทยเป็นแพทย์ทางเลือก โดยทรงพระราชวินิจฉัยว่า การแพทย์แบบตะวันตกนั้นเป็นการรักษาแยกส่วนตามอาการที่ปรากฏ แต่ไม่ได้พยายามที่จะเข้าถึงต้นตอของโรคทำให้โรคไม่หายขาด ทรงใช้การแพทย์แผนไทยเข้ามาร่วมรักษาเพราะการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยนั้นไม่ได้คำนึงเฉพาะอาการที่ปรากฏทางชีวภาพอย่างเดียว แต่คำนึงถึงหลายสิ่งประกอบเข้าด้วยกัน เช่น ธาตุ และสภาพจิตใจของคนไข้ซึ่งถูกกับธาตุของคนไทย จึงช่วยให้พระอาการดีขึ้น ดังความว่า

รู้สึกว่าเป็นคืนวันอยู่ในนิราบาย ท้องก็ไม่สบาย เจ็บตามฤดู แต่ไม่ใช่เกิดขึ้นเองเกิดขึ้นเพราะกระบวนการรักษา ด้วยเหตุหมอมักรู้ธาตุ ห้ามเสียไม่ให้กินยาปิด (ยาระบาย-ผู้วิจัย) ให้กินแต่น้ำ น้ำก็ไม่ให้กินมาก ด้วยกลัวจะลงไปมาก เพราะยังมึน ธาตุมันก็เลยปิด (ท้องผูก-ผู้วิจัย) แล้วเกณฑ์ให้ไปอาบน้ำ พอ (อากาศ-ผู้วิจัย) ถึง 32 องศา อยู่ในน้ำ 15 นาที ท้องก็ขึ้นใหญ่เต็มไปด้วยแก๊ส... จนฉันต้องขออนุญาตกินเอง พอยอมเช้าวันนี้ก็ค่อยขึ้น แต่ยังกินข้าวกินปลา

ไม่ได้ ยุ่งใหญ่ ยิ่งกินเนื้อกินหนังเข้า ไปมันยิ่งแน่นมากขึ้นเลยต้องหันลงกินข้าว ตาหมอกก็รู้ว่าไม่กินอะไร กินแต่ข้าวมันจะซื้ออย่างไรได้ ฉันบอกว่าเมืองฉันเขากินข้าว แต่เขากินกันทุกคนเหมือนกัน (King Chulalongkorn, 1948, p. 110)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการรักษาแบบองค์รวมนี้สอดคล้องกับแนวคิดการดูแลสุขภาพสุขภาพแบบองค์รวมในสมัยปัจจุบันที่มองว่า

การดูแลสุขภาพสุขภาพของมนุษย์นั้น ต้องดูแลแบบเป็นองค์รวมที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงทั้งการดูแล ทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญาของผู้ใช้บริการ ให้ความสำคัญเหมาะสมลงตัวและสอดคล้องกับคุณค่าและเป้าหมายชีวิตของบุคคล มิใช่มุ่งเน้นแต่การดูแลทางด้านร่างกายหรือดูแล “โรค” และ “ความพิการ” อย่างเดียวเท่านั้น (Wsawatapnimit & Turner, 2017, p. 402)

ความอีกตอนหนึ่งที่สนับสนุนว่าพอพระราชหฤทัยที่จะใช้แพทย์แผนไทยเป็นแพทย์ทางเลือกร่วมรักษา สืบเนื่องจากพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก 109 (พ.ศ. 2433) ความว่า “.....ขอเตือนว่า หมอฝรั่งนั้นดีจริง แต่ควรให้ยาไทยสูญหรือหาไม่ ... ถ้าว่าส่วนตัวฉันเองยังสมัครกนิยาไทยแลยังวางใจ หรืออุ้มใจในหมอไทยมากกว่า ถ้าหมอไทยจะรักษาอย่างฝรั่งหมด ดูเยือกเย็นเหมือนเห็นอื่น ไม่เห็นพระเห็นสงฆ์เลย” (King Chulalongkorn, as cited in Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, 2010, p. 42)

การที่ทรงอธิบายว่า “ถ้าหมอไทยหันไปรักษาแบบฝรั่งหมด ทำให้รู้สึกเยือกเย็นอก เหมือนไม่ได้เห็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นความอบอุ่นทางใจ” เป็นการนำการแพทย์แผนไทยไปเปรียบกับคติความเชื่อเรื่องปัญจอันตรายที่เชื่อกันว่าพุทธศาสนาจะมีอายุได้ 5,000 ปี เมื่อใกล้สิ้นสุดพุทธศาสนา จะเกิดเคำกลางความเสื่อมแห่งพระพุทธศาสนา 5 ประการ เริ่มจาก 1) ปฏิบัติอันตรายคือความสูญสิ้นของการปฏิบัติธรรม ซึ่งในที่นี้เทียบได้กับการที่แพทย์แผนไทยไม่ใช้วิชาความรู้รักษาคนไข้ ย่อมส่งผลให้ 2) ปริยัตินอันตราย คือความสูญสิ้นผู้ศึกษาเล่าเรียน เทียบได้กับไม่มีคนสนใจที่จะเรียนวิชาแพทย์แผนไทย 3) ปฏิวธอันตรายคือความสูญสิ้นการตรัสรู้ธรรมหรือผล หรือการสูญสิ้นพระอรหันต์ เทียบได้

กับการสูญเสียครูบาอาจารย์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทย 4) สังฆอันตรธานคือความสูญเสียพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เทียบได้กับการขาดคนสืบทอดวิชาความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย ซึ่งหากยังคงมีอยู่ก็เป็นคนที่รู้เพียงเล็กน้อย เหมือนพระสงฆ์ในสมัยก่อนสิ้นพุทธศาสนาที่ไม่ได้อยู่วัดแต่อยู่ที่บ้านและมีสัญลักษณ์ที่แสดงตัวว่าเป็นพระสงฆ์คือมีผ้าเหลืองคล้องหูเท่านั้น และ 5) ธาตุอันตรธานคือความสูญเสียของพระสรีรธาตุของพระพุทธเจ้า เปรียบได้กับวิชาการแพทย์แผนไทยได้สูญไปจากโลกอย่างหมดสิ้น ดังนั้นหากยังคงเห็นพระสงฆ์อยู่อย่างน้อยก็ยังไม่แน่ใจได้ว่าพระศาสนายังมีการสืบทอดเปรียบได้กับการรักษาด้วยแพทย์แผนไทยยังคงอยู่คู่สังคมไทย

การที่มีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการอนุรักษ์การแพทย์แผนไทยให้อยู่คู่สังคมไทย เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติแล้ว การแพทย์แผนไทยยังเป็นการรักษาแบบองค์รวมที่ผ่านการสังเกต ปฏิบัติ ทดลองด้วยชีวิตของตัวเองมาเป็นเวลายาวนานหลายชั่วอายุคน ทำให้การรักษามีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง แม้แต่แพทย์แผนตะวันตกยังยอมรับในองค์ความรู้ของแพทย์แผนไทย ดังที่หมอสมิธ ซึ่งเป็นแพทย์ประจำราชสำนักได้เล่าถึงการรักษาโรคของแพทย์แผนไทยว่า

การรักษาโรคอยู่ในมือหมอพื้นบ้าน บางคนมีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับคุณสมบัติทางยาสมุนไพร โดยการนำมาใช้ได้ผลบ่อย ๆ ... การรักษาของพวกเขาเป็นไปตามหลักจิตวิทยา แต่จิตวิทยานั้นถ้าใช้อย่างถูกต้องก็เป็นยาที่ได้ผลชะงัดที่สุด หมอจะได้รับคำรักษาก็เมื่อคนไข้หายดีแล้ว (Smith, 2007, p. 111

การที่ทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการแพทย์ทางเลือกนั้นน่าจะเป็นเพราะทรงตระหนักดีว่าการแพทย์แบบตะวันตกเมื่อนำเข้ามาใช้ในสยามขณะนั้นจะไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเต็มที่ ดังนั้นแพทย์แผนไทยก็น่าจะเป็นแพทย์ทางเลือกที่ประชาชนสามารถเลือกใช้รักษาได้ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของหมอสมิธเกี่ยวกับการรักษาอหิวาตกโรคที่ระบาดในไทยสมัยนั้น ความว่า (Smith, 2007, p. 48) “การรักษาแบบยุโรปโดยใช้ยาฝาดสมาน ผื่น และแอลกอฮอล์ ไม่ได้ไปกว่าที่พวกเราใช้ในยุคคลง ผลที่ได้มีไม่มากไปกว่าการรักษาของหมอพื้นบ้านซึ่งพวกเราดูถูก การให้น้ำเกลือยังไม่เป็นที่รู้จักกัน”

4. แนวพระราชดำริด้านการป้องกันโรค

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริว่า การป้องกันโรคเป็นสิ่งสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการมีสุขภาพที่ดีทำให้ห่างไกลจากโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันโรคติดต่อที่ร้ายแรง หากมีการป้องกันอย่างดีย่อมสามารถลดความเสี่ยงของการติดโรคได้ และทำให้ราษฎรเสียชีวิตน้อยลง เห็นได้จากมีแนวพระราชดำริป้องกันโรคอหิวาตกโรค และกาฬโรค ที่คร่าชีวิตของคนเป็นจำนวนมาก รายละเอียดดังนี้

4.1 การป้องกันอหิวาตกโรค

อหิวาตกโรคเป็นโรคติดต่ออันตรายร้ายแรงและสามารถระบาดได้อย่างรวดเร็ว เชื้ออหิวาต์เข้าสู่ร่างกายโดยทางปาก เช่น การดื่มน้ำและกินอาหารไม่สะอาดที่มีเชื้ออหิวาต์ปะปน หรือการสัมผัสอุจจาระของผู้ป่วย ซึ่งแหล่งสำคัญที่อหิวาตกโรคระบาดได้รวดเร็วคือแม่น้ำ เนื่องจากวิถีชีวิตของคนสมัยนั้นอยู่ติดริมแม่น้ำอาศัยน้ำในแม่น้ำทั้งอุปโภคบริโภค และเป็นທີ່ระบายของเสีย แต่ในช่วงฤดูแล้งน้ำในแม่น้ำมีปริมาณน้อย น้ำทะเลจะหนุนเข้ามานอกจากจะทำให้แม่น้ำมีรสกร่อยแล้ว สิ่งสำคัญคือทำให้ของเสียที่อยู่ในแม่น้ำไม่สามารถระบายสู่ทะเลได้ เมื่อประชาชนใช้น้ำในแม่น้ำสำหรับบริโภคโดยไม่ผ่านการต้มฆ่าเชื้อโรคย่อมทำให้อหิวาตกโรคระบาดได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการป้องกันโรค ความว่า

...ให้ประกาศทั่วกันว่า เดียวนี้ น้ำรู้สึกร่อยแล้ว ขอให้ระวังตัว น้ำในคลองให้เพียงแต่อาบแต่อย่าใช้กิน ได้สั่งให้เรือน้ำจืดมาจอดที่สะพานห้องเครื่อง ถ้าผู้ใดจะเอาไปกิน ให้มาตักไปจากที่นั่นได้ทั้งผู้ดีแลไพร่ ขอให้ น้ำพร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉกาพรประภา เสด็จอริยธิดีฝ่ายใน- ผู้วิจิตร) ป่าวร้องซ้ำเสียอีก น้ำจืดซึ่งมาจ่ายนั้นสำหรับกินอย่าให้ใช้อย่างอื่นนอกจากทำกับข้าวหรือดื่มกิน ถ้า น้ำอาบให้ใช้น้ำในท้องคลอง ห้ามอย่าให้กินน้ำในท้องคลอง ให้กินน้ำจืด ห้ามอย่าให้ใช้น้ำจืดชำระล้างอันใด (King Chulalongkorn, 1954, p. 21)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลองสะอาด เพื่อป้องกันการเกิดโรคนี้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาอีกองค์หนึ่งความว่า

...ฉันให้ติดใจคลองไหลตลึงแล้ว เพราะเป็นคลองน้ำไม่ไหลแรง มีเวลาแห้งเงินอะไรๆ ก็ทิ้งลงในคลองทั้งนั้น ถ้าใครเจอหนูตาย ทายว่าจะเอาไปข้างไหน ที่จะซุดหลุมฝังหรือเผาหนูนั้นไม่มีเลย คงจะโยนลงคลอง เวลานี้แห้งมากก็จะจิกกินบนบกถึงไหนก็คงเป็นทีนั้น คนในคลองก็คงกินน้ำในคลองอยู่เสมอ มันจึงได้ลูกลามไปถึงบ้านกรมหลวงเทวะวงศ์ น่าจะลามไปตลอดลำคลอง ถ้าจะเล่นขี่ช้างจับตักแตนคอยแต่ใครมาบอก จึงจะไปตรวจไม่คิดอ่านป้องกันลำคลองนี้ไว้ เห็นจะลูกลามได้มาก ขอให้คิดอ่านอย่าอ่อนใจ (King Chulalongkorn, 1970a, p. 19)

แนวพระราชดำริในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้สะอาดเพื่อป้องกันโรคนี้สอดคล้องกับการแพทย์แผนปัจจุบันที่กล่าวว่า “อหิวาตกโรค เป็นโรคติดต่ออันตรายร้ายแรงและสามารถระบาดได้อย่างรวดเร็ว แหล่งที่เกิดโรคมักเกิดในชุมชนที่อยู่กันอย่างหนาแน่น และในถิ่นที่ไม่มีน้ำสะอาดใช้อย่างพอเพียง ไม่มีส่วนที่ถูกสุขลักษณะ มีการสุขาภิบาลไม่ดี เช่น มีการทิ้งขยะเกลื่อนกลาด ร้านอาหารไม่สะอาด ถูกหลักสุขาภิบาล” (Taksin Hospital, n.d.)

นอกจากแนวความคิดการป้องกันโรคในระยะสั้นแล้ว ยังมีแนวพระราชดำริการป้องกันโรคในระยะยาวด้วยการจัดหาน้ำดื่มที่สะอาดให้ประชาชนเพื่อสามารถป้องกันการเกิดโรคและทำให้ประชาชนมีสุขภาพดีถ้วนหน้า ดังความว่า “อหิวาตกโรคเกิดเพราะน้ำเค็ม ตามที่สังเกตได้ว่าน้ำเค็มขึ้นมาน้อย โรคประจวบกันน้อย จึงเป็นของที่ไม่มีอะไรจะแก้ นอกจากตั้งประปาเสียที่กรุงเทพฯ อหิวาตกโรคจะไม่มีเลยทั่วพระราชอาณาเขต ข้อที่หัวเมืองเป็นอยู่แทบทั่วทุกหัวเมืองตั้งแต่เหนือที่สุดจนใต้ที่สุด เป็นเพราะน้ำเค็มที่ในแม่น้ำบางกอกเท่านั้น” (King Chulalongkorn, 1970a, p. 19) อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2424 เกิดอหิวาตกโรคระบาดใหญ่อีกครั้งซึ่งเป็นช่วงที่ระบาดใหญ่ทั่วโลก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์กับข้าราชการอีก 48 คน จัดตั้งโรงพยาบาลทั่วกรุงเทพมหานครจำนวน 48 แห่งเพื่อรักษาอหิวาตกโรค (Kamolratanakul & Thanaman, 1996, p. 187) ซึ่งภายหลังเป็นที่มาของแนวคิดในการตั้งโรงพยาบาลถาวรคือโรงพยาบาลศิริราช

4.2 การป้องกันโรคกาฬโรค

กาฬโรคเป็นโรคติดต่อร้ายแรงที่เกิดจากสัตว์ โดยเฉพาะหนูซึ่งเป็นสัตว์ที่อยู่ในบ้านของคน ในปีพ.ศ. 2447 กาฬโรคได้แพร่ระบาดอย่างรุนแรงจากท่าเรือตอนใต้ของจีนคือ

กางตั้งและฮ้องกงข้ามในกรุงเทพมหานคร และแพร่กระจายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ ลพบุรี เพชรบูรณ์ นครราชสีมา สถานที่ที่เป็นแหล่งเพาะและแพร่เชื้อกาฬโรค ได้แก่ ตลาด สะพาน พุงนา (Kamolratanakul & Thanaman, 1996, p. 188) เพราะมักจะเป็นแหล่งที่ไม่สะอาด จึงทรงใช้มาตรการต่าง ๆ ในการป้องกันโรคกาฬโรค เช่น การจัดสิ่งแวดลอมให้สะอาด ความว่า

...แพทย์สุขาภิบาลยื่นรายงานเรื่องไข้กาฬโรคเกิดขึ้นที่ถนนบ้านหม้อแลที่วังกรมหมื่นนฤบาลนั้นทราบแล้ว สงสัยในหมู่วังกรมหมื่นนฤบาลว่า จะเป็นทีโสโครกมาก ถึงที่ถนนบ้านหม้อนั้นแล้ว หลังตึกแลปากถนนตรงกันข้ามเป็นที่ลุ่มมาก กลัวจะฉ่ำและเต็มที ถ้าจะแก้กาฬโรคที่บ้านหม้อให้หาย น่าจะต้องแก้ถึงที่ 2 ผังที่วานี้ รายงานเรื่องไข้กาฬโรคเกิดขึ้นที่ตึกแถวตลาดนางเลิ้งนั้น โรคเช่นนี้ มักจะเกิดขึ้นทีเรื้อนเดียวๆ ขึ้นอยู่ติดดิน แลตลาดที่สกปรกเป็นพื้น น่าจะให้หมอตรวจการรักษาสถานที่ให้สะอาดโดยกวาดขึ้น ฉ้นยอมตลาดพระคลังข้างที่เป็นตัวอย่าง ถ้าจะให้ทำอันใดซึ่งริชอนเนเบิล (Reasonable-ผู้วิจย) แต่จะต้องเสียเงินบ้างก็ยอม ขอให้ตรวจตลาดอื่น ๆ ด้วย (King Chulalongkorn, 1970b: 22, p. 24)

นอกจากการจัดการสิ่งแวดลอมให้สะอาดแล้ว ยังมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับมาตรการกักกัน (Quarantine) เรือจากจีนและฮ้องกงซึ่งเป็นประเทศต้นทางของโรคระบาด ด้วย ดังความว่า

กาฬโรคมียขึ้นที่เมืองฮ้องกง แลได้ทราบว่าที่สิงคโปร์ประกาศกักเรือแล้ว จึงเห็นควรออกประกาศจัดการเช่นนั้น กับชี้แจงความเห็นของแพทย์ที่จะคิดจัดแลท่ามาด้วย... ฉ้นเห็นว่า...การที่จะคิดป้องกันเมืองอื่นเขาท่าเมืองเราควรจะต้องทำ ให้เธอไปบอกเจ้าพระยาอภัยราชาให้ร่างประกาศ ...การซึ่งหม้อออกความเห็นเช่นนี้ เป็นการที่เห็นจริงว่า อาจจะเป็นได้ในบางกอก การที่ควรจะทำได้คือในข้อ 5 รายงานหม้อซึ่งว่าด้วยควรจะทำในกรุงเทพฯ เพื่อป้องกันกาฬโรคนั้น เรื่องควอแรนตินเรือทั้งปวง(quarantine - กักเรือที่มาจากประเทศที่เป็นแหล่งโรคติดต่อ -ผู้วิจย) ข้อนี้จะต้องให้กรมหลวงนเรศร์หรือกับกรมหลวงเทววงศ์ ...ไข้กาฬโรคที่เมืองฮ้องกงมีคนตายมาก แล้วจีนที่มากับเรือพระจุลจอมเกล้าฯ

เป็นโรคเช่นนี้ตายคนหนึ่ง เห็นว่าจะรีบปิดด้านเกาะไฟป้องกันกาฬโรคในทันที (King Chulalongkorn, 1970a, pp. 299, 307, 312)

ส่วนตามหัวเมืองต่าง ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงพยาบาลขึ้น 5 แห่ง ในเมืองที่มีการระบาดของกาฬโรค ได้แก่ ลพบุรี เพชรบุรี นครปฐม สระบุรี นครราชสีมา (Kamolratanakul & Thanaman, 1996, p. 188) เพื่อรักษาผู้ป่วยที่ติดเชื้อมากาฬโรคและเป็นการป้องกันการระบาดในเขตพื้นที่เสี่ยงของโรคกาฬโรค

สรุปและอภิปรายผล

แนวพระราชดำริด้านสาธารณสุขที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมี 4 ด้านได้แก่ ได้แก่ ด้านการแพทย์แบบตะวันตก ด้านการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก ด้านการรักษาโรค ซึ่งมีทั้งการรักษาโรคแบบตะวันตกและการรักษาโรคที่ใช้การแพทย์แผนไทย และด้านการป้องกันโรค

ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริว่าการแพทย์แบบตะวันตกเป็นการแพทย์ที่ทันสมัยสามารถรักษาโรคเห็นผลได้เร็ว ด้วยแพทย์เป็นผู้มีความชำนาญอย่างมาก แต่ความเจริญด้านการแพทย์ในสมัยนั้นของไทยยังไม่พัฒนาพอที่จะหาแพทย์ที่มีความชำนาญเฉพาะทางได้อย่างตะวันตก ที่สำคัญคือการแพทย์แบบตะวันตกเป็นการแพทย์ที่แยกส่วนในการรักษา ซึ่งแตกต่างกับการแพทย์แผนไทยที่เป็นการรักษาแบบองค์รวม แม้ว่าจะให้ผลช้าแต่ไม่ได้ขัดต่อวิถีชีวิตของคนไทย นอกจากนี้สิ่งที่อุปสรรคต่อการรักษาโรคแบบตะวันตกคือต้องมีแพทย์ที่มีความรู้ด้านการรักษาแบบตะวันตกและแพทย์เหล่านั้นควรจะต้องเป็นคนไทย เพื่อจะได้ไม่ต้องพึ่งพาชาติตะวันตกตลอดไป จึงมีแนวพระราชดำริจัดตั้งโรงพยาบาลที่มีการรักษาคนไข้แบบตะวันตก จากนั้นได้ทรงตั้งโรงเรียนแพทย์เพื่อสร้างนักเรียนแพทย์คนไทยที่มีความรู้ในการรักษาแบบตะวันตกเพื่อรองรับการรักษาโรคแบบตะวันตกที่นับวันจะได้รับความนิยมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงละทิ้งการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนไทย ทรงห่วงใยการแพทย์แผนไทยว่าจะสูญไปจากสังคมไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการประชุมแพทย์แผนไทยให้รวบรวมคัมภีร์ตำราแพทย์แผนไทย และให้ตรวจชำระใหม่ จากนั้นจัดบันทึกไว้เป็นตำราชื่อ

เวชศาสตร์ฉบับหลวง ต่อมาได้มีการตีพิมพ์ในชื่อว่าตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ และมีรับสั่งให้นักเรียนแพทย์ชั้นปีที่ 3 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของหลักสูตรในสมัยนั้นต้องเรียนแพทย์แผนไทยหลังจากที่ผ่านการเรียนแพทย์แผนตะวันตกมาแล้วในชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 สะท้อนว่าทรงพระราชดำริที่จะให้นักเรียนแพทย์ในสมัยนั้นมีความรู้ทั้งสองด้านคือแบบตะวันตกและแบบไทยเพื่อจะได้สามารถใช้เป็นการแพทย์ทางเลือกในการรักษาคนไข้ได้ นอกจากนี้ยังทรงพระราชดำริจัดตั้งโรงผลิตยาสำหรับใช้ในการรักษาโรคแบบตะวันตกชื่อโอสถศาลาเป็นการรองรับการรักษาโรคแบบตะวันตกเพื่อจะได้ไม่ต้องพึ่งพายาฝรั่งจากตะวันตก ส่วนแนวพระราชดำริด้านการป้องกันโรคนั้นมีแนวพระราชดำริป้องกันการเกิดโรคด้วยการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมให้ดีเพื่อจะได้ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและมีแนวพระราชดำริที่จะสร้างการประปาสำหรับประชาชนเพื่อจะได้มีน้ำสะอาดใช้ในการป้องกันการเกิดโรค นอกจากนี้ยังทรงพระราชดำริเกี่ยวกับการป้องกันโรคระบาดที่มาจากต่างประเทศโดยไม่ทรงอนุญาตให้เรือที่เดินทางมาจากประเทศที่เป็นต้นตอของโรคเข้าประเทศไทยนับว่าเป็นแนวพระราชดำริที่ทันสมัยมาก

พระราชหัตถเลขาสะท้อนแนวพระราชดำริด้านสาธารณสุขในลักษณะที่เป็นองค์รวม โดยมีพระราชวินิจฉัยว่าการป้องกันโรคดีกว่าการรักษาโรค และทุกคนสามารถดูแลตนเองให้มีสุขภาพดีได้ ด้วยอิริยาบถ 4 คือ กินอาหารที่ดีต่อสุขภาพ ดื่มน้ำสะอาด รักษาความสะอาด และอยู่ในที่อากาศถ่ายเทสะดวก และเมื่อเจ็บป่วยก็ต้องรักษา ความว่า “เมื่อโรคบังเกิดชุก... สิ่งทีควรระวังป้องกันก็คือ อาหาร น้ำกิน ความสะอาด อากาศที่ดี อิริยาบถทั้ง 4 ให้เสมอสมานตามธรรมดา เมื่อท้องไส้กายตัวพิบัติ ก็ควรหาพยาบาลเสียตามที่เห็นจะแก้โรคได้” (King Chulalongkorn, 1954, p. 54) ซึ่งแนวพระราชดำริด้านการแพทย์สาธารณสุขแบบองค์รวมนี้สะท้อนพระอัจฉริยภาพของพระองค์ ทำให้สามารถวางรากฐานการพัฒนาด้านสาธารณสุขของประเทศให้เจริญทัดเทียมกับประเทศตะวันตก สอดคล้องกับ Sattayanurak (December 29, 2017) ที่กล่าวว่า

เรามักจะถูกบอกเล่าว่าการเกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นในสังคมไทยช่วงรัชกาลที่ 4 หรือ 5 เป็นเพราะรับอิทธิพล ตะวันตก ... แต่หากเราเชื่อเช่นที่ถูกบอกเล่าเช่นนี้ ก็หมายความว่าเราละเลยพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ไทยในฐานะที่เป็นมนุษย์ไป เพราะในความเป็นจริง ไม่เคยมีสังคมใดรับอะไรจะสังคมอื่นได้โดยที่ปราศจากความพร้อมในการรับ

ด้วยพระอัจฉริยภาพดังกล่าวนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่ชาวโลก นิตยสารไทม์ฉบับพิเศษ (23-30 สิงหาคม 2542) จึงยกย่องพระองค์ว่าเป็น 1 ใน 20 คนของชาวเอเชียที่มีอิทธิพลมากที่สุดในศตวรรษที่ 20 ในฐานะที่ทรงเป็นกษัตริย์ผู้เป็นที่รัก (Charuluxananan & Sueblinvong, 2004, p. 2) และด้วยพระอัจฉริยภาพที่ทรงวางรากฐานความเจริญด้านสาธารณสุขนี้ น่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ส่งผลให้ประเทศไทยในปัจจุบัน ได้รับการยอมรับว่ามีความมั่นคงเข้มแข็งด้านสุขภาพ (health Security) เป็นอันดับ 6 ของโลก จากผลสำรวจของมหาวิทยาลัยยอนส์ ฮอปกินส์ เมื่อปี พ.ศ. 2562

Reference

- Charuluxananan S. and Sueblinvong T. (2004). King Chulalongkorn: Biography and his activities in medicine and public health. **CHULA MED Journal**, 48(1), 1-5.
- Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine. (2010). **Rai-ngan kansatharanasuk thai dan kanphaet phaenthai kanphaet pheunban lae kanphaet thanglueak** (In Thai) [A report of Thai public health in traditional Thai medicine, folk medicin and alternative medicine]. Bangkok: Ministry of Public Health.
- Government Pharmaceutical Organization. (n.d.). **Prawat kwampenma wiwatthanakan ya thai lae o.pho. kwa cha pen ongkan phesatchakam** (In Thai) [The history of the development of Thai medicine and the government pharmaceutical organization: becoming the government pharmaceutical organization]. Retrieved from <https://www.gpo.or.th/Default.aspx?PageContentMode=1&tabid=63>
- Kamolratanakul , P. and Thanaman, B. (1996). Public health. in Ch. Soontravanich (Eds.), in *100 Year of Rungsit Canal* (pp.183-258).

Bangkok: Thai Study Institute Chulalongkorn University.

King Chulalongkorn. (1925). **Phraratchahatthalekha phrabatsomdet phrachulachomklaochaoyuhua sadet praphat laem malayu ruam 4 khrao** (In Thai) [The royal writings of King Chulalongkorn on the 4 occasions of His Majesty's journey to the Malay peninsular]. Bangkok: Rong Phim Thai.

King Chulalongkorn. (1939). **Phraratchahatthalekha suan phraong phrabatsomdet phrachulachomklaochaoyuhua thueng chaophayayommarat (Pan Sukhum)** (In Thai) [The private royal writings from King Chulalongkorn to Chao Phraya Yommarat (Pan Sukhum)]. Phranakorn: Rong Phim Bamrungtham.

King Chulalongkorn. (1941). **Phraratchahatthalekha somdet phrapiyamaharat phraratchathan chaophaya worrawongsaphiphat** (In Thai) [The royal writings from King Chulalongkorn to Chao Phraya Worrawongsaphiphat]. Phranakorn: Rong Phim Phra Chan.

King Chulalongkorn. (1948). **Phraratchahatthalekha phrabatsomdet phrachulachomklaochaoyuhua phraratchathan somdetkromphraya damrongrachanuphap nai wela sadet phraratchadamnoen praphat khrang thi song** (In Thai) [The royal writings from King Chulalongkorn to Somdet Kromphraya Damrong Rachanuphap on the occasion of His Majesty's second visit to Europe]. Phranakon: Krom Silapakorn.

King Chulalongkorn. (1954). **Phraratchahatthalekha phrabatsomdet phrachulachomklaochaoyuhua lae rueang sadet athipbodi fainai** (In Thai) [The royal writings of King Chulalongkorn and the story of the royal director-general of the Inner Palace]. n.p.

- King Chulalongkorn. (1965). **Klai ban lem 1** (in Thai) [Away from home]. Bangkok : Prae Phitataya.
- King Chulalongkorn. (1970a). **Prachum phraratchahatthalekha phrabatsomdet phrachulachomklaochaoyuhua thi song borihan ratchakan phaendin rawang pho.so. 2434 – pho.so. 2453 phak 3 ton 1** (In Thai) [A collection of the royal writings of King Chulalongkorn concerning His Majesty’s administrative affairs from B.E. 2434 to B.E. 2453 part 3 section 1]. Bangkok: Rong Phim Samnak Nayokratthamontri.
- King Chulalongkorn. (1970b). **Prachum phraratchahatthalekha phrabatsomdet phrachulachomkiao chaoyuhua thi song borihan ratchakan phaendin rawang pho.so. 2434 – pho.so.. 2453 phak 3 ton 2** (In Thai) [A collection of the royal writings of King Chulalongkorn concerning His Majesty’s administrative affairs from B.E. 2434 to B.E. 2453 part 3 section 2]. Bangkok: Rong Phim Samnak Nayokratthamontri.
- Ministry of Education. (2003). **Yingyot phra piyamaharat rueang lok song sadudi** (In Thai) [An ode to King Chulalongkorn: A global tribute]. Bangkok: Thai Language Institute.
- Ministry of Interior. (1970). **Pramuan phraratchahatthalekha ratchakan thi 5 thi kiao kap pharakit khong krasuang mahatthai lem 1 phak thi 1 lae 2** (In Thai) [A collection of the royal writings of King Rama V concerning the affairs of ministry of interior volume 1 parts 1 and 2]. Bangkok: Rong Phim Thong Thin.
- Patrakard, P. (2012). The origin of sen prathan sip. **Journal of Thai Traditional & Alternative Medicine**, 10 (1), 4-10.
- Pra Visalo, P. (2009). **Sukkhaphap ong ruam kap sukhaphap sangkhom** (In Thai) [Holistic health and social health]. Retrieved from <https://www.visalo.org/article/healthsukapabkabOngRuam.htm>

- Prince Chakrabongse Bhuvanath. (1971). **Lords of life**. Bangkok: Khlang Wittaya.
- Royal Thai Government. (2019). Thailand ranking sixth for world's strongest health security. Retrieved from <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/24600>
- Saranukromthai. (n.d.). **Prawat kanphaet phaen patchuban** (In Thai) [The history of modern medicine]. Retrieved from <http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=8&chap=1&page=t8-1-infodetail06.html>
- Sattayanurak, A. (2017, December 29). **Pi mai: khwam plian plaeng khwammai khong "wela"** (In Thai) [New year: The changes of the meaning of "time"] Bangkokbiznews. Retrieved from <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/643509>.
- Sirivatcharameta, P. (2018). **'Yuk chulalongkon' pathommabot haeng wiwatthanakan sangkhom thai** (in Thai) ['Chulalongkorn period': The first chapter of the development of the Thai society]. Retrieved from <https://www.posttoday.com/life/healthy/568582>
- Smith, M. (2007). **A Physician at the court of siam** (P.Janjarat,Trans.). Bangkok: Ruamtat.
- Taksin Hospital. (n.d.). **Cholera**. Retrieved from <http://www.thaksinhospital.com/thaksin/hot.php?id=221>.
- Thainthaworn, W. (2016). **Lonklao phu bukboek kanphaet lae satharanasuk thai** (In Thai) [The king who pioneered Thai medicine and public health]. Retrieved from https://www.matichon.co.th/columnists/news_111220 .
- Wisawatapnimit, P. & Turner, K. (2017). Holistic and humanized health care: A case study of HIV/AIDS patients at Bamrasnaradura infectious diseases institute. **Journal of Health Research**, 11(3), 401-413.

พหุวิทยาการภูมิปัญญาของชาวอีสานในการดูแลสุขภาพ

Multidisciplinary Isan Wisdom in Health Care

กฤษฎา ศรีธรรมมา¹/ เชษฐา จักรไชย^{2*} / ศรินทร์ ทองธรรมชาต³ /
อรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร⁴ / เมตตา เก่งชูวงศ์⁵ / นัยนา ประทุมรัตน์⁶ / ปริยา นิลแสงรัตน์⁷
Krisada Sridharmma¹/ Chettha Chakchai^{2*} / Sarin Thongthummachat³/
Oranuch Wongwattanasathien⁴/ Metta kengchuwong⁵/
Naiyana Pratoomrat⁶/ Pariya Nilsaengrat⁷

^{1,2,6}*Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University*

^{3,4,5,7}*Faculty of Science and Technology, Rajabhat Maha Sarakham University.*

Maha Sarakham 40002, Thailand

**Corresponding author. Email: Chakchai_st@hotmail.com*

Received: March 20, 2020

Revised: April 15, 2020

Accepted: April 17, 2020

Abstract

This research article aimed to analyze the multidisciplinary wisdom in health care appearing on medicinal Isan palm leaf manuscripts and analyze the concepts of Isan folk medicine practice by observing, interviewing with the famous Isan traditional medicine doctor. From the study, it was found that Isan traditional medicine doctor from the past to the present treated and divided patients into 3 types: 1) group of physical patients 2) group of

mental patients that affected the body 3) neurological patients. Their concept and practice derived from knowledge of 11 sciences namely literature, psychiatry, superstition ghost science, theology; psychology, religious education, astrology, pharmaceutical sciences, nutrition and law were integrated into holistic health care. From the analysis of the concepts, Isan traditional doctor believed that people consisted of 2 parts: physical and mental. Furthermore, the practice of traditional Isan traditional medicine still use multidisciplinary appears on medicinal Isan palm leaf manuscripts with modern medical treatment.

Keywords: Multidisciplinary, Isan wisdom, Health care

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์พหุวิทยาการภูมิปัญญาชาวอีสาน ในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณของอีสาน และวิเคราะห์แนวความคิดแนวปฏิบัติของหมอพื้นบ้านชาวอีสาน ด้วยการสังเกต สัมภาษณ์หมอพื้นบ้านชาวอีสานที่มีชื่อเสียง ผลการวิจัยพบว่าหมอพื้นบ้านอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะดูแลรักษาสุขภาพผู้ป่วยโดยแบ่งผู้ป่วยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ป่วยทางกาย กลุ่มผู้ป่วยทางจิตแล้วส่งผลต่อร่างกาย และกลุ่มผู้ป่วยทางจิตประสาท โดยมีแนวความคิดและแนวปฏิบัติจากการนำความรู้ 11 ศาสตร์ ได้แก่ อักษรศาสตร์ จิตเวชศาสตร์ สยาศาสตร์ ศีลวิทยา เทววิทยา จิตวิทยา ศาสนศาสตร์ โหราศาสตร์ เกษศาสตร์ โภชนาการศาสตร์ และนิติศาสตร์ มาบูรณาการในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมส่งผลให้ชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีสุขภาพที่ดี สำหรับผลการวิเคราะห์แนวความคิดพบว่าหมอพื้นบ้านอีสานเชื่อว่าคนประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ รูปธรรมและนามธรรม ส่วนแนวปฏิบัติของหมอพื้นบ้านชาวอีสานปัจจุบันยังคงใช้พหุวิทยาการตามที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณของอีสานร่วมกับการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบัน

คำสำคัญ : พหุวิทยาการ, ภูมิปัญญาอีสาน, การดูแลรักษาสุขภาพ

บทนำ

ประเทศไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมประกอบารรวมกันหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่พักอาศัยในแผ่นดินไทยมาเป็นเวลานาน ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น ภาษา ความคิด ความเชื่อและศาสนา อาหาร การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น ที่แตกต่างกัน แต่คนไทยเหล่านี้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อหนุนและกลมกลืนกันอย่างมีความสุข มีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและเหลื่อมซ้อนกันตามชาติพันธุ์ (Kanchanaphan, 2019)

สังคมไทยในภาคอีสานก็เช่นกัน เป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานมาเป็นเวลายาวนาน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท (ไท) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยย้อ เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้ใช้พหุวิทยาการ (Multidisciplinary) ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic health care) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 อย่าง คือ สาเหตุของการเกิดโรค การเพิ่มความเกี่ยวข้องของผู้ป่วย และการพิจารณาการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบันและการรักษาแบบทางเลือก (Alternative) (Phongboribun, 2014)

กล่าวคือการดูแลสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสานเหล่านี้จำเป็นต้องใช้องค์ความรู้หลายสาขาวิชา หลายศาสตร์หรือหลายอนศาสตร์ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มาผสมผสานผสานใช้ในการวิเคราะห์ วิจัยและสังเคราะห์เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่และพัฒนาการดูแลสุขภาพกายและจิตใจอันเกิดจากการได้เรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตของบรรพบุรุษ หล่อหลอม ลองผิดลองถูกจนได้แก่นแท้ของแนวทางการดูแลสุขภาพของชีวิตของชาวไทยในภาคอีสานจนกลายเป็นภูมิปัญญา เป็นต้นว่า ภูมิปัญญาในการวินิจฉัยโรค ภูมิปัญญาในการเก็บยาเพื่อให้ได้ยาที่กำหนดและสวณพันธุ์พืชมาให้เสื่อมสูญ ภูมิปัญญาในการปรุงยาเพื่อให้ได้ยาที่มีฤทธิ์ดี และการแต่งรสรยาให้รับประทานง่ายขึ้น ภูมิปัญญาวิธีดูแลสุขภาพสุขภาพมี 2 แบบ ได้แก่ แบบที่หนึ่ง กรณีคนไข้ป่วยเนื่องจากร่างกายเสื่อมสภาพจะรักษาด้วยการใช้สมุนไพรในท้องถิ่น และแบบที่สอง กรณีการดูแลสุขภาพสุขภาพคนไข้ที่ป่วยทางด้านร่างกายและจิตใจด้วยสมุนไพร คาถา และพิธีกรรม เพื่อฟื้นฟูสุขภาพอนามัยของผู้คนทั้งในด้านสภาวะจิตและสุขภาพกายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sridharmma et al. , 2011) บุตรหลานในรุ่นปัจจุบันส่วนหนึ่งได้ละเลย ทอดทิ้งและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมการรักษาตามแนวทางการแพทย์ตะวันตก (แพทย์แผนปัจจุบัน) ที่เข้ามาสู่

สังคมไทยมากกว่าการรักษาดูแลตามแนวทางโบราณที่มีตำรามาจากคัมภีร์ยาโบราณ อย่างไรก็ตามพบว่า ยังมีคนไทยอีสานที่ยังคงให้ความสำคัญต่อหมอพื้นบ้านและศาสตร์การแพทย์แผนไทยที่ยังคงมีการใช้ เรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่อยู่ในแวดวงที่จำกัดลงไปมากกว่าในอดีตจนเมื่อจะหวนกลับมาใช้การดูแลรักษาและป้องกันปัญหาสุขภาพแบบดั้งเดิมก็อาจสายเกินไปเพราะประชาชนชาวบ้านผู้รอบรู้ทางด้านภาษาถิ่นอีสานกำลังชราภาพร่วงโรยประดุจเทียนที่กำลังจะดับ (Subcharoen, 1998)

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของศาสตร์การแพทย์พื้นบ้านอีสานซึ่งเป็นรากเหง้าภูมิปัญญาของชาวอีสานในการดูแลรักษาและป้องกันปัญหาสุขภาพกายด้วยสมุนไพรและใช้ศาสตร์สาขาอื่น ๆ ช่วยในการดูแลรักษาสุขภาพจิตของชาวบ้านไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งในอดีตที่บรรพชนได้บันทึกองค์ความรู้อันล้ำค่าไว้ในคัมภีร์ยาโบราณอีสานหรือตำรายาโบราณอีสานล้วนมีพื้นฐานความรู้เช่นเดียวกับแพทย์แผนไทยว่าโรคต่าง ๆ เกิดจากความไม่สมดุลของธาตุในร่างกายทั้งที่เป็นรูปธรรม (ธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ) และอรูปธรรม (เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ) เมื่อธาตุใดเฟิการจะส่งผลเสียไปยังอวัยวะในร่างกายเกิดความเจ็บป่วยขึ้น การวินิจฉัยสุขภาพคนไข้ของหมอพื้นบ้านอีสานจะวินิจฉัยทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและอรูปธรรมไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นการรักษาคนจึงต้องประกอบด้วยวิธีการ 2 ส่วน คือ การรักษาทางกายด้วยสมุนไพรและการรักษาจิตใจด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายแตกต่างกันควบคู่กันไปด้วยทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติตลอดจนปัจจัยภายนอกที่เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิม ความพยายามในการเอาชนะความเจ็บป่วยนี้ได้ค่อย ๆ พัฒนา ผสมผสานและสั่งสมกันมาจนกลายเป็นแนวคิด เป็นแนวปฏิบัติของการดูแลสุขภาพของผู้คนในสังคมชาวอีสานในเวลาต่อมา

ด้วยมูลเหตุดังกล่าวจึงเป็นแรงบันดาลใจให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดและแนวปฏิบัติในการดูแลรักษาสุขภาพกายและจิตใจด้วยภูมิปัญญาของชาวอีสานซึ่งปรากฏไว้ในคัมภีร์ยาโบราณอีสานหรือตำรายาโบราณอีสานนับแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน โดยจะวิเคราะห์หาศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องใช้ในการดูแลรักษาและป้องกันปัญหาสุขภาพ รวมทั้งเพื่อให้ทราบว่าเป็นเรื่องใดที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษซึ่งเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิม เรื่องใดเป็น ภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ และเรื่องใดเป็นภูมิปัญญาที่มีการประยุกต์ผสมผสานศาสตร์ทั้งเก่าและใหม่เข้าด้วยกัน โดยผลของการวิจัยนอกจากจะให้คนรุ่นปัจจุบันทุกช่วงวัยบุตรหลานได้ศึกษาเรียนรู้และใช้ประโยชน์แล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านสุขภาพมนุษย์

ตลอดจนการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพที่มีค่าของชาวอีสานมิให้สูญหาย อันจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลรักษาสุขภาพให้แก่คนในชุมชน ท้องถิ่น สังคมแล้ว ที่สำคัญยังเป็นการสร้างให้คนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นถัดๆ ไปในอนาคตได้รับรู้ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของชาวอีสานที่ได้เก็บรักษาองค์ความรู้ดังกล่าวไว้ในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน ซึ่งจะนำไปสู่การสืบสานและอนุรักษ์คัมภีร์ยาโบราณให้คงอยู่คู่ชาวอีสานและประเทศไทยตลอดไป (Kanchanaphan, 2019)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์หัตถวิทยการภูมิปัญญาชาวอีสานในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน
2. เพื่อวิเคราะห์แนวความคิดและแนวปฏิบัติของหมอพื้นบ้านชาวอีสานปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านข้อมูล ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ 2 ส่วน ดังนี้

1) **ข้อมูลปฐมภูมิ** ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มหมอพื้นบ้านปัจจุบันที่ยังมีการดูแลรักษาสุขภาพในภาคอีสานเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่นและสกลนคร โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างหมอพื้นบ้านด้วยเทคนิค Snow ball

2) **ข้อมูลทุติยภูมิ** ได้จากกลุ่มผลงานวิจัยที่คัดสรรรวบรวมความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพจากคัมภีร์ยาโบราณอีสาน กลุ่มคัมภีร์ยาโบราณอีสานที่นักวิชาการได้ปริวรรตเรียบเรียงแล้วและตำราเอกสารต่าง ๆ ที่หมอพื้นบ้านกล่าวถึง

1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาจะเป็นการวิเคราะห์หัตถวิทยการภูมิปัญญา แนวคิดและแนวปฏิบัติในการดูแลสุขภาพกายและจิตด้วยศาสตร์ต่าง ๆ ตามภูมิปัญญาที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่นและสกลนคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) มีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยมีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการ ดังนี้

1.1) ความรู้จากหมอพื้นบ้านในท้องถิ่นที่มีภูมิรู้ด้านการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสาน ด้วยการสำรวจและคัดเลือกหมอพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับนับถือของประชาชนและยังมีความชำนาญในการดูแลรักษาสุขภาพในปัจจุบันของภาคอีสานในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่นและสกลนคร โดยใช้เทคนิค Snowball

1.2) การสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวบ้านในชุมชน สังคมและวัฒนธรรมชุมชน (Participant observation)

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ คณะผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพในอดีต สืบค้นจากกลุ่มผลงานวิจัยที่คัดสรรรวบรวมความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพจากคัมภีร์ยาโบราณอีสานที่นักวิชาการได้ปริวรรตเรียบเรียงแล้วและตำราเอกสารต่าง ๆ ที่หมอยาพื้นบ้านกล่าวถึง

2. การจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการเสวนากลุ่ม (Focus group) ในหัวข้อภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพ โดยมีกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 หมอพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง กลุ่มที่ 2 แพทย์แผนไทยและบุคลากรทางการแพทย์แผนปัจจุบันที่มีประสบการณ์ในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสาน กลุ่มที่ 3 นักวิชาการสาขาภาษาศาสตร์ (ภาษาถิ่นอีสานโบราณ) กลุ่มที่ 4 คณะผู้วิจัยและคณะที่ปรึกษางานวิจัย จากนั้นคณะนักวิจัยถอดองค์ความรู้ในแนวคิดและแนวปฏิบัติในการดูแลสุขภาพด้วยพหุวิทยาการภูมิปัญญาชาวอีสานในลักษณะพรรณนาสรุป

3. การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยมีการดำเนินการดังนี้

1) วิเคราะห์พหุวิทยาการภูมิปัญญาของศาสตร์ในแต่ละสาขาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและแนวปฏิบัติในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวอีสาน

2) วิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติของหมอยาพื้นบ้านชาวอีสานปัจจุบัน

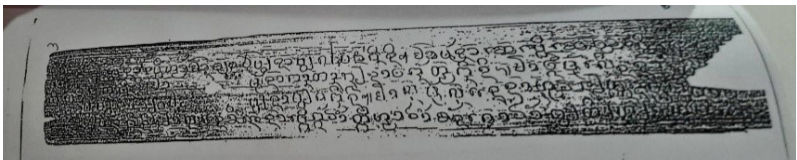
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างและชนิดไม่มีโครงสร้าง

ผลการศึกษา

1) ผลการวิเคราะห์หัตถวิทยากรณีปัญญา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ คณะผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์พบว่าพหุศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพสุขภาพของชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนั้น ชาวอีสานจะมีการดูแลสุขภาพสุขภาพทั้งทางกายและทางจิตใจควบคู่กันไป โดยในคัมภีร์ยาโบราณอีสานได้แบ่งผู้ป่วยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ป่วยทางกาย กลุ่มผู้ป่วยทางจิตแล้วส่งผลต่อร่างกาย และกลุ่มผู้ป่วยทางจิตประสาท ซึ่งถือเป็นตำรายาทางการแพทย์แผนไทยพื้นบ้านอีสานโบราณที่บรรพชนชาวอีสานได้บันทึกองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพสุขภาพของผู้คน (Explicit knowledge) จากการวิเคราะห์พบว่ามียาตำราที่เกี่ยวข้องรวมจำนวน 11 ตำรา ดังนี้

(1) **อักษรศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยตัวอักษร ศาสตร์นี้จะเกี่ยวข้องกับตัวอักษรธรรมอีสานโบราณและตัวอักษรไทยน้อย เป็นภาพสะท้อนให้เกิดความเข้าใจในแนวคิด เป็นกุญแจนำไปสู่ภูมิปัญญาในแนวการปฏิบัติกรดูแลสุขภาพได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความศรัทธาंनाเชื่อถือให้แก่ผู้ที่มารับการรักษาจากการเห็นตัวอักษรธรรมอีสานโบราณดังภาพที่ 1

ภาพ 1 ตัวอย่างอักษรธรรมอีสานโบราณ
จากคัมภีร์ยาโบราณฉบับวัดปฐมแพ่งศรี อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

(2) **จิตเวชศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษา ด้านจิตใจ ศาสตร์นี้จะเป็นการวินิจฉัยบำบัดรักษาด้านจิตใจของบุคคลหรือสุขภาพจิตโดยมีการรักษาโรคด้วยสมุนไพร พิธีกรรม และคาถา (Explicit knowledge) การให้คำปรึกษาทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของอาการ / โรคของแต่ละบุคคล ได้แก่ *โรคจ้วรหนู* *คูหางเอียน* คำว่า "จ้วรหนู" หรือ "วัวรหนู" คือ หุ่นที่ใช้ขี้ผึ้งหรือโลหะหล่อเป็นรูปวัวตัวเล็ก ๆ ลงคาถาและปลุกเสกเอาไว้เข้าสิงในร่างกาย โดยผู้ป่วยจะมีอาการหูแว่วประสาทหลอน ส่วนคำว่า "คูหางเอียน" คือ หางปลาไหลที่อยู่ในคุulongจะเสกเข้าไปในกระเพาะอาหาร ผู้ป่วยจะเกิดอาการปวดท้องอย่างหนัก *โรคกระโดด* ผู้ป่วยจะมีอาการผิวหนังเป็นตุ่มคัน เปื่อยเน่า กลืนเหนียวกระจายไปทั่วตัว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีจอมปลวกกระทำ *โรคกำเร็ด* เด็กจะมีอาการร้องไห้ไม่หยุด ตัวจะมีจ้ำสีเขียว บางรายอาจมีไข้ร่วมด้วย ไม่ทราบสาเหตุแน่ชัด ชาวบ้านเชื่อว่าผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษตามมารบกวนเด็ก *จอดบังพัน* คำว่า "บังพัน" คือ มนต์ประเภทหนึ่ง ปลุกเสกเรียกวิญญาณคนมาจากร่างกายแล้วใช้มัดพันให้ตาย (Phintnong, 1989, p. 463) *เพื่อนเฮ็ดเพื่อนลองหนังขาด* ผู้ป่วยจะมีอาการเป็นแผลที่บริเวณผิวหนังสามารถทำให้ผิวหนังขาดได้ แผลจะลึกถ้าเป็นที่คอ คอเกือบจะขาด ทำให้ตายได้ หมอพื้นบ้านอีสานเท่านั้นจึงจะมีความรู้และอธิบายอาการของโรคจิตเภทที่ปรากฏในตำรายาโบราณอีสานได้ (Tacit knowledge) ปัจจุบันโรคหรืออาการของโรคดังกล่าวหมอพื้นบ้านอีสานกล่าวว่าในชนบทยังมีการรักษาคนป่วยในลักษณะข้างต้นอยู่ แต่มีน้อยลงมากกว่าแต่เดิม (Khen Phrommarat, personal communication, March, 12, 2019)

(3) **ไสยศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเวทมนตร์คาถา ศาสตร์นี้เป็นความเชื่อของกลุ่มชนนับว่าเป็นเคล็ดลับปรากฏทั้งในตำรายาอีสานโบราณและปัจจุบันหมอพื้นบ้านอีสานยังใช้อยู่ (Explicit and tacit knowledge) อาทิ คาถาเก็บสมุนไพร คาถาปราบมาร คาถาปลุกยา คาถาเสกใส่ยา คาถากำกัภัย ซึ่งเชื่อกันว่าเวทมนตร์คาถาจะหาสมุนไพรได้ง่าย ได้ยาดีและช่วยให้ยามีสรรพคุณรักษาคนป่วยได้ผลดี นอกจากนี้การรักษาคนป่วยแต่ละคนต้องตั้งค้ายก่อนการรักษาอาการป่วยใช้ (ค้าย ประกอบด้วยขันธ 5 ได้แก่ ดอกไม้นิยมใช้ดอกสีขา 5 คู่ ผ้าขาวหรือผ้าไหมหรือผ้าแพรขาว 1 ผืน ขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัวคนป่วย เทียน 5 คู่ เงิน 12 บาท มาไหว้ครูขอให้ท่านช่วยคุ้มครองและช่วยรักษาโรคให้หาย) เมื่อคนไข้หายเป็นปกติแล้วจะประกอบพิธีปลงค้ายเพื่อ

แสดงความสำนึกในบุญคุณของหมอและครูอาจารย์เจ้าของวิชาที่ช่วยเหลือให้การรักษาประสบความสำเร็จ ตามจรรยาบรรณหมอพื้นบ้านอีสานจะไม่เรียกค่าตอบแทนจากคนไข้ เพราะถ้าเรียกค่ารักษาถือว่า “ผิดครู” ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้วิชาเสื่อม หากคนไข้จะแสดงน้ำใจสมนาคุณหมอพื้นบ้านจะพิจารณาตามเศรษฐกิจฐานะทางครอบครัว หากบ้านใดยากจนมากหมอพื้นบ้านบางคนอาจจะคืนเงิน 12 บาทแก่คนไข้เอาไปซื้ออาหารดูแลสุขภาพตนให้แข็งแรงสมบูรณ์ต่อไป นับว่าหมอพื้นบ้านอีสานมีจิตเมตตา และมีความเอื้ออาทร เป็นที่พึ่งแก่ผู้เดือดร้อนผู้ป่วยและผู้ยากไร้ในชุมชนและท้องถิ่น (Phra Siribunyarat, personal communication, June, 18, 2017)

(4) **ผีวิทยา** เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของผี ศาสตร์นี้เป็นความเชื่อในพลังอำนาจที่เหนือธรรมชาติ ซึ่งจะสามารถให้คุณหรือโทษต่อคนได้ ผีมีหลายชนิดอาการหรือโรคตามความเชื่อว่ามีผีกระทำ ชาวอีสานส่วนใหญ่จะเรียกว่า ผีบ้า จะทำพิธีขับไล่ผีออกจากร่าง (Sirisak Kaeophikun, personal communication, March, 30, 2019) ส่วนในคัมภีร์ยาโบราณอีสานเรียกโรคที่เกิดจากการกระทำของผี อาทิ โรคผีกระโดด (อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำของภูติผีหรือว่าคนป่วยไปกระทำการอันหนึ่งอันใดที่เป็นการผิดผีมา ผีร้ายจะกระโดดเข้ามาสิงร่างคนให้เจ็บป่วย ซึ่งหากรักษาคนป่วยไม่หาย ผีอาจกระโดดติดต่อไปสิงร่างยังคนอื่นได้) (Klinhom, 2009, p. 38) ส่วนแพทย์แผนปัจจุบันจัดให้เป็นโรคติดต่ออาจเกิดจากมีสัตว์เป็นพาหะหรือเป็นโรคระบาดชนิดหนึ่งก็ได้ โรคกำเร็ต (กำเร็ต มาจากคำว่า กำเนิด แปลว่าสืบเนื่องจากบิดามารดา เป็นโรคที่เกิดกับเด็กแรกเกิดจนถึงอายุ 5-7 ปี แต่ส่วนใหญ่มักเป็นกับเด็กเกิดใหม่ หากมีอาการตัวเหลืองจะเรียกว่า กำเร็ตเหลือง นอกจากนั้นยังมีกำเร็ตแดง กำเร็ตทำทวนกลางปล้อง ซึ่งมีลายคล้ายงูสามเหลี่ยม และกำเร็ตดำจะปรากฏเป็นหมึกตามตัวเป็นแล้วถึงตายได้) (Phonsiriphong et al., 1998, p. 54) โรคไหลผีเชื้อ (นอนหลับลึกแล้วหยุดหายใจ มักเป็นกับบุรุษชาวบ้านเรียกว่า โรคไหลตาย ชาวอีสานส่วนหนึ่งเชื่อว่าเกิดจากผีแม่หม้ายกระทำ)

(5) **เทววิทยา (Theology)** วิชาที่ว่าด้วยเทวดาหรือพระเจ้าและความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับโลก โดยหมอพื้นบ้านเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีเทวดาประจำตัว ต้นไม้ทุกต้นจะมีเทวดาอาศัยอยู่ การจะหาพืชสมุนไพรได้ง่ายต้องกล่าวคำขอยาสมุนไพรจากพืชดิน น้ำ และมีคาถาปลุกยาเพื่อให้เทวดาช่วยให้สมุนไพรมีฤทธิ์ยาดีช่วยรักษาคนป่วยให้หาย

เร็วขึ้น อนึ่ง คนอีสานส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาความเชื่อแห่งพระพุทธรูปของพระพุทธรเจ้า ทำให้นามมาเป็นส่วนสำคัญของการบูชาตัณยา เก็บยา ปรงยาและเสกยา สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่าหมอพื้นบ้านอีสานได้นำเอาวิชาเทววิทยา มาใช้บำรุงจิตใจสร้างความเชื่อมั่นในการรักษาตำรับยาที่ปรุงแต่งขึ้นด้วยพลังของเทวดาและพลังพุทธานุภาพ จะส่งผลให้การรักษาคณเจ็บป่วยด้วยภัยอันตรายใด ๆ ให้หายจากโรคร้ายที่ตนประสบอยู่ และผู้คนในชุมชนกำลังประสบโรคหรือผีร้ายใด ๆ ให้มีชีวิตรอดพ้นจากโรคร้ายต่าง ๆ ได้

(6) จิตวิทยา เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการแพทย์แผนไทยแขนงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกำลังใจ พลังจิต ในทางการแพทย์หากคนใดมีอาการทางจิต อาทิ ความเครียด ความกังวลใจ ความเสียใจ ตกใจ อารมณ์เฉยตัวเฉยวร้าย ชาวอีสานส่วนหนึ่งเชื่อว่าเกิดจากการขาดกำลังใจ หมอพระพื้นบ้านจะช่วยให้สติและใช้คำสอนของพุทธศาสนาให้ปฏิบัติธรรม ถือศีล ทำสมาธิ สวดมนต์ภาวนา ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้ากรรมนายเวร ปลดปล่อยชีวิตสัตว์ให้รอดพ้นจากความตายและกนิยาหรืออาบยาสมุนไพรหรือดื่มน้ำมนต์ที่หมอพระพื้นบ้านบริกรรมคาถา อาการของคนป่วยก็จะดีขึ้น คนป่วยบางคนติดเหล้าติดบุหรี่ จิตใจอ่อนแอ การรักษาจะใช้ยาสมุนไพรและคาถา บางรายต้องให้คนป่วยกล่าวคำสาบานร่วมด้วยว่าจะไม่เสพยาอีก (Phithak Amphawan, personal communication, March, 20, 2019) คนป่วยบางคนขวัญเสีย จิตใจหดหู่เนื่องจากป่วยเรื้อรังรักษาหายยาก ต้องเรียกขวัญให้กลับคืนมา นอกจากนี้คาถาและพิธีกรรมทุกชนิดที่ปรากฏในตำรายาอีสานส่วนหนึ่งมักจะมีการใช้พลังจิตหรือให้กำลังใจทั้งตัวหมอพื้นบ้านและใช้รักษาคนป่วยด้วย

(7) ศาสนศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักธรรมคำสอน ความเชื่อ ในคัมภีร์ยาโบราณอีสานใช้ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์บำบัดรักษาคนป่วย ได้แก่ การปฏิบัติธรรมบำบัดหรือการรักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ จะช่วยรักษาสุขภาพจิตและจิตวิญญาณ การใช้สมาธิบำบัดรักษาอารมณ์ไม่เครียด ไม่ต้องวิตกกังวล ปลดปล่อยวาง ใช้พิธีกรรมบำบัดเป็นการให้กำลังใจ เสริมแรงใจ เป็นทั้งการป้องกันและรักษา ทั้งนี้ คนป่วย มี 3 แบบ ได้แก่

แบบที่ 1 กายป่วย แนวคิดของพุทธศาสนาเชื่อว่า การเกิด แก่ เจ็บป่วย และตาย เป็นเรื่องสัจธรรม ซึ่งสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตจะต้องเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมดา คัมภีร์ยาโบราณ

อีสานส่วนใหญ่มีตำรับยาหลายขนานที่ใช้เพียงสมุนไพรอย่างเดียวก็รักษาโรคทางกายได้ ซึ่งโรคหรืออาการเจ็บป่วยมีตั้งแต่แรกปฏิสนธิในครรภ์มารดา ทารก เด็ก ผู้ใหญ่ และคนชรา

แบบที่ 2 กายป่วยใจก็ป่วย ในทางพุทธศาสนาในอดีตสมัยพุทธกาลว่าด้วยศาสตร์ของชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย (Body part) และจิตใจ (Mind part) เมื่อธาตุในร่างกายขาดสมดุล ธาตุใดธาตุหนึ่งบกพร่องเชื่อกันว่าการเจ็บป่วยเกิดจากอวัยวะในร่างกายของคนเสื่อมตามธรรมชาติก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้แก่ โรคมะเร็ง โรคสาละบาด โรคไต โรคต่อหรือห้อย คนป่วยจะมีอาการกล้ามเนื้ออ่อนแรง (ปัจจุบันคือโรคอัมพฤกษ์ /โรคอัมพาต) ฯลฯ โรคเหล่านี้เป็นโรคเรื้อรัง เจ็บปวดทรมานรักษายาก ผู้ป่วยมักจะหมดกำลังใจในการมีชีวิตอยู่จิตใจป่วยตามไปด้วย ตัวอย่างเช่น โรคมะเร็ง ผลจากการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ของหมอพื้นบ้านอีสานถึงมูลเหตุของการเกิดโรคมะเร็งหรือโรคมะเร็ง สรุปได้ 4 ประการ ได้แก่ *ประการที่ 1* เชื่อว่า โรคมะเร็งทุกชนิดเกิดจากกรรมเก่าจากผลของกรรมอดีตชาติ *ประการที่ 2* เชื่อว่าเกิดจากกรรมปัจจุบัน (การบริโภคอาหารที่ไม่สะอาดหรือมีสารปนเปื้อนในอาหาร) *ประการที่ 3* เชื่อว่าเกิดจากความเครียด จิตใจไม่ปกติ และ*ประการที่ 4* คือ เกิดจากการประทุพผิตศีล 5 (Chakchai et al., 2018, pp. 66-62)

แบบที่ 3 ใจป่วย ในทางพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับจิตใจ (นามรูป) มาก คือการรับรู้การรักษาจิตใจให้สะอาดด้วยการละจากความอยากได้อะไรก็มี ความโลภ ความหลง ความโกรธ ความรัก เมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนา ก็จะเป็นทุกข์ อาการของคนจิตป่วยแสดงออกทางความคิดได้แก่ ความเครียด ความวิตกกังวล คิดฟุ้งซ่าน ความหมกมุ่น แสดงออกทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ พูดเพ้อเจ้อ และพูดส่อเสียด ซึ่งปัจจุบันหมอพระพื้นบ้านอีสานจะเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่คนที่ป่วยทางจิตโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น สมาธิบำบัด มารักษาสุขภาพจิตของผู้คนให้คลายจากความทุกข์ ความรู้เหล่านี้ จะเป็นความรู้ นอกเหนือจากตำรา ยา แต่จะเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) (Udon Akkhathammo, personal communication, March, 26, 2019)

(8) **โหราศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการพยากรณ์หรือทำนายโชคชะตา ในทางการแพทย์พื้นบ้านอีสานเรื่องโหราศาสตร์มักจะปรากฏในตำราเรื่องฤกษ์ยามในการเก็บสมุนไพร 4 ประการ ได้แก่ เก็บตามฤดู เก็บตามทิศ เก็บตามวันและเวลา

เก็บตามกาล อาทิ เก็บยาต้องเก็บในวันอังคารข้างขึ้นเพราะเป็นวันแข็ง กำลังดี เนื่องจากพระอังคารมีกำลังแรง หรืออาจจะเก็บวันพฤหัสบดีเพราะเป็นวันบรมครู ยาจะศักดิ์สิทธิ์ ส่วนวันอื่น ๆ เก็บไม่ได้ นอกจากนี้ไม่ว่าจะเป็นวิชาไสยศาสตร์ วิชาตั้งธาตุ หนุนธาตุ หรือพิธีแต่งแก้ เสียเคราะห์บูชาโชคก็ให้ทำวันอังคาร (Phonsiriphong et al., 1998, pp. 26-29)

ปัจจุบันมีหมอพระพื้นบ้านบางรูปมีญาณ สามารถทำนายอายุของคนป่วยได้ด้วยเพียงแต่เห็นอาการ อายุ ทั้งนี้ล้วนแล้วแต่บุญแต่กรรมได้สะสมกันมา การทำบุญส่งผลต่อความสบายใจคลายจากความทุกข์ บุญเกิดได้ 3 ทาง ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา คนป่วยบางคนสามารถมีอายุยืนยาวกว่าที่แพทย์แผนปัจจุบันกำหนด เมื่อมารักษากับหมอพระพื้นบ้านด้วยสมุนไพรและการทำบุญควบคู่กันไปอีกก็มี (Paphonphat Chirathammo, personal communication, April, 25, 2019)

(9) เกสัชศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการใช้สมุนไพรบำบัด การใช้สมุนไพรบำบัดตามแนวทางการแพทย์พื้นบ้านอีสาน จะมีสมุนไพรที่ใช้จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ การรักษาสุขภาพกาย ได้แก่ การใช้สมุนไพรล้างพิษ การใช้สมุนไพรบำรุงร่างกายให้แข็งแรง การใช้สมุนไพรรักษาโรคเฉพาะ การจัดยาเหมาะสมกับคนป่วยแต่ละคน กล่าวคือใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ คนป่วยบางรายเป็นโรคอันตรายร้ายแรงหรือรักษาไม่หายขาด คนไข้ลักษณะดังกล่าวจิตใจอ่อนแอ มักจะเสียขวัญหรือขวัญหาย ฉะนั้นคนป่วยบางรายอาจจะใช้สมุนไพรรวมกับการใช้พลังจิตเสริมแรงใจช่วยให้การรักษาดีขึ้น

(10) โภชนาการศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการกินอาหารตามแนวทางการแพทย์พื้นบ้านอีสาน จะประกอบด้วยแนวความคิดและแนวการปฏิบัติ มีพฤติกรรมในการกินอาหารที่เหมาะสมโอกาสที่จะเกิดโรคน้อย ดังนี้

10.1) เลือกกินอาหารที่มีประโยชน์และออกกำลังกายสม่ำเสมอ จะทำให้ร่างกายแข็งแรง ชาวอีสานในอดีตมีปรัชญาในการกินอาหารที่ว่า “กินข้าวเป็นหลัก กินผักเป็นยา กินปลาเป็นอาหาร และเห็ดเหี้ยกเห็ดงาน ต่างเขามีสอง” (Rattanapanya & Bunmatham, as cited in Northeastern Wisdom Club, 2007, pp. 5-9) หลีกเลี่ยงการทานเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย เนื้อช้าง เนื้อม้า เป็นต้น

เพราะชาวอีสานส่วนหนึ่งเชื่อว่า สัตว์ใหญ่เหล่านี้มีบุญคุณกับมนุษย์ การกินอาหารที่มีประโยชน์และปรุงอาหารแบบธรรมชาติ ดื่มน้ำสะอาด ทำงานที่ได้ใช้แรงงานร่างกายได้เคลื่อนไหว สุขภาพจะดี

10.2) กินข้าว (ข้าว) เพียงพอ คือ การกินอาหารแต่พออิ่ม “แนวคิดในการกินอาหารแต่ละมื้อของชาวบ้าน คือ อาหารเช้ากินแต่พออิ่ม อาหารกลางวันกินแต่พอประมาณ อาหารเย็นกินแต่น้อย (Thongsa Charoenta, personal communication, April, 4, 2018) การกินอาหารแบบนี้เหมาะกับสุขภาพของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและรับจ้างซึ่งจำเป็นต้องทำงานหนักในช่วงเช้า ช่วงกลางวันกินอาหารแต่พอประมาณจะไม่ทำให้หิว อาหารมื้อเย็นทานในปริมาณน้อยเพราะร่างกายต้องการพลังงานน้อย กินอาหารแล้วเข้านอนทันทีทำให้ร่างกายไม่ได้เผาผลาญอาหาร สะสมเป็นไขมัน จึงทำให้เกิดภาวะโรคอ้วนได้

10.3) ควบคุมอาหารแสดงโรค (ให้เคสอยู่ยู่เคสกิน หมายถึง ให้เลือกที่อยู่อาศัยให้ถูกสุขลักษณะ การเลือกกินอาหาร ๆ บางชนิดที่จะทำให้ร่างกายเจ็บป่วย) จะมีผลดีต่อสุขภาพ (Udon Akkhathammo, personal communication, March, 26, 2019)

(10.4) งดดื่มสุรา เพราะการดื่มสุราเป็นประจำในปริมาณมาก นานไปจะทำให้สติฟั่นเฟือน เป็นวิบากกรรม

11) นิติศาสตร์ คือวิชาที่ว่าด้วยกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติหรือกฎที่เกิดขึ้นจากจารีตประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือ เพื่อใช้ให้บุคคลปฏิบัติตาม ในอดีตหมอพื้นบ้านอีสานไม่ต้องมีใบประกอบวิชาชีพและวุฒิบัตรเพื่อแสดงความรู้และความชำนาญในการประกอบวิชาชีพเวชกรรมของแพทย์สภาแต่ใช้จรรยาบรรณและคุณธรรมของหมอยาพื้นบ้านอีสานเป็นบรรทัดฐานให้ปฏิบัติตามกล่าวคือต้องปฏิบัติตามต่อวิชาชีพของหมอยาตามที่ครูหมอยากำหนดไว้อย่างเคร่งครัด อาทิ

- การไม่เรียกเก็บค่าตอบแทนใด ๆ (ค่าครูและค่าค่าย) เกินกว่าที่ครูหมอยากำหนดไว้ หากหมอยาคนใดเรียกค่าตอบแทนในการรักษาแพงหรือเกินกว่าครูกำหนดเชื่อว่าจะทำให้การรักษามิได้ผล มนต์คาถาจะเสื่อม ชาวบ้านจะเสื่อมความนิยม

- หมอพื้นบ้านต้องรักษาดี 5 อย่างเคร่งครัด ชาวบ้านจะได้ให้ความเคารพและนับถือ

- เมื่อหมอพื้นบ้านจะเข้าไปรักษาคณไขต้องแสดงความเคารพและขออนุญาตผู้คุ้มครองเรือนเสียก่อน ขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดาที่คุ้มครองรักษาเจ้าของบ้านมาช่วยรักษาคณไข หากรักษาคณไขไม่หายหรือคณไขจะเสียชีวิตด้วยหมตอายุขัยแล้วขอให้เทวดามอบคณไขด้วยการเข้าฝัน และห้ามหมตคิดคณตอบแทนใด ๆ (Bunchoem, as cited in Weesaphen, 2007, p. 80)

อนึ่ง หมอพื้นบ้านอีสานบางคนเป็นทั้งหมตยาสมุนไพร หมตจิตเวช หมตพระเชี่ยวชาญในการรักษาโรคแบบองค์รวม (Holistic care) คือนการดำเนินการให้มนุษย์มีสุขภาพะที่ดีทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสิ่งแวดล้อม (Paphonphat Chirathammo, personal communication, April, 25, 2019) หมตบางคนเป็นทั้งหมตผี หมตยา หมตตำแย หมตสู่วัณและหมตนวดน้ำมัน หมตพื้นบ้านอีสานเหล่านี้บางคนไม่มีใบประกอบวิชาชีพเวชกรรมจากแพทยสภาแต่สามารถรักษาคณไขให้หายจากการเจ็บป่วยทั้งกายและใจได้ (Thongsa Charoenta, personal communication, April, 4, 2018) ปัจจุบันหมตยาพื้นบ้านอีสานจะต้องมีความรู้และมีใบรับรองจากราชการให้สามารถประกอบวิชาชีพในการรักษาพยาบาลคณป่วยประเภทต่าง ๆ ได้ (ประกาศแพทยสภาเรื่อง กำหนดประเภทสาขาและคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเข้ารับการฝึกอบรมแพทยประจำบ้าน สาขาประเภทที่ 1 ประเภทที่ 2 และประเภทที่ 3) หากบุคคลใดไม่สามารถสอบใบประกอบวิชาชีพที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดก็จะกลายเป็นหมตยาเถื่อน หากมีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นจากรักษาจะต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย ทำให้หมตยาพื้นบ้านอีสานรุ่นอาวุโสต้องขนขวายศึกษาตำราแพทย์แผนไทย บางคนความจำดีก็สอบผ่าน (Suphan Mirueangsaen, personal communication, December, 10, 2017) แต่บางคนที่ไม่สามารถจดจำตำรายาแผนไทยที่ใช้ชื่อตัวยาคณเป็นภาษาไทยกลางแทนชื่อตัวยาคณเดิมที่ใช้เป็นภาษาท้องถิ่นอีสานต้องสอบตก จำต้องงดการรักษาไปทั้ง ๆ ที่มีความรู้และความชำนาญในการรักษาโรคบางชนิดด้วยสมุนไพรในท้องถิ่นได้ผลดี (Bunphoem Matliam, personal communication, December, 12, 2017) แต่ถึงกระนั้น หมตยาพื้นบ้านส่วนหนึ่งได้รับการยอมรับจากประชาชนในท้องถิ่นและมีผู้บริกรมาใช้อย่างสม่ำเสมอสามารถรักษาโรคที่แพทย์แผนปัจจุบันรักษาไม่ได้ ต่อมากระทรวงสาธารณสุขได้ยกย่องเชิดชูให้เป็นหมตยาพื้นบ้านดีเด่นและออกใบรับรองอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมได้

เช่น หมอทองสา เจริญตา อำเภอนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด หมอพระปพนพัชร จิระธัมโม เจ้าอาวาสวัดคำปะมุง จังหวัดสกลนคร เป็นต้น

2) ผลของการวิเคราะห์แนวความคิดและแนวปฏิบัติของหมอพื้นบ้านชาวอีสาน

จากการประชุม (Focus group) ของหมอพื้นบ้านอีสานและนักภาษาศาสตร์ ภาษาถิ่นไทยมีความเห็นตรงกันว่า ตำรับยาใดที่ใช้อยู่เป็นประจำหรือตำรายาที่ได้จากการพัฒนาความรู้ด้วยตนเองส่วนใหญ่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Tacit knowledge) ดังนั้นตำรับยาที่มีการจารลงใบลานจึงมีลักษณะส่งทอด อาทิ หมอยาคนที่ 1 ค้นคว้าตำรับยาขึ้นมาได้และใช้ได้ผล เมื่อมีผู้มาขอเรียนรู้จะให้ความรู้โดยการบอกเล่า ผู้ที่รับความรู้ก็จะนำไปบันทึกไว้ในคัมภีร์ยาหรือตำรา (Explicit knowledge) คัมภีร์ยาบางผูก (ฉบับ) บอกแหล่งที่มาอย่างชัดเจนมักจะปรากฏตอนต้นผูกหรือท้ายผูก (ผูก หมายถึง ลักษณะนามเรียกหนังสือใบลานที่ร้อยหุไว้เป็นมัดหนึ่ง ๆ) แต่บางผูกก็ไม่ระบุชื่อผู้แต่งแต่ระบุแหล่งที่อยู่ จึงทำให้มีพิธิบุชาครู หรือที่เรียกว่า “คาย” ก่อนการรักษา (Klinhom et al., 2009, pp. 25-27) อาทิ คัมภีร์ยาใบลานอีสานก้อม (สัน) ฉบับหมอคุณจอม วัดปทุมแพงศรี อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์, คัมภีร์ยาใบลานของพ่อใหญ่จารย์เคน ลาวงศ์ อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม, คัมภีร์ยาใบลานอีสานฉบับพระชินฐิติธัมโม บ้านวังบัว, คัมภีร์ยาใบลานอีสานฉบับวัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์พบว่าพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพ สุขภาพกายและจิตของชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือดูแลสุขภาพทั้งทางกายและทางจิตใจควบคู่กันไป คัมภีร์ยาใบลานอีสานจึงเป็นตำรายาทางการแพทย์แผนไทยพื้นบ้านอีสานโบราณที่บรรพชนชาวอีสานได้บันทึกความรู้การดูแลสุขภาพของผู้คนในอดีต (Explicit knowledge) และศาสตร์การแพทย์พื้นบ้านอีสานในสมัยโบราณไม่ได้ใช้ทฤษฎีอธิบายการเกิดโรคแต่อย่างไร ไม่ได้บอกการวินิจฉัยโรค แต่บอกชื่อโรคและอาการของโรคเท่านั้น ในตำรายาก่อนการรักษาให้ตั้งเครื่องบูชาครูด้วยขันธ 5 ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในทางพุทธศาสนาเชื่อว่า คน ประกอบสร้างขึ้นด้วยส่วนประกอบ 5 ส่วน คือ

1) รูป คือ ร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) ประกอบด้วยธาตุ 4 ธาตุ ได้แก่ 1) ธาตุดิน (ปฐวีธาตุ) เป็นของแข็ง ของหยาบ ของกระด้าง เช่น กระดูก ฝม เล็บ ผิวหนัง เนื้อ เป็นต้น 2) ธาตุน้ำ (อาโปธาตุ) เป็นของเหลว ไหล เหนียวเหนอะหนะ เช่น เลือด น้ำลาย น้ำมูตร 3) ธาตุลม (วาโยธาตุ) เป็นลมการเคลื่อนไหวจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง อาทิ ลมหายใจ ลมในลำไส้ ความว่างเปล่าหรือช่องว่างในกาย 4) ธาตุไฟ (เตโชธาตุ) เป็นอุณหภูมิ ความร้อน ในการเผาผลาญในร่างกาย

2) เวทนา คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึกซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสทั้ง 5 และทางใจ เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอุน เจ็บปวด ผ่อนคลาย มีความสุข ทุกข์หรือเฉย ๆ

3) สัญญา คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับรู้เข้ามาทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัสและอาการต่าง ๆ ได้

4) สังขาร คือ สภาพปรุงแต่งจิตเป็นความรู้สึกนึกคิดซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ด้านชั่ว หรือเป็นกลางก็ได้ ทั้งนี้โดยมีเจตนาเป็นตัวนำ

5) วิญญาณ คือ การรับรู้อารมณ์โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ

แนวคิดของแพทย์พื้นบ้านว่า คนประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นรูปธรรม คือ ข้อ 1) และส่วนที่สองเป็นนามธรรม คือ ข้อ 2 ถึงข้อที่ 5 ซึ่งหมายถึงจิตใจ (Mind part) นั่นเอง เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนแต่มีสภาพรับรู้ เห็น ได้ยิน รู้รส ได้กลิ่น รู้สึกถึงการสัมผัสทางกาย หากสภาพการรับรู้เหล่านี้บกพร่องจะทำให้เกิดปัญหาหรือโรคทางจิตได้

ดังนั้น คัมภีร์ยาไบลานอีสานส่วนใหญ่จะปรากฏข้อความที่เป็นบทสวดหรือคาถาของพุทธศาสนาเพื่อใช้พลังทางศาสนาเป็นกำลังใจหนุนนำให้ผู้ป่วยหายจากอาการหรือโรคที่เป็นอยู่ได้ (Sridhamma et al., 2019, pp. 280-283)

แนวคิดของหมอพื้นบ้านตามการอิงหลักพระพุทธศาสนา คือ ทุกคนเกิดมา ล้วนต้องแก่ เจ็บ ตาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ไปได้ หากมนุษย์ไม่เฝ้าระวัง และตาย ต้องไม่เกิด คือ นิพพาน ความเจ็บป่วยตามแนวคิดของพุทธศาสตร์แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1) โรคที่เกิดจากกรรมหรือพฤติกรรมในชาติปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งเชื่อว่า โรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกิดล้วนเกิดจากพฤติกรรมที่ตนได้กระทำไว้ในชาติปัจจุบันทั้งสิ้น เช่น การประพฤติดนพิตศีล 5 ก่อให้เกิดผลกระทบ/โรคภัยไข้เจ็บ

(Warakhom Kaeophikun, personal communication, July, 2, 2017) เป็นต้นว่า การกระทำผิดศีลข้อ 1 จะก่อให้เกิดโรคอัมพาต อายุสั้น การกระทำผิดศีลข้อ 2 จะก่อให้เกิดโรคหาวดผวา (ลักขโมยสิ่งของของผู้อื่นแล้วเกิดความระแวงว่าจะมีใครมาเห็นตนกระทำผิด) การกระทำผิดศีลข้อ 3 จะก่อให้เกิดโรคอุปัทวม (กามโรค) (คู่ครองจะหาความสุขไม่ได้ ไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน) การกระทำผิดศีลข้อ 4 จะก่อให้เกิดโรคหาวดผวา ความเครียด ความวิตกกังวล การกระทำผิดศีลข้อ 5 จะก่อให้เกิดโรค พิษสุราเรื้อรัง โรคตับ และโรคประสาท

2) โรคที่เกิดจากกรรมเก่าหรือการกระทำบาปในอดีตชาติ พุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งเชื่อว่าโรคที่เป็นโรคเรื้อรังรักษาให้หายยาก โรคอันตราย และโรคที่มีมาแต่กำเนิด โรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ล้วนเกิดจากการกระทำผิด (บาป) เมื่อครั้งอดีตชาติ ชาตินี้จึงต้องชดใช้กรรมให้แก่เจ้ากรรมนายเวร (Buaphan Wamaphut tha, personal communication, July, 12, 2017) อาทิ โรคมะเร็งหรือโรคมะเร็ง โรคสาลาบาดหรือสันนิบาต โรคเลือดเป็นพิษ โรคลมชัก เป็นต้น ข้อปฏิบัติของหมอฟันบ้านอีสานหากมีความจำเป็นที่จะต้องไปรักษาคณป่วยที่บ้าน ท่านจะกล่าวคำแสดงความเคารพและขออนุญาตรักษาจากเทวดาอารักษ์หรือผีที่ผู้คุมครองบ้านก่อนเสมอ ซึ่งเทพหรือผิวนั้นจะกระซิบบอกสาเหตุและวิธีรักษาตลอดจนบอกถึงอายุขัยของคนป่วย การใช้เวทมนตร์คาถาและการบูชาครูจะสร้างความเชื่อมั่นให้แก่หมอฟันบ้านและคนป่วย (Weesaphen, 2007, pp. 68 -70)

3) โรคที่เกิดจากความเชื่ออื่น ๆ เช่น

3.1) ความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งคนไทยส่วนหนึ่งเชื่อว่าคนทุกคนมีขวัญประจำตัวตั้งแต่เกิด ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไปส่งผลร้ายต่าง ๆ อาทิ อาการ เสียใจมากจนล้มป่วย เห็นผีมาหลอกหลอนเป็นประจำเป็นคนตกใจง่าย หรือคนป่วยเรื้อรัง หากประกอบพิธีสู่ขวัญและเรียกขวัญกลับคืนสู่ร่างกายของคนป่วยจะให้อาการทางกายและจิตจะค่อยๆดีขึ้นหายป่วยในที่สุด

3.2) ความเชื่อเรื่องการแสดงความเคารพ ศรัทธาและเชื่อมั่นครูแพทย์ คือท่านชีวกโกมารภัจจ์ ในการปลูกเสกยาต้องนึกถึงครูทั้งที่ล่วงลับและยังมีชีวิตอยู่ด้วยความเคารพทุกครั้งไป เมื่อผ่านพิธีกรรมดังกล่าวแล้วถือว่าพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดจากครูได้ ครูแพทย์ต้องฉลาด ต้องมีเทคนิคการสอนและพิจารณาว่าศิษย์แต่ละคนชอบหรือสนใจด้านใดเรื่องใดเป็นพิเศษก็จะถ่ายทอดวิชาเน้นหนักไปทางนั้นให้ สิ่งที่คุณได้

ให้แก่ลูกศิษย์คือ จรรยาบรรณของหมอยาเรียกค่ายาหรือค่ารักษาเกินกว่า *ค่าค่าย* ที่กำหนด ส่วนหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่จะไม่เรียกหรือค่ารักษาแล้วแต่คนป่วยจะจ่ายได้ไม่เดือดร้อน หากเรียกค่ารักษาแพงมากจะเป็นการซ้ำเติมให้ผู้ป่วยและครอบครัวมีความทุกข์มีปัญหาด้านจิตวิญญาณมากขึ้นและหมอพื้นบ้านเชื่อว่าจะทำให้มนต์เสื่อมคือการรักษาทั้งปวงหาย สุขภาพกายหรือและปัญหาสุขภาพจิตไม่ได้ผล นอกจากนี้หมอพื้นบ้านจะต้องเป็นผู้ประพฤติตนที่ดี เป็นแบบอย่างทางด้านความประพฤติ มีจิตเมตตา ไม่โกหกหลอกลวง คนป่วยหรือใช้คนป่วยเป็นคนทดลองยา ตำรับยาใดรักษาได้ผลดีจึงจะนำมาใช้ขณะเดียวกันต้องเรียนรู้โรคหรืออาการป่วยทางจิตของผู้คนในแบบใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันที่มีมากขึ้นดังนั้นหมอยาพื้นบ้านอีสานส่วนหนึ่งจึงได้ประยุกต์ศาสตร์ในแต่ละสาขาทั้งศาสตร์การแพทย์แผนไทย ศาสตร์การแพทย์พื้นบ้าน ศาสตร์การแพทย์แบบต่างประเทศ (แพทย์แผนปัจจุบัน) มาผสมผสานกับการดูแลสุขภาพจิตควบคู่ไปกับการรักษาสุขภาพทางกายเป็นการรักษาคนทั้งระบบแบบองค์รวม ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การดูแลสุขภาพสุขภาพทั้งระบบแบบองค์รวม

ของหมอยาพื้นบ้านอีสานในปัจจุบัน

ที่มา : Sridharmma et al. (2018)

จากภาพที่ 2 จะเห็นว่าหมอยาพื้นบ้านอีสานในปัจจุบันได้มีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาจากศาสตร์สาขาต่าง ๆ ส่งผลต่อการรักษาสุขภาพทำให้ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อมั่น ศรัทธาต่อหมอพื้นบ้าน มาใช้บริการอย่างต่อเนื่องสร้างสังคมเอื้ออาทร เกื้อกูลส่งผลให้เกิดความสุขทั้งหมอยาพื้นบ้านและคนป่วยส่งผลต่อสุขภาพจิตและกายของชาวอีสานให้แข็งแรงสมบูรณ์

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าหมอยาพื้นบ้านอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะดูแลรักษาสุขภาพผู้ป่วยโดยแบ่งผู้ป่วยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้ป่วยทางกาย กลุ่มที่ 2 ผู้ป่วยทางจิตแล้วส่งผลต่อร่างกาย และกลุ่มที่ 3 ผู้ป่วยทางจิต โดยนำพหุวิทยาการของความรู้ ทั้ง 11 ศาสตร์บูรณาการในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมส่งผลให้ชาวอีสานมีสุขภาพที่ดี ผลการสังเคราะห์แนวความคิดการรักษของหมอยาพื้นบ้านนั้นจะเป็นการรักษาคนป่วย 2 ส่วน ได้แก่ รูปธรรมและนามธรรม ส่วนแนวปฏิบัติของหมอยาพื้นบ้านชาวอีสานพบว่ายังคงใช้พหุวิทยาการมาใช้ในการดูแลสุขภาพในทุกรูปแบบทั้งความรู้ในตำราและความรู้จากประสบการณ์จริงในการดูแลรักษาคนป่วยจำนวนมาก (Explicit knowledge and Tacit knowledge) เพื่อมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมาย (Operation) ในการดูแลรักษาสุขภาพซึ่งสามารถอภิปรายเป้าหมายดังกล่าว ได้แก่

1. การมีสุขภาพทางกายที่สมบูรณ์แข็งแรงและมีจิตใจที่เข้มแข็ง ตลอดจนมีจิตวิญญาณที่มั่นคง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง นับว่าเป็นเป้าหมายหลัก ชาวอีสานมีวัฒนธรรมในการดูแลรักษาสุขภาพเป็นแบบบูรณาการสอดคล้องกับธรรมชาติ ดังสุภาษิตที่ว่า “กินข้าวเป็นหลัก กินผักเป็นยา กินปลาเป็นอาหาร” หรือ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” แสดงว่าคนอีสานให้ความสำคัญเพื่อให้กำลังในการทำงานและอาหารที่ชาวอีสานกินก็จะปรับเปลี่ยนกับฤดูกาลที่เปลี่ยนไปนับว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวอีสานที่ใช้โภชนาการปรับสมดุลภายในร่างกายให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอก (Office of Academic Affairs, Department of Thai Traditional and Alternative Medicine Ministry of Public Health, 2010) การดูแลสุขภาพจึงเป็นลักษณะพึ่งพาตนเองก่อน เช่น ยาขับปัสสาวะ(ท้องผูก) ยาแก้ไอ ยาขับเสมหะ ยาแก้ไข้ ยากิน

ข้าวแชะ เป็นต้น เมื่อไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้จึงหันไปพึ่งหมอฟันบ้านในชุมชน เช่น ยาเคยือ (ยาอาการหืดหอบ) ยามะเอ็ง (มะเร็งหรือโรคเรื้อรังระยะลุกลาม) ยาอุปหม (ยารักษาการโรค) เป็นต้น การรักษาจะใช้ทั้งสมุนไพรในห้องนอนตลอดจนข้อชะล่าหรือคะล่า(ข้อห้าม) ต่าง ๆที่จะทำให้ร่างกายปกติ แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1) ภูมิปัญญาในการวินิจฉัยโรค (หาที่ตั้งโรค) ได้อย่างแม่นยำ ด้วยการตรวจร่างกายว่าผิดปกติหรือไม่ จับชีพจรว่าหัวใจเต้นผิดปกติหรือไม่ ตรวจดูผิวหนังว่ามีตุ่มหรือผื่นขึ้นตามร่างกายหรือไม่ สอบถามหรือสนทนาค้นไขเกี่ยวกับอาการผิดปกติภายในตัวผู้ป่วย หมอฟันบ้านบางคนพอเห็นอาการของผู้ป่วยทางกายแล้ว สามารถวินิจฉัยโรคหรือหาที่ตั้งของโรคได้ และสามารถทำนายอายุขัยของคนป่วยได้ด้วย “ญาณ” ที่ตนมีอยู่ได้อย่างแม่นยำ

1.2) ภูมิปัญญาในการเก็บยา ในอดีตหมอฟันบ้านอีสานต้องไปเก็บยาเอง ฉะนั้นหมอฟันบ้านจะต้องรู้จักลักษณะของสมุนไพรเป็นอย่างดี การเก็บยาในแต่ละครั้งแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ กลวิธีการเก็บสมุนไพรให้ได้ด้วยยาในพืชมากที่สุด สามารถการเก็บพืชสมุนไพรตามประเภท ตามทิศ และช่วงเวลา (Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation Siam, 2001) เหมาะสมที่สุดประเภทผลและเมล็ด โดยทั่วไปมักเก็บตอนผลแก่เต็มที่แล้ว ความรู้เรื่องการเก็บยาพืชสมุนไพรนั้น Healing Arts Division (n.d., pp. 100-101) กล่าวว่า พืชสมุนไพรที่จะให้ฤทธิ์ยาดีจะต้องใช้ความรู้เรื่องโหราศาสตร์ เช่น เก็บตามฤดูกาล วัน เวลา โมง ยาม และทิศ เพื่อจะได้ยาที่มีสรรพคุณดีจะใช้หลักการสังเกตลักษณะของคุณภาพสมุนไพรด้วยการดูสี ดมกลิ่น ชิมรส ประกอบ

1.3) ภูมิปัญญาในการปรุงยาและการใช้ยา คัมภีร์ยาโบราณอีสานผูกหนึ่งส่วนใหญ่จะบันทึกองค์ประกอบของสมุนไพรก่อน จากนั้นจึงบรรยายวิธีการปรุงยาและการใช้ยารวมทั้งข้อปฏิบัติต่าง ๆ (ถ้ามี) ตำรายารักษาโรคหนึ่งโรคอาจจะต้องใช้วิธีการปรุงยาหลายแบบและการใช้ยาในแต่ละแบบจะระบุวิธีการใช้ยาไว้หลายวิธีโดยโรคบางโรคมีอาการต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน การบันทึกตำรายาจะทำการไล่เป็นขั้นตอนเช่นเดียวกันแต่ส่วนใหญ่ไม่มีการกำกับชื่อโรคไว้ ถ้าผู้ที่มาศึกษาต่อมีพื้นความรู้ไม่เพียงพออาจเกิดความสับสนได้ หมอฟันบ้านจำเป็นต้องมีคลังภูมิปัญญาด้านเภสัชกรรม ดังนี้

1.3.1 ภูมิปัญญาในการเลือกใช้ยา คัมภีร์ยาโบราณอีสานระบุการใช้ยารักษาโรคเดียวกันหลายขนาน ดังนั้นหมอพื้นบ้านจำเป็นต้องเลือกตำรับยาให้เหมาะกับคนป่วยในแต่ละรายซึ่งมีวิธีการเลือกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) ยายามโรค คือ การลงยา ซึ่งยายามโรคมักเป็นตำรับยาขนานแรก เป็นยาที่มีฤทธิ์อ่อน เหมาะสำหรับคนไข้ที่มีอาการไม่หนักมาก

2) ยาล้อม คือ ยาบำรุงป้องกันการแพ้ยาก็หมอสงสัยว่าจะทำให้โรคอื่นแสดงออกมาอีกหรือมีผลข้างเคียงอาจจะเป็นโรคประจำตัวของคนไข้หรืออาจเรียกอีกอย่างว่าผิตพยาธิ อาจมีผลข้างเคียงทำให้โรคประจำตัวเดิมกำเริบได้ การใช้ภาษาในตำรายามักจะใช้คำว่า ผิดว่า หมายถึง หากว่า เช่น ผิดว่าปวดหัว ผิดว่ามีไข้ ผิดว่าปากไม่ได้อาหารให้ใช้ยาขนานต่อไป

1.3.2 ภูมิปัญญาในเรื่องของการปรุงยา ในคัมภีร์ยาโบราณอีสานมีการปรุงยาด้วยวิธีต่าง ๆ จำนวน 13 วิธี แบ่งเป็นกลุ่มตามลักษณะการปรุงยาได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1) การปรุงยาที่ผ่านความร้อน เช่น การต้มยา การเคี่ยวยา การเผายา การหลามยา (บรรจุยาใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปเผาไฟ) การบั้งยา (นำเอามาย่างไฟ) ลาบยาสุก

2) การปรุงยาที่ไม่ใช้ความร้อน ได้แก่ การผนยา การคลุกเข้าแล้วปั้นเป็นยาลูกกลอน ดองยา ขยี้ยา แห่ยา ฯลฯ

3) การปรุงยาแบบผสมผสาน คือ การปรุงยาสมุนไพรที่มีวิธีการปรุงยาทั้งใช้ความร้อนและไม่ใช้ความร้อนนับว่ามีความสำคัญมาก จากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านอีสานหลายคนเตือนให้หมอยารุ่นใหม่ระมัดระวังการใช้พืชสมุนไพรเป็นตัวยารักษาโรค หากจำเป็นที่จะต้องใช้ต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ หากใช้เกินขนาดหรือใช้ไม่ถูกวิธีอาจทำให้ผู้ป่วยเกิดอาการแพ้คลื่น ร่างกายพิการหรือมีอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ ดังนั้นการใช้สมุนไพรบางชนิดที่เป็นพิษเป็นส่วนหนึ่งของการเข้ายา (ผสมยา) ก่อนปรุงยาหมอพื้นบ้านจะระมัดระวัง (สกัดพิษยา) ก่อนแล้วจึงไปปรุงยาร่วมกันกับตัวยารักษาโรค ในตำรับยาหลายขนานไม่ระบุปริมาณยาที่ชัดเจนและไม่บอกวิธีระมัดระวังให้สะอาดก่อนการปรุงยา ทั้งนี้การปรุงยาจึงเป็นภูมิปัญญาที่แฝงไว้อยู่ในตัวของหมอพื้นบ้าน (Tacit Knowledge) ที่ผู้ศึกษาต้องสอบถามหมอพื้นบ้านที่เชื่อถือและประกอบ ทั้งนี้ตำรับยาของหมอพื้นบ้านมักจะเก็บเป็นความลับจะเปิดเผยให้รู้เฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น (Paphonphat Chirathammo, personal communication, April, 25, 2019)

นอกจากนี้สมุนไพรที่ใช้เป็นยานั้นได้ผ่านขั้นตอนของพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ ความเชื่อเรื่องของรักษาพืชสมุนไพร ความเชื่อเรื่องแม่ธรณีผู้รักษาแผ่นดิน การใช้คาถา ปลุกยา และการบูชาครู ซึ่งฤทธิ์ยาจะเกิดขึ้นได้ต้องน้อมรับกับธรรมชาติและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติดังกล่าวจึงทำให้สมุนไพรมีพลังอำนาจที่ทำให้หายจากความเจ็บป่วยได้ภูมิปัญญาในการปรุงยา การปรุงยานับว่ามีความสำคัญมากเมื่อได้ยาตามตำรับยาที่ระบุไว้ในแต่ละขนานแล้วก็ปรุงยาตามที่ได้กำหนดไว้ หากคนไข้มีอาการอื่น ๆ แทรก มักจะปลุกเสกยาใน 3 โอกาส ได้แก่ ตอนเริ่มเก็บยา ตอนเริ่มปรุงยา และเมื่อปรุงยาเสร็จมอบให้คนไข้ใช้ คาถาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นบทสวดมนต์ หมอพื้นบ้านในแต่ละคนอาจมีบทปริกรรมคาถาเหมือนกัน หรือต่างกันก็ได้แล้วแต่ครูหมอพื้นบ้านกำหนด (Somchit Si panya, as cited in Northeastern Wisdom Club, 2007, pp. 67-68)

2. การพัฒนาคน ตำรายาที่หมอพื้นบ้านสมัยโบราณบันทึกไว้ในตำรับยาเพื่อรักษาคนทุกโรคทุกกลุ่มนั้น เป็นเอกสารประกอบการสอนหรือคู่มือในการเรียน ศาสตร์การแพทย์พื้นบ้านอีสานที่ใช้สืบทอดกันมาได้เป็นอย่างดีช่วยให้ผู้เป็นหมอพื้นบ้านที่เก่งสามารถวินิจฉัยโรคได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ วิธีการรักษาโรค วิธีปรุงยา การปฏิบัติตัวของผู้ป่วยและ ข้อห้าม (ชะล่า) (Know-how) จะต้องมีความชำนาญหรือมีประสบการณ์ในการรักษาโรคเป็นอย่างดีและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อคนไข้ และมีจรรยาบรรณ ยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลที่สนใจทั่วไปด้วยจิตอันบริสุทธิ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นการผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรมและความเชื่อที่ตนมีอยู่

3. การพัฒนาองค์กรไปสู่การเรียนรู้ หมอพื้นบ้านต้องเรียนรู้โรคใหม่ ๆ ทันต่อสมัย ค้นหาสาเหตุของโรค (ที่ตั้งของโรค) หรืออาการของโรคซึ่งผู้ป่วยบางรายหาสาเหตุไม่ได้หรือมีสาเหตุไม่แน่ชัด ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนั้นกระบวนการต่าง ๆ ในการรักษาโรคจะมีเคล็ดลับ (เทคนิค) ที่ไม่ได้ระบุไว้ในตำรายา แต่เป็นความรู้จากมวลประสบการณ์ที่หมอแต่ละคนถนัดหรือมีความเชี่ยวชาญเฉพาะโรค การรักษาสุขภาพของชาวอีสานนับว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้ในสายตระกูลระหว่างพ่อกับลูก คนใกล้ชิด และครูกับศิษย์ ซึ่ง Phonsiri Phong, Usuppharat and Sabcharoen (1998, p. 103) กล่าวว่า ลักษณะของการเรียนรู้เป็นการท่องจำตำรายาที่จะใช้รักษาโรคที่ครูถ่ายทอดให้โดยไม่มีข้อสงสัยใด ๆ เนื่องจากมีความศรัทธาในความสามารถของครูและเคยได้เห็น ได้ยินถึง

สรรพคุณของตำรายาที่ได้ผ่านการใช้รักษาโรคมาแล้ว ตำราที่ถูกใช้สม่ำเสมอมักเป็นตำราที่ใช้รักษาโรคที่เกิดขึ้นบ่อยในชุมชน อนึ่งการชอนยาหรือการวางยา น่าจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายไทยปัจจุบันเรื่อง ลิขสิทธิ์ทางปัญญา ที่หมอแต่ละคนได้บันทึกไว้ถึงจะบอกก็บอกไม่หมด จะบอกหรือเฉลยให้แก่บุคคลที่สมควรรู้เท่านั้น

ความรู้และประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านชาวอีสานในอดีตแต่ละคน (Personnel knowledge) จะมีทั้งความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพที่ใกล้เคียงกันและมีความรู้ที่แตกต่างกันนั้น นับว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน (Local wisdom of northeastern Thai people) สมควรจะศึกษาวิจัยอย่างถี่ถ้วนแล้วถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากองค์ความรู้และประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านแต่ละคน (Knowledge management) ให้แก่หมอพื้นบ้านรุ่นใหม่

ดังนั้นผู้จะศึกษาเป็นหมอได้ต้องมีสติปัญญาในการจำเป็นเลิศ เมื่ออ่านตำราแล้ว จำได้ บอกถูก จึงจะเป็นผู้ที่เหมาะสมเรียนวิชาการแพทย์ขั้นต่อไปได้ นอกจากนี้หมอพื้นบ้านอีสานยังนำเอาแนวคิด คติ ความเชื่อเรื่องผี ขวัญ และพุทธธรรมมาผนวกกับองค์ความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้าน ส่งผลดีต่อสุขภาพทางกายและสุขภาพจิตของผู้คนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี (Phonsiriphong, Usuppharat & Sabcharoen, 1996, pp. 30-36)

การรักษาคนป่วยในแต่ละครั้งสิ่งที่คัมภีร์ยาโบราณอีสานได้สอดแทรกเอาไว้เสมอ คือ การกำหนดค่าค่ายเป็นการบูชาครูหมอและเป็นกฎจรรยาบรรณ (Code of ethics) จริยธรรมในการจ่ายเงินและสิ่งของเป็นค่าค่ายหรือการบูชาครู การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้หายจากความทุกข์จากความเจ็บป่วย หากมีหมอพื้นบ้านคนใดเรียกเก็บค่าค่ายเกินกว่าที่ครูหมอกำหนดไว้ หมอชาวบ้านเชื่อกันว่าฤทธิยาเสื่อม การรักษาจะไม่ได้ผล ผู้คนขาดความนับถือ ขาดความเชื่อมั่นในการรักษาเพื่อป้องกันและควบคุมการแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่มีความทุกข์จากการรักษาสุขภาพ

ในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน ได้กล่าวถึงการรักษาโรคด้วยวิธีการผสมผสานจากพหุศาสตร์ ทั้ง 11 ศาสตร์ เพื่อรักษาโรคทางกาย โรคทางใจ และจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rattananangsi et al. (1997, pp. 541-542) กล่าวว่า สิ่งทั้งหลายที่จะทำให้การรักษาคนป่วยได้ผลดีด้วยเหตุ 4 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 อำนาจของโอสถสาร คือ ใช้วณยาและของกายสิทธิ์ต่าง ๆ ที่มีอิทธิฤทธิ์อยู่ในตัวของสิ่งนั้นเอง ประการที่ 2 อำนาจของมนตรา คือ ใช้พระพุทธรูป หรือพระเวทวิทยาคมคาถา

ปลุกเสกเป่าเข้าไป ทำให้เกิดอิทธิฤทธิ์ปรากฏผลแต่อย่างขึ้นมา ประการที่ 3 อำนาจของเทวดา คือ จิตวิญญานที่เป็นเทพตามบันดาลให้เป็นไป ประการที่ 4 อำนาจของจิตที่แน่วแน่เป็นสมาธิเชื่อว่า จิตที่เป็นสมาธิอย่างแน่วแน่มั่นคงทำให้เกิดอิทธิฤทธิ์แต่อย่างขึ้นมาได้ด้วยอำนาจพลังงานจิต เมื่อหมอชาวบ้านหรือแพทย์พื้นบ้านนำตัวยาสมุนไพรมาบริกรรมภาวนาคาถาปลุกเสกด้วยจิตเมตตาเป็นสมาธิอันแน่วแน่ ก็จะเกิดผลให้ปรากฏโดยอัตโนมัติตามกฎหมาย และกฎธรรมชาติอันเป็นฝ่ายนามธรรม ซึ่งอยู่ในมนต์คาถาในแต่ละบทนั่นเอง เหมือนคุณ-โทษ เป็นต้น ย่อมมีและติดอยู่กับสิ่งทั้งหลาย บรรดาอุบัติอยู่ในวัฏจักรฉนั้น การดูแลสุขภาพสุขภาพของชาวอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพรักษาแบบองค์รวม กล่าวคือ การรักษาโรคทางกายและโรคทางจิตใจด้วยพหุศาสตร์ทั้ง 11 ศาสตร์นั่นเอง

References

- Chakchai, C. et al. (2018). **Kansangkhro phumpanya nai kandulae lae raksa rok maheng (mareng) thi prakot nai khamphiya bailan isan** (In Thai) [Synthesis of wisdom in care and treatment of cancer that appears in Isan medicine on palm-leaf manuscript]. Maha Sarakham: Maha Sarakham Rajabhat University.
- Kanchanaphan. A. (2019). **Withikhit choengson nai kanwichai chumchon, naeothang nai kan wichai khwamkhluanwai khong chumchon, naeo khwamkhit phuenthan nai kanwichai chumchon** (In Thai) [Complex thinking methods in community research, guidelines for community movement research, basic concepts in community research]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Klinhom, U. (2009). **Clarification traditional medicine in palm manuscript, northeastern thailand: Mak mai fever case study**. Bangkok: Health Systems Research Institute (HSRI).
- Northeastern Wisdom Club, Maha Sarakham Province. (2007). **Kansang sukkhaphap duai phumpanya isan** (In Thai) [Building health with Isan wisdom]. Maha Sarakham: Sarakham Printing Press.
- Punnotok, T. (2001). **Nithan phuenban chut khleng panya Thai** (In Thai) [Folktale in Thai wisdom book series]. Bangkok : Aksoncharoenthat.
- Subcharoen, P. (1998). **The use of local hill tribe herbs : A case study of the miao tribe in north thailand**. Bangkok : Thai Traditional Medicine Institute.
- Phinthong, P. (1989). **Saranukrom isan thai angrit** (In Thai) [Isan-Thai-English encyclopedia]. Ubon Ratchathani: Phinthong Printing House.

- Office of Academic Affairs, Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health. (2010). **Rai-ngan kansatharanasuk thai 2552 - 2553 dan kan phaet phaenthai kanphaet phuenban lae kanphaet thanglueak** (In Thai) [Thai public health report 2009 - 2010 in traditional Thai medicine folk medicine and alternative medicine]. Institute of Department of Thai Traditional and Alternative Medicine Ministry of Public Health.
- Phonsiriphong, S., Usuppharat, P. & Sabcharoen, P. (1998). **Kansueksa phumpanya mo phuenban thai phoyai chan khen lawong** (In Thai) [The study of wisdom of Thai folk healers: Great master Khen Lawong]. Bangkok: Institute of Thai Tradition, Medicine, Department, Medical Service, Ministry, Public, Health.
- Phonsiriphong, S., Usuppharat, P. & Sabcharoen, P. (1996). **Kansueksa phumpanya mo phuenban thai phoyai chan khen lawong** (In Thai) [The study of wisdom of Thai folk healers: Great master Khen Lawong]. Bangkok: Institute of research and culture for rural development Mahidol University, Institute of Thai Tradition, Medicine, Department, Medical Service, Ministry, Public, Health.
- Rattanarangsi, W., Tangchitcharoen, S., & Uthitchala, P. (1997). **Phet nam ek : Kru yot tamrapya samunphrai** (In Thai) [Masterpiece: textbook of herbal medicine]. (2nd ed.). Bangkok: Suwiriyan.
- Sridharmma, K. et al. (2011a). **Kansuepkhon phumpanya phaetphuenban isan nai khamphi ya bailan** (In Thai) [The Research on the wisdom of local Isan medicine in palm-leaf manuscripts]. Maha Sarakham: Rajabhat Maha Sarakham University.

Sridharmma, K. et al. (2011b). **Phumpanya thongthin isan.**

mahawitthayalai ratchaphat mahasarakham (In Thai)

[Northeastern local knowledge]. Mahsarakham: Maha Sarakham

Rajabhat University.

Weesapen, W. (2007). **Tamraya wat mahachai pariwat chak bailan wat**

mahachai phra aram luang amphoe mueang changwat

mahasarakham (In Thai) [Mahachai temple medical text edited

from palm leaf in Mahachai temple, Royal monastery,

Mueang district, Maha Sarakham province. Ubon Ratchathani :

Siritham Opset Printing House.

สารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

Themes in Contemporary Local Nirat Literatures

วรวรรณ ศรียาภัย^{1*}/ จุไรรัตน์ รัตติโชติ²/ ปาริชาติ โพธิ³
Warawat Sriyabhaya¹/ Jurairat Rattichot²/ Parichart Pothi³

^{1,3}*School of Liberal Arts, University of Phayao.
Phayao 56000, Thailand.*

²*Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University.
Nakhon Si Thammarat 80280, Thailand.*

**Corresponding author. Email: waaraathaanaa@yahoo.co.th*

Received: March 3, 2020
Revised: March 20, 2020
Accepted: March 26, 2020

Abstract

The study aimed to analyze and criticize the themes in contemporary local Nirat literatures: Nirat Ubon Rachathani, Nirat Krung Thep Maha Nakorn, Nirat Chiang Rai, and Nirat Surat Thani. The concepts used in the study were the those of literary criticism. The study revealed that there were three themes in four Nirat literatures; namely, the individual theme, the social and cultural theme, and the supernatural theme. For the writing style, it was found that Klon Nirat was employed in the literatures. Moreover, three models of narrations were used in writing the literatures: the characteristic and opinion description, the background narration, and the love expression.

Keywords: Nirat Literature, Theme in Literature, Contemporary Literatures of Local

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย จำนวน 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี ในด้านสารัตถะและรูปแบบการนำเสนอสารัตถะ โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง มีสารัตถะ 3 ประการ คือ สารัตถะปัจเจก สารัตถะสังคมและวัฒนธรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น โดยกวีใช้รูปแบบคำประพันธ์คือกลอนนิราศ และใช้รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา 3 ลักษณะ คือ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก เป็นรูปแบบในทำนองเดียวกัน เพราะตัวบทวรรณกรรมมีคุณลักษณะเดียวกัน คือเป็นวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

คำสำคัญ: วรรณกรรมนิราศ, สารัตถะของวรรณกรรม, วรรณกรรมท้องถิ่นร่วมสมัย

บทนำ

วรรณกรรมนิราศมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยโคลงนิราศหริภุญชัยซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่งแน่ชัด เป็นวรรณกรรมนิราศเรื่องแรก ในสมัยอยุธยายังมีวรรณกรรมนิราศอีกหลายเรื่อง ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรี พระยามานูราชพา (อัน) ได้แต่งนิราศกวางดุ้ง เมื่อครั้งเดินทางไปเมืองจีน ทำให้คนไทยรู้จักวรรณกรรมนิราศมากขึ้นอีก จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คนไทยก็รู้จักวรรณกรรมนิราศเป็นอย่างดี โดยเฉพาะวรรณกรรมนิราศที่เป็นบทประพันธ์ของพระสุนทรโวหารหรือสุนทรภู่ นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กวีของไทยสืบสืบทอดวรรณกรรมนิราศต่อเนื่องกันมาได้ขาดสาย ในปี 2545 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้เผยแพร่วรรณกรรมนิราศเมืองไทยอันเป็นวรรณกรรมร่วมสมัย

จำนวน 4 เล่ม มีชื่อว่า นิราศเมืองไทย ภาคกลาง นิราศเมืองไทย ภาคใต้ นิราศเมืองไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนิราศเมืองไทย ภาคเหนือ ในแต่ละเล่มประกอบด้วยวรรณกรรมนิราศเรื่องย่อยตามจำนวนจังหวัดของภูมิภาคนั้น โดยกวีที่แต่งนิราศละเรื่องมักเป็นชาวพื้นถิ่นแต่ละจังหวัด รูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอนนิราศในทำนองของสุนทรภู่ ส่วนเนื้อหาจะแตกต่างกันไปตามข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัด เมื่อพินิจในภาพรวม แลเห็นว่าวรรณกรรมนิราศทุกเรื่อง มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และคุณค่าทางสังคมอันประมาณมิได้

ผู้ศึกษาหยิบยกรวมวรรณกรรมนิราศจากหนังสือนิราศเมืองไทยทั้ง 4 เล่ม เล่มละ 1 เรื่อง มาอ่านอย่างละเอียด แล้วมุ่งวิเคราะห์วิจารณ์ โดยยึดเอา “สารัตถะ” ของแต่ละเรื่องเป็นตัวตั้ง จากนั้นพิจารณาค้นหาคำตอบว่า สารัตถะและรูปแบบการนำเสนอสารัตถะในส่วนรวมและส่วนย่อยเป็นอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์บางประการแก่ผู้สนใจทั่วไป หัวข้อหลักของบทความนี้ประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์วิจารณ์ ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ สารัตถะในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย และรูปแบบการนำเสนอสารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย มีรายละเอียดแต่ละประเด็น ดังนี้

จุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์วิจารณ์

1. เพื่อวิเคราะห์วิจารณ์สารัตถะของวรรณกรรมนิราศ
2. เพื่อวิเคราะห์วิจารณ์รูปแบบการนำเสนอสารัตถะของวรรณกรรมนิราศ

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์

เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูล และข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ มีดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูล

จากวรรณกรรมนิราศ 4 เล่ม คือ นิราศเมืองไทย ภาคกลาง นิราศเมืองไทย ภาคใต้ นิราศเมืองไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนิราศเมืองไทย ภาคเหนือ ผู้ศึกษาคัดเลือกมาเล่มละ 1 เรื่อง โดยเรื่องที่คัดเลือกนั้นเป็นวรรณกรรมนิราศของจังหวัดใหญ่ในแต่ละภูมิภาค ทั้งผู้ศึกษามีรู้และรอบรู้เกี่ยวกับจังหวัดนั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง

คือ เป็นภูมิลำเนา เป็นแหล่งศึกษา หรือเคยไปท่องเที่ยวมาแล้ว เพื่อจะได้วิเคราะห์วิจารณ์ ได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล

2. ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์วิจารณ์

2.1 นิราศเชิงทราย ผู้แต่งคือ วาสนา บุญสม แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 50 บท

2.2 นิราศอุบลราชธานี ผู้แต่งคือ นพดล จันทร์เพ็ญ แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 64 บท

2.3 นิราศกรุงเทพมหานคร ผู้แต่งคือ นภลัย สุวรรณธาดา แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 50 บท

2.4 นิราศสุราษฎร์ธานี ผู้แต่งคือ อาจิม จันทรมพร แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 62 บท

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์

การวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่องนี้ มุ่งวิเคราะห์ ใน 2 ประเด็น คือ สารัตถะและรูปแบบการนำเสนอ โดยอาศัยแนวคิด 2 ประการ คือ ความรู้ในตัวบท และความรู้นอกตัวบท มีสาระสำคัญดังนี้

1. ความรู้ในตัวบท

ความรู้ที่ปรากฏในบทนิราศทั้ง 4 เรื่องนั้น มี 3 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบ เนื้อหา และภาษากับการใช้ภาษา

รูปแบบฉันทลักษณ์ที่กวีประพันธ์หรือยกรอนมีแบบเดียว คือ กลอนนิราศ มีลักษณะทั่วไปเหมือนกับกลอนแปดหรือกลอนสุภาพ แต่ขึ้นต้นวรรครับ และจบบทประพันธ์ ด้วยคำว่า “เออ” (Songthong & Phurahong, 1998, pp. 146, 167)

เนื้อหาของประพันธ์ที่เป็นข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น ข้อเท็จจริง คือ สารประเภท ที่รายงานให้ทราบถึงความเป็นจริงต่าง ๆ อาจเกี่ยวกับคน สัตว์ วัตถุ เหตุการณ์ หรืออะไรก็ตามที่อยู่ในสภาพอย่างหนึ่งอย่างใด ส่วนข้อคิดเห็น คือ สารประเภทที่แสดงถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ส่งสาร อาจเป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือแนวคิด ที่ผู้ส่งสารมีต่อสิ่งใด

สิ่งหนึ่ง (Yamaphai, 2019, pp. 1-24, 1-25) ทั้งนี้ ในการเลือกสรรความที่จะกล่าว กวีต้องเข้าใจหยิบสิ่งเด่นที่เห็นจับใจมากแล้ว จะต้องรู้ว่าควรพูดอะไรมาน้อยเพียงใด (Na Nakhon (1966, p. 20)

2. ความรู้นอกตัวบท

ความรู้ความคิดที่ไม่ปรากฏในตัวบท แต่นำมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยประวัติและภูมิหลังของกวี และแนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม

ความรู้ว่าด้วยประวัติและภูมิหลังของกวีนั้น ในที่นี้หมายถึงกวี 4 คน ได้แก่ वासना บุญสม, นพดล จันทรพิพิธ, นภลัย สุวรรณธาดา และอาจิณ จันทรัมพร กวีทั้ง 4 คนนี้ นอกจากเป็นชาวพื้นถิ่นแต่ละถิ่นโดยตรงแล้ว ยังเป็นผู้รู้เชี่ยวชาญในงานประพันธ์เป็นอย่างดี มีผลงานการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วร้อยกรองหลาย

แนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม คือ วัสดุของวรรณกรรมเป็นภาษาที่ ประกอบกันในเรื่องร้อยกรอง การประกอบวัสดุในวรรณกรรม สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับ ประเภทของงานและความนิยมในแต่ละสมัย การศึกษารูปแบบ คือ การศึกษาวัสดุและการ ประกอบวัสดุตามกติกา หรือแบบที่กำหนดกันในงานแต่ละประเภท โดยพยายามค้นหาความ ประสานกันของแบบแผนที่กำหนดไว้ กับฝีมือของศิลปินผู้สร้างงานแต่ละบุคคล รูปแบบคือรูปศิลปะหรือสื่อที่ใช้แสดงออกซึ่งโลกทัศน์ของผู้ประพันธ์ (Chitchamnong, 2013, pp. 208, 216)

สารัตถะในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

หลังจากได้อ่านวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง จนเข้าใจเนื้อหา อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ผู้ศึกษาได้พิจารณาจำแนกสารัตถะหรือเนื้อหาหลัก โดยใช้วิธี แยกแยะเนื้อหาหยาบก่อน แล้วจึงรวมเนื้อหาหยาบนั้นเข้าเป็นเนื้อหาหลัก

จากกระบวนการข้างต้น สามารถจำแนกสารัตถะในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่น ร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง ได้ 3 ประเด็น คือ สารัตถะปัจเจก สารัตถะสังคมกับวัฒนธรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น มีรายละเอียดดังนี้

1. สารัตถะปัจเจก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 อธิบายว่า ปัจเจก หมายถึง เฉพาะตัว เฉพาะบุคคล (Royal Institute, 2013, p. 732) สรรพสิ่งที่เป็นปัจเจกอาจจำแนกได้ 2 ชนิด คือ ธรรมชาติกับสิ่งของ ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ธรรมชาติที่มีชีวิต เช่น คน สัตว์ และพืชพรรณ เป็นต้น ธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต เช่น ภูเขา หิน และแม่น้ำ เป็นต้น ส่วนสิ่งของ เช่น เสื้อผ้า โต๊ะ และเก้าอี้ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่านิราศ 2 เรื่อง คือ **นิราศอุบลราชธานี** และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** กวีกล่าวถึงสารัตถะปัจเจก กล่าวคือ **นิราศอุบลราชธานี** กล่าวถึงเสือในสวนเสือ และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** กล่าวถึงเรือเฟอร์รี่และเรือหาปลา

ใน **นิราศอุบลราชธานี** กวีกล่าวถึงเสือในสวนเสือที่อำเภอตระการพืชผล สวนเสือแห่งนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งมีบุคคลเป็นเจ้าของ นักท่องเที่ยวเข้าไปชมเสือมากกว่ากระทำกิจอย่างอื่น ดังนั้นกวีจึงกล่าวถึงเสือในสวนเสือไว้ในบทประพันธ์ ความว่า

ถึงตระการพืชผลคนรู้จัก
พาไปเที่ยวสวนเสือเพื่อชื่นชม

มาถามทักใกล้ชิดสนิทสนม
ตามคมเขี้ยวขาวขาวดุอาการ
(Janphen, 2002, p. 130)

ใน **นิราศสุราษฎร์ธานี** กวีกล่าวถึงเรือเฟอร์รี่ซึ่งเป็นเรือโดยสารขนาดใหญ่ ล่องไปมาระหว่างแผ่นดินใหญ่ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีกับพื้นที่อำเภอเกาะสมุย ดังบทประพันธ์ว่า

ย้อนกลับมาเป็นช่วงตอนคือตอนสัก
รอเดินทางไปสมุยคุยอีกที
ไม่หุยนานจะใคร่ผ่านไปเยือนเกาะ
โดยสารเรือเฟอร์รี่ที่จำเจ

ที่ผ่านกันได้เจอเรือเฟอร์รี่
อำเภอนี้ที่หมายชายทะเล
เป็นอันเหมาะเที่ยวไปไกลเกล
พอได้เวลาล่องในท้องธาร

(Jantharamphorn, 2002, p. 97)

2. สารัตถะสังคมและวัฒนธรรม

สรรพสิ่งอันเป็นสมบัติส่วนรวม เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติ ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ ประชาชนคนไทยเป็นเจ้าของร่วมกัน มีกล่าวถึงอย่างหลากหลายในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร้อยกรองร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง จำแนกได้ 2 กลุ่ม

คือ สารัตถะสังคม และสารัตถะวัฒนธรรม ดังนี้

2.1 สารัตถะสังคม

สังคม หมายถึง คนที่อยู่ด้วยกันในอาณาบริเวณหนึ่ง มีการกระทำสัมพันธ์ตามแบบอย่างการดำรงชีวิตที่กำหนดขึ้นและยึดถือร่วมกัน และมีความรู้สึกผูกพันว่าเป็นพวกเดียวกัน แยกได้จากพวกอื่น (Saihoo, 2019, pp. 1-6) สารัตถะสังคมที่ปรากฏในนิราศกรุงเทพมหานคร นิราศเชียงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศอุบลราชธานี จำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ ธรรมชาติสาธารณะ สิ่งก่อสร้างสาธารณะ และกลุ่มชนกับการดำรงชีวิต ดังนี้

2.1.1 ธรรมชาติสาธารณะ วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่น 3 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศอุบลราชธานี และมีเนื้อหากล่าวถึงธรรมชาติสาธารณะชัดเจนกว่านิราศกรุงเทพมหานคร เพราะความเป็นท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี อุบลราชธานี และเชียงราย จะอุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ ในขณะที่กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองหลวง ธรรมชาติจึงไม่อุดมสมบูรณ์เท่าในท้องถิ่น ธรรมชาติสาธารณะที่กล่าวถึง เช่น แหล่งน้ำ พืชพรรณ สัตว์ พื้นที่ยกระดับและเกาะแก่ง เป็นต้น

เนื้อหาที่กล่าวถึงแหล่งน้ำ พบว่านิราศสุราษฎร์ธานีเพียงเรื่องเดียว กล่าวถึงแหล่งน้ำทะเล ด้วยว่าสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ในภาคใต้ติดทะเล ส่วนแหล่งน้ำประเภทแม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง บึง และน้ำตก จะปรากฏกล่าวถึงในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง เพราะพื้นที่ทุกพื้นถิ่นของไทย ล้วนมีแหล่งน้ำลักษณะข้างต้น

ตัวอย่างที่กล่าวถึงทะเลและหาดทรายในนิราศสุราษฎร์ธานี เช่น

ท้องทะเลเวหาแหล่งฟ้ากว้าง

เดินเหยาะย่างบนหาดทองที่มองเห็น

ไปแหลมโพธิ์เที่ยวเพลินเดินชมหาด

คลื่นซัดสาดเป็นทิวริ้วสลอน

รอเดินทางไปสมุญคุยอีกที

อำเภอนี้ที่หมายชายทะเล

หาดทรายขาวยาวโล่งเป็นโค้งลง

บอกตรงตรงนำเดินคงเพลินดี

(Jantharamphorn, 2002, pp. 95, 97)

ตัวอย่างที่กล่าวถึงแม่น้ำ เช่น แม่น้ำโขง ปรากฏในนิราศ 2 เรื่อง คือนิราศเชียงราย และนิราศอุบลราชธานี เพราะแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญ ไหลผ่านจังหวัดเชียงราย กับจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวถึงแม่น้ำโขง ดังความในนิราศเชียงรายกล่าวถึงแม่น้ำโขงที่เชียงของว่า

ครั้นเข้าเขตเชียงของมองบ้านเรือน
ลึมรสชาติหวานมันพันธุ์ปลาบึก

ลำน้ำโขงรับแสงเดือนต่างเพื่อนแท้
เก็บบันทึกความภูมิใจถึงวัยแก่

(Bunsom, 2002, p. 14)

เนื้อหาที่กล่าวถึงพื้นดินหรือพื้นที่ยกระดับและเกาะแก่ง เช่น ภูเขา ภูเขา ดอย เนิน มอ โคก เกาะ และแก่ง มักปรากฏในนิราศสุราษฎร์ธานี นิราศอุบลราชธานี และนิราศเชียงราย ส่วนนิราศกรุงเทพมหานคร มิได้กล่าวถึง เพราะตามสภาพทางภูมิศาสตร์ กรุงเทพมหานครมีพื้นที่เป็นพื้นดินหรือพื้นที่ยกระดับและเกาะแก่งมีไม่มากเท่าสุราษฎร์ธานี อุบลราชธานี และเชียงราย

ตัวอย่างเช่นในนิราศสุราษฎร์ธานี กล่าวถึงหินตากับหินยายที่เกาะสมุย หินตามีลักษณะคล้ายเครื่องเพศชาย ส่วนหินยายมีลักษณะคล้ายเครื่องเพศหญิง ดังความว่า

เที่ยวหินตาทินยายริมท่ายเกาะ หมายถึงเฉพาะเที่ยวให้สุขสนุกสนาน
เอาก้อนหินสองก้อนแต่ก่อนกาล นำรำคาญเป็นเครื่องหมายชายสตรี
หากแต่ดูเต็มตามองท่าศิลป์ อย่าใช้จินตนาคิดเรื่องอดีต
ที่ก้อนโผล่โดแหลมแถมเมฆี มองอีกทีอย่างคิดถึงว่าลึงค์ชาย
ส่วนอีกก้อนที่แยกแต่กระแหง ไยเสสสร้างมองไปที่มีความหมาย
เป็นก้อนหินธรรมชาติอย่าทำลาย ใจสบายไม่หมกมุ่นวันกลาม

(Jantharamphorn, 2002, p. 98)

ในนิราศเชียงราย กล่าวถึงพื้นที่ดอยและภู แต่กล่าวเพียงสั้นๆ มิได้แสดงรายละเอียดในทำนองหินตาทินยายที่สุราษฎร์ธานี ตัวอย่างเช่น “ดอยผาตั้ง ภูชี้ฟ้า เวียงกาหลง” “‘เขาถ้ำพระ’ ธารน้ำรินถิ่นสายลม” “ชั้นดอยแม่สลองราวล่องแก่ง” “หัวแม่คำดอยเด่น เช่นตราขู” และ “รักสวนรุกขชาติดอยช้างมูบ” (Bunsom, 2002, pp. 12-14) เป็นต้น

พืชพรรณอันหลายหลาก ล้วนแต่เป็นธรรมชาติสาธิตนั้น พบอย่างชัดเจนในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่น 3 เรื่อง คือ นิราศสุราษฎร์ธานี นิราศอุบลราชธานี และนิราศ

เชียงราย เนื่องจากพื้นที่สุราษฎร์ธานี อุบลราชธานี และเชียงราย อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้นั่นเอง โดยกวีกล่าวถึงต้นไม้ในป่าไม้ พรรณไม้และหญ้าในทุ่งหรือสาธารณะซึ่งมักเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในจังหวัดนั้นและประชาชนทั่วไป

ตัวอย่างเช่น **นิราศเชียงราย** กวีระบุชนิดของพรรณไม้ซึ่งพบเฉพาะที่เชียงรายหรือภาคเหนือ คือ ต้นชากระหรือดอกชากระว่า “มีลมแรงทะเลหมอกดอกชากระ” (Bunsom, 2002, p. 13) กล่าวถึงต้นบัวตองหรือดอกบัวตองว่า “ดอกบัวตองบานสะพรั่งทั้งหุบเขา” (Bunsom, 2002, p. 13) และกล่าวถึง “สวน” อันชื่อว่า “สวนสมเด็จพระยาหนองบัวใหญ่” (Bunsom, 2002, p. 12) อยู่ในเขตพื้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย แม้กวีจะไม่ระบุไว้ในสวนมีต้นไม้ก็ตาม แต่ขึ้นชื่อว่า “สวน” ย่อมจะอุดมไปด้วยต้นไม้านาพรรณ ความจริงก็เป็นเช่นที่ว่านี้

ต้นไม้ในเขตชุมชนเมือง มีกล่าวถึงใน**นิราศอุบลราชธานี** และ**นิราศกรุงเทพมหานคร** แต่ใน**นิราศอุบลราชธานี**เรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “ทุ่ง” ชื่อว่า “ทุ่งศรีเมือง” ดังบทประพันธ์กล่าวว่า “มาถึงกลางอำเภอเมืองอันเรืองรุ่ง ก็เห็นทุ่งศรีเมืองเฟื่องไฉน... ทั้งต้นไมใบใหญ่น่ารื่นรมย์ เป็นสวนสาธารณะประทับใจ” (Janphen, 2002, pp. 126, 129) ขณะที่**นิราศกรุงเทพมหานคร** แต่เดิมก็เรียก “ทุ่ง” ชื่อว่า “ทุ่งพระเมรุ” ต่อมาเปลี่ยนมาเรียก “สนาม” ชื่อว่า “สนามหลวง” กวีกล่าวถึงสนามหลวงให้มีเนื้อหาหลายมิติว่า ต้นมะขามที่ปลูกไว้รายรอบขอบสนาม ร้อยกว่าปีผ่านไป ก็โรยราลงตามกาล สรรพลึงมากมายซึ่งมีที่สนามหลวงล้วนเกี่ยวข้องโยงใยกัน แม้บางอย่างจะมีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มีปฏิสัมพันธ์กับสนามหลวงจนมีอาจแยกออกจากกันได้ เพราะกวีกล่าวอธิบายไว้อย่างมีเอกภาพ เช่น แม่พระธรณีบีบมวยผม ศาลอาญา และศาลฎีกา เป็นต้น ดังบทประพันธ์ที่กวีกล่าวไว้ว่า

เดินข้ามไปสนามหลวงของปวงชน	“ทุ่งพระเมรุ” นามดลแต่เดิมมา
ที่รายรอบคือมะขามสนามหลวง	ร้อยปีล่วงโรยรำน่าสงสาร

.....	
อุทกธารชานไฉไลลิ่วถี้	จากแม่พระธรณีบีบมวยผม

.....	
กราบกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์	ทรงประสิทธิ์สยามหลักพิพากษา
พระรูปล้ำตระหง่านศาลอาญา	ศาลฎีกาพิทักษ์สิทธิ์ชีวิตไทย

(Suwannathada, 2002, pp. 4-5)

2.1.2 สิ่งก่อสร้างสาธารณะ เมื่อได้วิเคราะห์วรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่า สิ่งก่อสร้างสาธารณะนั้น มีทั้งสิ่งก่อสร้างสมัยใหม่และสิ่งก่อสร้างทางโบราณคดี เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทั้งหมดนี้ ล้วนแต่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในแต่ละจังหวัด เช่น วัง พระตำหนัก และเขื่อน เป็นต้น ในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง มีลักษณะเด่นของเนื้อหาที่กล่าวถึงสิ่งก่อสร้างสาธารณะแตกต่างกัน อาจเป็นเพราะบริบททางสังคมของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน

นิราศกรุงเทพมหานคร จะกล่าวถึงวังและพระตำหนักละเอียดชัดเจนกว่านิราศเรื่องอื่น เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง มีพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่สำคัญ มีคุณค่า และมีความหมายอันลุ่มลึกและกว้างขวางในทุกมิติ ทั้งด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง เช่นกล่าวถึงพระตำหนักवासกรีที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ว่าเป็นสถานที่ประชุม ชุมชุม หรือพบปะกันของกวีในสมัยก่อน และกล่าวถึงพระบรมมหาราชวังว่า ภายในพระบรมมหาราชวังมีพระที่นั่งบรมพิมาน พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ชื่อประตูพระบรมมหาราชวัง 12 ชื่อ สัมผัสคล้องจองกัน และพิพิธภัณฑ์เหรียญกษาปณ์านุรักษ์ที่สะสมกษาปณ์ไทยสมัยโบราณ ดังบทประพันธ์ว่า

เยี่ยมตำหนักสมเด็จฯ พระปรมาณูชิต ทรงลิขิตกาพย์ฉันทประพันธ์ศรี
ชื่อวังตามพระนามว่าवासกรี “บ้านกวี” แต่ก่อนนักกลอนมา

ออกจากวัดชมวันดังสวรรค์ มีสามชั้นพระราชฐานโอฬารศรี
พระที่นั่งบรมพิมานตระการมี ทั้งจักรี ดุสิต พิศภิรมย์
ประตูล้อมคล้องสิบสองแห่ง ครูให้แข่งจำลองท่องกันชม
ก่อนจะจากพระราชวังยังแฉะชม ที่สะสมกษาปณ์ไทยสมัยโบราณ

(Suwannathada, 2002, p. 4)

ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงพระตำหนักคอยตุงที่ประทับของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ว่าเป็นพระตำหนักบนคอยตุง มีดอกไม้บานสะพรั่ง ดังความว่า “หวนตำหนักคอยตุงแม่น้ียบแดนฟ้า มวลบุปผาสะพรั่งเฌอวังทอง” (Bunsom, 2002, pp. 11, 12)

นิราศอุบลราชธานีกับนิราศสุราษฎร์ธานี มีเนื้อหากล่าวถึงสิ่งก่อสร้างลักษณะเดียวกัน นั่นคือเขื่อน เป็นทั้งแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด เช่นใน**นิราศอุบลราชธานี** กล่าวถึงเขื่อนสิรินธรที่อำเภอสิรินธร สร้างขึ้นเพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กวีกล่าวว่าเขื่อนนี้สร้างกันแม่น้ำมูล เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นหลัก บริเวณเขื่อนปลูกต้นบานบุรี ออกดอกเหลืองอร่าม และมีพระตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีอีกด้วย ดังบทประพันธ์ว่า

ไพลเชื่อมก้นน้ำเย็นฉ่ำชื่น	ไผ่ดูลิ้นฟองใสดอกไม้คลี่
เป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าให้ปฐพี	ชลประทานบานบุรีจรลเรือง
เขาก่อสร้างเป็นเขื่อนหินแกนดินเหนียว	ก้นลำโดมลดเลี้ยวอันลือเลื่อง
เป็นสาขาแม่น้ำมูลพูนประเทือง	ทะเลสาบอาบเมืองดูเพื่องงาม
สิรินธรเทิดพระเกียรติละเมียดฟ้า	พระเทพฯ ราชสุดาส่งสยาม
บุญแผ่นดินปันฟ้ามาเยี่ยมยาม	ตำหนักนามสิรินธรบรรเวียง

(Janphen, 2002, pp. 128-129)

นิราศสุราษฎร์ธานีกล่าวถึงเขื่อนสำคัญคือเขื่อนรัชชประภา อยู่ที่อำเภอบ้านตาขุน แต่เดิมเรียกว่าเขื่อนเชี่ยวหลาน ต่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานนามใหม่ว่า “เขื่อนรัชชประภา” เป็นเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าและกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร ดังบทประพันธ์ว่า

อำเภอหนึ่งนามว่าบ้านตาขุน	คนเคยคุ้นเขื่อนเดียวชื่อเชี่ยวหลาน
สมเด็จพระภูมิพลฯ พระราชทาน	นามตระการไว้ชั้รัชชประภา
พวกชาวบ้านในตำบลชนบท	ไม่รันทดเรื่องวารินทรในถิ่นท่า
ประโยชน์จากเขื่อนใหญ่มีนานา	ราษฎร์สุดปราโมทย์ปลื้มลิ้มไม่ลง

(Jantharamphorn, 2002, p. 98)

2.1.3 กลุ่มชนกับการดำรงชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับผู้คนหรือกลุ่มชนที่กล่าวถึงในวรรณกรรมนิราศร่วมสมัยนั้น จากการศึกษาพบว่า มีกล่าวถึงใน**นิราศเชียงราย** **นิราศอุบลราชธานี** และ**นิราศสุราษฎร์ธานี** แต่ไม่กล่าวถึงใน**นิราศกรุงเทพมหานคร** เพราะจังหวัดเชียงราย สุราษฎร์ธานี และอุบลราชธานี เป็นจังหวัดพื้นถิ่นในภูมิภาค วิถีชีวิต

แบบพื้นถิ่นไทยแท้ของผู้คนมีความหลากหลาย มีเสน่ห์และมีคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว กวีจึงกล่าวถึงไว้อย่างชัดเจน ส่วนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง แม้ผู้คนอาจมีความหลากหลายก็จริง หากแต่เป็นวิถีไทยเชิงประยุกต์สมัยใหม่มากเกินไป กวีจึงไม่กล่าวถึง เพราะกวีอาจมีจุดมุ่งหมายที่จะกล่าวถึงวังและวัดซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในระดับชาติ ให้สอดคล้องกับคำขวัญประจำกรุงเทพมหานครที่ว่า “กรุงเทพฯ ดุจเทพสร้าง เมืองศูนย์กลางการปกครอง วัดวังงามเรืองรอง เมืองหลวงของประเทศไทย”

ในนิราศเชียงราย กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ชนแต่ละกลุ่มมีวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ที่ชัดเจน กวีกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์มูเซอ เย้า ไทยใหญ่ ม้ง จีนฮ่อ กะเหรี่ยง ลีซอ ลื้อ อี๋ก้อ และแม้ว ว่าต่างก็ได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารของพ่อขุนเม็งรายมหาราช พระมหากษัตริย์ในอดีตแห่งเมืองเชียงราย กลุ่มชนดังกล่าวส่วนหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ดอยหัวแม่คำ ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ยึดมั่นในศีลธรรมท่ามกลางหุบเขา ดังความว่า

ไหว้พ่อขุนเม็งรายมหาราช
เย้า กะเหรี่ยง ลีซอ ลื้อ ถิ่นเคารพ

เด่นผาดอนสาวรีย์ที่สงบ
อี๋ก้อ แม้ว ม้ง นบสยบพระองค์

บ้านเทอดไทยชาวเขาเข้าพำนัก
หัวแม่คำดอยเด่นเช่นตราขู
ดอกบัวตองบานสะพรั่งทั้งหุบเขา
พิศทิวทัศน์ระยิบทองส่องน้ำ

ต่างยึดหลักความเรียบง่ายอาศัยอยู่
หลายชนเผ่าเข้าเรียนรู้อุดมธรรม
“มูเซอ เย้า ไทยใหญ่ ม้ง คงขึ้นฉ่ำ
แลฟ้าสูงแผ่นดินต่ำตามครรลอง
(Bunsom, 2002, pp. 11, 13)

นอกจากนี้ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์จีนฮ่อที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กันเป็นหมู่บ้าน ปลุกซาเขียว และกล่าวถึงกลุ่มชนไทยพื้นถิ่นชาวเชียงรายกลุ่มหนึ่งประกอบอาชีพค้าขายไม้ผลที่เพาะปลูกในท้องถิ่น คือ ลิ้นจี่ และสับปะรดนางแล ธุรกิจการค้าผลไม้ได้กำไรน้อย พ่อค้าแม่ขายหน้าตาไม่สดชื่น เพราะขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ ดังบทประพันธ์ว่า

ชาวจีนฮ่อสร้างหมู่บ้านผูกพันระ

ร่วมปลูกคละซาเขียวทั่วเขตคาม

เห็นลั่นจี่ชวนลงลิ้มริมทางผ่าน	แวะเวียนย่านแม่ค้ำนั่งหน้าหงอย
บ่นอุบิบซื้อขายกำไรร้อย	ลับปรตนาวงแลพลอยด้อยค่าลง
ผลไม้คู่เมืองเคยเฟื่องฟู	เกินพุงราคาน่าพิศวง
ผองชาวไร่ชาวสวนล้วนพะวง	รัฐบาลเร่งเสริมส่งหรือหลงลืม

(Bunsom, 2002, p. 13)

ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวว่าที่อำเภอพิบูลมังสาหาร ชนกลุ่มชนชาวไทย-ลาว ประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกข้าว กลุ่มผู้หญิงรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหม เป็นสินค้า นอกจากนั้นที่ช่องเม็ก พรหมแดนด้านไทย-ลาว อำเภอสิรินธร แม่ค้าชาวไทย-ลาว ค้าขายสินค้ากันอย่างคึกคัก ที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองนี้มักไม่ค่อยเข้มงวดเรื่องการตรวจคนเข้าออกผ่านแดนเท่าไรนัก ดังบทประพันธ์ว่า

เห็นสาวสวามาชุมนุมกลุ่มแม่บ้าน	เมื่อพ้นงานทำนาทอผ้าไหม
ก็กระตูกึงกังดังไปไกล	ทุกทุกได้ทุนเรือนมีเพื่อนทอ
.....	
เข้าพิบูลมังสาหารข้าวสารหอม	รักษาพร้อมอุปถัมภ์ผล
เกษตรกรรมนำชัยไม่อัปยศ	เกษตรรอตทนสร้างผลงาน
.....	
แม่ค้าไทยแม่ค้าลาวทั้งสาวแก่	ต่างแข่งแข่งเสียงเรียงสลับ
สินค้าแปลกแปลกพบครบวงจร	สตางค์ทองอย่างลืมนับปลื้มใจ
ด่านตรวจคนช่องเม็กเล็กเล็กนั้น	มันสำคัญแน่นั่นแค่นั้น
เห็นแต่คนวนเวียนลับเปลี่ยนไป	ไม่เห็นใครถูกตรวจปวดฤดี

(Janphen, 2002, pp. 127-129)

ในนิราศสุราษฎร์ธานี ประชาชนในพื้นที่ประกอบเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ทำน้ำตาลโตนด และทำประมง กวีกล่าวถึงการทำน้ำตาลโตนดของชาวบ้านอำเภอท่าฉาง ก่อนข้างละเอียดยว่า ผู้ชายจะแบกพะองไปประกบพาดกับต้นโตนด หัวกระบอกลอยขึ้นไป รองรับน้ำจากต้นตาล นำมาเคี่ยวนเป็นน้ำตาลแข็งหรือน้ำตาลปึก แล้วนำไปขายได้ราคาดี ส่วนชาวบ้านที่เป็นชาวประมง จะใช้เรือเล็กออกทะเลหาปลาหอย ส่วนนักธุรกิจนายทุน ก็ประกอบกิจการเรือเฟอร์รี่ข้ามฟากจากแผ่นดินใหญ่ไปยังเกาะใหญ่ คือ เกาะสมุย ดังบทประพันธ์ว่า

ไปท่าฉางห่างอีกนิตทางทิศเหนือ	ไม่รกรื้อเรือนบ้านย่านเคหา
ราษฎรมากมายทำไร่นา	มีสินค้าขึ้นชื่อคือน้ำตาล
พวกผู้ชายแข่งกว่าท่าขยัน	แทบทุกวันแบกฟองไปตรฐาน
ประกอบต้นโตนดที่โปรดปราน	ปีนทะยานห้อยกระบอกล้มหลอกลตา
ขึ้นไปร่อนน้ำหวานแห่งตาลเชื้อ	เคี้ยวจนเนื้อเหนียวแน่นดุงแผ่นผา
แล้วก็นำออกขายได้ราคา	ได้เงินตราเลี้ยงครอบครัวอยู่ทั่วกัน

เห็นเรือเล็กไปมาหาปลาหอย เทียวแล่นลอยเรียบเรียงเคียงขนาน
 เพอร์แล่นล่องโหนดโหนดทะยาน เปรียบข้างคลานเหยียบคลื่นผืนพะวง

(Jantharamphorn, 2002, pp. 96-97)

2.2 สารัตถะวัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง แบบอย่างการดำรงชีวิตที่กลุ่มหนึ่งกำหนดขึ้นและยึดถือร่วมกัน ประกอบด้วยวัสดุเครื่องใช้ไม้สอย ระเบียบกฎเกณฑ์ แบบแผนวิธีการ ความคิด ความเชื่อ ความหมายและคุณค่าที่คนในกลุ่มนั้นรับรู้ร่วมกันและร่วมใช้ เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ที่มีลักษณะเฉพาะแยกได้จากกลุ่มอื่น (Saihoo, 2019, pp. 1-6) จากการวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง พบว่าในภาพรวมมีสารัตถะวัฒนธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน 4 ด้าน ได้แก่ ศาสนาและคติความเชื่อ ประเพณี อาหาร งานศิลปกรรม มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 ศาสนาและคติความเชื่อ สังคมไทยมีความเชื่อและศาสนาปะปนกันหลายแบบ บางครั้งแยกไม่ออกว่าเป็นศาสนาใด ความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีสงเทวดา ยังคงอยู่ และปรับเข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนศาสนาพราหมณ์กับพุทธก็ได้รับจากอินเดียมาตั้งแต่โบราณ (Assavavirulhakarn, 2011, pp. 294-295) จากการศึกษาวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่าสารัตถะศาสนาและคติความเชื่อนั้นเกี่ยวกับข้อศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิม โดยนำเสนอความเชื่อและการนับถือผ่านสิ่งก่อสร้างประเภทวัง วัด และเจดีย์บรรจุพระธาตุ มีปรากฏในวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง หากแต่มีลักษณะเด่นแตกต่างกัน อาจเป็นเพราะบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน

นิราศกรุงเทพมหานคร กวีกล่าวถึงศาสนาและความเชื่อผ่านพระบรมหาราชวัง กับวัดไว้ละเอียดชัดเจนกว่านิราศเรื่องอื่น ด้วยว่ากรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง

มีความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมทางด้านงานสถาปัตยกรรมมากกว่าภูมิภาคอื่น เช่น ในพระบรมมหาราชวังมีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปราสาทพระเทพบิดร อุโบสถซึ่งมีพระแก้วมรกตอยู่ภายใน พระศรีรัตนเจดีย์สี่ทองสององค์ และรูปปั้นยักษ์ยืนเด่นตระหง่าน และที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์ กวีกล่าวถึงพระมหาเจดีย์สี่รัชกาลซึ่งเป็นมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ 4 องค์ พระวิหารทั้งดงงามอันมีพระพุทธรูปไสยาสน์องค์ใหญ่อยู่ภายใน ดังบทประพันธ์ว่า

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	กระเดื่องนามคู่ฟ้าคู่บารมี
ปราสาทพระเทพบิดรมรรตน์	บรมรูปแปดกษัตริย์สถิตศรี
รูปปั้นสัตว์หิมพานต์ชั้นไพที	วันทนิพระเทพบิดรไทย
อุโบสถพราัยแพรวด้วยแก้วสี่	องค์มณีนรุตนาเจดจั่วไส
พระแก้วเกศแก้วทรงแก้วดวงใจ	คุ้มฉัตรชัยแก้วกษัตริย์ทูลกระพรวน

เจดีย์ทองสององค์ทรงคุณค่า	ขอยกขาระวังไว้มิให้สูญ
เฝ้าสมบัติวัดพระศรีฯ ทวีคุณ	ให้เพิ่มพูนศรีสง่าแห่งธานี

ออกจากวังชมวัดถัดถนน	วัดพระเชตุพนวิมลสถาน
พระเจดีย์สี่กษัตริย์สี่รัชกาล	พระวิหารงามตาศาลาราย
ประนมกราบพระพุทธรูปไสยาสน์	สองพระบาทประดับมุกดสุกฉาย
มงคลร้อยแปดประการอ่านอุบาย	เป็นลวดลายงามวิจิตรงามติดตา

(Suwannathada, 2002, pp. 3-4)

ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงพระธาตุและวัดซึ่งมีข้อสังเกตว่า ในพื้นที่ของบางวัดมีพระธาตุอยู่ในอาณาบริเวณ พระธาตุบางแห่งก็มีได้อยู่ในพื้นที่วัด ได้แก่ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีนครินทราวุฒาสันตสิริ พระธาตุดอยดง และพระธาตุดอยเวา ส่วนวัดที่กวีกล่าวถึง เช่น วัดพระสิงห์ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสิหิงค์ วัดพระแก้วซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ตัวอย่างบทประพันธ์ว่า

พระบรมธาตุเจดีย์ศรีนครินทร	เหนือพรหมมินทร์สี่เหลี่ยมทองส่องโลกสาม
สันตสิริพิทักษ์ป่าสืบอาราม	ชาวโลกติดตริ้นนามยามเหลียวดู
แดนพระธาตุดอยดงสูงเสียดฟ้า	ขอเทพพาเพลงขลุ่ยโหมประโคมเสียง

วัดพระธาตุคุดยเวายอดเขาสูง

ลูกหลานจูงปู่ยามาตี๋มั่ว

ผ่านเที่ยววัดพระสิงห์...ผ่องอุโบสถ
ประคองเทพธิดาสร้อยมณี
เคยประดิษฐานพระพุทธรูป
ไม่ว่าหลับหรือตื่นล้วนชื่นชม
ลูกนนิไทรรัตน์เข้าวัดพระแก้ว
ฟ้าเคยผ่าเจดีย์ดั่งนิรมิต
ครั้งเจ้าสามฝั่งแกนครองแคว้นเหนือ
เคลื่อนสู่กรุงสูงส่งมงคลพิพัฒน์

น้อมประณตศิลป์ล้านนาครั้งยาปู่
หยุดยืนดูแดนเก่าเจ้ามหาพรหม
ทุกทุกสิ่งสัมผัสใจได้เหมาะสม
บนโลกกลมก็ยังมีที่บูชิต
ยลแสงแพรวพระหยกล้ำงมไพลื้อ
ทวยราษฎร์พิศพระแก้วมรกตกำหนดชัด
พระแก้วเกื้อปกเกศเศวตฉัตร
องค์จำลองเคียงจังหวัดน่านมัสการ

(Bunsom, 2002, p. 11)

ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวถึงวัดมากกว่านิราศเชียงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศกรุงเทพมหานคร แต่เนื้อหาที่กล่าว ไม่ละเอียดยกเว้นนิราศกรุงเทพมหานคร กวีจะกล่าวถึงลักษณะเด่นของบางวัดเพียงสั้นๆ เช่น วัดศรีอุบลรัตนาราม และวัดสุปฏิหาราม เป็นต้น ส่วนที่วัดป่าพง กวีกล่าวถึงอย่างละเอียดว่าเป็นวัดที่จำพรรษาของ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) หรือหลวงพ่ocha แม้ท่านจะละสังขารไปแล้ว ศิษยานุศิษย์ ได้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของท่าน รวมทั้งสร้างหุ่นขี้ผึ้งองค์ท่านเอาไว้ให้ประชาชน ได้สักการบูชา ดังบทประพันธ์ว่า

วณมาวัดศรีอุบลฯ ยลพระแก้ว
พระแก้วบุษราคัมผ่องอำไพ

งามเพริศแพรวเรือเรือแก้วเหลืองใส
ชนกราบไหว้บูชามาช้านาน

วัดสุปฏิหารามนามอุโฆษ
เป็นศิลป์จีนยุโรปแทรกงามแปลกตา

ด้วยมีโบสถ์โดดเด่นเป็นสง่า
คงคุณค่าสุขุมทุกมุมมอง

ถึงบ้านก่อก่อธรรมอันล้ำเลิศ
ดวงแก้วแห่งบ้านก่อหลวงพ่ocha
วัดป่าพงดงธรรมสคาค่ากล่าว
ถึงหลวงพ่ochaจากไปไม่เย็นยง

บ้านก่อเกิดพุทธรูปวิสุทธิค่า
เป็นศูนย์รวมศรัทธาวัดป่าพง
ยินเรื่องราวชาวพุทธวิสุทธิสงฆ์
ธรรมยังคงคุณค่าสง่างาม

เข้าไปกราบเจดีย์ที่ไว้ธาตุ
แล้วไปชมหุ่นขี้ผึ้งคะนิงความ
เหล่าครุฑธำมัญญ์ใหญ่ทั้งไทยเทศ
เป็นลูกศิษย์หลวงพ่อบุญอยู่ป่าขลุ่ย

บรรยากาศเจียบสนิทนจิตหาวมา
ถึงเมื่อยามหลวงพ่อบุญอยู่คู่เคียงวัด
น้อมถือนิเทศมณเฑียรปฏิบัติ
ต่างเคร่งครัดคำครุมีรู้คลาย
(Janphen, 2002, pp. 125-126)

นิราศสุราษฎร์ธานี มีเนื้อหากล่าวถึงวัด พระบรมพระธาตุ และรูปเคารพในศาสนา พราหมณ์ไว้หลายแห่ง ทั้งที่อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอเวียงสระ อำเภอไชยา และอำเภอท่าชนะ สำหรับที่อำเภอไชยา กวีกล่าวว่า เป็นเมืองเก่าสมัยศรีวิชัย มีพระบรมธาตุ สำคัญคือพระบรมธาตุไชยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรง พบพระปฏีมาโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่เมืองไชยา แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร นอกจากนี้ กวีกล่าวถึงวัดสำคัญที่อำเภอไชยา คือ สวน โมกขพลาราม เป็นศูนย์รวมการศึกษาเผยแผ่ธรรมะในระดับชาติและนานาชาติ ดังบท ประพันธ์ว่า

ขึ้นไปเหนือเพื่อเที่ยวเลี้ยวไกล
เป็นเมืองเก่าโบราณมานานครั้น
มีพระบรมธาตุผดุงดอด
กรมดำรงฯ นักปราชญ์ของชาติไทย
อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์
ทรงรับรดลงจากหลังคชา
เยี่ยมสวนโมกข์พลารามนามอวาส
เผยแผ่ธรรมนำชีวิตมอปปจิตใจ

อำเภอไชยานิเวศน์ที่เขตชั้นขันธ์
ย้อนถึงชั้นธานีศรีวิชัย
งามตลอดกระทบช่วงดวงไถ่
สุดดีใจได้พบพระปฏีมา
องค์สันตติเอกอร่ามงามหนักหนา
ชวนทานำมั่งสู่กรุงไกร
ท่านพุทธทาสเคยพำนักอาศัย
จนก้าวไกลศาสนายู่ถาวร
(Jantharamphorn, 2002, p. 97)

2.2.2 ประเพณี จากที่ได้วิเคราะห์สาระเกี่ยวกับประเพณีในวรรณกรรมนิราศ พื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง พบว่านิราศเชียงรายกับนิราศอุบลราชธานีเท่านั้นที่กวีกล่าวถึงประเพณี ในเฉพาะพื้นถิ่นและประเพณีร่วมของสังคมไทย

ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงประเพณีไหว้สาแม่ฟ้าหลวง เป็นประเพณีประจำปี ของพื้นถิ่นจังหวัดเชียงราย จัดขึ้นเพื่อน้อมรำลึกพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ดังบทประพันธ์ว่า

แต่ละปีมีให้สาแม่ฟ้าหลวง
ขบวนแห่สักการะร่วมประชัน

ราษฎรทั้งปวงปลาบปลื้มยิ่งพระมิ่งขวัญ
ตุงสะบัดสู่สวรรค์วันทนา
(Bunsom, 2002, p. 12)

นอกจากนี้ ใน**นิราศเชียงราย** กวียังกล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีไทยที่โดยทั่วไปจะจัดกันทั่วทุกภูมิภาค แต่ที่จังหวัดเชียงรายกวีกล่าวถึงงานประเพณีสงกรานต์ที่อำเภอเชียงของ ดังบทประพันธ์ว่า

ร่วมสงกรานต์งานบุญเบิกบายศรี
วัฒนธรรมเผ่าไทได้ซึมซับ

เมืองเก่ามีอาถรรพณ์ยากผันกลับ
ม่อนทรายมาเหมาะสมสำหรับประทับใจ
(Bunsom, 2002, p. 14)

ใน**นิราศอุบลราชธานี** กวีกล่าวถึงประเพณีแห่เทียนพรรษาเนื่องในวันเข้าพรรษา ซึ่งจัดที่ทุ่งศรีเมือง ครั้นถึงวันออกพรรษาก็จัดประเพณีไหลเรือไฟ ดังบทประพันธ์ว่า

ทุ่งศรีเมืองวันนี้มีปรับเปลี่ยน

ยามแห่เทียนพรรษาสง่าสม

เที่ยวอุบลลือเลื่องเมืองเมือ
ทั้งแห่เทียนพรรษาพาสุสันต์
อีกแข่งเรือลือล่องคู่องไว

ประเพณีเก่าแก่ไม่แพ้ใคร
จิตตั้งมั่นในธรรมที่สถิตไ
ไหลเรือไฟสืบสานธารนที

(Janphen, 2002, pp. 125, 132)

ส่วนเทศกาลสงกรานต์ที่จังหวัดอุบลราชธานี กวีกล่าวไว้ใน**นิราศอุบลราชธานี** ว่า วัดศรีอุบลรัตนาราม ในอำเภอเมืองอุบลราชธานี จะอัญเชิญพระแก้วบุษราคัมลงมา สรงน้ำ ดังบทประพันธ์ว่า

วกมาวัดศรีอุบลฯ ยลพระแก้ว
พระแก้วบุษราคัมผ่องอำไพ
พอมะชา เขียวลงให้สรงน้ำ
สรงน้ำพระกบฏวันสงกรานต์

งามเพริศแพร้วเรือเรืองแก้วเหลืองไส
ชนกราบไหว้บูชามาช้านาน
ก็ชื่นฉ่ำน้ำปรงจรงหวาน
ยังเบิกบานน้ำพรมให้ร่มเย็น
(Janphen, 2002, p. 125)

2.2.3 อาหาร เมื่อได้พิจารณาแยกแยะสารัตถะเกี่ยวข้องกับอาหารกินจากวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่าในนิราศกรุงเทพมหานคร กวีไม่กล่าวถึงอาหาร ส่วนวรรณกรรมนิราศอีก 3 เรื่อง คือ นิราศเชิงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวไว้ค่อนข้างชัดเจน โดยอาหารแต่ละชนิดเป็นอาหารประจำพื้นถิ่นหรือส่วนใหญ่พบในพื้นที่นั้นๆ โดยตรง

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ติดชายทะเล ดังนั้นเนื้อหาเกี่ยวกับอาหารการกินในนิราศสุราษฎร์ธานีที่กวีกล่าวถึง เป็นอาหารทะเลที่เรียกว่า “ซีฟู้ด” อาทิ ปลา และปู นอกจากนี้ยังมีอาหารจำพวกเนื้อที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จัก คือ “หมูหัน” ส่วนผลไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและปรากฏอยู่ในคำขวัญประจำจังหวัด คือ “เงาะโรงเรียน” ที่อำเภอบ้านนาสาร มีเนื้อแน่น รสชาติหวานจับใจ ดังบทประพันธ์ว่า

ร้านอาหารมากมีแบบซีฟู้ด

จัดครบสูตรปลาปูถึงหมูหัน

.....

บ้านนาสารอำเภอหนึ่งในเขตแขวง อันเป็นแหล่งเงาะพันธุ์อันยิ่งใหญ่
เงาะโรงเรียนกล่าวกันเป็นพันธุ์ไทย ด้วยเนื้อในแน่นหวานซาบซ่านทรวง

(Jantharamphorn, 2002, pp. 95-96)

ที่ดอยแม่สลอง หมู่บ้านสันติคีรี ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย มีคนพื้นถิ่นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีนฮ่อ โยกถิ่นมาจากมณฑลยูนนานของจีน ชาวจีนฮ่อจึงประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ คือ หมั่นโถว รับประทานคู่กับกับข้าวหมู เป็นสูตรพื้นถิ่นที่ได้ต้นตำรับมาจากยูนนาน ดังนั้นในนิราศเชิงราย กวีจึงกล่าวถึงอาหารชนิดนี้ และชาวจีนฮ่อก็ปลูกชาเขียวด้วย น่าจะปลูกไว้ขังดื่มเองและส่วนหนึ่งก็แบ่งขาย นอกจากนี้ กวียังกล่าวถึงปลาบึก รสชาติหวานมัน ที่อำเภอเชียงของ ดังบทประพันธ์ว่า

ปลั้มหมั่นโถวชาหมูคู่สารับ
ชาวจีนฮ่อสร้างหมู่บ้านผูกพันระ

ต้นตำหรับยูนนานล้วนชวนปะ
ร่วมปลูกคละชาเขียวทั่วเขตคาม

.....

ครั้นเข้าเขตเชียงของมองบ้านเรือน ลำน้ำโขงรับแสงเดือนต่างเพื่อนแท้
ลิ้มรสชาติหวานมันพันธุ์ปลาบึก เก็บบันทึกความภูมิใจถึงวัยแก่

(Bunsom, 2002, pp. 13-14)

ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวถึงอาหารการกินของชาวพื้นถิ่นไว้อย่างหลากหลาย อาทิ ในพื้นที่อำเภอเมือง มีอาหารขึ้นชื่อ คือ ไก่ย่าง และปลาเผา โดยปลาที่จะนำมาเผาเนี่ย ยังเป็นปลาเป็น พ่อค้าแม่ขายจะนำมาซังไว้ก่อน ครั้นลูกค้าสั่งรายการอาหารนี้ จึงนำปลานั้นมาเผาไฟ ดังบทประพันธ์กล่าวว่า

จึงเลี้ยวรถออกไปสายบายพาส
แหล่งไก่ย่างปลาเผาเรารู้มา
เขาปลูกแพเรียงรายตามชายฝั่ง
ที่ในซุ้มร้านค้าซังปลาเป็น

มุ่งสู่หาดคูเดื่อเพื่อรักษา
อยู่เชิงท่าริมน้ำชุมฉ่ำเย็น
ให้นอนนั่งคลายร้อนพักผ่อนเล่น
พื้มองเห็นเขาเอาไปเผาไฟ

(Janphen, 2002, p. 126)

นอกจากนี้ ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวว่าที่อำเภอเขื่องใน มีตาน้ำที่ริมแม่น้ำชี มีอาหารการกินหลากหลาย แม่ค้าขายอยู่ทั่วไป ได้แก่ ไก่ย่าง มะพร้าวเผา และข้าวหลาม ส่วนอาหารสำคัญซึ่งเป็นของฝากจากเมืองอุบลราชธานี คือ ไส้กรอกอีสานและหมุยอ ดังบทประพันธ์ว่า

ไก่ย่างจ้าว ซื้อมใหม่ จะไก่ย่าง
มะพร้าวเผาข้าวหลามด้วยช่วยซื้อที

แม่ค้าต่างยืนโกยให้ถึงที่
เผ้าเข้าซึ้งนี้กระไรไม่เลิกรา

.....
ทั้งไส้กรอกหมุยอก็มี

ฝากคนดีที่รอไม่ทรมาน

(Janphen, 2002, pp. 131-132)

2.2.4 งานศิลปกรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 อธิบายว่า ศิลปกรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นศิลปะหรือสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นเป็นศิลปะ (Royal Institute, 2013, p. 1144) จากที่ได้วิเคราะห์สารัตถะในด้านศิลปกรรมในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง พบว่านิราศเชียงรายกับนิราศอุบลราชธานีเท่านั้น ที่กวีกล่าวถึงงานศิลปกรรมในพื้นที่ ส่วนนิราศกรุงเทพมหานครและนิราศสุราษฎร์ธานี ไม่พบเนื้อหาที่กล่าวถึงงานศิลปกรรมในทำนองนี้

ในนิราศเชียงราย มีเนื้อหาเด่นเกี่ยวกับศิลปกรรมประเภทศิลปะการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์ ดนตรีที่แสดงคือสะล้อ ซอ ซึง และกลองสะบัดชัย ส่วนนาฏศิลป์หรือศิลปะการรำคือการฟ้อนสาวไหม ดังบทประพันธ์ว่า

แหว่ สะล้อ ซอ ซึง ตราทริงสลิต	ลัมผัสแห่งชีวิตน่าพิสมัย
เสียงกลองบรรเลงเพลงสะบัดชัย	ก้องทั่วทิศสะท้อนใจหาใดปาน
งามสาวไหมเหมือนทอผ้ามาร่ายพ่อน	ร่างพลีอ่อนพ่อนผางประทีปโลมทิพย์สถาน
จึงมองเห็นรักเชิดชูอยู่นับนาน	เป็นขุมทรัพย์แม่ไพศาลคู่กาลปี

(Bunsom, 2002, p. 11)

ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวถึงงานศิลปกรรมประเภทศิลปะหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองของชาวบ้านปะอาว อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านปะอาว ตำบลปะอาว อำเภอเมืองอุบลราชธานี ทำด้วยมือทุกขั้นตอน ไม่ใช่เครื่องจักรใด นับว่าเป็นเสน่ห์ที่อุดมคุณค่ายิ่ง ดังบทประพันธ์ว่า

จนถึงบ้านหนองขอนมีซอนใหญ่	รถแล่นไปอีกประเดี๋ยวก็เลี้ยวขวา
บ้านปะอาวเก่าแก่แต่ไรมา	เขابอกว่าหัตถกรรมล้ำค่านัก
เครื่องทองเหลืองชิ้นซื้อลือกระฉ่อน	ทุกขั้นตอนทำได้ไร้เครื่องจักร
ชนซื้อหาเพราะเห็นเป็นเอกลักษณ์	ได้ตระหนักคุณค่าว่าภูมิใจ

(Janphen, 2002, p. 127)

3. สารัตถะเหนือสถานะสัมผัสด้วยการมองเห็น

สรรพสิ่งอันอยู่ในโลกและจักรวาล มีทั้งสิ่งที่มองเห็นด้วยดวงตา และสิ่งที่ดวงตามองไม่เห็น สรรพสิ่งประการหลังนี้ มีอาจปฏิเสธได้ว่าไม่มีจริง สังคมไทยทุกระดับยังคงมีความเชื่อเรื่องเร้นลับ เรื่องที่มองไม่เห็น ความเชื่อเช่นนี้ ก่อให้เกิดรูปเคารพ ประเพณี และพิธีกรรมที่หลากหลาย ด้วยเหตุนี้ในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี จึงปรากฏเนื้อหาที่กล่าวถึงเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ บุคคลซึ่งล่วงลับไปแล้ว

เนื้อหาที่กล่าวถึงเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ปรากฏอย่างชัดเจนในนิราศกรุงเทพมหานคร กล่าวถึงพระเสื้อเมืองพระทรงเมือง และพระกาฬไชยศรี ดังนี้

เริ่มลัดเลาะเกาะรัตนโกสินทร์	หลักแผ่นดินหลักเมืองประเทืองสถาน
พระเสื้อเมืองทรงเมืองเรืองโอฬาร	ทั้งพระกาฬไชยศรีที่คุ้มครอง

(Suwannathada, 2002, p. 3)

สำหรับบุคคลในสถานภาพต่างๆ ได้แก่ พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ และบุคคลธรรมดา เมื่อครั้งที่ชีวิตยังดำรงอยู่ ได้ประกอบคุณงามความดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือหรือได้รับการยกย่อง ครั้นเมื่อล่วงลับไปแล้ว คุณงามความดีนั้นยังคงอยู่และเป็นสื่อนำให้คนรุ่นหลังได้กล่าวขานถึงอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เนื้อหาเช่นนี้ปรากฏอย่างครบถ้วนในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง

ตัวอย่างเช่น **นิราศสุราษฎร์ธานี** ได้กล่าวถึงพระอริยสงฆ์ท่านสำคัญของจังหวัดคือ พระธรรมโกศาจารย์ หรือที่รู้จักในนามพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา ท่านเผยแพร่ธรรมะจนเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ดังบทประพันธ์ว่า

เยี่ยมสวนโมกข์พลารามนามอawas	ท่านพุทธทาสเคยพำนักพักอาศัย
เผยแผ่ธรรมนำชีวิตมอบจิตใจ	จนก้าวไกลศาสนายู่ถาวร
	(Jantharamphorn, 2002, p. 97)

เนื้อหาในทำนองเดียวกันของ **นิราศอุบลราชธานี** ได้กล่าวถึงพระอริยสงฆ์ท่านสำคัญ ได้แก่ หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี แห่งวัดถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอโขงเจียม แม้ท่านดับขันธไปแล้ว แต่สรีระสังขารไม่เน่าเปื่อย หลวงพ่อชาหรือพระโพธิญาณเถร แห่งวัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ เป็นศูนย์รวมความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หรือพระครูวินัยธร มีสำนักสงฆ์อันร่มเย็น เจียบสงบ เหมาะสำหรับการนั่งวิปัสสนา บทประพันธ์มีว่า

องค์หลวงปู่คำคะนิงพริ่งอำไพ	งามละไมไม่เปื่อยเนาให้เขาเมิน
จึงทั้งผู้ศรัทธาบรรดาศิษย์	คิดประดิษฐ์โลงแก้วไม่เคอะเขิน
ประชาชนบูชามาชมเพลิน	ทั้งยืนเดินทั่ววัดจัดไว้ดี

.....	
ถึงบ้านก่อก่อเกิดธรรมอันล้ำเลิศ	บ้านก่อเกิดพุทธบุตรวิสุทธิคำ
ดวงแก้วแห่งบ้านก่อหลวงพ่อชา	เป็นศูนย์รวมศรัทธาวัดป่าพง
.....	

สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่นขวัญพิไล	เย็นหทัยเจียบสงัดวิปัสสนา
------------------------------	---------------------------

(Janphen, 2002, pp. 126, 129)

พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสังคมไทยมาช้านาน ทุกภูมิภาคของไทย ทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ มีความเจริญรุ่งเรืองได้ ก็ด้วยพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ กวีผู้ประพันธ์นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี ต่างซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณดังกล่าวเป็นอย่างดี แม้พระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว แต่กวีก็มีลิมที่จะกล่าวถึง

ตัวอย่างเช่นนิราศสุราษฎร์ธานี เมื่อกวีเดินทางไปถึงอำเภอเกาะพะงัน ก็กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง หรือรัชกาลที่ 5 ดังความว่า

ธารเสด็จเป็นธารละหานห้วย	พอจะช่วยให้ผลิตเพลินเกินประสงค์
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จักรวงศ์	เสด็จสงรงถึงสองครั้งเมื่อยังมี
ทรงจารึก จ.ป.ร.ย่อลิต	สกดติดก้อนหินในถิ่นที่
อยู่จรัญยังยืนพื้นปรุพี	ตลอดปีกับกลับวันนรินทร์กาล
	(Jantharamphorn, 2002, p. 99)

ในนิราศกรุงเทพมหานคร กวีกล่าวถึงปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีว่า “พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงรวมชาติรวมสยามมาสง่า” ส่วนนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงแม่ฟ้าหลวงหรือสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระนามของพระองค์ขจรขยายไปทั่วผืนแผ่นดินเชียงรายได้ว่า “แม่ฟ้าหลวงลือระบิลยินทั่วแนว” (Bunsom, 2002, p. 12) กล่าวถึงพ่อขุนเม็งรายมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้สร้างเมืองเชียงรายได้ว่า “ให้พ่อขุนเม็งรายมหาราช” (Bunsom, 2002, p. 14) และกล่าวถึงเจ้าสามฝั่แก่้น เป็นกษัตริย์ครอบครองแคว้นทางภาคเหนือว่า “ครั้งเจ้าสามฝั่แก่้นครองแคว้นเหนือ” (Bunsom, 2002, p. 11)

สำหรับบุคคลสามัญชนที่ล่วงลับไปแล้ว หากแต่เคยสร้างชื่อเสียงให้กับบ้านเกิดเมืองนอน กวีก็ได้กล่าวถึงไว้ด้วย ดังความในนิราศอุบลราชธานีที่กวีกล่าวถึงพรชัย ทองบุราณ ว่าเป็นนักกีฬาได้รับเหรียญทองแดงในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ส่งผลให้อุบลราชธานีมีชื่อเสียงไปด้วย บทประพันธ์มีว่า

ผ่านไปชมสาวสาวกุดข้าวบูน	ซื้อคุ่นคุ่นในจิตคิดถ้วนถี่
คือพรชัย ทองบุราณ ดำนามมี	เขาเป็นวีรบุรุษจุดประกาย
โอลิมปิกเหรียญทองแดงแข่งชิตินี	อำเภอนี้คนรู้จักทุกความหมาย
กุดข้าวบูนอยู่คู่พรชัยไม่เสื่อมคลาย	ชนมจีนอร้อยหลายไม่วายชม
	(Janphen, 2002, p. 130)

โดยสรุป กล่าวได้ว่าสารัตถะปัจเจกพบกล่าวถึงในนิราศ 2 เรื่อง คือ **นิราศอุบลราชธานี**ซึ่งกล่าวถึงเสือในสวนเสือ และ**นิราศสุราษฎร์ธานี**ที่กล่าวถึงเรือเฟอร์รี่ และเรือหาปลา ส่วนสารัตถะสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีสารัตถะหลัก 2 ประการ คือสารัตถะสังคม จำแนกได้ 3 ประเด็น คือธรรมชาติสาธารณะ สิ่งก่อสร้างสาธารณะ และกลุ่มชนกับการดำรงชีวิต สารัตถะวัฒนธรรม จำแนกได้ 4 ประเด็น คือ ศาสนาและคติความเชื่อ ประเพณี อาหาร และงานศิลปกรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น กวีกล่าวถึงเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลซึ่งล่วงลับไปแล้ว สารัตถะสังคมและวัฒนธรรม กับสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น พบในวรรณคดีนิราศทั้ง 4 เรื่อง

เปลื้อง ณ นคร กล่าวว่าในการแต่งนิราศนั้น การเลือกสรรความที่จะกล่าว กวีต้องเข้าใจเหยียบสิ่งเด่นที่เห็นจับใจมากแล้ว จะต้องรู้ว่าควรพูดอะไรมาน้อยเพียงใด (Na Nakhorn, 1966, p. 20) ทั้งนี้ นอกจากสนองตอบอารมณ์หรือแรงบันดาลใจ บางประการของกวี อันเชื่อมโยงมาถึงอารมณ์เพลิดเพลินใจในการอ่านของผู้อ่านแล้ว อาจต้องตอบสนองวัตถุประสงค์อย่างอื่นด้วย นั่นคือวัตถุประสงค์ของสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้จัดโครงการสร้างสรรค์และเผยแพร่วรรณกรรม นิราศเมืองไทย อันเป็นวรรณกรรมร่วมสมัย จำนวน 4 เล่ม คือนิราศเมืองไทย ภาคกลาง นิราศเมืองไทย ภาคใต้ นิราศเมืองไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนิราศเมืองไทย ภาคเหนือ เพื่อทำนุบำรุงรักษาไว้ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมพื้นถิ่นไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อีกประการหนึ่งเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ไทยไปในตัวด้วย

นอกจากนี้ ยังเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในสารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 2 ประการ คือ สารัตถะสังคมกับวัฒนธรรม กับสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น มีความหลากหลาย เป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง ส่งผลให้ตัวบทของวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีคุณค่า ให้ความรู้และความรอบรู้ต่อผู้อ่าน ทั้งนี้ เพราะกวีเป็นผู้รู้รอบ รู้ลึก เฝ้ายบพร้อมด้วยคุณวุฒิและวิญญู มุ่งที่จะเล่าเรื่องจริง เคารพต่อความจริงตามที่เป็นจริง ตามที่รับรู้มาจริง ตามที่เข้าใจว่าเป็นจริง ตามที่เชื่อ เช่นนั้นจริง และตามที่รู้สึกจริง ไม่เล่าเรื่องไปตามความรู้ความเข้าใจที่ตนเองยังไม่กระจ่างชัด (Patoommasoot, 2005, pp. 43-44)

วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง กวีกล่าวถึงเนื้อหาสังคมและวัฒนธรรม หลากหลายมากที่สุด รองลงมาเป็นสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น และสารัตถะปัจเจกกล่าวถึงน้อยที่สุด เนื่องจากสารัตถะสองประการแรกมีความสำคัญที่ช่วย

ยกหูให้ตัวบทนิราศโดดเด่นและมีคุณค่าขึ้นนั่นเอง

รูปแบบการนำเสนอสาระของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร้อยกรองร่วมสมัย

สาระของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง คือ **นิราศเชียงราย** **นิราศอุบลราชธานี** **นิราศกรุงเทพมหานคร** และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** กวีประกอบสร้างขึ้นอย่างมีรูปแบบ เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบดังกล่าว พบรูปแบบสำคัญ 2 ลักษณะ คือ รูปแบบคำประพันธ์ และรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ดังนี้

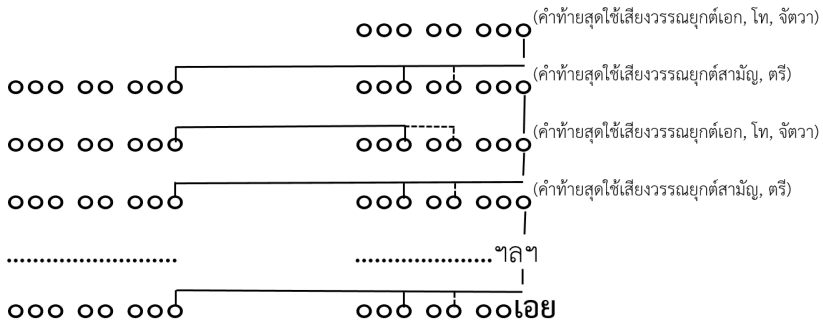
1. รูปแบบคำประพันธ์

นิราศเชียงราย **นิราศอุบลราชธานี** **นิราศกรุงเทพมหานคร** และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** ใช้รูปแบบคำประพันธ์และฉันทลักษณ์เดียวกันคือกลอนนิราศ ตามแบบอย่างกลอนนิราศของสุนทรภู่ ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะกวีเป็นครูอาจารย์หรือทำงานที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมไทย ได้ศึกษาได้อ่านงานของสุนทรภู่อ่านอย่างศึกษาวิเคราะห์ มิใช่การอ่านผ่าน ๆ

รูปฉันทลักษณ์ของกลอนนิราศมีข้อกำหนดทั่วไปเหมือนกลอนแปดหรือกลอนสุภาพทุกประการ กล่าวคือ คำกลอนบทหนึ่งมี 4 วรรค แต่ละวรรคมีคำจำนวน 7-9 คำ วรรคที่ 1-4 มีชื่อเรียกเฉพาะว่า สดับ รับ รอง และส่ง ตามลำดับ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 หรือวรรครับ บังคับใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์เอก โท หรือจัตวา และคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 หรือวรรคส่ง บังคับใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์ตรีหรือสามัญ

ส่วนลักษณะการใช้คำสัมผัสระหว่างวรรคนั้น บังคับใช้คำสัมผัสระ กล่าวคือ คำสุดท้ายของวรรคสดับ ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรครับ และคำสุดท้ายของวรรครับส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครอง และคำที่ 3 หรือคำที่ 5 ของวรรคส่ง

นอกจากนี้ยังมีคำสัมผัสบังคับซึ่งเป็นสัมผัสสระ ใช้เป็นคำสัมผัสระหว่างบทด้วย กล่าวคือ คำสุดท้ายของบทที่ 1 หรือบทต้น ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครับในบทต่อไป และเมื่อจบบทนิราศ ต้องลงท้ายด้วยคำว่า “เอย” มีลักษณะดังแผนผังต่อไปนี้

จากแผนผังข้างต้น กวียึดตามอย่างเคร่งครัด ไม่มีจุดใดที่ผิดเพี้ยนหรือปรุงแต่งให้ต่างออกไป ทั้งนี้เนื่องจากกวีเป็นครูอาจารย์สอนวิชาภาษาไทยและทำงานเกี่ยวข้องกับงานวรรณกรรม จึงยึดถือแบบอย่างกลอนนิราศของสุนทรภู่เป็นขนบ

ตัวอย่างจากนิราศกรุงเทพมหานคร มีดังนี้

เมืองหลวงงามนามกรุงเทพมหานคร
พระพุทธรียอดฟ้ามหาราช
จากกรุงธนบุรีเคยมีมา

.....
นิราศเรื่องเมืองหลวงไม่หวั่งรัก
ให้งามยิ่งงามสยามงามไม่ตรี

นิราศเรื่องเมืองฟ้าอนุสรณ์

อมรรัตน์โกลินทร์มหินทรา
ทรงรวมชาติรวมสยามงามสง่า
พระทรงข้ามเจ้าพระยามาสรางเมือง

.....
ห้วงพิทักษ์ของไทยไทยให้สงครี
ฝากความดีให้ลูกหลานสานต่อเอ๋ย
(Suwannathada, 2002, pp. 3, 6)

ตัวอย่างจากนิราศเชียงราย มีดังนี้

คือเสาหลักเรื่องโรจนโบสถ์อาราม
เมืองสายหมอกดอกไม้งดงามน้ำ
เวียงเจียงฮายหวานคำเมืองลือเลื่องฟ้า

ณ แดนหนึ่งเหนือสุดยอดในสยาม

ชายแดนสามแผ่นดินถิ่นล้านนา
บุญน้อมนำร่วมนิราศเป็นवासนา
ฝากครุฑราชวัฒนธรรมสำนึกไทย

นิราศเวียงเจียงฮายสายชีวิต
ขวัญเจ้าเอยขวัญคงอยู่คู่นครา

ฐานสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจสัมฤทธิ์ค่า
สืบศรัทธาเสน่ห์เมืองเฟื่องฟูเอย
(Bunsom, 2002, p. 11, 14)

ตัวอย่างจากนิราศสุราษฎร์ธานี มีดังนี้

ต้องห่างเหตุนาให้อาวรณ์
เที่ยวสุราษฎร์ธานีที่จังหวัด
เสียงบรรเลงเพลงเสน่ห์ผู้เฒ่าเฒ่า

นิราศเรื่องเฟื่องฝันสรรค์อักษร
สู่ดงดอนแดนดินทักษิณไทย
ชมทิวทัศน์พาเพลินตามเนินไศล
กล่อมจิตใจฉ่ำชื่นระรื่นเย็น

บันทึกความตามคำพราหมณ์
ได้รู้เรื่องสุราษฎร์ธานีลึกซึ้งยาวนาน

หวังแจกแจกเป็นนิราศมาตรฐาน
เขียนเป็นสารเกือบครบจบแล้วเอย
(Jantharamphorn, 2002, pp. 95, 99)

ตัวอย่างจากนิราศอุบลราชธานี มีดังนี้

จำจากแก้วแวววาวฟ้ายุพิน
อุบลราชธานีศรีอีสาน
ประเพณีเลิศล้ำสมคำลือ

นิราศเรื่องเมืองอุบลมณฑลวิไล
เพื่อเยือนถิ่นบัวงามนามระบือ
งามตระการเมืองเก่าเราเชื่อถือ
ว่านี่คือเมืองนักปราชญ์นักกาไร

ขอลาแล้วแล้วกันในวันนี้
จารจารึกมนึกไว้ในกมล

คงจะมีเวลาสักมาอีกหน
นพดลจบนิราศเมืองปราชญ์เอย
(Janphen, 2002, pp. 125, 132)

2. รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา

สาระสำคัญของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี มีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา 3 ลักษณะ คือ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก ดังนี้

2.1 การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น

การบรรยายสภาพลักษณะรายละเอียดของสรรพสิ่งที่กวีได้พบเห็นนั้น จะปรากฏควบคู่กับการแสดงความคิดเห็นของกวี ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ สิ่งก่อสร้าง และพฤติกรรมของผู้คน ลักษณะเช่นนี้จะปรากฏในวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง

ในนิราศกรุงเทพมหานคร กวีกล่าวถึงเขาดินหรือสวนสัตว์ดุสิต พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วัดเบญจมบพิตรหลวงพ่อดโตที่วัดอินทร์ วัดตรีศุทเทพ วัดสามพระยา ดังความว่า

ถึงเขาดินเขาใดไม่ชี้ชัด
ทั้งเสือช้างค่างชะนีมีให้ชม
พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
ขอพระองค์ประทับสุขไรทุกข์ภัย
เดินเลาะลัดวัดเบญจมบพิตร
พระชินราชงามสง่าคู่ธานี
ย้อนไปทางบางขุนพรหมชมวัดไก่
ใกล้วัดตรีศุทเทพวิไลตา

แต่สวนสัตว์ดุสิตเด็กติดชมรม
ชนนิยมเที่ยวสนุกกันทุกวัย
งามตระการจักรีศรีสมัย
คู่ชาติไทยคู่ฟ้าคู่ราตรี
ช่างประคิษฐ์หินอ่อนสะท้อนสี
คู่บารมีเบญจมหาราช
หลวงพ่อดโตวัดอินทร์สูงสง่า
วัดสามพระยาแบบจีนในถิ่นไทย
(Suwannathada, 2002, p. 6)

นิราศสุราษฎร์ธานี กวีบรรยายสภาพของเกาะสมุย อันประกอบด้วยผู้คน โรงแรม รีสอร์ท อาหารการกิน และพฤติกรรมของผู้คน เมื่อกล่าวถึงรายละเอียดของสิ่งใดแล้ว กวีจะแสดงความคิดเห็นไปด้วย ดังความว่า

ไอล้มเมืองแมนแดนสวรรค์
แถวตลาดฝรั่งชนปนกับไทย
ตามโรงแรมรีสอร์ทเมื่อเข้าพัก
ร้านอาหารผ่านไปร้านนี้
ที่ริมหาดทรายทองก็มองเห็น
ผู้หญิงสวมชุดพิชกรีดกรายนำ
บ้างลงลุยเล่นคลื่นสั่นถลา
ขึ้นจากน้ำโดยพลันมีหันไร
สั่งหมูปลามากินไร้ชิ้นผัก
ไม่กลัวจวนทนทุกข์ทรมาน

ทุกทุกวันฝรั่งพามากันใหญ่
ดูดูไปเหมือนเมืองเขาก็นั่นดี
คล้ายสำนักต่างประเทศเขตวิวิ
คงมีแต่ฝรั่งนั่งประจำ
ฝรั่งเป็นทิวแถวมองแล้วข้า
เที่ยวเดินย่ำหาดกว้างก้าวย่างไป
เหมือนอย่างปลาฉลามโลกกระโดดไหว
รีบเดินไปเข้าหาถ้ำตาคา
แม้ต้องควักดอลลาร์ค่าอาหาร
ด้วยว่าฐานเงินตราค่ามันคง

เราคนไทยใจฝืดต้องท้อแท้
 ค่าของบาทลตมานาน่ามึนงง
 เห็นฝรั่งเขาเป็นอยู่แบบฟุเพื่อง
 จะพรรณนาให้มากยิ่งยากครัน

ร้องว่าแย่งเงินทองของประสงค์
 บอกตรงตรงต้องประหยัดแบบกัณฑ์
 เงินเขาเชื่องจึงอยู่ดีมีสลิ้น
 รีบตันตันเดินดงและพงพี

(Jantharamphorn, 2002, p. 98)

2.2 การเล่าประวัติความเป็นมา

การเล่าประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง และธรรมชาตินั้น จะพบทั้งในนิราศเชิงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี อันสะท้อนให้เห็นความรู้และความรอบรู้ของกวีได้เป็นอย่างดี

นิราศเชิงราย กวีเล่าถึงประวัติความเป็นมาในการสร้างเมืองเชิงรายของพ่อขุนเม็งรายมหาราช ดังความว่า

ไหว้พ่อขุนเม็งรายมหาราช
 เย้า กะเหรี่ยง ลีซอ ลื้อ ถือเคารพ
 พ่อสร้างบ้านแปงเมืองประเทืองหล้า
 ปั้นปฐมกษัตริย์สร้างราชวงศ์

เด่นผดุงดอนสุวรียี่ที่สงบ
 อีโก้ แม้ว มัง นบสยบพระองค์
 ปีนึงแปดศูนย์ห้าราวฟ้าส่ง
 ถางป่าพงดอยจอมทองผ่องประไพ

(Bunsom, 2002, p. 11)

ในนิราศอุบลราชธานี เมื่อกล่าวถึงเขื่อนปากมูล กวีก็เล่าถึงประวัติความเป็นมาของการเรียกร้องต่อสู้ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ดังความว่า

มาถึงเขื่อนปากมูลพูนสวัสดิ์
 มองกันคนละมุมเลยพุ่มพวง
 รัฐบาลว่ามีประโยชน์มากโภชนผล
 รัฐบาลผลลัมฤทธิ์ผลิตไฟฟ้า
 รัฐบาลใช้ชลประทานการเกษตร
 รู้กับมือบคลิ่นคลงไม่ตรงกัน

ทั้งราษฎร-รัฐต่างประเด็นน่าเป็นห่วง
 จึงประท้วงตลอดปีไม่มีลา
 แต่บางคนบอกเขื่อนนี้ไม่มีค่า
 บางประชาชนบอกนุ่นปลาสูญพันธุ์
 ชาวบ้านจมน้ำไม่สมเหตุไม่สร้างสรรค์
 จนทั้งวันก็ไม่ติดหนุดหิดใจ

(Janphen, 2002, p. 130)

นิราศกรุงเทพมหานคร กวีเล่าประวัติความเป็นมาของการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ดังความว่า

พระพุทธรูปที่วัดสุทัศน์	ทรงรวมชาติรวมสยามงามสง่า
จากกรุงธนบุรีเคยมีมา	พระทรงข้ามเจ้าพระยามาส่งเมือง
เพราะเมืองเดิมนั้นหันตะวันตก	พ่ายกม่ายง่ายได้เรื่อง
ตะวันออกบางกอกดีที่ประเทือง	จะฟูเฟื่องโตเด่นทรงเห็นไกล
ศกสองสามสองห้าเมษาทศ	ประกาศเกริกกรุงเทพธานีใหญ่
สถาปนาวงศ์จักรีศรีไพฑูริ	เป็นร่มไทรคุ้มเกล้าอยู่นาน

(Suvannathada, 2002, p. 3)

นิราศสุราษฎร์ธานี กวีเล่าประวัติความของคำที่ใช้เรียกชื่อจังหวัด “สุราษฎร์ธานี” และคำเรียกชื่อ “แม่น้ำตาปี” ว่าเป็นนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความว่า

ย้อนประวัติเมืองงามนามสุราษฎร์	พระจอมปราชญ์รามที่หกปกเกล้า
พระราชทานนามไว้ให้ลือชา	ประวัติตราตรึงมั่นนิรันดร์
แม่น้ำหลวงไหลผ่านบ้านชนบท	พระทรงยศพระราชทานตามอักษร
ชื่อแม่น้ำตาปีศรีนคร	จึงจกรเป็นนามงามกระไร

(Jantharamphorn, 2002, p. 95)

2.3 การรำพึงรำพันถึงความรัก

ในประเด็นการรำพึงรำพันถึงความรัก ตามขนบนิยมของการแต่งวรรณกรรมนิราศนั้น กวีจะต้องกล่าวรำพึงรำพันถึงความรัก โดยก่อเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา เพราะต้องจากคนรักเพื่อเดินทางไปยังสถานที่ซึ่งจะไป เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้จากวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่ามีเพียง**นิราศอุบลราชธานี**เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ที่มีเนื้อหากล่าวถึงความรักในลักษณะดังกล่าว

ทั้งนี้ กวีมิได้ก่อเกิดความทุกข์ เพราะต้องจากคนรักจริงก็ได้ เพียงแต่สอดแทรกอารมณ์ดังกล่าวไว้ในบทประพันธ์ตามขนบนิยม กล่าวไว้ตั้งแต่ตอนเริ่มเรื่องดังความว่า

นิราศเรื่องเมืองอุบลมณฑล
 จำจากแก้วแว้วฟ้ายุพา
 เพื่อเยือนถิ่นบัวงามนามระบือ
 (Janphen, 2002, p. 125)

แล้ววิกก็แทรกบทรำพึงรำพันถึงความรักไว้เป็นระยะ ดังเช่น

แสนคิดถึงโฉมฉายเยาวพา	เคยสบตาหวานหวานที่ลานเทียน
.....	
ขอให้ขลุ่ยสรวทที่มดหมาย	อย่าคลอนคลายเหินห่างให้หมองมอด
ขอร่วมเรียงเคียงอยู่เป็นคู่ครอง	สมสนองสนิทนาวทุกชาติไป
.....	
ยังฝันเห็นพักตร์พริ้มมายิ้ม	พี่พลัดตื่นมองหาสุดาวดวง
ไม่เห็นใครใจหายเสียดายนัก	เสียดายรักเสียดายฝันอันลบล้าง
แต่ความจริงจากใจไม่หลอกหลวง	พี่ยังห่วงหาหวางไม่ร้างเลย
.....	
พี่ชมสาวปะอาวแล้วไม่แคล้วหมอง	เมื่อไรน้องจะได้อยู่เป็นคู่หนอ
ถึงตัวไกลใจชิดคิดพบนอ	อย่าทอดทิ้งน้องจะหมองนวล
(Janphen, 2002, pp. 125, 127)	

ในส่วนของนิราศสุราษฎร์ธานี กวีรำพึงถึงความทุกข์ในความรักเช่นกัน แต่มีข้อความรักตามวิสัยชายกับหญิงหรือหญิงกับชาย หากเป็นความทุกข์ในความรักที่ต้องจากบ้านอันเป็นสุขสถานของตน ดังที่ว่า “ต้องห่างเหินหาให้อาวรรณ ลู่ดงดอนแดนดินทักษิณไทย” (Jantharamphorn, 2002, p. 95) ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะกวีนั้น แม้เป็นบุรุษเพศ แต่สูงวัยมากแล้ว คือในปี 2545 กวีมีอายุ 83 ปี จึงมีความผูกพันกับ “บ้าน” เป็นพิเศษ ในขณะที่กวีผู้แต่งนิราศอุบลราชธานี ยังอยู่ในวัยหนุ่มใหญ่ จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่จะรำพึงรำพันถึงความรัก

การที่นิราศกรุงเทพมหานครกับนิราศเชิงราย ไม่รำพึงถึงความทุกข์ที่ต้องจากคนรัก เนื่องจากกวีเป็นสตรีเพศ เป็นครูอาจารย์ จึงไม่รำพึงถึงความทุกข์ในความรักในการทำนองกวีผู้แต่งนิราศอุบลราชธานี ทั้งกวียังไม่สูงวัยเท่ากวีผู้แต่งนิราศสุราษฎร์ธานี จึงไม่ก่อเกิดทุกข์เมื่อยามจากบ้านนัก อีกนัยหนึ่งกวีผู้แต่งนิราศกรุงเทพมหานคร มิได้จากบ้านไปเป็นเวลานาน เพื่อค้นหาข้อมูลมาสร้างสรรค์บทประพันธ์

ทั้งนี้ **นิราศกรุงเทพมหานคร** กวีกล่าวไว้ชัดเจนว่า “**นิราศเรื่องเมืองหลวงไม่หวั่นรัก**” (Suwannathada, 2002, p. 6) เพราะจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของกวีคือ “**ห้วงพิทักษ์ของไทยไทยให้สงครี ให้งามยิ่งงามสยามงามไม่ตรี ผากความดีให้ลูกหลานสานต่อเอย**” (Suwannathada, 2002, p. 6) เช่นเดียวกับ**นิราศเชิงรายที่มุ่ง “สืบรักษาเสน่ห์เมืองเพื่องฟูเอย**” (Bunsom, 2002, p. 14) เป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปกล่าวได้ว่า รูปแบบคำประพันธ์ที่กวีใช้ในการแต่งวรรณกรรมนิราศนี้ คือ กลอนนิราศ ส่วนรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา มี 3 ลักษณะ คือ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก

ในด้านรูปแบบการแต่งกลอนนิราศนั้น ประยอม ของทอง และวินัย ภูระหงษ์ กล่าวว่ากลอนนิราศมีลักษณะบังคับเหมือนกลอนทั่วไป และกำหนดลักษณะเฉพาะและวิธีการแต่ง โดยขึ้นต้นด้วยวรรครับ และลงท้ายด้วยคำว่า “เอย” คุณสมบัติที่ผู้แต่งพึงมี คือ ความเข้าใจลักษณะกฎเกณฑ์ข้อบังคับของกลอน ทั้งลักษณะพื้นฐาน คือ คณะ สัมผัส และลักษณะบังคับเฉพาะชนิดของกลอน ได้แก่ จำนวนคำกลอน คำขึ้นต้น และคำลงท้าย (Songthong & Phurahong, 1998, pp. 146, 167) ในประเด็นนี้ กวีทั้ง 4 คน มีคุณสมบัติครบถ้วน แต่งบทนิราศของตนได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง จนดูเหมือนจะเคร่งครัดในหลักการดังกล่าวอย่างเห็นได้ชัด ก่อให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย ความเคร่งครัดนี้สอดคล้องกับทัศนะของศิวากานท์ ปุณณสุติ ว่าการใช้รูปแบบที่เป็นแบบฉบับอย่างเคร่งครัด มีข้อดีคือ ในกรณีใช้อย่างลงตัวหรือแนบเนียน จะทำให้งานเขียนมีความไพเราะตามจังหวะและท่วงทำนองของแบบแผนที่พัฒนามาดีแล้ว ทำให้ผู้อ่านรู้สึกคุ้นเคยกับแบบฉบับ อ่านเรื่องได้อย่างมีต้นทุนประสบการณ์ สามารถเข้าถึงเนื้อหาของเรื่องได้ดี (Patoommasoot, 2005, p. 66)

รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาทั้ง 3 ลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก กวีสร้างสรรค์บนพื้นฐานข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น เป็นไปตามคำกล่าวของ สุนิต ยมาภัย ที่ว่าข้อเท็จจริง คือ สารประเภทที่รายงานให้ทราบถึงความเป็นจริงต่าง ๆ ส่วนข้อคิดเห็นแสดงถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ส่งสาร อาจเป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือแนวคิด ที่ผู้ส่งสารมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Yamaphai, 2019, pp. 1-24, 1-25) แต่กระนั้น

กวีก็มิได้ใช้ภาษาเสนอข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกับความนิยมในยุคสมัยปัจจุบัน วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง ไม่ยากเกินที่จะเข้าใจและซาบซึ้งในรสคำและรสความแต่อย่างใด กวีคงคำนึงในหลักการที่สอดคล้องกับทัศนคติของดวงมน จิตรจำนงค์ คือ ภาษาที่ประกอบกันในรูปร้อยกรอง สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับประเภทของงานและความนิยมในแต่ละสมัย และรูปแบบดังกล่าวแสดงออกซึ่งโลกทัศน์ของกวี (Chitchamnong, 2013, pp. 208, 216) ได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย ทั้ง 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี มีสารัตถะ 3 ประการ คือ สารัตถะปัจเจก ว่าด้วยธรรมชาติอันมีบุคคลเป็นเจ้าของ ส่วนสารัตถะสังคมและวัฒนธรรม มีสารัตถะหลัก 2 ประการ คือ สารัตถะสังคม จำแนกได้ 3 ประเด็น คือ ธรรมชาติ สาธารณะ สิ่งก่อสร้างสาธารณะ และกลุ่มชนกับการดำรงชีวิต สารัตถะวัฒนธรรม จำแนกได้ 4 ประเด็น คือ ศาสนาและคติความเชื่อ ประเพณี อาหาร และงานศิลปกรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น ว่าด้วยเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ และบุคคล ซึ่งล่องลับไปแล้ว การที่ในภาพรวมมีประเด็นสารัตถะเป็นไปในทำนองเดียวกันนั้น เนื่องจากความเป็นหนึ่งเดียวกันภายใต้ขอบเขตประเทศไทย ย่อมที่จะมีปัจเจกของสรรพสิ่ง สังคมกับวัฒนธรรม และสภาพสภาวะที่สัมผัสได้เหนือการมองเห็น ที่เป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่ในเนื้อหารายละเอียดปลีกย่อยของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยแต่ละเรื่อง ย่อมมีความแตกต่างกัน เนื่องจากบริบทการประกอบสร้างแตกต่างกัน ส่วนรูปแบบที่ใช้นำเสนอสารัตถะนั้น กวีใช้รูปแบบคำประพันธ์เดียวกันคือกลอนนิราศ และรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน ได้แก่ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก ทั้งนี้เพราะตัวบทวรรณกรรมมีคุณลักษณะเดียวกัน คือเป็นวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยกัน

Reference

- Assavavirulhakarn, P. (2011). **Khvamchuea lae satsana kap sangkhom thai nai ekkasan kanson chut wicha thai sueksa nuai thi 1-7** (In Thai) [Beliefs and religions and Thai society in Thai studies unit 1-7] (18th ed.). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.
- Bunsom, W. (2002). **Nirat chiangrai nai nirat mueangthai phaknuea** (In Thai) [Ching Rai nirat in nirat literature in Thai: North region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Chitchamnong, D. (2013). **Wannakhadi wichan bueangton** (In Thai) [Introduction to literary criticism]. Bangkok: Praphansan.
- Janphen, N. (2002). **Nirat ubonratchathani nai nirat mueangthai phaktawan-ok chiangnuea** (In Thai) [Ubon Ratchathani nirat in Nirat literature in Thai: Northeast region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Jantharamphorn, A. (2002). **Nirat suratthani nai nirat mueangthai phaktai** (In Thai) [Surat Thani Nirat in nirat literature in Thai: Southern region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Na Nakhon, P. (1966). **Wannakhadi wichak lae nirat 25 rueang** (In Thai) [25 nirat literature and literary appreciation]. Phranakhon: Thaiwatthanaphanit.
- Patoommasoot, S. (2005). **Kan khian sangsan mai yak arai loei** (In Thai) [Creative writing is not difficult at all]. Suphan Buri: Thungsak Asom.
- Royal Institute. (2013). **Photchananukrom chabap ratchabandittayasathan pho.so. 2554** (In Thai) [Royal dictionary of Royal places, 2011] (2nd ed.). Bangkok: Office of the Royal Society.

- Saihoo, P. (2019). **Naeokhit nai kansueksa sangkhom lae watthanatham thai nai ekkasan kanson chut wicha thai sueksa nuai thi 1-7** (In Thai) [Concepts in studying Thai society and culture in Thai studies unit 1-7]. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.
- Songthong, P. & Phurahong, W. (1998). **Kan praphan klon nai ekkasan kanson chut wichakan praphanthai 2 nuai thi 1-7** (In Thai) [Klon writing in Thai II: Thai poetry unit 1-7] (2nd ed.). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.
- Suwannathada, N. (2002). **Nirat krungthep mahanakhon nai nirat mueangthai phakklang** (In Thai) [Krung thep naha nakhon nirat in nirat literature in Thai: Central region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Yamaphai, S. (2019). **Kan suesan duai phasa nai ekkasan kanson chut wicha phasa thai phueakan suesan nuai thi 1-7** (In Thai) [Language communication in Thai language for communication unit 1-7]. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูที่มีผลต่อ

กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษา

Method in Thai Language Learning Management of
Teacher Effecting Learning Process of Primary School Students

ชญาตา วงษาวดี^{1*} / สัมเวียน ปิ่นะกาลัง²/ นฤมล อินทร์ประสิทธิ์³

Chayata Wongsawadee¹/ Sungwean Pinagalung²/ Narumol Inprasitha³

^{1,2,3}*Curriculum and Instruction Program*

Faculty of Education, Khon Kaen University

Khon Kaen 40002, Thailand

**Corresponding author. Email: aom.chayata@gmail.com*

Received: February 25, 2020

Revised: March 8, 2020

Accepted: March 20, 2020

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the guidelines for learning management of Thai language of teachers in Surin Kindergarten School, Surin province; 2) to study the learning process of grade 6 students in Surin Kindergarten School Surin province. The qualitative research methodology by case study model is employed. The target groups are 1 Thai language teacher in grade 6, Surin Kindergarten School, and 45 students in

grade 6/7 students learning Thai language in Surin Kindergarten School, Semester 1, academic year 2019. The research instruments are structural interview form, observation form and the test form. The research found that 1) the method for learning management of Thai language teachers is divided into 3 steps consisting of 1) Regarding preparation of learning management, teachers analyze individual learners, study and analyze the curriculum, make a learning plan, design learning activities, determine the objectives, content, media and methods of measurement and evaluation 2) Regarding the learning activity management, in introduction process, teachers use brainstorming, conversation, explanation of the objective of learning. Regarding learning activity management, teachers use interdisciplinary integration. Regarding media, teacher use bar charts, word cards, picture cards, work sheets, question strips, answer cards. In atmosphere within classroom management, it found that settlement of tables of teachers and students is appropriate with academic corners, signs, and sufficient lighting, learning tools; students are happy with learning and enthusiastic. Regarding interaction between teachers and learners, teachers and the learners have positive interaction with each other. Regarding reinforcement, teachers use continuous positive reinforcement when doing correct. Regarding evaluation, teachers use test form, evaluation form for worksheet, observation form, evaluation form for behavior observation, evaluation form for individual's work. 2) The learning process of students is divided into 3 areas. 1) Regarding participation in learning activities, the classroom has an atmosphere of shared learning. The teacher listens to ideas and accepts students' ideas. Students are happy with the lesson and help each other work as assigned by the teacher, realize the role, join the class to comment, participate in decision making, accept opinions, behave friendly, be jointly responsible for the results of the joint educational activities. 2) Regarding interaction of teachers and students, teachers play attention and care for every student, accept every student's

opinion, observe student, ask for welfare, behave friendly, make student feel free in learning, do not make student uncomfortable; students are in harmony, generous, help each other. 3) Regarding learning achievement, every student has a learning achievement at high level.

Keywords : Method learning management, Learning process, Thai Language

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 2) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปแบบการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) กลุ่มเป้าหมายเป็นครูสอนวิชาภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จำนวน 1 คน และนักเรียนที่เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/7 จำนวน 45 คนที่เรียนวิชาภาษาไทย โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสังเกตการเรียนการสอน และแบบทดสอบผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางการจัดการเรียนรู้ของครูแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นตอนเตรียมการจัดการเรียนรู้ พบว่าครูวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคล ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร ทำแผนการจัดการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ กำหนดจุดประสงค์เนื้อหา สื่อ และวิธีการวัดและประเมินผล 2) ขั้นตอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการนำเข้าสู่บทเรียนพบว่าครูใช้วิธีให้นักเรียนทำกิจกรรมกระตุ้นสมองและสนทนาพูดคุย ชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรมการสอนใช้วิธีบูรณาการเชิงสหวิธีการ ด้านสื่อ ใช้แผนภูมิ บัตรคำ บัตรภาพ ใบงาน แถบคำถาม บัตรคำตอบ ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ภายในห้องเรียนพบว่า การจัดวางโต๊ะครูและนักเรียนเหมาะสมเป็นระเบียบ มีมุมวิชาการ ป้ายนิเทศ มีแสงสว่างเพียงพอ มีเครื่องมือเครื่องใช้ นักเรียนมีความสุขกับการเรียน มีความสนใจด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนเป็นไปด้วยดี ด้านการเสริมแรง ใช้คำชมเชยเป็นการเสริมแรงทางบวกอย่างต่อเนื่อง 3) ขั้นตอนวัดและประเมินผล

ใช้แบบทดสอบ แบบประเมินใบงาน แบบสังเกต แบบประเมินการสังเกตพฤติกรรม และแบบประเมินผลงานรายบุคคล 2) กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน แบ่งออกเป็น 3 ด้าน 1) ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้พบว่า ห้องเรียนมีบรรยากาศของการเรียนรู้ร่วมกัน ครูรับฟังแนวคิดและยอมรับแนวคิดของนักเรียน นักเรียนมีความสุขกับบทเรียนและช่วยกันทำงานที่ครูมอบหมาย ตระหนักในบทบาทหน้าที่ ร่วมแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ยอมรับฟังความคิดเห็น แสดงออกต่อกันอย่างเป็นมิตร ร่วมกันรับผิดชอบผลของการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน 2) ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน พบว่า ครูใส่ใจและสนใจนักเรียนทุกคน รับฟังความคิดเห็นของเด็กนักเรียนแต่ละคน สังเกตผู้เรียน สอบถามทุกข้อสงสัย ให้ความเป็นกันเอง ให้นักเรียนมีอิสระในการเรียนการสอน ไม่ทำให้รู้สึกอึดอัด นักเรียนมีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3) ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่า นักเรียนทุกคนมีผลการเรียนรู้อยู่ในระดับดีมาก

คำสำคัญ : แนวทางการจัดการเรียนรู้, กระบวนการเรียนรู้, วิชาภาษาไทย

บทนำ

วิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 ได้วางเป้าหมายไว้ 2 ด้าน คือ เป้าหมายด้านผู้เรียน (Learner Aspirations) โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs 8Cs) ประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้ 3Rs ได้แก่ การอ่านออก (Reading) การเขียนได้ (Writing) และการคิดเลขเป็น (Arithmetic's) 8Cs ได้แก่ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะอาชีพ และความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (Office of the Education Council, 2017) อีกทั้งการศึกษายังมีหน้าที่หลักสำคัญ 3 ประการ (Rotkhilai, 2017) ประการที่ 1 คือการผลิตกำลัง

คน (Manpower) ประการที่ 2 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) ประการที่ 3 การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

นอกจากหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นการศึกษายังมีภารกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการสอนภาษาไทยให้คนในชาติสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้ภาษาไทยเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง และสามารถสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางภาษา (Watthanathanom, 2013) คนไทยโชคดีที่มีภาษาเป็นของตนเอง และยังมีอักษรไทยเป็นอักษรประจำชาตินับเป็นมรดกล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ แสดงให้เห็นว่าคนไทยเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมสูงส่งมาอย่างยาวนาน และยังยืนมาจนปัจจุบัน ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้สื่อสารติดต่อกัน ทำให้วัฒนธรรมอื่น ๆ เจริญขึ้น ภาษาจึงเป็นศูนย์กลางยึดคนในชาติไว้ด้วยกัน (Thepkampanat, 2007)

ภาษาไทยเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ และเสริมสร้างบุคลิกภาพของคนในชาติให้มีความเป็นไทยเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้สามารถประกอบกิจการและดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างสันติสุข เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ประสบการณ์จากแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด วิเคราะห์ วิจัย และสร้างสรรค์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นอกจากนี้ภาษาไทยแสดงให้เห็นถึงความสามารถ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ชีวิตศรัทธา โลกทัศน์ และ สุนทรียภาพ ภาษาไทยจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อคนไทยทุกคน ที่ต้องหมั่นศึกษาและฝึกฝนจนเกิดทักษะและสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อนำไปใช้ในการสื่อสาร การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน แนวทางการจัดกระบวนการในการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ครูทุกคนต้องคำนึงว่า นักเรียนแต่ละคนมีความต่างกัน และแต่ละคนต่างก็มีเอกลักษณ์เฉพาะของตน ดังนั้นการจัดการเรียนรู้อย่อมต้องมีการปรับเปลี่ยนให้คำนึงถึงลักษณะความแตกต่างระหว่างบุคคล การที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ครูจึงต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ และการจัดการเรียนรู้ที่ดีนั้นต้องเกิดจากการวางแผนและออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีแบบแผนที่ชัดเจนครอบคลุมเนื้อหา ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนจนถึงการเลือกใช้เทคนิคการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้สอนที่มีความสามารถในการออกแบบการจัดการเรียนรู้จะเห็นแนวทางและหาวิธีการที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณค่าและ

ความหมายต่อชีวิต สร้างพลังแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด (Ariya, 2016) ในการจัดการศึกษาทุกระดับ และระดับที่ถือว่าเป็นรากฐานของการเรียนการสอนคือระดับประถมศึกษาเป็นการเรียนรู้เพื่อเป็นเครื่องมือขั้นพื้นฐานสำหรับการเรียนระดับที่สูงขึ้น รวมถึงการที่ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีทักษะที่จำเป็น เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์เป็นโรงเรียนประถมศึกษาประจำจังหวัดสุรินทร์ ได้ก่อตั้งเป็นสถานศึกษาตั้งปี พ.ศ. 2497 จัดการเรียนการสอนชั้นอนุบาลถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและคุณภาพในหลายด้าน เช่นเมื่อปี 2526 และ 2528 ได้รับพระราชทานเป็นโรงเรียนดีเด่นระดับประถมศึกษาขนาดใหญ่ของประเทศ เนื่องจากมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลวิฑูรย์ดีเด่น โรงเรียนมาตรฐานสากล โรงเรียนที่มีผลการจัดการศึกษายอดเยี่ยมระดับประเทศ โรงเรียนยอดเยี่ยมจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน (O-NET) โรงเรียนปลอดนักเรียนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ประจำปี 2558 เป็นต้น จากผลงานและรางวัลที่ปรากฏข้างต้น โดยเฉพาะการเป็นโรงเรียนที่ปลอดนักเรียนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ และผลการจัดการศึกษายอดเยี่ยมจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน (O-NET) ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคณะครูโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์มีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ดี จนสามารถส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สร้างศักยภาพนักเรียนเข้ารับรางวัลต่าง ๆ จนเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป ความสำเร็จตามที่กล่าวมาข้างต้นจะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดครูผู้สอน เพราะครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาการศึกษา โดยครูมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนไปถึงจุดหมายปลายทางในการศึกษา ครูภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ เป็นหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ อีกทั้งเป็นคณะกรรมการดูแลเกี่ยวกับการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน (O-NET) วิชาภาษาไทย กิจกรรมกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยทุกกิจกรรมของโรงเรียน และเป็นครูผู้ฝึกทักษะการใช้ภาษาไทยให้นักเรียนได้รับรางวัลจากสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่นจากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูคนดังกล่าวที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยผู้วิจัยนำแนวคิด หลักการ จากการศึกษาเอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (Ministry of Education, 2008) ด้าน วิสัยทัศน์

หลักการ จุดหมาย สมรรถนะผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ การจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผล มากำหนดกรอบแนวทางการจัดการเรียนรู้ ใน 3 องค์ประกอบ คือ ขั้นเตรียมการ ขั้นการจัดกิจกรรม และ ขั้นการวัดและประเมินผล และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ที่ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านปฏิสัมพันธ์ และด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลของการวิจัยจะช่วยให้เห็นแบบอย่างและแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จแก่บุคลากรทางการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

วิธีการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

1.1 กลุ่มเป้าหมายด้านครูผู้สอน

ครูผู้สอนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นครูสอนวิชาภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จำนวน 1 คน

1.2 กลุ่มเป้าหมายด้านนักเรียน

นักเรียนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ห้องเรียนที่ศึกษา 1 ห้องเรียน นักเรียนจำนวน 45 คนที่เรียนวิชาภาษาไทย โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562

2. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปแบบการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครูภาษาไทย และศึกษากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3. เครื่องมือการวิจัย

3.1 กล้องบันทึกวีดิทัศน์ เพื่อบันทึกแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครู และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วนำมาวิเคราะห์โปรโตคอล (Protocol)

3.2 แลบบันทึกเสียง เพื่อบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์ครูภาษาไทย

3.3 กล้องบันทึกภาพ เพื่อบันทึกภาพนิ่งแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครู และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตลอดจนบันทึกบรรยากาศภายในห้องเรียน

3.4 สมุดจดบันทึกเพื่อจดบันทึก แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครู และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3.5 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อบันทึกแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครู ลักษณะเครื่องมือเป็นแบบเติมคำตอบลงในช่องว่าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์ แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครู คุณภาพเครื่องมือโดยใช้วิธีเคนเดล (Kendel) ได้คุณภาพเครื่องมือ = .76

3.6 แบบสังเกต เพื่อบันทึกพฤติกรรมแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครู และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลของผู้สังเกต ตอนที่ 2 แบ่งออกเป็น 2 ข้อ ข้อที่ 1 เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครู ขั้นการเตรียมการจัดการเรียนรู้ ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นวัดและประเมินผล ข้อที่ 2 เป็นกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน การหาคุณภาพเครื่องมือใช้วิธีสก็อตต์ (Scott's method) ได้คุณภาพเครื่องมือ = .79

3.7 แบบทดสอบที่สร้างโดยครูภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณภาพเครื่องมือ = .91

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

4.1 ขออนุญาตรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อขอความอนุเคราะห์การเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะเวลาในการวิจัย ระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2561 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2562

4.2 ประสานครูภาษาไทยซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง

4.3 สัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาภาษาไทย โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่แบ่งออกออกเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นที่หนึ่ง การเตรียมการจัดการจัดการเรียนรู้ ขั้นที่สองการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นที่สามวัดและประเมินผล

4.4 ดำเนินการสังเกตผู้วิจัยเข้าไปสังเกตด้วยการไม่มีส่วนร่วม (Observation) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครู ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนรู้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนคือขั้นตอนเตรียมการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้มี 5 ด้าน คือ 1) ด้านการนำเข้าสู่บทเรียน 2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้การสอน 3) ด้านสื่อประกอบบทเรียน 4) ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ภายในห้องเรียน และ 5) ด้านการเสริมแรง การศึกษาระบบการเรียนรู้ของนักเรียน ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน และด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ขั้นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีการวิเคราะห์โปรโตคอล (Protocol) วิเคราะห์การสัมภาษณ์ วิเคราะห์ภาพถ่าย วิเคราะห์เชิงบรรยาย โดยดำเนินการตามขั้นตอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

5.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย การบันทึกเสียง แล้วนำข้อมูลจากการสำรวจการสัมภาษณ์เทปบทสนทนา เนื้อความจากเอกสาร ดำเนินการจัดแบ่งประเภทของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ เพื่อสรุปประเด็นเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา ตีความ สรุป อภิปรายผล

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครูและกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ มาวิเคราะห์ ตีความ สรุป อภิปรายผล

5.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากภาพถ่าย แนวทางการจัดการเรียนรู้ของครู และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ มาวิเคราะห์ ตีความ สรุป อภิปรายผล

5.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากวีดิทัศน์เป็นข้อมูลคำพูดแบบโปรโตคอล (Protocol) มาวิเคราะห์ ตีความ สรุป อภิปรายผล

5.5 วิเคราะห์ค่าคะแนนที่นักเรียนทำได้จากการทำแบบทดสอบที่จัดทำขึ้นโดย ครูภาษาไทย โดยวิเคราะห์คำร้อยละ

5.6 นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ข้อ คือเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ และศึกษากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยนำเสนอ ดังนี้

1. การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ สรุปผลดังนี้

1. ขั้นการเตรียมการจัดการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า ครูมีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล ศึกษาหลักสูตร ระดมพลังสมองในการวิเคราะห์หลักสูตร นำแนวทางจากการวิเคราะห์หลักสูตร ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ จัดทำแผนการเรียนรู้ วางแผนกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อประกอบเนื้อหาในบทเรียนและวิธีการวัดผลประเมินผล

2. ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการนำเข้าสู่บทเรียน พบว่า

ครูใช้วิธีสนทนาพูดคุย บอกวัตถุประสงค์ 2) ด้านกิจกรรมการสอน พบว่า ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการบรรยาย ถามตอบ สาธิต แบ่งกลุ่มศึกษาร่วมกัน ค้นคว้าอภิปราย นำเสนอ เห็นได้ว่าครูผู้สอนใช้วิธีสอนหลากหลายวิธี เป็นการสอนบูรณาการเชิงสหวิทยาการ 3) ด้านสื่อประกอบบทเรียน พบว่าครูใช้ แผนภูมิรูปภาพ บัตรคำ บัตรภาพ ใบงาน แถบคำถาม บัตรคำตอบ 4) ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ภายในห้องเรียน ด้านกายภาพ พบว่า การวางโต๊ะครูมีความเหมาะสมเพราะสามารถมองเห็นสภาพห้องเรียน และนักเรียนได้ทั้งหมด โต๊ะนักเรียนจัดวางเหมาะสมจัดเป็นแถวเป็นระเบียบ มีการจัดมุมวิชาการ ป้ายนิเทศ ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดมุมประสบการณ์ ป้ายนิเทศแสงสว่างภายในห้องเรียนเพียงพอเหมาะสม มี เครื่องมือเครื่องใช้ บรรยากาศในชั้นเรียนด้านจิตวิทยาพบว่า นักเรียนมีความสุข สนุกสนานกับการเรียนการสอน มีความสนใจกระตือรือร้น มีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและนักเรียน และระหว่างนักเรียนด้วยกัน มีอิสระและกล้าแสดงออกกล้าแสดงความคิดเห็น และ 5) ด้านการเสริมแรง พบว่า ครูมีการเสริมแรงให้กับนักเรียนในขณะที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้งที่นักเรียนตอบคำถามหรือทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ถูกต้อง ด้วยการปรบมือ ชมเชย การเสริมแรงที่นักเรียนได้รับเป็นการเสริมแรงทางบวกอย่างต่อเนื่องเมื่อทำกิจกรรมการเรียนการสอนถูกต้อง

3. ขั้นตอนการวัดและประเมินผล

พบว่าระหว่างการเรียนรู้ครูใช้วิธีสังเกตพฤติกรรม การร่วมกิจกรรมกลุ่ม ประเมินพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม ประเมินผลงานกลุ่ม การประเมินใบงาน หลังเรียนจบบทเรียนใช้การทำทดสอบ

2. กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษา

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ผลการศึกษา ดังนี้

- 1) พบว่า ห้องเรียนมีบรรยากาศของการเรียนรู้ร่วมกัน ครูรับฟังแนวคิดและยอมรับแนวคิดของนักเรียน นักเรียนมีความสุขกับบทเรียนและช่วยกันทำงานที่ครูมอบหมาย ตระหนักในบทบาทหน้าที่ ร่วมแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ยอมรับฟังความคิดเห็น แสดงออกต่อกันอย่างเป็นมิตร ร่วมกันรับผิดชอบผลของการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
- 2) ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน

พบว่า ครูใส่ใจและสนใจนักเรียนทุกคน รับฟังความคิดเห็นของเด็กนักเรียนแต่ละคน สังเกตผู้เรียน สอบถามทุกข์สุข ให้ความเป็นกันเอง ให้นักเรียนมีอิสระในการเรียนการสอน ไม่ทำให้รู้สึกอึดอัด นักเรียนมีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ 3) ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่าโดยภาพรวมของคะแนนที่นักเรียนทำได้ออยู่ในเกณฑ์ดีมาก

อภิปรายผลและสรุปผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดประเด็นศึกษาเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นการเตรียมการจัดการเรียนรู้ ชั้นการจัดการเรียนรู้ และชั้นการวัดและประเมินผล ซึ่งในการศึกษาพบประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

ชั้นการเตรียมการจัดการเรียนรู้

การศึกษาชั้นการเตรียมการจัดการเรียนรู้นี้ พบว่าครูมีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล อภิปรายได้ว่าเป็นการช่วยให้ครูสามารถวางแผนการจัดการเรียนรู้ให้ตรงกับความสามารถของนักเรียน เพื่อดูจุดเด่นของเด็กเพื่อพัฒนาเด็กตามศักยภาพ และค้นหาจุดบกพร่องเพื่อช่วยแก้ไขปรับปรุงนักเรียนต่อไป มีการศึกษาหลักสูตร มีการระดมพลังสมองในการวิเคราะห์หลักสูตร ครูผู้สอนนำแนวทางจากการวิเคราะห์หลักสูตรไปจัดทำแผนการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ มีการวางแผนกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อประกอบเนื้อหาในบทเรียนวิธีการวัดผลประเมินผล และครูมีการจัดทำแผนจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นคู่มือและแนวทางให้เกิดความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Nonthakhot (2017) ซึ่งศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูเพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ชั้นข้อมูลก่อนการจัดการเรียนรู้ (Input) ครูมีการวางแผนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนครอบคลุมทั้งด้านจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้และการวัดผลประเมินผล

ชั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การศึกษาด้านการนำเข้าสู่บทเรียน พบว่าครูใช้วิธีสนทนาพูดคุย บอกวัตถุประสงค์ของการเรียน ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจ ความพร้อม ไม่เครียด รู้ว่าจะเรียนเรื่องอะไร นักเรียนมีจุดมุ่งหมายในการเรียนชัดเจนขึ้น อภิปรายได้ว่า การนำเข้าสู่บทเรียนเป็นกิจกรรมที่จำเป็นและสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากิจกรรมอื่นในการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมการนำเข้าสู่บทเรียนที่ดีย่อมทำให้กิจกรรมการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จตามไปด้วย การนำเข้าสู่บทเรียนจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อครูผู้สอนทุกคนเป็นอย่างยิ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ Kanchana (2010) ที่กล่าวว่า การนำเข้าสู่บทเรียนเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง ถ้ากิจกรรมการนำเข้าสู่บทเรียนดำเนินไปด้วยดีกิจกรรมการสอนอื่น ๆ ก็ได้รับผลดีตามไปด้วย

ด้านกิจกรรมการสอน

พบว่าครูได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการบรรยาย ถามตอบ สาธิต แบ่งกลุ่มศึกษาร่วมกัน ค้นคว้า อภิปราย นำเสนอ อภิปรายได้ว่า ครูผู้สอนใช้วิธีสอนหลากหลายวิธี เป็นการสอนบูรณาการเชิงสหวิทยาการ ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้รอบคลุม วัตถุประสงค์ที่วางไว้ ทำให้นักเรียนได้แสดงความสามารถความถนัดของตนเอง ไม่เบื่อหน่าย บทเรียน บรรยายภาคการเรียนรู้ น่าสนใจ นักเรียนตื่นเต้นต้องการเรียนรู้สนุกกับบทเรียน สอดคล้องกับ Khamphirapakon (1997) ที่กล่าวว่าตามทฤษฎีการสอนนั้นไม่สามารถสรุปได้ว่าวิธีสอนวิธีใดวิธีหนึ่งจะใช้ได้ผลในการถ่ายทอดความรู้เจตคติและทักษะได้ดีที่สุด การเลือกวิธีสอนนั้นย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการด้วยกัน เช่น เนื้อหา วิธีที่สอน วัตถุประสงค์ของบทเรียน ธรรมชาติของผู้เรียน และเวลาที่ใช้ในการสอน การสอนแบบเดียวอาจไม่สนองต่อวัตถุประสงค์ของบทเรียน เนื้อหาของบทเรียน หรือกลุ่มผู้เรียน จึงต้องมีการผสมผสานการสอนหลายแบบเข้าด้วยกัน

ด้านสื่อประกอบบทเรียน

พบว่า ครูใช้สื่อ ประกอบด้วย แผนภูมิ แถบคำถาม บัตรคำตอบ อภิปรายได้ว่า สื่อดังกล่าวที่ครูนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนทุกชนิด ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อนักเรียนในระดับประถมศึกษา และสื่อทุกประเภทสามารถสร้างความสนใจต่อนักเรียนในวัยนี้ได้ทั้งสิ้น และยังเห็นได้ว่าสื่อที่ครูใช้เป็นสื่อที่ครูสามารถจัดทำได้ด้วยตัวเอง

อย่างง่าย ๆ ราคาไม่สูง ใช้ได้บ่อย คຸ້ມพຸ້ນ ไม่สิ้นเปลือง สามารถใช้กับนักเรียนได้จำนวนมาก และประการที่สำคัญสื่อเหล่านี้ยังช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียน สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตรงตามจุดประสงค์ การเรียนรู้ที่วางไว้ (Ministry of Education, 2009) ที่ว่า สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้นักเรียนเข้าถึงความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะตามมาตรฐานหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ภายในห้องเรียนด้านกายภาพ

พบว่า สภาพภายในห้องเรียนเหมาะสม มีสื่อ เครื่องมือเครื่องใช้ ด้านจิตวิทยาเป็น บรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง อภิปรายได้ว่า นักเรียนมีความสุข สนุกสนานกับการเรียน การสอน มีความสนใจกระตือรือร้น มีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและนักเรียน และระหว่าง นักเรียนด้วยกัน มีอิสระและกล้าแสดงออกกล้าแสดงความคิดเห็น สอดคล้องกับแนวคิดของ Prasitrat (2002) ที่ว่าสภาพแวดล้อมจะเสริมสร้างบรรยากาศในการเรียนที่จะเอื้อต่อการ จัดการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด

ด้านการเสริมแรง

พบว่าครูมีการเสริมแรงให้กับนักเรียนทุกครั้งที่นักเรียนทำกิจกรรมการเรียนรู้ ได้ ถูกต้อง การเสริมแรงที่นักเรียนได้รับเป็นการเสริมแรงทางบวกอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อ ความสนใจของนักเรียนในการเรียนรู้ เมื่อนักเรียนสนใจใคร่รู้ใคร่เรียนย่อมส่งผลดีต่อผล สัมฤทธิ์ทางการเรียน และนักเรียนมีความสุขกับการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Rungrot (2009) ที่ว่าการให้แรงเสริมทางบวกด้วยรางวัล คำชมเชย ส่งผลให้นักเรียนมี ความพึงพอใจกับรางวัลและคำชมเชยที่ได้รับ จึงทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการ ทำงานมากขึ้น

ขั้นการวัดและประเมินผล

พบว่าระหว่างการเรียนรู้ครูใช้วิธีสังเกตพฤติกรรม การร่วมกิจกรรมกลุ่ม ประเมิน พฤติกรรมการทำงานกลุ่ม ประเมินผลงานกลุ่ม การประเมินใบงาน หลังเรียนจบบทเรียนใช้ การทำทดสอบ อภิปรายได้ว่าครูใช้วิธีวัดและประเมินผลทักษะทุกด้านไปด้วยกัน สอดคล้อง กับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดเห็นของ Phromloet (2014) ที่ว่าการ

ประเมินผลต้องใช้เครื่องมือที่หลากหลาย และการเรียนการสอนต้องไม่แยก การประเมินออกจากกิจกรรมการเรียนรู้ และยังสอดคล้องกับ Thongmaen et al. (2017) ที่ว่ากิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนควรดำเนินการควบคู่ไปพร้อมกับการประเมินกระบวนการ เรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษา

ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้

พบว่านักเรียนมีความพร้อมความสนใจในการเรียนมาก ไม่มีใครขาดเรียน ครูผู้สอนเข้ามาในห้องเรียนทักทายนักเรียน หัวหน้าห้องบอกทำความเข้าใจครู เมื่อครูถาม นักเรียนทุกคนมีความกระตือรือร้นที่จะตอบคำถามโดยยกมือเพื่อให้ครูเรียกตอบ นักเรียน เป็นระเบียบ บรรยายากดไม่เคร่งเครียด นักเรียนตั้งใจทำงานอาสาออกมาช่วยครูผู้สอน คิดแผนภูมิ แจกสื่อ แสดงถึงความมีน้ำใจและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ครูผู้สอนชื่นชมและ ชมเชยตลอดเวลาที่นักเรียนตอบคำถามได้ถูกต้อง ไม่ดูว่าเมื่อตอบคำถามไม่ได้แต่จะแก้ไข ให้ถูกต้อง นักเรียนในชั้นเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดบอร์ด ช่วยครูผลิตสื่อ เช่น บัตรคำ แถบประโยค จัดห้องเรียน สอดคล้องกับความคิดเห็นของ Prapphon (2001) ที่ว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึงการที่นักเรียนแต่ละคนมีส่วนร่วมโดยการเอาใจใส่ เข้าร่วม ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมอาศัยหลักการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ได้รับการฝึกฝน ทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการคิด ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่ ทักษะการทำงานกลุ่ม

ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน

พบว่าห้องเรียนเต็มไปด้วยความอบอุ่นเป็นกันเอง บรรยายากดในห้องเรียนเป็นมิตร ครูและนักเรียนยิ้มแย้มแจ่มใส ครูสนใจนักเรียนทุกคน อภิปรายได้ว่า บรรยายากดที่อบอุ่น เป็นมิตรทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและนักเรียน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ด้วยกัน นักเรียนทุกคนรู้จักกัน สนับสนุนกัน ร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน อย่างสนใจ สนุกสนาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสามัคคีกันสังเกตได้จากการร่วมกลุ่มกันทำงาน ตามที่ได้รับมอบหมาย แต่ละคนตั้งใจทำงาน ช่วยกันคิด ตัดสินใจด้วยกัน อาสาออกมา ทำหน้าที่โดยสมัครใจ อภิปรายได้ว่ามีมิตรภาพ ความไว้วางใจ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความสามัคคีสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีแก่นักเรียน

ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จากการที่นักเรียนทุกคนทำคะแนนอยู่ในระดับดีมาก ตามเกณฑ์ที่ครูผู้สอนตั้งไว้ โดย 1) สังเกตพฤติกรรมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์คะแนนเต็ม 10 คะแนน 2) นักเรียนตั้งคำถาม-ตอบ คะแนนเต็ม 10 คะแนน 3) นักเรียนทำใบงาน คะแนนเต็ม 10 คะแนน 4) นักเรียนทำแบบทดสอบ คะแนนเต็ม 10 คะแนน และนักเรียนทุกคนทำคะแนนรวมได้โดยเฉลี่ย ไม่ต่ำกว่า 34 คะแนน อภิปรายได้นักเรียนที่เรียนวิชาภาษาไทยมีความสามารถประสบผลสำเร็จจากแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูทั้งสามขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ขั้นการเตรียมการจัดการเรียนรู้ 2) ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในด้านการนำเข้าสู่บทเรียน ประกอบด้วย ด้านกิจกรรมการสอน ด้านสื่อประกอบบทเรียน ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ในห้องเรียน และด้านการเสริมแรง 3) ขั้นการวัดและประเมินผล ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Kongchinda (2006) ที่ว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหมายถึงความสามารถหรือความสำเร็จที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย

แนวทางการจัดการเรียนรู้ของครู สิ่งทีครูต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้งต้องครบทุกองค์ประกอบ ตั้งแต่การรู้จักเด็กทุกคนที่สอนโดยการวิเคราะห์ได้รายบุคคล ต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจโดยถ่องแท้ วิเคราะห์หลักสูตร เขียนแผนการจัดการเรียนรู้ จัดหาสื่อการสอน จัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เหมาะสม ปรับเปลี่ยนให้น่าสนใจอยู่เสมอ มีการวัดและประเมินผลนักเรียนควบคู่ไปกับการเรียนการสอน จะส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนประสบผลสำเร็จ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ในห้องเรียนเป็นไปด้วยดี และทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรมีการศึกษาวิจัยแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครูที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนทุกระดับชั้น
2. ควรมีการศึกษาวิจัยแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครูที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนครอบคลุมทุกกลุ่มสาระ

References

- Ariya, A. (2016). **Kan phatthana rupbaep kanrian kanson tam naeokhit kan chat kanriankanson thi nen khwam taektang rawang bukkhon phuea songsoem khwamsamat nai kan okbaep kan chatkan rianru nai satawat thi 21 samrap naksueksa khru mahawitthayalai ratchaphat** (In Thai) [Development of instructional model based on the concept of teaching and learning which emphasizes individual differences to promote the ability in the design of learning management in the 21st century for student teachers at Rajabhat University] (Master's thesis). Naresuan University, Phitsanulok.
- Kanchana, N. (2010). **Theknik lae thaksa kan son bueangton** (In Thai) [Technique and basic teaching skill] (Master's thesis). Songkhla Rajabhat University, Songkhla.
- Khamphirapakon, P. (1997). **Lak kan son nai ekkasan chut witthaya kan son nuai thi 8-15** (In Thai) [Teaching principles in the teaching materials, teaching science series, units 8-15] (Master's thesis). Sukhothaihammathirat University, Nonthaburi.

- Kongchinda, (2007). **Kan priapthiap phon samrit thangkan rian khanittasat lae thaksa kan khit lek nai chai khong nakrian thi dai rap kanson tam rupbaep sip pa doi chai baepfuekhat thi nen thaksa kan khitlek nai chai kap nakrian thi dairap kan son doi chai khumue khru** (In Thai) [Comparison of mathematics learning achievement and thinking Skills. The mental numbers of students taught by the Cippa style, using skills-based exercises. Mental arithmetic with students being taught using the teacher manual] (Master's thesis). Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Phra Nakhon Si Ayutthaya.
- Department of Academic Affairs. (2008). **Khumue kan chatkan rianru klum sara phasa thai** (In Thai) [Thai learning management Manual]. Bangkok: Agricultural Cooperative Assembly of Thailand.
- Mistry of Education. (2009). **Laksut kaen klang kansueksa khan phuen than phutthasakkarat 2551** (In Thai) [Core curriculum for basic education 2008]. Bangkok: Agricultural Cooperative Assembly of Thailand.
- Nonthakhot, R. (2017). **Krabuankan chatkan rianru phuea phatthana khwamsamat dan kan an chapchai khwam samkhan khong nakrian chan matthayomsueksa pi thi 2** (In Thai) [The teacher learning process for the development of reading comprehension of the importance of mathayom suksa 2] (Master's thesis). Khon Kaen University, Khon Kaen.
- Office of the Education Council. (2017). **Phaenkan sueksa chat pho. so.2560 – 2579** (In Thai) [National education plan 2017-2036]. Bangkok: Phrik Hwan Graphic.
- Prapphon, S. (2001). **Kan chat krabuankan rianru thi nen phurian pen samkhan “kan son baep thaksa chiwit baep mi suanruam”** (In Thai) [Learn process management that emphasizes on learners,

- “Participatory life skill teaching”]. Bangkok: Office of the National Education Commission, Office of the Prime Minister.
- Prasitthirat , A. (2002). **Rai-ngan kan wichai rueang kansueksa saphap waetlom kanrian khong nisit khana sueksasat mahawitthayalai sinakharinwirot** (In Thai) [Study of student learning Environment Faculty of Education Srinakharinwirot University] (Master’s thesis). Srinakharinwirot University, Bangkok.
- Phromloet, P. (2011). **Phon kan rianru klum sara kan rianru phasa thai khong nakrian chan matthayomsueksa pi thi 1 thi rian duai kitchakam kan rianru tam naeokhit thritsadi phahu panya** (In Thai) [Learning outcomes of learning Thai language of mathayom sueksa I students learned by learning activities based on multiple intelligences theory] (Master’s Thesis). Khon Kaen University, Khon Kaen.
- Rotkhlai, K. (2017, November 16). Be not Forgot the Educational Goal. **Matichon**, p. A1.
- Rungrot, K. (2009). **A Study of Behavior Modification of Student Responsibility. Grade 2/2 by positive reinforcement**. Retrieved from <http://www.e-manage.mju.ac.th>.
- Thepkampanat, A. (2007). Dhamar of King Practicing for General People. **Thai Culture**, 47 (1), 6-7.
- Thongmaen, R. et al. (2017). **kan okbaep kitchakam kan rianru nai chan rian doi prayuk krabuankan pramoen phuea phatthana phurian samrap nakrian radap prathomsueksa** (In Thai) [Design of classroom learning activities by applying assessment process for learner development for elementary school students]. **Wittayakarnwijai and Wittayakarnpanya**, 15 (2), 133.

Watthanom, M. (2017). **Khwamsamkhan khong phasa thai nai ekkasan prakop kanson rai wicha withi son phasa thai** (In Thai) [Importance of Thai language in teaching materials in course on method teaching Thai] (Master's thesis). Silpakorn University, Nakhon Pathom.

การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์*

Using Folk Wisdom of Klang Muen Village,
Klang Muen Sub-district, Mueang District, Kalasin Province

ศิริลักษณ์ บัตรประโคน / Sirilak Batprakhon

*Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University
Maha Sarakham 44000, Thailand*

Email: sirilakbuu48@gmail.com

Received: March 26, 2020

Revised: April 17, 2020

Accepted: April 19, 2020

Abstract

This article aimed to study, analyze and present the results of knowledge of Klang Muen village, to study and preserve the process of folk wisdom in Klang Muen sub-district, Mueang district, Kalasin province. The study showed that the details of eight issues of the basic knowledge of Klang Muen village, Klang Muen sub-district, Mueang district, Kalasin province consisted of location,

*บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสืบทอดตำนานชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ 2564

history, ways of life, general information, infrastructure and society, data of population and families, interesting places, natural resources, characters of the villagers, folk wisdom and preservation process of folk wisdom in Klang Muen village. The study revealed that there were eight issues of folk wisdom, preservation and inheritance of folk wisdom consisting of food and home, religion and belief, education, traditions, arts, culture, natural resource preservation, career, arts, handicrafts, doctor of herbal medicine and medicinal plants, and folk performance. Moreover, the qualitative research about the knowledge, folk wisdom and preservation process of folk wisdom in Klang Muen village provided useful and interesting information, prominence and identity of the village reflecting its beauty and values. Therefore, the beauty and values should be preserved, promoted and supported by many sectors concerned with. The beauty and values of the village should be preserved and developed sustainably for empirical identity of the village to society.

Keywords : Folk Wisdom, Community, Klang Muen Village, Knowledge of Klang Muen Village, Preservation and Inheritance of Folk Wisdom

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ นำเสนอผลการศึกษาความรู้เกี่ยวกับบ้านกลางหมื่น และการศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ด้านความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ได้แสดงให้เห็นรายละเอียดเนื้อหาเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับบ้านกลางหมื่นใน 8 ประเด็น ประกอบด้วย แหล่งที่ตั้งของบ้านกลางหมื่น ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของบ้านกลางหมื่น ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านกลางหมื่น โครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคมของหมู่บ้านกลางหมื่น ข้อมูลประชากรและครัวเรือนใน

หมู่บ้านกลางหมื่น สถานที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้านกลางหมื่น ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านกลางหมื่น และอุปนิสัยของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น จากการศึกษาทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้มีภูมิปัญญา การอนุรักษ์ และการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านใน 8 ประเด็น กล่าวคือ ภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาด้านการละเล่น การแสดงของหมู่บ้าน ซึ่งจากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น การศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้มีเรื่องราวที่น่าสนใจ มีลักษณะเด่น มีเอกลักษณ์ ฯลฯ ที่สะท้อนให้เห็นความดีงามของหมู่บ้านหลายประการ ควรค่าที่จะได้รับการเผยแพร่ ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่รู้จัก ควรได้รับการอนุรักษ์ พัฒนาให้คงอยู่ทั้งในส่วนของความดีงามแบบเดิม และเพื่อความก้าวหน้าในหลายประการ อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ของหมู่บ้านให้เป็นที่ประจักษ์ในสังคมวงกว้างต่อไป

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาชุมชน, ชุมชน, หมู่บ้านกลางหมื่น, ความรู้เกี่ยวกับบ้านกลางหมื่น, การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญา

บทนำ

หากถามว่าคนไทยมาจากที่ใด ได้มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตและนักวิชาการให้คำตอบและคำอธิบายไว้หลายชุด เช่น บรรพบุรุษของไทยอยู่บริเวณเทือกเขาอัลไต (ปัจจุบันอยู่บริเวณมองโกเลียเหนือประเทศจีนขึ้นไป) ทำให้มีคำอธิบายว่า คนไทยมาจากเทือกเขาอัลไต มาจากน่านเจ้า (ทางเหนือของมณฑลยูนนาน) มาตั้งหลักแหล่งบริเวณประเทศไทยทุกวันนี้ ที่เป็นดินแดนของมอญและขอม ครั้นราว พ.ศ. 1800 จึง “ปลดแอก” จากขอมแล้วตั้งราชธานีแห่งแรกขึ้น เรียกว่า กรุงสุโขทัย เป็นต้น อย่างไรก็ตามคำตอบและคำอธิบายยังเหมือนเดิม คือ คนไทย “อพยพ” มาจากที่อื่น เช่น เทือกเขาอัลไต น่านเจ้า ฯลฯ ในมุมมองของสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้แสดงความคิดเห็นซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า คนไทยไม่ได้มาจากใด เพราะคนไทยอยู่ที่นี้ ที่อุษาคเนย์ เคลื่อนไหวไปมาอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์ หรือ

ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ ไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว ประกอบด้วยตระกูลภาษา 5 ตระกูล คือ มอญ - เขมร ขวา - มลายู ไทย - ลาว จีน - ทิเบต ม้ง - เหย้า และในที่สุดก็มีการประสมประสานทางสังคม วัฒนธรรม กับชาติพันธุ์ต่าง ๆ แล้วสมมุติเรียกตนเองว่า “ชาวสยาม” หรือ “คนไทย” ในเวลาต่อมา (Wongthet, 2005, pp. 20-25) ปัจจุบันคนไทยในภูมิภาคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ รวมถึงแต่ละท้องถิ่นย่อย ๆ ย่อมมีวิถีชีวิต มีศิลปวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันออกไปตามเหตุปัจจัยหลายด้านประกอบกัน

เมื่อพิจารณาศึกษาในประเด็นพื้นที่เฉพาะในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในจังหวัด “กาฬสินธุ์” จะพบว่า มีตำนาน เรื่องเล่าถึงความเป็นมาของคนในพื้นที่ ยุคเริ่มต้นก่อตั้งเป็นชุมชน และขยายตัวก่อตั้งเป็นจังหวัดกาฬสินธุ์อย่างน่าสนใจ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ กล่าวคือ เมื่อเจ้าโสมพะมิตร ผู้เป็นบุตรของพระเจ้าไชยองค์เว้กับหลานสาวเจ้าผ้าขาวลาวเวียง ซึ่งเป็นบุโรทิศของพระเจ้าสิริบุญสาร ผู้ครองนครเวียงจันทน์ ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกอยู่บ้านผ้าขาวพรรณนา หรืออำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในปัจจุบัน ครั้นเมื่อกลุ่มเจ้าโสมพะมิตรได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านขาวพรรณนา ต่อมาเกิดบาดหมางกับพระเจ้าสิริบุญสารแห่งนครเวียงจันทน์ กลุ่มเจ้าโสมพะมิตรเกรงกลัวอิทธิพลของพระเจ้าสิริบุญสาร จึงรวบรวมไพร่พลพร้อมกับปู่เจ้าผ้าขาวลาวเวียง อพยพผู้คนจากบ้านผ้าขาวพรรณนาข้ามเทือกเขาภูพานมาจนมาถึงดงป่ายางใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งเจ้าโสมพะมิตรเห็นว่าเป็นทำเลเหมาะสำหรับหลบซ่อนข้าศึกศัตรูจึงพักไพร่พลบริเวณป่าดงยางใหญ่แห่งนี้ และได้สำรวจไพร่พลที่ยังมีชีวิตอยู่ นับได้จำนวนห้าพันคน บวกกับได้พิจารณาเห็นว่าบริเวณแห่งนี้เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามจำนวนไพร่พลว่า “บ้านกลางหมื่น”

ปัจจุบันบ้านกลางหมื่นตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าโสมพะมิตร ระหว่างพำนักอยู่หมู่บ้านกลางหมื่นได้รวบรวมไพร่พลส่วนหนึ่งไปสู้รบปู่แะ ปู่หาง ซึ่งเป็นคนเชื้อสายลาว ที่เดินทางมาตั้งถิ่นฐานรกรากอยู่ก่อนหน้านี้บริเวณบ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือย กลุ่มของเจ้าโสมพะมิตรได้รับชัยชนะ จึงได้เข้าครอบครองหมู่บ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือย ในเวลาต่อมาราว พ.ศ. 2325 ในขณะที่เจ้าโสมพะมิตรอายุราว 50 ปี ได้ส่งเครื่องบรรณาการถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมาเมื่อพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกฐานะบ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือยเป็น “เมืองกาฬสินธุ์” พร้อมโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าโสมพะมิตรเป็น “พระยาชัยสุนทร” ซึ่ง

ถือเป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองกาฬสินธุ์ (Klangmuensongkhro School, 2019, November 6) แม้จะมีการโยกย้ายผู้คนส่วนหนึ่งจากหมู่บ้านไปยังแหล่งที่ตั้งใหม่ดังที่กล่าวมา แต่ก็มีผู้คนส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะเจ้าผ้าขาวลาวเวียง หรือ ปู่สามขา ก็ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านกลางหมื่นจวบจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจและตระหนักในการศึกษาความรู้เกี่ยวกับ “หมู่บ้านกลางหมื่น” ด้วยเหตุผลเพราะหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านที่มีเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับตำนานชาติพันธุ์ ด้วยถือว่าผู้ก่อตั้งหมู่บ้านและผู้อยู่อาศัยดั้งเดิม คือ ชนชาวลาวจากเวียงจันทน์ หมู่บ้านกลางหมื่นยังมีความน่าสนใจในเรื่องราวตำนานอื่น ๆ เช่น ตำนานการก่อสร้างวัด การสร้างองค์พระประธาน ตามแนวความเชื่อของช่างหลวงจากนครเวียงจันทน์ ประดิษฐานไว้ที่ “วัดปฐมปฏิมากร หรือวัดใต้” การก่อสร้างองค์พระประธานตามแนวความเชื่อของช่างสมัยกรุงศรีอยุธยาประดิษฐานไว้ที่ “วัดป่าปฐมปฏิมากร หรือวัดเหนือ” ซึ่งองค์พระทั้งสององค์เป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่บ้านตราบกระทั่งถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีตำนานเจ้าผ้าขาวลาวเวียง เจ้าปู่ของเจ้าโสมพะมิตร ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ปู่สามขา” ประเด็นเรื่องราวตำนานศาลปู่ตา ตำนานป่าชุมชน ประเด็นแหล่งที่ตั้ง ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน โครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคม ข้อมูลด้านประชากรและครัวเรือน สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะอุปนิสัยของคนในหมู่บ้าน ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ความรู้ที่นำศึกษาและนำเสนอผลต่อไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษา การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ทั้งในด้านภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านการละเล่น การแสดงของหมู่บ้าน ล้วนเป็นเรื่องที่นำศึกษาและนำเสนอผลโดยละเอียด เพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นภาพความเป็นมาเป็นไปของหมู่บ้าน ได้ทราบ ได้ตระหนัก และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญา เป็นเรื่องของความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มคนได้รับจากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม - วัฒนธรรม ที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของความรู้

ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัว กับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้ว รับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบท ทางสังคม - วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหา และการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (Na Thalang, as cited in Thantayanubut, 2007, pp. 3-4)

ด้วยเหตุผล ปัจจัย ความน่าสนใจ และความสำคัญดังที่ได้กล่าวมา ประกอบกับ จากการสำรวจข้อมูลอย่างละเอียดทำให้ทราบว่า ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้าน กลางหมื่น ในประเด็นเหล่านี้อย่างละเอียด จึงเป็นที่มาให้ผู้วิจัยสนใจและต้องการศึกษานำเสนอผลการวิจัยเรื่อง “การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์” โดยจะนำเสนอผลการศึกษาทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็น ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นในเบื้องต้นก่อน จากนั้นจึงศึกษาและนำเสนอ ผลการศึกษา ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ในประเด็นต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา ด้วยหวังว่าบทความวิจัยเรื่องนี้จะได้อีกหนึ่งผลงานการศึกษาที่มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นในประเด็นต่าง ๆ รวมถึงมุ่งหวังว่าจะเป็นผลงานวิชาการที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีส่วนกระตุ้น จรรโลง สังคม ให้ทุกฝ่ายตระหนักในคุณค่า ความดีงามของหมู่บ้าน และเห็นคุณค่าของมรดกทาง ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่คนไทยทุกคนมีหน้าที่รักษา หวงแหน สืบทอด รวมถึงพัฒนาให้ยั่งยืนสืบไป รวมถึงมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความวิจัยเรื่องนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อวงการการศึกษา ต่อการพัฒนาหมู่บ้านกลางหมื่น ต่อผู้สนใจทั่วไป ผู้มีส่วนร่วมใน การพัฒนาท้องถิ่น ประเทศชาติ ให้มันคงยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อแสดงความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาและถ่ายทอดให้เห็นถึงการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านข้อมูล ข้อมูลในการศึกษารั้ครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- 1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

- 1.1.1 ข้อมูลประชากร จำนวน 555 คน

- 1.1.2 ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง (ในกรณีทำแบบสำรวจอุปนิสัยฯ) จำนวน 100 คน

- 1.1.3 ข้อมูลในส่วนการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการลงพื้นที่จริง ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน พระภิกษุสงฆ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้ทำงานฝีมือ เป็นต้น จำนวน 15 คน

- 1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัย ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกัหมู่บ้านกลางหมื่น การสืบทอดตำนานชาติพันธุ์ ตำนานอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ : หมู่บ้านกลางหมื่น หมู่ที่ 1 ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา : การศึกษานี้จะเป็นการศึกษาและนำเสนอความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น จำนวน 8 ประเด็น ศึกษาวิเคราะห์การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น จำนวน 8 ประเด็น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) ผู้วิจัยจะใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์ การสำรวจ การเข้าไปมีส่วนร่วม ฯลฯ และส่วนหนึ่งได้ศึกษาแบบผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้จากเอกสาร (Documentary Research) ดังนั้นในการวิจัยจะเน้นการประมวล วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิประกอบกัน โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ขั้นศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1.1 ขั้นเตรียมตัวก่อนไปเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเตรียมตัวก่อนไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามทั้งในภาพรวมและประเด็นย่อย เพื่อสอบถามข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้าน ประธานกรรมการการศึกษา รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกลางหมื่น ประชาชนชาวบ้าน หมอยา กลุ่มผู้ทำงานฝีมือ หรืองานหัตถกรรม ฯลฯ ในหมู่บ้านกลางหมื่น เพื่อให้ทราบก่อนว่าในหมู่บ้านแห่งนี้มีประเด็นอะไรที่สามารถศึกษาวิจัยได้ มีการเตรียมเครื่องบันทึกเสียงเพื่อนำไปใช้ระหว่างการสัมภาษณ์ แล้วนำมากำหนดประเด็นย่อย กรอบเนื้อหา เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

1.2 ขั้นศึกษาและรวบรวมเอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาและรวบรวมเอกสาร งานวิจัย บทความที่นำเสนอความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น การสืบทอดตำนานชาติพันธุ์ ตำนานอื่น ๆ และประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร งานวิจัย ข้อมูลในเว็บไซต์ ฯลฯ เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านั้น เพื่อให้ผู้วิจัยได้รับความรู้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยเรื่องนี้ และได้ศึกษา รวบรวมเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้องค์ความรู้สมบูรณ์และนำเสนอเป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานวิจัยเรื่องนี้ต่อไป

1.3 ศึกษาแนวทางการวิเคราะห์และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

ศึกษาแนวทางการวิเคราะห์และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ทั้งในส่วนของความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นในประเด็นต่าง ๆ ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

ชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

ระหว่างดำเนินการวิจัยหากผู้วิจัยพบว่า มีประเด็น รายละเอียดส่วนใดที่ยังรวบรวมได้ไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจะเดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เป็นระยะ ๆ (รวม 4 ครั้ง) นอกจากนี้ยังได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์กับผู้ใหญ่บ้านและผู้อำนวยการโรงเรียนฯ บางประเด็นย่อย เพื่อนำมาประกอบข้อมูลหลักให้ถูกต้อง ชัดเจน และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา รวบรวม มาประมวล วิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

2.1 ความเกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

2.2 ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

3. ชั้นนำเสนอผลการศึกษา

นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้รับความรู้ความเข้าใจและได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นในด้านต่าง ๆ
2. ได้รับความรู้ความเข้าใจและได้เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ
3. เป็นผลงานวิชาการอีกเรื่องหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษ ผู้สนใจ และสังคมต่อไป

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและการทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดภูมิปัญญาอีสาน ของ ศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง โดยแนวคิดนี้มุ่งแสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานในแต่ละเรื่อง เป็นผลจากพัฒนาการ การปรับตัว ปรับวิถีชีวิตของคนไท - ลาว และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในธรรมชาติ แวดล้อมรายรอบอาณาบริเวณที่ราบสูงกว้างใหญ่ของอุษาคเนย์ อันมีแม่น้ำโขงและสาขา คือ ชี มูล และสายน้ำข่อยย่อยอีกหลายสายหล่อเลี้ยงตอนในของที่ราบสูง อนึ่ง เนื่องจาก วัฒนธรรมอีสานกับวัฒนธรรมลาวทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงนั้นมีความสัมพันธ์ เชิงชาติพันธุ์และเชิงอำนาจใกล้ชิดกันมาก อีกทั้งมีการอพยพเคลื่อนย้ายประชากรต่อเนื่อง ไม่ขาดสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากฝั่งตะวันออกมาสู่ฝั่งตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ วิถีชีวิต ของสองฝั่งแม่น้ำโขงจึงจะคล้ายคลึงกันจนจำแนกความแตกต่างได้ยาก...ภูมิปัญญา อีสานจึงมีความหลากหลายมิใช่น้อยตามเหตุปัจจัยทางภูมิประเทศและเงื่อนไขทาง ประวัติศาสตร์ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ลักษณะร่วมของภูมิอากาศ ระบบนิเวศ อิทธิพลของ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมข้าว และสายสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่มีอิทธิพลในการหล่อหลอมวิถีชีวิตของชาวอีสานโดยรวม และเกื้อกูลให้เกิดพัฒนาการทาง ภูมิปัญญาที่มีลักษณะเด่นเป็นของอีสาน...(Na Thalang, 2001, pp. 21-22)

1.2 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ของ รองศาสตราจารย์กฤษฎา ศรีธรรมา แนวคิดนี้ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานไว้ว่า หมายถึง ผลผลิตทางปัญญาของชาวอีสาน ในชุมชนและท้องถิ่น ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบ กับแนวคิด การวิเคราะห์ปัญหา และการแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการหลอมรวม เป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเอง สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ได้กับกาลสมัยในการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้ อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาอีสาน จึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการสะสมความรู้ การปฏิบัติ การทดลองด้วยตนเอง หรือได้รับความรู้จากการถ่ายทอดจากตัวบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น แล้วปรับปรุง พัฒนางค์ความรู้เหล่านั้น จนเกิดเป็นทักษะและความชำนาญ สามารถแก้ไข พัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย เกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ และสืบทอด พัฒนา ต่อไป อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (Sridharmma, 2007, p. 26)

1.3 แนวคิดมรดกภูมิปัญญาอีสาน ของ กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งได้ถ่ายทอดแนวคิดไว้ว่า ภูมิปัญญาอีสาน เป็นการนำเอาทรัพยากร ความรู้ ทรัพยากรบุคคล ที่มีอยู่ในท้องถิ่นอีสานแต่ละแห่ง ซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หรืออาจเป็นลักษณะสากลที่หลาย ๆ ท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาอีสานในแต่ละท้องถิ่นเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาอีสาน จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น การประกอบประเพณี พิธีกรรมของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้กระทำสบายใจ รู้สึกอบอุ่น มีคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึก ถือว่าเป็นพลังทางศีลธรรม หรือประเพณีการร่วมกำลังกันทำงาน เช่น การลงแขกสร้างบ้าน วัด ถนน หรือขุดลอกแหล่งน้ำ เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันภายในชุมชน ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยทั่วไปภูมิปัญญาอีสานเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่น คือ สร้างสำนึกในหมู่คณะสูงทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ ในส่วนมรดกภูมิปัญญาอีสาน ได้กล่าวถึงด้านวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษาอีสานในลักษณะต่าง ๆ ด้านศิลปะการแสดง ด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล ด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม ด้านการละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว เป็นต้น (Ministry of Culture, 2018, p. 19)

2. การทบทวนวรรณกรรม

2.1 วรรณกรรมประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบ้านกลางหมื่น

Kiatdamnoenggam (2003, p. 34) ได้นำเสนอสาระความรู้เรื่อง “ปลุกวิญญาณผีปูดาสู้ภัยแล้ง” ซึ่งในเนื้อหาได้กล่าวถึง การเลี้ยงผีปูด่า ว่าเป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่ต้องการรักษาผืนป่าเอาไว้ ซึ่งในทุกปี ชาวบ้านกลางหมื่นจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปูด่า ซึ่งจะมีการนำอาหารคาวหวานมาเลี้ยงผีปูด่า แต่สำหรับการเลี้ยงผีปูด่าในปีนี้มีคามพิเศษมากกว่าทุกปี เนื่องจากความแห้งแล้งทำให้ตำบลกลางหมื่นเกิดปัญหาฝนทิ้งช่วง การทำการเกษตรไม่ประสบความสำเร็จ “ข้าจ๋า” หรือผู้ทำพิธีกรรม จึงเน้นไปที่การวิงวอนขอให้วิญญาณผีปูด่า ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ดลบันดาลให้เกิดฝนตกตามฤดูกาล ความแห้งแล้งยังส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ทำให้แรงงานวัยหนุ่มสาวอพยพเข้าไปทำงานในเมืองหลวง ส่งผลให้ภายในหมู่บ้านมีเพียงคนแก่ หรือผู้สูงอายุ อยู่เฝ้าหมู่บ้านกันเป็นส่วนใหญ่ ความเชื่อเรื่องผีปูด่าของชาวบ้านนั้น ถือเป็น

ที่พึง ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน กิจกรรมครั้งนี้ชาวบ้านกลางหมื่นได้นำหมูเป็นตัว ๆ มาทำพิธีบูชาด้วยการฆ่าต่อหน้าศาลปู่ตา เพื่อแสดงความเคารพ และชาวบ้านเชื่อว่าจะสามารถจัดปัญหาภัยแล้งได้ พิธีเลี้ยงผีปู่ตา ส่วนมากจะพบในภาคอีสานของไทย เพราะถือว่าเป็นวิธีสร้างความฮึกเหิม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน การเลี้ยงผีปู่ตายังเป็นกุศโลบายบริสุทธิ์ในการปกป้องรักษาผืนป่า โดยเฉพาะในบ้านกลางหมื่นให้มีความอุดมสมบูรณ์อีกทางหนึ่งด้วย

Yenchueai (2007, pp. 58–73) ได้ถ่ายทอดเรื่อง “ประสบการณ์ใหม่ในบ้านเก่าเมืองกาฬสินธุ์” โดยผู้เขียนได้เล่าว่าตนเองได้เดินทางไปพร้อมกับอาจารย์เพื่อค้นหามรดกภูมิปัญญาของชนกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ ส่วนใหญ่อ้างว่าบ้านเก่าเมืองเดิมอยู่ที่บ้านกลางหมื่น เมื่อเดินทางไปถึงได้พบกับบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน คือ คุณพ่อบุญสิม โยธาศึก มีตำแหน่งเป็นข้าราชการโบราณที่สำคัญในแถบล้านช้าง โดยบุคคลท่านนี้ได้ถ่ายทอดเรื่องราวประวัติของบ้านกลางหมื่น ที่ตั้งอยู่บนที่ราบ มีวัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดป่าปฐมปฏิมากร ตั้งอยู่ทิศเหนือของหมู่บ้าน และวัดปฐมปฏิมากร ตั้งอยู่ทิศใต้ของหมู่บ้าน เหตุที่หมู่บ้านแห่งนี้มีวัด 2 แห่ง เพราะมีเรื่องเล่าในตำนานว่า หมู่บ้านกลางหมื่นตั้งอยู่บริเวณบนหลังนาค การสร้างวัดทั้ง 2 แห่งจึงมีส่วนช่วยให้คนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข หมู่บ้านกลางหมื่น มีแหล่งน้ำ คือ ห้วยทรายและห้วยโป่ง แต่ก็ยังขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นอิทธิพลของการตั้งหมู่บ้านไม่ถูกโฉลก (โฉลก) ปู่สามขา จึงแก้เคล็ดด้วยการสร้างพระพุทธรูปจำนวน 2 องค์ขึ้น องค์หนึ่งสร้างขึ้นทับหัวนากระดี่ฐานอยู่ที่วัดใต้ในปัจจุบัน อีกองค์หนึ่งประดิษฐานบริเวณชายป่าทางทิศเหนือของหมู่บ้าน พัฒนามาเป็นวัดเหนือ หรือวัดป่าปฐมปฏิมากรในปัจจุบัน เป็นการสร้างทับหางนาคไว้ หลังจากนั้นจึงทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีผู้เลื่อมใสในองค์พระปฐมปฏิมากรเป็นจำนวนมาก มีประเพณีสงกรานต์พระทุกปี เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้รักษาและสืบทอดประเพณีนี้ไว้ นอกจากนั้นยังมีเรื่องราวของผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้าน ผ้าไหมมัดหมี่ที่ดีที่สุดชาวบ้านจะเรียกผ้ามูล ซึ่งได้รับสืบทอดจากบรรพบุรุษลาวเวียงรุ่นก่อน ผู้ที่มีฝีมือด้านการทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นครูของผู้ทอผ้ารุ่นหลัง ๆ บางครอบครัวที่มีฝีมือดี อาจมีผ้าไหมมัดหมี่ถึง 40 ผืน รวมไปถึงโสร่ง ผ้าด้าม และตีนซิ่น

2.2 วรรณกรรมประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

Thammawat (2000, p. 1) ได้เรียบเรียงหนังสือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” โดยได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ ซึ่งจะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษา และวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี ด้านโภชนาการ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ หรือสิ่งอื่นแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ

Thantayanubut (2007) ได้เรียบเรียงหนังสือ “ภูมิปัญญาไทย” โดยในเรื่องได้ถ่ายทอดสาระความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย ทั้งในด้านความหมายและขอบเขตของภูมิปัญญา ภูมิปัญญาไทยกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดภูมิปัญญาไทย ทั้งในด้านสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม อิทธิพลวัฒนธรรมใหม่ ภูมิปัญญาไทยกับอาหารการกิน ภูมิปัญญาไทยกับที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาไทยกับเครื่องนุ่งห่ม ภูมิปัญญาไทยกับการรักษาโรค (โดยภูมิปัญญาทั้ง 4 ด้านนี้ ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาของภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ และภาคใต้) กล่าวถึงคุณค่าและแนวทางการดำรงรักษาภูมิปัญญาไทย ทั้งในส่วนคุณค่าภูมิปัญญาไทย ข้อจำกัดของภูมิปัญญาไทย การดำรงรักษาภูมิปัญญาไทย รวมถึงได้ถ่ายทอดประเด็นการปรับใช้ภูมิปัญญาไทยกับสถานการณ์ปัจจุบันไว้ด้วย

Narasat (2008) ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน” โดยในเรื่องได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความหมาย คุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาอีสาน ได้กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาอีสาน ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาที่มาของภูมิปัญญา กรอบความคิด การวิเคราะห์ภูมิปัญญา และพัฒนาการมุมมองต่อภูมิปัญญา ส่วนต่อมาได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านการตั้งชุมชนและการจัดการพื้นฐาน โดยได้กล่าวถึงการเลือกที่ตั้งชุมชนกับแหล่งทรัพยากร ระบบความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ คุ้มบ้าน หมู่พวก กลุ่มองค์กรชุมชน ประเด็นต่อมา

ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ศาสนา และประเพณี โดยได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผี ได้แก่ ผีปอบ ผีปอบ ผีฟ้า เรื่องพุทธศาสนาและวัด เรื่องฮีดลีสสองคองลีสี่ ประเด็นสุดท้ายได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ได้กล่าวถึงธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ในร่างกาย รวมถึงสมุนไพรไทยกับการประยุกต์ใช้

2.3 วรรณกรรมประเภทงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบ้านกลางหมื่น

Panyarom (1985) ได้เรียบเรียงภาคินพนธ์ เรื่อง “พระปฐมปฏิมากรบ้านกลางหมื่น” โดยเนื้อหาแบ่งออกได้ 5 บท ดังนี้ 1. ประวัติจังหวัดกาฬสินธุ์ 2. ประวัติบ้านกลางหมื่น 3. ประวัติการสร้างพระเจ้าใหญ่ 4. ประเพณีการสงฆ์น้ำพระ 5. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระปฐมปฏิมากร หรือพระเจ้าใหญ่

Yenchueai (2005, p. 2) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ลวดลายไหมมัดหมี่ลาวเวียงบ้านกลางหมื่น” ซึ่งการศึกษาลวดลายไหมมัดหมี่ลาวเวียง บ้านกลางหมื่น เป็นการศึกษาลวดลายและความเชื่อของลวดลายผ้า ผ่านกระบวนการสร้างลวดลาย และการทอผ้า ด้วยการมัดหมี่ของชาวลาวเวียง บ้านกลางหมื่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ชาวลาวเวียงบ้านกลางหมื่นเป็นกลุ่มคนลาวที่อพยพโยกย้ายมาจากเมืองเวียงจันทน์ในประเทศลาว โดยเป็นกลุ่มเดียวกับเจ้าโสมพะมิตรผู้สร้างเมืองกาฬสินธุ์ ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ที่พบมีเฉพาะลวดลายที่ปรากฏบนผ้าถุงของสตรีเท่านั้น โดยแบ่งรูปแบบผ้าออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. ผ้าชิ้นหมี่ตา 2. ผ้าชิ้นหมี่ลวด จากการศึกษาลวดลายที่พบมาก คือ กลุ่มลายที่พัฒนามาจากความเชื่อเรื่องนาค โดยปรากฏทั้งในรูปลายนาค ลายเอื้อลายขอ นอกจากนั้น พบลายที่นำมาจากรูปแบบของงานช่าง เช่น ลายโบกคว่ำโบกหงายฐานปราสาท (ผาสาด) และลวดลายดอกไม้

2.4 วรรณกรรมประเภทงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

Saenthawisuk et al. (2004) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านอีสาน ชั้นมัธยมศึกษา กระทั่งระดับศึกษาธิการ เพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านอีสาน ชั้นมัธยมศึกษา ตามเกณฑ์มาตรฐาน และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยแผนการสอนดนตรีพื้นบ้านอีสาน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 1 จังหวัดมหาสารคาม ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 30 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ที่มีความสนใจในดนตรีพื้นบ้านอีสานทุกระดับชั้น สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทำสมมติฐานโดยใช้ t-test ผลการวิจัยพบว่า ผลการประเมินหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ อยู่ในระดับเหมาะสมมาก ผลการประเมินแผนการสอนของผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ผลการวัดภาคปฏิบัติ ซึ่งมี 6 ด้าน ในแต่ละด้านหลักสูตรมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 85.23 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่นำพอใจที่ตั้งไว้ เท่ากับร้อยละ 80 ผลการวัดโดยใช้แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้เรียนสามารถทำคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 16.49 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 84.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นที่ยืนยันได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างมีระบบ จะทำให้ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหลักสูตรที่สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Thumpatcha (2015, p. 1) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง **“การอนุรักษ์และพัฒนา ย่านพาณิชย์กรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่า อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร”** การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาทฤษฎี หลักการ และแนวคิดการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์เมือง 2. ศึกษาเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านสิงห์ท่าในประเด็นทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ 3. เสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมคุณค่าของย่านพาณิชย์กรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่า การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการสำรวจสังเกต และบันทึกภาพลักษณะทางกายภาพของย่านพาณิชย์กรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่า และสภาพแวดล้อมโดยรอบ รวมถึงการสัมภาษณ์สมาชิกของชุมชน ตลอดจนนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาพบว่า ย่านพาณิชย์กรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่ามีการก่อร่างสร้างตัวมาเป็นระยะเวลานานกว่า 200 ปี เคยมีความเจริญรุ่งเรือง และมีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ ซึ่งการเข้ามาอยู่อาศัยของชาวต่างชาติทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ศิลปะ และสถาปัตยกรรมในย่านพาณิชย์กรรมเก่า อาคารส่วนใหญ่ยังคงมีการใช้งานต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน มีเพียงอาคารบางกลุ่มที่เก่าและทรุดโทรม ซึ่งส่วนมากเป็นอาคารไม้และดินที่ผุพัง และได้รื้อสร้างใหม่ในรูปแบบตามยุคสมัยปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการรื้อสร้างใหม่หรือ

การต่อเติมซ่อมแซมอาคารโดยที่ไม่มีการเสนอแนะและควบคุมให้เป็นไปอย่างเหมาะสมกับย่านชุมชนเก่านั้น ไม่เพียงแต่เป็นปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์และทรงคุณค่าสูญสลายไปเท่านั้น หากยังจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยรวมของย่านพาณิชย์กรรมเก่าอีกด้วย

ผลการศึกษา

การศึกษาความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นและการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยมุ่งหวังว่าการศึกษาวิจัยเรื่องนี้จะได้อีกหนึ่งผลงานวิจัยที่มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านฯ ในประเด็นต่าง ๆ ด้วยถือว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่ง มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในด้านการก่อตั้ง การขยาย การย้ายผู้คนบางส่วนไปยังแหล่งที่ตั้งใหม่เพื่อก่อตั้งเป็นเมืองกาฬสินธุ์ และจังหวัดกาฬสินธุ์ในเวลาต่อมา จนได้รับความเจริญ เป็นที่รู้จักกันมาจนถึงปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้ แม้จะมุ่งศึกษาการใช้ภูมิปัญญาและการะบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหลัก แต่ผู้วิจัยยังคงให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหมู่บ้านในแต่ละด้านเป็นหลักก่อน ด้วยเพราะหมู่บ้านแห่งนี้มีที่มาที่ไปที่น่าศึกษาหลายด้าน โดยมุ่งหวังจะให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจในบริบทต่าง ๆ เกี่ยวกับหมู่บ้านก่อน จากนั้นจึงได้ศึกษาและนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนตามที่ปรากฏจริงในหมู่บ้าน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งรวมกัน โดยมีหมู่บ้านกลางหมื่น เป็นพื้นที่แหล่งหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์ การสำรวจ การบันทึก ฯลฯ และส่วนหนึ่งได้ศึกษาแบบผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้จากเอกสาร (Documentary Research) ดังนั้นในการวิจัยจึงเน้นการประมวล วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบกัน แล้วนำเสนอผลงานศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง 8 ประเด็น พบว่า

1.1 แหล่งที่ตั้งของหมู่บ้านกลางหมื่น ในด้านพิกัด หมู่บ้านกลางหมื่นตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลกลางหมื่น อยู่ในเขตปกครองของอำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเขตติดต่อระหว่างอำเภอดอนจานและอำเภอนามน ด้านขนาดพื้นที่ระดับตำบล สังกัดสำนักงานเทศบาลตำบลกลางหมื่นรวม 12 หมู่บ้าน บ้านกลางหมื่น ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ซึ่งมีลักษณะความเป็นอยู่ผสมผสานกันระหว่างแบบดั้งเดิมและแบบชนบทกึ่งเมือง ด้านเขตติดต่อของหมู่บ้านตามทิศทั้ง 4 ทิศ หมู่บ้านกลางหมื่น มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 24 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับตำบลยอดแกง ทิศใต้ติดกับตำบลม่วงนา ทิศตะวันออกติดกับตำบลดงพุง และทิศตะวันตกติดกับตำบลนาจารย์ ด้านขนาดพื้นที่ หมู่บ้านแห่งนี้มีพื้นที่รวมประมาณ 3,680 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งการเกษตร รองลงมา คือ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่วัด และพื้นที่โรงเรียน ตามลำดับ ด้านการคมนาคม ระหว่างหมู่บ้านกับตัวจังหวัด อาศัยเส้นทางการสัญจรทางบกเป็นหลัก ยานพาหนะที่ใช้ ได้แก่ รถยนต์ รถโดยสารประจำทาง เป็นต้น

1.2 ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านจุดเริ่มต้นและตำนานชาติพันธุ์ หมู่บ้านกลางหมื่นมีบรรพบุรุษ หรือผู้บุกเบิกก่อตั้งหมู่บ้านในยุคแรก คือ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวนครเวียงจันทน์ ซึ่งนำโดยเจ้าโสมพะมิตรและเจ้าผำชาวลาวเวียง (ปู่สามขา) และมีการตั้งชื่อหมู่บ้านตามจำนวนคนที่อพยพเข้ามาว่า “**บ้านกลางหมื่น**” ด้านการขยายตัวและการแยกตัวของหมู่บ้าน หลังจากที่เจ้าโสมพะมิตรนำผู้คนชาวลาวฯ ตามที่กล่าวมาข้างต้นมาอาศัยในชุมชนแห่งนี้ ในเวลาต่อมาได้รวบรวมกำลังคนส่วนหนึ่งไปสู้รบในพื้นที่บ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือย และได้ก่อตั้งเป็น “**เมืองกาฬสินธุ์**” ในเวลาต่อมา ด้านตำนานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้านกลางหมื่น หมู่บ้านแห่งนี้มีตำนานเกี่ยวกับพื้นที่หมู่บ้านกับความเชื่อเรื่องพญานาค ด้านตำนานการสร้างวัดปฐมภูมิการหรือวัดใต้ การสร้างวัดป่าปฐมภูมิการ หรือวัดเหนือ การสร้างวัดทั้ง 2 แห่งนี้ มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพื้นว่าเป็นการสร้างทับหัวและหางพญานาคไว้เพื่อให้ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข (ปัจจุบันมีสำนักสงฆ์เพิ่มขึ้นอีก 1 แห่งในหมู่บ้านด้วย) ด้านตำนานพระปฐมภูมิการหรือ “**พระเจ้าใหญ่**” มีการเล่าขานว่ามีการสร้างองค์พระตั้งแต่สมัยแรกเริ่มที่ผู้อพยพเข้ามา

อยู่ร่วมกัน โดยได้สร้างองค์พระทั้ง 2 องค์ เพื่อเป็นที่เคารพ สักการะ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเพื่อเป็นเครื่องป้องกันศัตรูที่จะเข้ามารุกรานคนในหมู่บ้าน ด้านตำนานปู่สามขา หรือ เจ้าผ้าขาวลาวเวียง ซึ่งเป็นปู่ของเจ้าโสมพะมิตร ถือเป็นผู้ร่วมบุกเบิกสร้างหมู่บ้านในยุคแรก แม้ท่านจะเสียชีวิตแล้ว แต่คนในหมู่บ้านก็ยังให้ความเคารพ ศรัทธาท่านมาจนถึงปัจจุบัน ด้านตำนานดอนปู่ตา ชาวบ้านเชื่อกันว่า เป็นผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องรักษาป่าชุมชนและคนในหมู่บ้านให้ได้รับความสุข ความเจริญ

ด้านสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน หมู่บ้านกลางหมื่น มีครัวเรือนจำนวนรวม 125 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 555 คน ผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นหลัก ได้แก่ ผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน และเด็ก ผู้ที่อยู่ต่างพื้นที่จะกลับมายังหมู่บ้านในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น บุญสงกรานต์ประเพณีบุญบั้งไฟ หรือพระเจ้าใหญ่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัด บ้าน ชุมชน พบว่า ทั้ง 3 สถาบัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกื้อกูลกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน

1.3 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านภูมิอากาศ ในภาพรวมเหมือนสภาพอากาศในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางโดยทั่วไป แต่ด้วยเหตุที่หมู่บ้านมีพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ จึงช่วยปรับสมดุลของสภาพอากาศในหน้าร้อนให้อ่อนกำลังลงมา ด้านสัดส่วนของพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร หรือการประกอบอาชีพอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน คือ Chumphon Phonloet (personal communication, November, 6, 2019) ได้ให้ข้อมูลว่า ในพื้นที่ 100% โดยรอบของหมู่บ้าน จำแนกเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยมีประมาณ 30 % พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 70%

1.4 โครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคมของหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านสาธารณูปโภค หมู่บ้านมีระบบน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ใช้สอยเป็นปกติ ด้านการศึกษา ในหมู่บ้านมี “โรงเรียนกลางหมื่นสงเคราะห์” เป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล – ประถมศึกษาปีที่ 6 ด้านการปกครอง หมู่บ้านแห่งนี้อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลกลางหมื่น มีนายชุมพล ผลเลิศ เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีนางมาลีจันทร์ คำสวัสดิ์ และนายบุญมี พันการ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ดูแลผู้คนในหมู่บ้าน ด้านการศาสนา คนในหมู่บ้าน 100 % นับถือศาสนาพุทธ มีวัด 2 แห่ง และสำนักสงฆ์ 1 แห่ง เป็นศาสนสถานที่พึ่งหลักของคนในหมู่บ้าน อนึ่งคนในหมู่บ้านกลางหมื่น

ให้ความเคารพ ศรัทธาใน “องค์พระปฐมปฏิมากร” หรือ “องค์พระเจ้าใหญ่” ที่ประดิษฐานในวัดทั้ง 2 แห่งมาก ด้านการสาธารณสุข หมู่บ้านกลางหมื่น มีศูนย์อนามัยใน 1 แห่ง และมีศูนย์อนามัยในพื้นที่ใกล้เคียงอีก 2 แห่ง หากมีผู้เจ็บป่วยอาการรุนแรงก็จะส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ต่อไป ด้านสภาพเศรษฐกิจและด้านการประกอบอาชีพ และแหล่งรายได้ คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ปลูกยางพารา เป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีงานฝีมือ หรืองานหัตถกรรมต่าง ๆ เป็นอาชีพรอง ผู้คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง

1.5 ข้อมูลประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านประชากร มีจำนวนประชากรรวมทั้งหมด 555 คน ด้านจำนวนครัวเรือน มีทั้งหมด 125 ครัวเรือน โดย 120 ครัวเรือน มีฐานะปานกลาง ส่วนอีก 5 ครัวเรือน มีฐานะค่อนข้างยากจน

1.6 สถานที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้านกลางหมื่น ประกอบด้วย วัด 2 แห่ง คือ วัดปฐมปฏิมากร วัดใต้ หรือวัดบ้าน วัดป่าปฐมปฏิมากร หรือวัดเหนือ และมีสำนักสงฆ์ 1 แห่ง คือ สำนักสงฆ์อุดมธรรมโพธิสมพร มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง คือ โรงเรียน “โรงเรียนกลางหมื่นสงเคราะห์” ในหมู่บ้านยังมี “ป่าชุมชน” หรือ ดอนปู่ตา ซึ่งมีพื้นที่ป่าประมาณ 52 ไร่ และมีศาลปู่ตา ตั้งอยู่ในป่าชุมชน เป็นที่เคารพสักการะของคนในหมู่บ้าน ด้วยมีความเชื่อว่ามีปู่ตาทำหน้าที่รักษาป่าและคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีศาลากลางหมู่บ้านสำหรับเป็นพื้นที่ใช้สอยหลายด้าน เช่น การจัดประชุม การทำบุญในวาระต่าง ๆ การรวมกลุ่มทำงานฝีมือ เป็นต้น

1.7 ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านแหล่งน้ำ ในหมู่บ้านมีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตรกรรม เช่น ลำห้วยทราย ลำห้วยโปง หอนงน้ำสาธารณะอีก 5 แห่ง นอกจากนี้บางครัวเรือนมีการขุดสระส่วนตัว ชื่อน้ำที่กลุ่มประชาธิรัฐจัดจำหน่าย และใช้บริการน้ำประปาของหมู่บ้านประกอบกัน ด้านคุณภาพดิน สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก ด้านป่าไม้ หมู่บ้านกลางหมื่นนี้มีป่าไม้ชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง มีเนื้อที่รวม 184 ไร่ ในป่ามีต้นยางใหญ่ประมาณ 170 ต้น มีพืชสมุนไพร และถือเป็นแหล่งอาหารของคนในหมู่บ้าน ด้านพืชพันธุ์ธัญญาหารมีความอุดมสมบูรณ์ในทุกด้าน

1.8 อุปนิสัยของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น จากการสำรวจด้วยแบบสำรวจพบว่า ผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น มีลักษณะอุปนิสัยที่ดีเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีจิตใจดี เป็นมิตร รักความสงบ เคารพ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขยัน มีความปรองดองสามัคคีกันเป็นส่วนใหญ่

2. การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง 8 ประเด็น พบว่า

2.1 ภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ด้านอาหาร “ข้าวเหนียว” เป็นประเภทข้าวหลักที่คนในหมู่บ้านรับประทาน ชนิดของอาหารมีลักษณะคล้ายคลึงกับอาหารพื้นถิ่นอีสานส่วนใหญ่บริโภค เช่น ส้มตำ แกงหน่อไม้ ป่นปลา แกงปลา ต้มปลา เป็นต้น อาหารที่ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ได้แก่ ส้มตำ ลาบ แจ่วบอง ปลาข้าวบอง หมกปลา ก้อยดิบ แกงขี้เหล็ก ซุปขนุน สำหรับแหล่งที่มาของอาหาร มีทั้งที่ได้มาจากแหล่งธรรมชาติ ปลุก หรือเพาะเลี้ยงเอง และซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านนิยมปรุงอาหารรับประทานเองมากกว่าการซื้ออาหารสำเร็จ รูปแบบ หรือวัฒนธรรมการรับประทานอาหาร มีทั้งการจัดเป็นสำรับ และรับประทานตามความสะดวก ในหมู่บ้านยังมีการทำอาหารตามเทศกาลต่าง ๆ ตามประเพณีแต่ละเดือนใน “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” โดยมีข้าวต้มมัด และขนมจีนผสมน้ำยา เป็นอาหารหลักเกือบทุกเทศกาล ในส่วนที่อยู่อาศัย แต่เดิมชาวบ้านจะนิยมปลูกบ้านไม้ 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง เพื่อทำเป็นคอกสัตว์ ไม่มีห้องน้ำ และแยกห้องครัวออกจากตัวบ้าน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2531 – 2532 ชาวบ้านช่วยกันทำห้องน้ำจนครบทุกครัวเรือน ในปัจจุบันที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยภายในและภายนอก เช่น รสนิยม ความพร้อมทางทุนทรัพย์ มีทั้งการปลูกบ้านชั้นเดียว มีทั้งบ้านไม้และบ้านปูน ประมาณ 30% บ้านสองชั้น แบบด้านบนเป็นไม้ ด้านล่างเป็นปูนประมาณ 70% บ้านที่มีรั้วรอบเรียบร้อย มีประมาณ 40% นอกนั้นจะนิยมใช้วัสดุในท้องถิ่น หรือเสาปูนมากำหนดเป็นเขตแดนบ้านของตน บ้านแต่ละหลังมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วน ๆ เช่น ห้องนอน ห้องครัว ห้องรับแขก ห้องพระ หรือเปิง ฯลฯ (Chumphon Phonloet, personal communication, March, 16, 2020)

ดังนั้นหากกล่าวถึงการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนด้านอาหารในหมู่บ้านกลางหมื่น สามารถกล่าวได้ว่า คนในหมู่บ้านมีการปรุงอาหาร

การรับประทานอาหาร และสืบทอดภูมิปัญญาด้านนี้ตามรูปแบบวิถีชีวิตของคนไทยอีสาน ตอนกลางเป็นหลัก แม้จะมีแบบเฉพาะของหมู่บ้านบ้างในบางส่วน แต่ก็ไม่แตกต่างจาก ลักษณะของคนไทยถิ่นอีสานในพื้นที่อื่นมากนัก ในส่วนภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย มีทั้ง การปลูกสร้างที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม ที่อาศัยวัสดุ คือ ไม้ ที่สามารถหาได้ตามนา ไร่ มา ประกอบการปลูกสร้าง มีการร่วมมือร่วมใจการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแบบพึ่งพาและ ช่วยเหลือกัน อันแสดงให้เห็นความดีงามของคนในหมู่บ้าน ปัจจุบันภูมิปัญญาและ กระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนด้านการสร้างที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านกลางหมื่น มีทั้งลักษณะการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมและการประยุกต์สร้างตามความนิยม ของยุคสมัย และความพร้อมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนนั้น ๆ เป็นหลัก

2.2 ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านศาสนา จากการศึกษา ทำให้ทราบว่า คนในหมู่บ้านกลางหมื่นมีความเคารพ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาทุกคน ดังจะเห็นได้จากมีการสร้างศาสนสถานถึง ๓ แห่งในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเคารพ ศรัทธา ต่อ “องค์พระปฐมปฏิมากร” ทั้ง 2 องค์ มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การสังฆบุญ กุศลในพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นอกจากจะแสดงให้เห็นภูมิปัญญา ชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่แสดงให้เห็นพลังความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีการอนุรักษ์และการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีพุทธ การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาด้วย ในด้านศาสนาอื่น ไม่ปรากฏว่าคนในหมู่บ้านนับถือ ศาสนาอื่น แต่จะปรากฏการเคารพนับถือผีบรรพชน หรือผีบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็น ปู่สามขา ปู่ตา ผีปายาตายในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้วร่วมด้วย ภูมิปัญญานี้ชาวบ้านแสดงออกด้วย การให้ความเคารพ มีการสักการะบูชาด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ รวมถึงพยายามส่งเสริมสิ่งที่คิด ว่าทำแล้วจะเป็นคุณ พยายามงดเว้นสิ่งที่เห็นว่าจะเป็นโทษต่อตน ครอบครัว หรือหมู่บ้าน การเคารพ บูชาผีบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่เวทีไปด้วยในตัว ในปัจจุบัน ภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดกันในหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน ทั้ง การบอกเล่าโดยตรงทั้งในระดับครอบครัว หมู่บ้าน การลงมือปฏิบัติผ่านพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน

ภูมิปัญญา การอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านด้าน ความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูมิปัญญาด้านนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าคนในหมู่บ้านเชื่อ เรื่องพื้นที่ชุมชนกับพญานาคว่า พื้นที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่หลังพญานาค จนนนำไปสู่

การสร้างวัดทั้ง 2 แห่ง คือ การสร้างวัดปฐมปฏิมากร หรือวัดใต้ วัดป่าปฐมปฏิมากร หรือวัดเหนือ เพื่อปิดหัวและปิดท้ายพญานาค ให้คนในชุมชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระปฐมปฏิมากร ความเชื่อเรื่องปู่สามขา ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา ป่าศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตา โดยความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ส่วนหนึ่งนับเป็นการใช้ภูมิปัญญาที่ทำให้คนในหมู่บ้านดำรงตนอยู่ในทำนองคลองธรรมที่ดีงาม คือ การเคารพสิ่งที่ควรเคารพ การมีระเบียบวินัย มีแบบแผนการปฏิบัติร่วมกัน อยู่ในข้อตกลงเดียวกัน ดังเช่น ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา ป่าศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อว่าหากผู้ใดตัดต้นไม้บริเวณดอนปู่ตา จะทำให้เป็นผลกระทบด้านร้าย หรือได้รับทุกข์ภัยบางประการต่อผู้กระทำ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้นอกจากจะแสดงให้เห็นความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านที่มีต่อสิ่งที่ตนเคารพศรัทธาแล้ว ยังเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ป่าไม้ในหมู่บ้านให้คงอยู่อย่างมั่นคงอีกทางหนึ่งด้วย ทำให้มีการอนุรักษ์ความเชื่อและสืบทอดความเชื่อเหล่านี้จนมาจนถึงปัจจุบัน (Sirisak Chuthakan, personal communication, November, 6, 2019 ; January, 17, 2020)

2.3 ภูมิปัญญาด้านการศึกษา “โรงเรียนกลางหมื่นสงเคราะห์” นอกจากจะจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรปกติแล้ว ยังเป็นอีกสถานที่หนึ่งในการถ่ายทอดประวัติวิถีชุมชน หรือชาวบ้าน สู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียน ได้แสดงให้เห็นว่าสถานศึกษาแห่งนี้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับเรื่องราวในหมู่บ้าน มีการนำองค์ความรู้เหล่านี้มาถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ทั้งในลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นร่วมกับหมู่บ้าน การจัดห้องสมุดเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ เป็นต้น มีการนำตำนานการสืบทอดชาติพันธุ์ของหมู่บ้านกลางหมื่นมาถ่ายทอดไว้ในห้องสมุดประวัติศาสตร์ มีการจัดรวบรวมข้อมูลประวัติการก่อตั้งของหมู่บ้านกลางหมื่น ประวัติการก่อตั้งเมืองและการพัฒนาเป็นจังหวัดกาฬสินธุ์ ในรูปแบบแผ่นป้ายติดผนัง เพื่อให้เด็ก เยาวชน ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและบรรพบุรุษ ในห้องสมุดนี้ยังมีการรวบรวมอุปกรณ์การประกอบอาชีพในสมัยโบราณของคนในหมู่บ้านมาจัดแสดงให้นักเรียนได้เรียนรู้ เช่น ไห ตะกร้าหวาย แบนล้อฝ้าย กระบอกน้ำ เป็นต้น แต่ยังไม่มีการรวบรวมเอกสารเหล่านี้เป็นหนังสือ ตำรา หรือบรรจุประวัติหมู่บ้านกลางหมื่นในหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม

ด้านการถ่ายทอดประเพณี วัฒนธรรมของหมู่บ้าน เรื่องป่าชุมชน ศาลปู่ตา และดอนปู่ตา โรงเรียนได้มีการบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนในรายวิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาประวัติศาสตร์ เรื่องวัดทั้ง 2 แห่ง เวลาว่างงานบุญใด โรงเรียนจะสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมงานทั้งกับทางโรงเรียน และเข้าร่วมกับผู้ปกครอง เรื่องการสวดสรวงภุมมะ และประเพณีทอดเทียน ทางโรงเรียน โดยเฉพาะคณะครู ได้พานักเรียนไปร่วมกิจกรรมประเพณีทอดเทียนและการฟังสวดสรวงภุมมะ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีของหมู่บ้าน เรื่องพิธีสงฆ์น้ำพระปฐมปฏิมากร หรือหลวงปู่ใหญ่ทั้ง 2 วัด ซึ่งเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่นและสำคัญของหมู่บ้าน ทางโรงเรียนได้นำเรื่องดังกล่าวมาถ่ายทอดในการเรียนการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ ในวันงานดังกล่าวทางคณะครูจะพานักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีพิธีสงฆ์น้ำพระปฐมปฏิมากร เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอันดีงามนี้ด้วย แต่สำหรับเรื่องหมอลำหมอยา พิซสมุนไพร การทอผ้าไหมมัดหมี่ลาวเวียง / ผ้าพื้นบ้าน การจักสาน การทอเสื่อกก การทำไข่เค็ม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทำไม้กวาดดอกหญ้า ทางโรงเรียนยังมิได้มีการบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ยังมีได้นำมาถ่ายทอดในรูปแบบการจัดการเรียนการสอน และยังมีได้ให้นักเรียนเข้าร่วม หรือเข้าศึกษาดูงานเหล่านี้ (Thawichai Prasirata, personal communication, January, 17, 2020)

2.4 ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม หมู่บ้านกลางหมื่นมีประเพณีสำคัญที่คนในหมู่บ้านทุกเพศทุกวัยต้องเข้าร่วมทุกคน และต่างก็ให้ความสำคัญกับประเพณีนี้มาก คือ “ประเพณีการสงฆ์น้ำพระปฐมปฏิมากร” หรือสงฆ์น้ำพระเจ้าใหญ่ ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดทั้ง 2 แห่งของหมู่บ้าน โดยจะจัดขึ้นในวันเดียวกัน ประเพณีนี้ได้สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการสักการะ บูชาองค์พระ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต การอนุรักษ์และการสืบทอดประเพณีนี้ คนในหมู่บ้านยังมีการเล่าขาน (การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ) การลงมือปฏิบัติพิธีตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมาจนถึงคนรุ่นหลัง และมีการสืบทอดมาจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การสวดสรวงภุมมะ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาของชาวบ้านกลางหมื่น ที่คนในชุมชนมีการอนุรักษ์ และการสืบทอดทั้งในลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและการถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษรมาจนถึงปัจจุบัน เรื่องประเพณี “ฮีดสิบสองคองสิบสี่” คนในชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน สำหรับวัฒนธรรมการปฏิบัติของลูกเขย ลูกสะใภ้ที่มาจากถิ่นอื่น ชาวบ้านกลางหมื่นมี

การสืบทอดต่อกันมาว่า ลูกเขย หรือลูกสะใภ้ที่มาจากท้องถิ่นอื่นต้องปฏิบัติตามนี้ เช่น การมีสัมมาคารวะต่อคนในครอบครัว ต่อพระพุทธศาสนา มีการห้ามลูกเขย หรือลูกสะใภ้ นั่งขัดสมาธิเวลารับประทานอาหาร ห้ามขึ้น “เปิง” หรือบริเวณหิ้งพระในบ้าน และมีให้ลูกเขย ลูกสะใภ้เข้าไปในบริเวณจุดที่ทิ้งไม้ปู้สามขา ด้วยมีความเห็นว่า อาจเกิดอันตรายในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งต่อลูกเขย หรือลูกสะใภ้ต่างถิ่นได้ (Chumphon Phonloet et al., personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020)

2.5 ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ชาวบ้านกลางหมื่นมีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาด้านนี้ ทั้งในเรื่อง “ป่าชุมชน” ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของหมู่บ้านให้คงอยู่อย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านมีพื้นที่ป่า โดยเฉพาะในส่วนที่เรียกว่า “ดอนปู่ตา” ถึง 52 ไร่ มีปายางใหญ่ นับได้มากกว่าหนึ่งร้อยกว่าตัน ผืนป่ายังเป็นแหล่งรวมทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ อีกหลายประการ ด้านแหล่งน้ำ หมู่บ้านกลางหมื่นมีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยทราย ห้วยโป่ง หนองแขว หนองหัน หนองกุดม่วง แหล่งน้ำเหล่านี้ นอกจากจะเหมาะแก่การเพาะปลูกแล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์มากของคนในหมู่บ้าน อนึ่งคนในหมู่บ้านยังมีแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในหมู่บ้านกลางหมื่นในแบบของตนด้วย ด้านแหล่งทำมาหากิน ด้วยหมู่บ้านมีแหล่งธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งแหล่งน้ำ คุณภาพดินที่ดี เหมาะแก่การเพาะปลูก คนในหมู่บ้านจึงเลือกประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งการทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้คนในหมู่บ้านยังมีความโดดเด่นด้านงานฝีมือ หรืองานหัตถกรรม มีการผลิตและจำหน่ายสินค้าที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อ 2.6 ต่อไป)

2.6 ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม ชาวบ้านกลางหมื่น นอกจากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งการปลูกข้าว ทำไร่ต่าง ๆ เป็นหลักแล้ว คนในหมู่บ้านก็มีการทำงานฝีมือที่ทั้งสามารถสร้างรายได้ แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน ความสามารถของชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและฝีมือของชาวบ้าน รวมถึงเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน เป็นใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรมของชาวบ้านกลางหมื่นมีดังต่อไปนี้ เช่น การทำสบู่ไหม การทอผ้าไหมลาวเวียง / ผ้าพื้นบ้าน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอเสื่อกก การสานข้อง ไซ สวิง ตะกร้า ชะลอม ไม้กวาดดอกหญ้า การทำไข่เค็มสมุนไพร เป็นต้น ภูมิปัญญา

เหล่านี้นับเป็นมรดกทางปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป ซึ่งในปัจจุบันยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดทั้งในลักษณะการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังในรูปแบบการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ การสาธิต การลงมือปฏิบัติ เป็นต้น การลงมือปฏิบัติมีทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ กลุ่มงานอาชีพ ฯลฯ (Prasan Nanthasombat, personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020)

2.7 ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านหมอยา ในหมู่บ้านกลางหมื่นมีปราชญ์ชาวบ้านด้านนี้ คือ (Prasan Nanthasombat, personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรไทย ยาที่ใช้มีทั้งยาฝน ยาต้ม ยาพลา มีสูตรยารักษาโรคหลายอย่าง เช่น ยาแก้แมลงลูกอ่อนผิดสำแดง ยาประดง ยาแก้กรดไหลย้อน เป็นต้น มีผู้เข้ารับการรักษาทั้งคนในหมู่บ้านกลางหมื่นและคนชุมชนใกล้เคียง ซึ่งผู้ที่เข้ารับการรักษา เชื่อว่า อาการทุเลาลง หรือหายเป็นปกติ ภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพร พ่อประสาน นันสมบัติ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องพืชสมุนไพรเป็นอย่างสูง พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ มีทั้งพืชสมุนไพรที่ปลูกเอง และพืชสมุนไพรที่เก็บได้จากป่าชุมชน สามารถบอกเล่าได้ว่าพืชสมุนไพรได้ใช้รักษาโรคใด เช่น ต้นพันมหา สรรพคุณแก้เลือดลม ต้นคอแลน สรรพคุณแก้ประดงเลือด ต้นคอน สรรพคุณแก้ไข้ ต้นประดงเลือด สรรพคุณแก้ประดงเลือด ต้นเรือปอง สรรพคุณ แก้ไข้ ต้นมอญ ใบอ่อนรับประทานกับลาบ สรรพคุณช่วยดูดพิษในลำไส้ เป็นต้น ภูมิปัญญาหมอยาและพืชสมุนไพร เป็นการใช้และแสดงให้เห็นภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้านหนึ่ง ที่หมู่บ้านกลางหมื่นมีการอนุรักษ์ สืบทอด ทั้งด้วยการรักษา การเพาะปลูกพืชสมุนไพรให้คงอยู่คู่กับหมู่บ้าน และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเปิดเผย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในปัจจุบันยังไม่มีคนรุ่นหลังเข้าไปศึกษา หรือรับการสืบทอดวิธีการรักษาจากคุณพ่อประสาน นันสมบัติ แต่อย่างใด

2.8 ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน หมู่บ้านกลางหมื่นปรากฏภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน 2 รูปแบบ หลัก ๆ คือ ภูมิปัญญาด้านหมอลำ และภูมิปัญญาด้านรำวงย้อนยุค สำหรับภูมิปัญญาด้านหมอลำ พบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านกลางหมื่นได้ให้ความเห็นว่า หมอลำที่คนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น ร่วมกันฝึกหัดขับร้อง

เพื่อออกไปเป็นหมอลำคำกลอน หรือหมอลำขอข้าวไปแสดงต่างถิ่น ต่างหมู่บ้านนั้น ในปัจจุบันเหลือเพียงการเล่าขาน เป็นตำนานแล้วเท่านั้น ปัจจุบันคณะหมอลำเกิดขึ้น เปลี่ยนเป็นคณะหมอลำที่เป็นงานอาชีพ หรือธุรกิจของครอบครัวเท่านั้น ส่วนภูมิปัญญาด้านรางวัลย้อนยุค ซึ่งมีมาตั้งแต่เดิมนั้น ในปัจจุบันคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้ฟื้นฟู นำการแสดง "รางวัล" กลับมารื้อฟื้นและจัดแสดงอีกครั้ง ในรูปแบบที่เน้นเอกลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมไทยที่สอดคล้องกับท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาศึกษา เรียนรู้ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอดศิลปะการแสดงนี้ให้คงอยู่หมู่บ้านต่อไป (Chumphon Phonloet et al., personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020)

กล่าวได้ว่า ผลการศึกษาวิจัย “การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์” ได้แสดงให้เห็นความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นทั้ง 8 ประเด็น และลักษณะการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ ดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้น ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 แนวคิด ดังที่ได้นำเสนอในหน้าที่ 146-147 ของบทความวิจัยนี้ ผลงานการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Sirindhorn Anthropology Center, 2005b, pp. 8-9) ในประเด็นที่ว่า “ชาวบ้านที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนนั้นมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่ได้สั่งสมมาจากอดีต และเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ยิ่งกว่านั้นยังสามารถเป็นพลังในการพัฒนาชีวิตของพวกเขาเองให้มีคุณภาพดีขึ้น...การทำความเข้าใจวัฒนธรรมและชุมชนด้วยท่าทีของการเคารพความรู้ความคิด หรือภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน” นี้หมายความว่าในการพัฒนาชุมชน หรือหมู่บ้านให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ต้องคำนึงถึงสิ่งดั้งเดิมเหล่านี้เป็นสำคัญ และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Department of Cultural Promotion, Intangible Cultural Heritage and Sustainable Development, n.d., p.7) ในประเด็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสามารถอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ กล่าวคือ ชุมชน ท้องถิ่น ทำหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์และใช้งานความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ดังจะเห็นว่าจากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ชาวบ้านกลางหมื่นได้ใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาชุมชนแต่ละด้านไว้คู่กับหมู่บ้าน หรือชุมชนได้เป็นอย่างดี

การอภิปรายผล

1. การศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยนำเสนอความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ทั้ง 8 ประเด็นก่อน ไม่ว่าจะเป็นประเด็นแหล่งที่ตั้งของหมู่บ้านกลางหมื่น ที่ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ในส่วนใดของจังหวัดกาฬสินธุ์ มีเขตติดต่อกับพื้นที่ใดบ้าง ประเด็นประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของผู้นในหมู่บ้านกลางหมื่น เป็นส่วนที่ทำให้ทราบรายละเอียดประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ผู้คนกลุ่มแรกที่รวมกันก่อตั้งหมู่บ้าน รวมถึงตำนานต่าง ๆ ที่ลือลั่นน่าสนใจ และสามารถเชื่อมโยงมาสู่การสร้างองค์พระปฐมภูมิมากร การสร้างวัดทั้ง 2 แห่ง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพ ศรัทธา ความเป็นอยู่ และวิถีชาวบ้าน ประเด็นลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบภูมิอากาศ พื้นที่ของหมู่บ้าน ประเด็นโครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคมของหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบการสาธารณสุขโรคในแต่ละด้าน ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสถานศึกษา การปกครอง การสาธารณสุข สภาพเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ และแหล่งรายได้ของคนในหมู่บ้าน ประเด็นข้อมูลประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบจำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน เป็นต้น ประเด็นสถานที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบรายละเอียดสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง โรงเรียน ป่าชุมชน หรือดอนปู่ตา ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ทราบว่า หมู่บ้านแห่งนี้มีแหล่งน้ำใดบ้างเพื่อการอุปโภค บริโภค คุณภาพดิน รวมถึงแหล่งอาหารของหมู่บ้านว่าเป็นเช่นใด ประเด็นอุปนิสัยของผู้นในหมู่บ้านกลางหมื่น ทำให้เข้าใจลักษณะอุปนิสัยของคนในหมู่บ้านว่าส่วนใหญ่มีอุปนิสัยที่ดี ดังนั้นรายละเอียดเนื้อหาในส่วนนี้เป็นการปูพื้นฐานเพื่อทำให้ผู้อ่าน ผู้ศึกษางานวิจัยได้รับความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านในแต่ละด้านก่อนที่จะเชื่อมโยงไปสู่การทำความเข้าใจ การเห็นภาพของการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ ได้อย่างแจ่มชัดมากขึ้น

2. การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้ง 8 ประเด็น ประกอบด้วย ภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ภูมิปัญญา

ด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน ทำให้ทราบว่า **ภูมิปัญญาด้านอาหาร** ชาวบ้านกลางหมื่นนิยมบริโภคอาหาร และมีเอกลักษณ์ของอาหารที่คล้ายคลึงกับอาหารพื้นถิ่นอีสานตอนกลาง กล่าวคือ มีการบริโภคข้าวเหนียว ส้มตำ ลาบ แจ่วบอง ก้อย ฯลฯ แหล่งที่มาของอาหารมีทั้งที่หาได้จากแหล่งธรรมชาติ การเพาะปลูกด้วยตนเอง และซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมปรุงอาหารรับประทานเอง นอกจากนี้ยังมีอาหารที่ปรุงขึ้นตามเทศกาล ประเพณีแต่ละเดือนใน “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ซึ่งทั้งสองประเด็นสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Na Thalang (2001, pp. 36-40, 64-73) ว่าด้วยวิถี “เฮ็ดกินเฮ็ดอยู่” ของชาวอีสานไว้ เช่น พืชผักที่เก็บมาบริโภคนอกจากจะปลูกเอง ชาวบ้านยังนิยมเก็บพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ สำหรับเนื้อสัตว์ ชาวบ้านจะหาจากห้วยหนองคลองบึงและแหล่งน้ำต่าง ๆ เป็นกิจวัตร เป็นต้น ในเรื่องฮีตสิบสองคองสิบสี่ ภูมิปัญญาแม่บทและเป้าหมายวิถีชีวิตอีสาน เป็นโครงสร้างทางความคิด ความเชื่อ และเป็นทั้งพลังในการหล่อหลอมและผูกพันให้คนอีสานมีสำนึกแน่นแฟ้นอยู่กับสังคม เครือญาติผู้จำเริญรอยวิถีชาวนา ที่ฤดูกาลในรอบปีเป็นตัวกำหนดการประกอบพิธีกรรม อีกทั้งฤดูกาลแห่งการผลิต การบริโภค ก็ได้รับการจัดวางให้ประสานสอดคล้องกับวันสำคัญของพุทธศาสนาและวันสำคัญของสังคมโคตรวงศ์อย่างแนบแน่น แยกกันไม่ได้... **ด้านที่อยู่อาศัย** ในยุคแรกของการก่อตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมปลูกบ้านไม้ 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง ห้องครัวสร้างออกจากตัวบ้าน และไม่มีห้องน้ำใช้ แต่ในเวลาต่อมาโดยเฉพาะในปัจจุบันการสร้างที่อยู่อาศัยได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยภายใน คือ ความพร้อมทางทุนทรัพย์ ค่านิยม และรสนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก จึงทำให้การปลูกสร้างบ้านเรือนมีทั้งแบบบ้านชั้นเดียว (บ้านไม้และบ้านปูน) บ้านสองชั้น ซึ่งนิยมปลูกแบบช่วงบนเป็นไม้ ช่วงล่างเป็นปูน จำนวนบ้านสองชั้นจะมีจำนวนมากกว่าบ้านชั้นเดียว บ้านแต่ละหลังมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วน ๆ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นทั้งการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีการประยุกต์ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประกอบการปลูกสร้าง แต่ต่อมา ก็ได้รับอิทธิพลตามความนิยมของยุคสมัย และความพร้อมทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว ประกอบกัน เรื่องด้านที่อยู่อาศัยนี้สอดคล้องกับผลงานเรื่อง **ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน** ของ Na Thalang (as cited in Sridharmma, 2007, pp. 30-31) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะหมู่บ้านกับการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะบ้านอีสาน ภูมิปัญญาในการสร้างบ้าน การเลือกวัสดุในการสร้างบ้าน

การตกแต่งที่อยู่อาศัย และสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง **มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร** ของ Kanchanapan (2001, p. 7) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีพลวัต เพราะสามารถปรับเปลี่ยนตนเองไปตามสถานการณ์ (Situating Knowledge) อยู่ตลอดเวลา ด้วยการผสมผสานและแลกเปลี่ยนกับความรู้อื่น ๆ ตลอดจนการสร้างสรรคและการผลิตขึ้นมาใหม่

ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านกลางหมื่นทุกคนนับถือพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการสร้างศาสนสถานถึง 3 แห่งในหมู่บ้าน การสร้างองค์พระปฐมปฏิมากรไว้เป็นที่เคารพสักการะในศาสนสถานแต่ละแห่ง ชาวบ้านมีการสั่งสมบุญกุศลในพระพุทธศาสนาตามโอกาส ประเพณีอย่างต่อเนื่อง การเคารพนับถือองค์พระฯ พระภิกษุสงฆ์ และศาสนสถานเหล่านี้ มีส่วนหล่อหลอมจิตใจของคนในหมู่บ้านให้ประกอบกรรมดี มากกว่าการสร้างอุศุลกรรม การสร้างองค์พระฯ และสร้างศาสนสถานยังสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ให้ความเคารพ นับถือ ปู่สามขา ปู่ตา ผีบรรพบุรุษ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้อนุปัญญาในการปลูกฝังความกตัญญูต่เวที ภูมิปัญญาทั้งสองส่วนนี้ยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดกันในหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน โดยสืบทอดทั้งการบอกเล่าโดยตรงในระดับครอบครัว หมู่บ้าน การลงมือปฏิบัติผ่านพิธีกรรม ประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน **ภูมิปัญญาด้านการศึกษา** จะเห็นได้ว่านอกจากทางโรงเรียนจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามระบบการศึกษาแล้ว ทางโรงเรียนยังได้จัดทำแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน รวมถึงประวัติที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดกาฬสินธุ์ ภูมิปัญญาบางอย่างมีการนำมาสอดแทรกไว้ในบางรายวิชา เช่น วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สำหรับการทำบุญ หรือการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา ทางโรงเรียนได้พานักเรียน หรือสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน ทั้งแบบมีคณะครูพาเข้าร่วม และมีผู้ปกครองพาเข้าร่วม เช่น ประเพณีทอดเทียน พิธีสงฆ์น้ำพระปฐมปฏิมากร แต่สำหรับภูมิปัญญาด้านงานฝีมือ งานอาชีพ ฯลฯ ยังมิได้มีการบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน และยังมีได้พานักเรียนเข้าร่วม หรือเข้าศึกษาดูงานเหล่านี้แต่อย่างใด ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าอาจด้วยข้อจำกัดเรื่องวัย หรือความพร้อมหลายประการ และเห็นว่าหากสามารถสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้ ผักทักกะภูมิปัญญาด้านนี้ได้ จะเป็นเรื่องที่ดี เพราะนักเรียนก็จะเป็นกำลังในการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้ต่อไป

ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม “ประเพณีการสงฆ์น้ำพระปฐุมปฏิมากร” หรือสงฆ์น้ำพระเจ้าใหญ่ ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดทั้ง 2 แห่ง ของหมู่บ้านกลางหมื่น ถือเป็นประเพณีสำคัญที่คนในหมู่บ้าน ทุกเพศ ทุกวัย ต้องเข้าร่วมทุกคน ประเพณีนี้สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านในการสักการะ บูชาองค์พระ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต การอนุรักษ์และการสืบทอดประเพณีนี้ มีทั้งการเล่าขานแบบมุขปาฐะ การลงมือปฏิบัติในพิธี ตั้งแต่ยุคแรกของหมู่บ้านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ประเพณี “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” คนในหมู่บ้านได้ยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่นกัน การสวดสรภัญญะ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญา ที่ชาวบ้านมีการอนุรักษ์ สืบทอดทั้งในลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและการถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร มาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนวัฒนธรรมการปฏิบัติของลูกเขย ลูกสะใภ้ที่มาจากถิ่นอื่น ต้องเป็นผู้มีสัมมาคารวะต่อคนในครอบครัว ต่อพระพุทธศาสนา ห้ามลูกเขย หรือลูกสะใภ้ นั่งขัดสมาธิเวลารับประทานอาหาร ห้ามขึ้น บริเวณหิ้งพระ หรือ “เปิง” รวมถึงห้ามเข้าไปในบริเวณจุดที่ทิ้งไม่ปัสสาวะ เป็นต้น การใช้ภูมิปัญญาด้านนี้แสดงถึงความชาญฉลาดของชาวบ้านในการแสดงการสักการะบูชาสิ่งที่ควรบูชา การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีอันดีงามของชาวอีสาน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ขณะเดียวกันแนวปฏิบัติบางอย่างก็แสดงให้เห็นกุศโลบายในการครองตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ บทบาทของตน ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ และภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Sirindhorn Anthropology Center, 2005a, p. 3) เรื่อง **ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน** ที่ถ่ายทอดให้เห็นว่า พลังชุมชน ความเชื่อ และความศรัทธา มีบทบาทอย่างสำคัญในการ “รักษา”...สร้างจิตสำนึกในการรักษาคุณภาพน้ำในคลองแสนแสบ จนประสบความสำเร็จในที่สุด เช่นเดียวกันเมื่อเชื่อมโยงมาสู่ภูมิปัญญาชุมชนในบ้านกลางหมื่นทั้ง ๒ ด้านที่กล่าวถึง และภูมิปัญญาด้านอื่น ก็จะเห็นว่า พลังชุมชน ความเชื่อ ความศรัทธา มีบทบาทในการประพฤติปฏิบัติ การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อศาสนา ความเชื่อ ประเพณีอันดีงาม รวมถึงสิ่งดีงามอื่น ๆ เช่น ป่าชุมชน งานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม หมอยาและพืชสมุนไพร ฯลฯ ของหมู่บ้าน รวมถึงนำไปสู่การอนุรักษ์และการสืบทอดให้คงอยู่คู่ชุมชน หรือหมู่บ้านเช่นกัน

ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ “ป่าชุมชน” โดยเฉพาะในส่วนที่เรียกว่า “ดอนปู่ตา” ถือเป็นเรื่องสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่นที่ร่วมกัน

อนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ไว้อย่างมั่นคง ส่วนแหล่งน้ำทั้ง 5 แห่ง ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาด้วย เพราะเป็นทั้งแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน ในส่วนของ “ดิน” ดินโดยรอบหมู่บ้านกลางหมื่นมีคุณภาพดินที่ดี เหมาะแก่การเพาะปลูก **ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม** ชาวบ้านกลางหมื่นประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มงานฝีมือที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน การสร้างความสามัคคี เป็นใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาและฝีมือของชาวบ้าน ซึ่งภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรมของชาวบ้านกลางหมื่น มีดังต่อไปนี้ การทำสบู่น้ำมัน การทอผ้าไหมลาวเวียง/ผ้าพื้นบ้าน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอเสื่อกก การสานหม้อ ไซ สวิง ตะกร้า ชะลอม ไม้กวาดดอกหญ้า การทำไข่เค็มสมุนไพร เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้นับเป็นมรดกทางปัญญาของชาวบ้านที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่หมู่บ้านสืบไป โดยในปัจจุบันการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาประเพณีนี้ มีทั้งการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ การสาธิต การลงมือปฏิบัติ (ทั้งในระดับครอบครัวเครือญาติ กลุ่มงานอาชีพ) การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้านตามที่กล่าวนี้ บางอย่าง อาทิ งานหัตถกรรมฝีมืออย่างการทอเสื่อกก การสานหมวก มีพัฒนาชุมชนทั้งระดับอำเภอ และระดับจังหวัด (พช.) เทศบาลตำบลกลางหมื่น หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในส่วนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม มีกรมทรัพยากรน้ำและกรมพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ระดับจังหวัดเข้ามาให้ความช่วยเหลือ การทำไข่เค็มสมุนไพร มีบุคลากรจากเทศบาลตำบลกลางหมื่นมาช่วยสอน แนะนำ แต่ภูมิปัญญาเหล่านี้ก็ยังไม่มีความสนใจเข้ามาให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณ ชาวบ้านต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

ภูมิปัญญาด้านหมอและพืชสมุนไพร หมู่บ้านกลางหมื่นมีปราชญ์ชาวบ้านด้านนี้ คือ คุณพ่อประสาน นันสมบัติ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรไทยและเชี่ยวชาญด้านพืชสมุนไพร แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่ามีคนรุ่นหลังเข้าไปศึกษา หรือรับการสืบทอดวิธีการรักษา การเรียนรู้พืชสมุนไพรจากปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้แต่อย่างใด สำหรับ**ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน** หมู่บ้านกลางหมื่น มีศิลปะการแสดงที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านรูปแบบเดียว คือ ภูมิปัญญาด้าน “รำวงย้อนยุค” ที่มีมาแต่เดิม และขบเซาลง ปัจจุบันคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้พยายามฟื้นฟูและนำศิลปะการแสดงนี้มาจัดแสดงอีกครั้งในรูปแบบที่เน้นเอกลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมไทยที่สอดคล้องกับท้องถิ่น โดยเปิดโอกาส

และพยายามปลูกฝังให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาศึกษา มีส่วนร่วมอนุรักษ์ สืบทอดให้คงอยู่คู่หมู่บ้านต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาบริบทต่าง ๆ ในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์เพิ่มเติม เช่น ด้านตำนานชาติพันธุ์ (แบบเจาะลึก) ด้านวิถีชีวิต ด้านค่านิยม ด้านความต้องการของชุมชนในการพัฒนา หรือความประสงค์จะให้บุคคล หน่วยงานภายนอกเข้ามาพัฒนาชุมชนใดด้านใดบ้าง เป็นต้น

2. ศึกษาภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาไทยในพื้นที่อื่น ๆ หรือในนิทานพื้นบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน วรรณคดี วรรณกรรมไทย ฯลฯ ว่ามีลักษณะการสืบทอดภูมิปัญญาไทยในด้านใดบ้าง ลักษณะภูมิปัญญาดังกล่าวยังคงมีอยู่ เปลี่ยนแปลง หรือไม่ปรากฏแล้วในยุคปัจจุบัน รวมทั้งอาจศึกษาผลงานวรรณกรรมที่มุ่งสืบทอดภูมิปัญญาไทยด้านนั้น ๆ โดยตรง ดังเช่น วรรณกรรมประเภทสารคดีรางวัลแว่นแก้ว เป็นต้น

3. ศึกษาเปรียบเทียบการสืบทอดภูมิปัญญาไทยในวรรณกรรมท้องถิ่นของภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อศึกษาลักษณะร่วม ลักษณะต่างกัน ความสัมพันธ์กับวิถีในชุมชน และเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่ถ่ายทอดลงในตัวบทวรรณกรรม

References

- Department of Cultural Promotion. (n.d.). **Moradok phumpanya thang watthanatham lae kan phatthana yang yangyuen** (In Thai) [Intangible cultural heritage and sustainable development]. Retrieved from <https://ich.unesco.org/doc/src/34299-TH.pdf>
- Kanchanapan, A. (2001). **Mitichumchon : Withikhit thongthin wa duai sitthi amnat lae kanchatkan sapphayakon** (In Thai) [Community dimension: Thinking methods for rights, power and natural resource management]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Kiatdamnoengnam, Y. (2003, December 2). Worshiping spiritual ancestors. **Daily News**, p. 34.
- Klangmuensongkhro school. (2019, November 6). **Storyboard of Klangmuen village history and Kalasin province history**.
- Ministry of culture. (2018). **Moradok phumpanya isan** (In Thai) [Isarn wisdom heritage]. Bangkok : Department of Cultural Promotion Ministry of Culture.
- Narasat, B. (2008). **Prawattisat phumpanya isan** (In Thai) [History of Isarn local wisdom]. Khon Kaen: History program and archeology, Faculty of humanities and social sciences Khon Kaen University.
- Na thalang, E. (2001). **Phumpanya isan** (In Thai) [Isarn local wisdom] (2nd ed.). Bangkok: Amarin.
- Panyarom, S. (1985). **Phra pathom patimakon ban klangmuen** (In Thai) [Phrapathom patimakorn image in Klangmuen village]. Maha Sarakham: Srinakharintharawit Mahasarakham University.
- Saenthawisuk, P. et al. (2004). **Rai-ngan kanwichai rueang kansueksa phumpanya phuenban phuea kanphatthana** (In Thai) [Research report on a study of folk wisdom for local curriculum development and Isarn folk music learning activities].

Maha Sarakham: Office of Academic Resources, Mahasarakham University.

Sirindhorn Anthropology Center. (2005a). **Phumpanya kap kansang phalang chumchon** (In Thai) [Local wisdom for building community power]. Bangkok : Sirindhorn anthropology center.

Sirindhorn Anthropology Center. (2005b). **Phumpanya thai-Phumpanya thet** (In Thai) [Thai local wisdom-foreign local wisdom]. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center.

Sridharmma, K. (2007). **Phumpanya thongthin isan** (In Thai) [Isarn folk wisdom]. Maha Sarakham: Thai program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University.

Thammawat, C. (2000). **Phumpanya thongthin** (In Thai) [Local wisdom]. Bangkok : Khaofang.

Thantayanubut, P. (2007). **Phumpanya thai** (In Thai) [Thai local wisdom]. Bangkok: Faculty of Arts and Science, Dhurakij Bundit University.

Thumpatcha, B. (2015). *Kan anurak lae phatthana yan phanitchayakam kao chumchon bansing tha amphoe mueangyasothon changwat yasothon* (In Thai) [The conservation and development of old commercial area of Bansingtha, Yasothon]. **Academic Journal of Environment Design**, 2 (1), 1.

Wongthet, S. (2005). **Khon thai ma chak nai** (In Thai) [Origin of the thais]. Bangkok: Matichon press.

Yenchueai, S. (2005, September 3). *Wai phrachao yai moradok laowiang* (In Thai) [Paying respect of buddha image, LaoWiang heritage]. **PostToday**, p. 2.

Yenchueai, S. (2007). *Luatlai maimatmi laowiang banklangmuen* (In Thai) [Lao Wiang matmi silk patterns in Klangmuen Village]. **Journal of Humanities and Social Sciences, Mahasarakhm University**, 26(4), 58–73.

**แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้องพรรษา:
ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี**
A Guideline on Conservation and Inheritance of Roiphansa
Tradition: Tambon Nongbua Amphoe Mueang Kanchanaburi
Changwat Kanchanaburi

สำโรจน์ หมีแรต และคณะ / Saroj Meerat and others

*Faculty of Humanities and Social Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University
Kanchanaburi 71000, Thailand*

Email: meerat.spor@gmail.com

Received: November 20, 2019

Revised: January 10, 2020

Accepted: January 21, 2020

Abstract

This research article aims to 1) to study the history of the Roiphansa song, 2) to find ways of preserving and inheriting Roiphansa traditions of Ban Nongbua community Tambon Nongbua Amphoe Mueang Kanchanaburi Changwat Kanchanaburi. The target groups of the research are Roiphansa song masters, community leader and people in Ban Nongbua community. The results of the research revealed that the Roiphansa tradition of Ban Nongbua is an oral tradition aiming to ask for donation from villagers in order to offer Krathin cloth for Wat Sri-uppararam. The occasion for playing this

song was about 10 days. After that, the donation money would be counted before the public. The relics of Roiphansa songs comprised 5-10 verses of poem consisting of a song while walking, a song to admire houses, a song for asking for donation, a song of wishing the donators luck, and a good-bye song. The melody of each song had no exact rhythm, employing 4 notes like la, do, re, and fa, starting the song with la and ending with do. Each song melody would come in the form of refrain. At present, the Roipansa tradition of the Nongbua people is about to disappear due to lack of successors, lack of budget, lack of management in conservation and systematic inheritance. Tambon Nongbua Municipality should be integrated with all sectors including the Arts and Culture Center of Kanchanaburi Rajabhat University and define the plan by allocating budgets for conservation and continuous inheritance of the Buddhist Lent

Keywords : Roiphansa Song, Conservation, Inheritance

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษา ประวัติความเป็นมาของประเพณีเพลงร้อยพรรษา 2. เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีการร้อยพรรษา ของชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลหนองบัว จังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ พ่อเพลงแม่เพลง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านหนองบัว ผลการวิจัย พบว่า ประเพณีร้องเพลงร้อยพรรษาของชาวบ้านหนองบัว เป็นการร้องเพลงแบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) มีวัตถุประสงค์เพื่อขอบริจาคเงินจากชาวบ้านไปทอดกฐินให้แก่วัดศรีอุปการาม โอกาสที่เล่นประเพณีร้อยพรรษาคือช่วงออกพรรษาแล้วเป็นเวลาประมาณ 10 วัน โดยพ่อเพลงแม่เพลงจะออกร้องเพลงร้อยพรรษา จะรวมกันเป็นกลุ่มประมาณ 6-10 คน โดยจะแต่งกายเหมือนชาวบ้านทั่วไป อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่หมวก ไม้เท้า ย่าม และพาน เป็นเวลา 10 วันจะนำเงินที่ได้รับบริจาคมานับต่อหน้าสาธารณชน เนื้อเพลงร้อยพรรษาสำนวนของชาวหนองบัว เป็นกลอน 5-10 คำกลอน ประกอบด้วยเพลงเดิน เพลงชมบ้าน เพลงขอ เพลงให้พร และเพลงลา ทำนองของเพลงไม่มีจังหวะที่แน่นอน ใช้ระดับเสียงเพียง 4 เสียงได้แก่ ลา โด เร

และฟา ขึ้นต้นเพลงด้วยเสียง ลา และลงท้ายด้วยเสียงโด ทุกเพลง ทำนองของเพลงมีการร้องแบบที่มีลูกคู่รับหรือที่เรียกว่า Refrain ในปัจจุบันประเพณีร้อยพรรษาของชาวหนองบัวลำภูจะสูญหายไปเนื่องจากขาดผู้สืบทอด ขาดงบประมาณ ขาดการจัดการในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีนี้อย่างเป็นระบบ ดังนั้นชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานราชการในชุมชนควรร่วมกันหาแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีนี้อย่างมีระบบ เทศบาลตำบลหนองบัวควรวรณาการกับทุกภาคส่วน รวมถึงสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี กำหนดเป็นแผนของหน่วยงาน โดยการจัดสรรงบประมาณเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรษาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : เพลงร้อยพรรษา ,การอนุรักษ์, การสืบทอด

บทนำ

ชุมชนท้องถิ่นไทยมีวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนความเป็นตัวตน อันสืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น คำว่า **“ประเพณี”** หมายถึง ความประพฤติ สืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า เอกลักษณ์ หรือพหุนิยม เช่นการแต่งงาน การเกิด การตาย การทำบุญ การรื่นเริง เป็นต้น ตามธรรมชาติ เรื่องของประเพณีนั้น บางอย่างต้องคงรักษาไว้เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติ บางอย่างก็ต้องปรับปรุง เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย และบางอย่างต้องถือเป็นแบบสากล (Phayom Yong, 1986, p. 23) ประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นจึงเต็มไปด้วยคุณค่าที่จะต้องมีการสืบทอด สงวนรักษาไว้

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่น่าสนใจและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คน ได้อย่างชัดเจน ได้แก่ **“เพลงพื้นบ้าน”** คำว่า **“เพลง”** เป็นคำนามหมายถึง ลำนำ ทำนอง คำขับร้อง (Royal Institute, 2003, p. 799) คำว่า **“พื้นบ้าน”** เป็นคำวิเศษ หมายถึง เฉพาะถิ่น (Royal Institute, 2003, p. 794) ดังนั้นเพลงพื้นบ้านจึงหมายถึงเพลงที่เป็นวรรณกรรมของชาวบ้านเฉพาะถิ่น Nawikkamun (1978, as cited in Khlaikhlung, 2015, p. 20) กล่าวว่า เพลงพื้นบ้านเป็นเพลงที่ชาวบ้านร้องเล่นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต มีลักษณะประจำถิ่นแต่ละถิ่นจะมีท่วงทำนองและลีลาที่แตกต่างกันไป แต่มีแบบแผนที่คล้ายคลึงกันจนถือเป็นวิถีชีวิตของสังคมได้ มีการถ่ายทอดด้วยปากหรือการ

สังเกตจดจำ ไม่ได้ใช้หนังสือเป็นสื่อ เวลาร้องเล่นจะมีการร้องโต้ตอบกัน ร้องคนเดียวหรือร้องพร้อมกันไป ใช้เครื่องประกอบจังหวะน้อยชิ้น อาจใช้การตบมือเป็นจังหวะหรือไม่ใช้เครื่องประกอบจังหวะเลย บางทีเรียกเพลงเหล่านี้รวม ๆ กันว่า *เพลงพื้นบ้าน* หรือกล่าวได้ว่าเพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สามารถถ่ายทอดปรัชญา ความนึกคิดของชาวบ้าน หรือกลุ่มชนได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง

บ้านหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญคือ “*เพลงร่ายพรรษา*” ที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองบัวได้เป็นอย่างดี เพลงร่ายพรรษาเป็นเพลงพื้นบ้านจังหวัดกาญจนบุรี มีมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน สันนิษฐานว่ามีการร้องเล่นกันมาไม่ต่ำกว่า 100–200 ปี มิได้มุ่งที่ความเพลิดเพลินสนุกสนานเป็นหลักดังเช่นเพลงพื้นบ้านทั่วไป หากแต่เป็นการตั้งใจร้องเพราะมีความศรัทธาในการทำบุญทางพุทธศาสนาเป็นหลัก (Art and Culture Center, Kanchanaburi Teachers' College, 1987, p. 7)

เพลงร่ายพรรษามีการร้องเล่นกันอยู่ในอำเภอห้วยกระเจา อำเภอพนมทวน อำเภอบ่อพลอย และอำเภอเมืองกาญจนบุรีเท่านั้น โดยจะเล่นในเทศกาลก่อนออกพรรษา 7 วัน จนถึงวันออกพรรษาเพื่อขอบริจาคสิ่งของและเงินทอง จากชาวบ้านเพื่อนำไปทำบุญหรือถวายวัดในวันออกพรรษา กลุ่มผู้ร้องเพลงโดยมากจะเป็นผู้สูงอายุราว 5-6 คน หาบกระบุง ตะกร้า ออกไปตามบ้านเรือนในหมู่บ้าน ถึงบ้านใดก็จะหยุดและร้องเพลงที่บ้านนั้น เมื่อเจ้าของบ้านได้ยินก็จะนำเงินและสิ่งของ ได้แก่ ข้าวสาร อาหารและผลไม้ออกมาให้เงินและสิ่งของเหล่านี้หัวหน้าคณะผู้ร้องร่ายพรรษาจะนำไปถวายวัดในลักษณะของการทอดกฐิน หรือนำมาสร้างที่เป็นสาธารณประโยชน์ต่อสังคม

ปัจจุบันเพลงร่ายพรรษาที่ร้องกันอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีมีน้อยลง และมีโอกาสสูญหายในอนาคต เนื่องจากผู้ร้องเพลงร่ายพรรษาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และบทเพลงที่ร้องก็มีลีลาซ้ำๆ ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวไม่สนใจที่จะสืบทอด ทั้งไม่ทราบจุดประสงค์และความสำคัญของการร่ายพรรษา อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าตำบลหนองบัว อำเภอเมืองจังหวัดกาญจนบุรี เป็นพื้นที่อีกแห่งหนึ่งในจังหวัดที่ยังคงมีพ่อเพลงแม่เพลงที่สามารถร้องเพลงร่ายพรรษาอยู่ จึงประสงค์ที่จะเก็บรวบรวมเนื้อเพลง และทำนองเพลงที่ใช้ร้องตลอดจนบริบทที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการร่ายพรรษาของชาวบ้านหนองบัว เพื่อวิเคราะห์

สาเหตุที่ชาวบ้านหนองบัวรุ่มใหม่ไม่สนใจในการสืบทอดประเพณีร้อยพรรษา และหาแนวทางที่จะจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านเกิดความสนใจที่จะอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีนี้ไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาการร้อยพรรษาของชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลหนองบัว จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีการร้อยพรรษาของชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลหนองบัว จังหวัดกาญจนบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาถึงประวัติของพ่อเพลง แม่เพลง วัตถุประสงค์ในการร้อยพรรษา โอกาสที่เล่น การแต่งกาย ขั้นตอนวิธีการเล่น เนื้อร้อง ทำนองของเพลงร้อยพรรษา และแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดเพลงร้อยพรรษาของชาวบ้านตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรษา: ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของเพลงร้อยพรรษา ประวัติของพ่อเพลงแม่เพลง ขั้นตอนและวิธีการแสดงการร้อยพรรษาเพื่อเก็บรวบรวมเนื้อเพลง และทำนองเพลงที่ใช้ร้อง ตลอดจนฉบับที่ใช้อยู่ เพื่อหาสาเหตุที่คนรุ่นใหม่ ไม่สนใจในการสืบทอด ประเพณีร้อยพรรษา และหาแนวทางที่จะทำให้ชาวบ้านสนใจที่จะสืบทอดและอนุรักษ์ประเพณีนี้ไว้

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้ได้แก่ ชาวบ้านตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี โดยแบ่งเป็น เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งคือ กลุ่มพ่อเพลง แม่เพลง และกลุ่มที่สอง

คือ ชาวบ้านทั่วไปรวมถึงผู้นำชุมชนที่อยู่ในพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสอบถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์
2. เนื้อเพลงร้อยพรรษาของชาวบ้านหนองบัว
3. สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องตามที่แบ่งกลุ่มไว้
4. ถ่ายทำวีดิทัศน์การร้องเพลงร้อยพรรษาโดยพ่อเพลงแม่เพลง

อุปกรณ์ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

กล้องถ่ายรูป กล้องถ่ายวีดิทัศน์ เครื่องคอมพิวเตอร์ และเครื่องวาดภาพ (scanner)

ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย

1. สืบหาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงร้อยพรรษา
2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการ
 - 2.1 สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเพื่อทราบข้อมูลของกลุ่มประชากร
 - 2.2 สัมภาษณ์กลุ่มประชากรเป้าหมายที่เป็นพ่อเพลงแม่เพลงเพื่อบันทึกประวัติ
 - 2.3 เก็บรวบรวมเนื้อเพลงร้อยพรรษาที่เป็นของชาวหนองบัวในปัจจุบัน
 - 2.4 สัมภาษณ์กลุ่มประชากรที่เป็นชาวบ้านทั่วไปโดยเลือกกลุ่มอายุที่แตกต่างกัน

แตกต่างกัน

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ สรุปและอภิปรายผล เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรษา

แหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ได้ในการทำวิจัยในครั้งนี้ส่วนหนึ่งได้จากการศึกษา

1. เอกสารและวีดิทัศน์
2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามกับผู้นำ พ่อเพลงแม่เพลง และคนในชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ ตามหลักการที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณี วัฒนธรรม และทฤษฎีทางด้านดนตรี และจัดเก็บเนื้อร้องและทำนองในรูปแบบ ของวິดิทัศน์ ร่วมกับข้อมูลภาคสนาม

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการดำเนินการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้เรื่องประวัติ ความเป็นมาของประเพณีร่ายพรรษา ประวัติของพ่อเพลงแม่เพลง จุดประสงค์ของการร่าย พรรษา โอกาสที่เล่น การแต่งกาย อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น ขั้นตอนวิธีการเล่น เนื้อร้อง เพลงร่ายพรรษาของชาวหนองบัว การจัดเก็บทำนองเพลงในรูปแบบของโน้ต รวมถึง แนวทางการอนุรักษ์สืบทอดประเพณีร่ายพรรษาของชาวบ้าน ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีองค์ ความรู้เรื่องเพลงร่ายพรรษา หรือพ่อเพลงแม่เพลง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ รุ่นสู่รุ่นโดยวิธีมุขปาฐะ (Oral Tradition) ผู้ที่เคยเข้าร่วมกลุ่มในการขับร้องเป็นลูกคู่ ชาวบ้านและผู้นำชุมชนตำบลหนองบัว ในหัวเรื่องดังกล่าวแล้วข้างต้นรวมถึงเรื่องของ แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดของชาวบ้าน และหน่วยงานในท้องถิ่นซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ต่อการคงอยู่ของประเพณีร่ายพรรษา ซึ่งผลการวิจัยมีดังนี้

ประวัติความเป็นมาของประเพณีร่ายพรรษา

ดังที่เราทราบแล้วว่าผลของโลกาภิวัดน์ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกแพร่กระจายไป ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วในสังคมไทย เนื่องจากคนไทยได้รับเอาค่านิยมชาวตะวันตกมาใช้โดยไม่ได้ประยุกต์ ให้เหมาะกับวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของไทย ทำให้วัฒนธรรมประเพณีไทยถูกละเลย จนประเพณีอันดีงามของไทยอาจจะสูญหายไปไม่ช้า จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะได้ช่วยกัน

ทำนองและเนื้อร้องเพลงร้อยพรรษา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการขับร้องเพลงร้อยพรรษาของชาวบ้านหนองบัวพบว่า เป็นเพลงที่มีจังหวะไม่แน่นอน ไม่สม่ำเสมอ ทำนองเพลงใช้ระดับเสียงเพียง 4 ระดับเสียง คือเสียง ลา (แทนด้วยตัวอักษร A ในโน้ตสากล) เสียง โด (แทนด้วยตัวอักษร C ในโน้ตสากล) เสียง เร (แทนด้วยตัวอักษร D ในโน้ตสากล) และเสียง ฟา (แทนด้วยตัวอักษร F ในโน้ตสากล) ในการขับร้อง จะร้องซ้ำ ๆ ลากเสียงยาวและมีเอื้อนในขณะร้อง โดยไม่ใช้เครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะใด ๆ หรือการประมือประกอบการขับร้อง และไม่มีการบันทึกทำนองเพลงเป็นโน้ตไว้ ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือเพลงพื้นบ้านพนมทวน ที่กล่าวว่า ลักษณะการร้อยพรรษาใช้เสียงร้องของพ่อเพลงแม่เพลงและลูกคู่เท่านั้น ไม่มีเครื่องดนตรีใด ๆ ประกอบแม้แต่การประมือ ทำนองเพลงที่ร้องมีลีลาซ้ำ ทอดเสียงยาว ๆ เนิบ ๆ มีการเอื้อนมาก (Art and Culture Center, 1987, p. 7) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ถอดทำนองร้องเป็นโน้ตสากลไว้ แต่เนื่องจากผู้ขับร้องเป็นผู้สูงอายุได้มีการตัดทอนเนื้อเพลงในบางบทออกบ้างจึงถอดทำนองเป็นโน้ตไว้

เนื้อร้องเพลงร้อยพรรษา

การร้องเพลงร้อยพรรษาของชาวหนองบัวใช้วิธีจดจำเนื้อเพลงกันต่อ ๆ มา ในยุคแรก ๆ เป็นการจดจำด้วยวิธีมุขปาฐะ (Oral Tradition) ซึ่งเป็นวิธีการการขับร้องในยุคเริ่มแรกของมนุษย์เรา เพลงร้อยพรรษาเป็นเพลงที่มีเนื้อหามาก มีทั้งที่จดจำแต่โบราณ และการแต่งเนื้อเพลงขึ้นใหม่ และมีหลายสำนวนขึ้นอยู่กับผู้ร้อง ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การร้องเพลงร้อยพรรษามีการร้องเล่นกันอยู่อำเภอบ่อพลอย อำเภอยะหา อำเภอยะลา และอำเภอเมือง ลักษณะการขับร้องจะเป็นการร้องแบบมีต้นเสียงร้องนำ และมีกลุ่มพ่อเพลงแม่เพลงร้องซ้ำ หรือร้องรับเป็นลูกคู่ ซึ่งภาษาทางดนตรีเรียกว่า (Refrain) จะแบ่งออกเป็น 5 เพลง ได้แก่ เพลงเดิน ซึ่งเป็นเพลงที่ร้องเมื่อเดินถึงประตูก่อนเข้าบ้านผู้ที่ไปขอบริจาค เพลงชมบ้าน ร้องเมื่อเข้ามาในบ้าน ตามด้วย บทเพลงขอ ร้องเพื่อขอบริจาค บทเพลงให้พร เมื่อได้รับบริจาคแล้ว และบทเพลงลา เพื่อเดินทางไปยังบ้านอื่นต่อไป เนื้อเพลงร้อยพรรษามีลักษณะเป็นคำกลอนง่าย ๆ ไม่เคร่งครัดในเรื่องจำนวนคำ และสัมผัสในแต่ละวรรค ความยาวของคำกลอนแต่ละบทมีตั้งแต่ 2-12 คำกลอน สอดคล้อง

กับหนังสือสารัตถะ ด้านศิลปะการแสดง เพลงร่ายพราหมณ์ ของจังหวัดกาญจนบุรีที่กล่าวว่า บทเพลงร่ายพราหมณ์แต่ละบทมีจำนวนคำกลอนอย่างน้อย 2 คำกลอน ส่วนมากอยู่ระหว่าง 3-5 คำกลอน และพบว่าสำนวนเพลงของบ้านทุ่งสมอเพียงหมู่บ้านเดียวที่มีความยาว 12 คำกลอน (Kanchanaburi Provincial Culture Office, 1984, p. 6)

ปัจจุบันเนื้อเพลงร่ายพราหมณ์ของชาวหนองบัวยังคงเก็บรักษาไว้ที่นางลัดดา มงคล นางลัดดาให้ข้อมูลว่าเป็นบทเพลงที่ได้มาจากคุณพ่อซึ่งเป็นอดีตพ่อเพลง และยังคงใช้ร้องเรื่อยมา แต่จากการศึกษาเนื้อเพลงร่ายพราหมณ์ที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้วเมื่อปี พ.ศ. 2548 ในหนังสือสารัตถะและบริบท ด้านศิลปะและการแสดง เพลงร่ายพราหมณ์ ของจังหวัดกาญจนบุรี พบว่าเนื้อร้องในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงไปบ้างไม่เหมือนกับเนื้อเพลงเดิมทั้งหมด แต่ก็ยังคงมีเนื้อหาเดิมอยู่ด้วย

เพลงร่ายพราหมณ์ของชาวหนองบัวในปัจจุบัน มีคำกลอนตั้งแต่ 5-10 คำกลอน และมีเนื้อหาของเพลงดังนี้

บทเพลงร่ายพราหมณ์

บทเพลงเดิน (ออกเดินทางก่อนเข้าบ้าน)

(ต้นเสียง) โอย ลูกมายกเท้าก้าวย่าง ไปตามแถวแนวตามอย่างค่อยบรรจง
เอย เดิน

(ลูกคู่) แถวเอย แนวทางอย่างค่อยบรรจง เอย เดิน)

(ต้นเสียง) โอย ทางนี้ลูกไม่ค่อยออก ตรอกนี้เล่าข้าเจ้าไม่เคย เอย มา

(ลูกคู่) เอย มา เอยตรอกนี้เล่าข้าเจ้าไม่เคย เอย มา)

(ต้นเสียง) โอย หอมเอยดอกไม้ที่รายทาง ที่แม่ขุนนางมาปลูก เอย ไว้

(ลูกคู่) เอย ไว้ เอย ต้นไม้ที่รายทางที่แม่ขุนนางมาปลูกเอยไว้)

(ต้นเสียง) โอย มีดๆ คำๆ ลูกได้ค้ำหนทางมา เอาเสียงไม่แรกเงินตราไป
ทำเอย บุญ

(ลูกคู่) เอย บุญ เอยมีดๆ คำๆ ลูกได้ค้ำหนทางมา เอาเสียงมาแรกเงินตราไป
ทำบุญเอย บุญ)

(ต้นเสียง) โอย ฝนก็ตกทางก็แฉะลูกได้แฉะเข้ามาหาเอาเสียงไปแลกเงินตรา

ไปทำเอยบุญ

(ลูกคู่ เอย บุญ เอย เอาเสียงไปแรกเงินตราไปทำเอยบุญ)

บทเพลงชมบ้าน (เมื่อถึงบ้าน)

(ต้นเสียง) โอย ลูกมาเดินถ่อมตัว ลูกขอเข้ารั้วหอมแต่ดอกนมวัวหอมอยู่เย็น
เอย เย็น

(ลูกคู่ หอมเอย นมวัวหอมอยู่เย็น เอย)

(ต้นเสียง) โอย ลูกมาถึงบันไดแก้ว บุญมาหามาแล้วประตูของแม่ก็กว้างใหญ่
ลูกมานั่งราบกราบไหว้ กราบแม่ใจ เอยบุญ

(ลูกคู่ เอย บุญ เอย ลูกมานั่งราบกราบไหว้ กราบแม่ใจ เอยบุญ)

(ต้นเสียง) โอยลูกพิศดูประตูของแม่ช่างกว้างใหญ่ ประตูขุนนางแม่ทับ เอย ไว้ให้
แม่เปิดเออะเหวให้แม่เผยสักบาน ลูกน้อยจะได้คลานเข้าไป เอย ไว้

(ลูกคู่ ให้แม่เปิดเออะเหวให้แม่เผยสักบาน ลูกน้อยจะได้คลานเข้าไป เอย ไว้)

(ต้นเสียง) โอย ลูกมาเคาะประตูดังกุกๆ ลูกขึ้นมาเถิดมาร่วมทำบุญกันจะได้ขึ้น
วิมานเอย ทอง

(ลูกคู่ เอย ทอง เอย มาทำบุญร่วมกันจะได้ขึ้นวิมาน เอย ทอง)

(ต้นเสียง) โอยพิศดูเสาเรือนของแม่ก็ใหญ่โต มาตั้งอยู่บนคนโทไม่มีใครเทียม เอย
ทาน

(ลูกคู่ คน เอย คนโทไม่มีใครเทียม เอย ทาน)

(ต้นเสียง) โอยพิศดูเสาเรือนของแม่ยังกะหาขาด หลังคาแม่ก็ดาด เอย ตะกั่ว

(ลูกคู่ ฝนตกเท่าไรก็ไม่รั่ว จั่วแม่ปิดทองเอย คำ)

(ต้นเสียง) โอย ลูกพิศดูเสาเรือนของแม่ก็ใหญ่โต เปรียบเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่
แม่อาศัย ลูกไม่เคยมา เคยไปลูกก็เกรงใบ เอย บุญ

(ลูกคู่ ฝ่าเท้าลูกเปื้อนเรื้อนท่านขุนเอย ลูกก็เกรง ใบบุญเสียจริงเอย)

บทเพลงขอ (ขอเรียไร)

(ต้นเสียง) โอย ให้แม่ทำบุญร่วมกัน จะได้ขึ้นวิมาน เอย ทอง

(ลูกคู่ เอย ทอง เอย มาทำบุญร่วมกันจะได้ขึ้นวิมาน เอย ทอง)

(ต้นเสียง) โอย ให้แม่มาทำบุญกันเถิดหนา มากน้อยเท่าไรก็ไม่ว่า ตามแต่ศรัทธา
เอย ทำ

(ลูกคู่ เอย ทำ เอย มากน้อยเท่าไรก็ไม่ว่าตามแต่ศรัทธาเอย ทำ)

(ต้นเสียง) โอย แม่มาทอดกฐิน ผ้าป่า ให้แม่มาเอย บุญ

(ลูกคู่ เอย บุญ เอย มาทอดกฐิน ผ้าป่าให้แม่มาเอย โทนา เอย บุญ)

(ต้นเสียง) โอย วันนี้มาหาพ่อ แม่พี่น้อง กฐินไม่มีคนจองลูกต้องมาบอกบุญ
เรียไรเอาไปซื้อกรให้พระท่านครอง เชิญแม่มาเป็นเจ้าของ เอย ไกร

(ลูกคู่ เอย ไกร เอย กฐินไม่มีคนจองเชิญแม่มาเป็นเจ้าของ เอย ไกร)

(ต้นเสียง) โอย ลูกมาเคาะประตูก็ให้แม่ลูกมาทำบุญกันเสียก่อนแล้วถึงค่อยกลับ
ค่อยนอน เอย ใหม่

(ลูกคู่ เอย ใหม่ เอย ให้แม่ทำบุญกันเสียก่อน แล้วถึงค่อยกลับค่อยนอน เอย ใหม่)

(ต้นเสียง) โอย ลูกจะขอให้พรให้นอนกลางวันฝันว่าได้เงินหมื่น ถ้าหากแม่นอน
กลางวันฝันว่าได้เงินล้าน ให้แม่มีรถเบนซ์วิ่งเล่นหน้าบ้าน ให้แม่สุขสำราญเอย ใจ

(ลูกคู่ ให้แม่มีรถเบนซ์วิ่งเล่นหน้าบ้าน ให้แม่สุขสำราญเอย ใจ)

(ต้นเสียง) โอย ลูกจะขอให้พร ขอให้แขนแม่อ่อนเหมือนดั่งเทียนปั้น ขอให้
คิ้วของแม่โค้งเหมือนวงพระจันทร์ ขอให้แฟนของท่านเลื่อนชั้นเป็นพัน เอย โท

(ลูกคู่ เอย โทเอย ให้แฟนของท่านเลื่อนเป็นพันเอย โท)

(ต้นเสียง) โอย ลูกจะขอให้พรเงินตราให้มีคนถือธำมรงค์หน้าแม่เหมือนดั่งองค์
พระศรี เอย อานต์

(ลูกคู่ ธงเอยนำหน้าแม่เหมือนดั่งองค์พระศรี เอย อานต์)

(ต้นเสียง) โอย ลูกจะขอให้พรให้พลู ของแม่เป็นนาค ให้หมากของแม่เป็น
ทองเอย คำ

(ลูกคู่ เอย คำ เอย ให้พลูของแม่เป็นนาค ให้หมากของแม่เป็นทองเอย คำ)

โอกาสของการเล่นเพลงร้อยพรรษา

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ที่มีอายุ 30 ปี ขึ้นไปส่วนใหญ่ให้ข้อมูลที่ตรงกันว่าการร้อยพรรษาของชาวหนองบัวนั้นมียัตถุประสงค์เพื่อเชิญชวนชาวบ้านในหมู่บ้านมาร่วมกันบริจาคสิ่งของต่างๆ และเงินเพื่อนำไปถวายวัดในช่วงออกพรรษานางลัดดา มงคล กล่าวว่า ในสมัยก่อนสิ่งของที่ชาวบ้านบริจาคส่วนใหญ่ ได้แก่ ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา หอม กระเทียม ขนมห พืชผัก และของแห้งอื่น ๆ ตามแต่ชาวบ้านศรัทธาบริจาค เพื่อนำไปเข้าครัวของวัดให้แม่ครัวได้ใช้ทำอาหารถวายพระ เนื่องจากในช่วงเข้าพรรษาของแห่งเหล่านี้ได้ร้อยหรือไป นางจำเริญ สุขเอี่ยม ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าปัจจุบันนี้นิยมบริจาคเป็นเงินแทนสิ่งของ เนื่องจากสิ่งของที่ชาวบ้านบริจาคมักมีน้ำหนักมาก และผู้ที่เดินทางมาร้อยพรรษาเป็นผู้สูงอายุไม่สามารถแบก หามกระบุงสิ่งของไปตามบ้านต่าง ๆ ได้ เป็นระยะทางไกล ๆ

ดังนั้นรูปแบบการบริจาคจึงเปลี่ยนแปลงไปโดยบริจาคเป็นเงินแทน ซึ่งสะดวกในการนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับทางวัดมากที่สุด โดยทางวัดสามารถนำเงินไปจัดหาหรือจัดสร้างสิ่งที่จำเป็น ได้แก่ อ่างล้างขามชนิดถาวร หอกระจายเสียง ธรรมาสน์ หรือ ตู้เก็บพระไตรปิฎก เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ว่าการบริจาคเป็นเงินจะสะดวก แต่อาจมีข้อติดฉันทาแก่คณะผู้ร้อยพรรษาได้ คณะร้อยพรรษาจึงต้องกำหนดผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการลงบัญชีจำนวนเงิน ชื่อผู้บริจาค และนำเงินมานับต่อหน้าสาธุชนเพื่อความโปร่งใส

เพลงร้อยพรรษาของชาวหนองบัวมีความสัมพันธ์กับวันออกพรรษาดังที่กล่าวมาแล้วว่า ยัตถุประสงค์ของการร้อยพรรษาของพ่อเพลงแม่เพลงชาวหนองบัวนั้น เพื่อนำสิ่งของที่ได้รับบริจาค หรือนำเงินที่ได้จากการบริจาคไปใช้ในการทำนุบำรุงพุทธศาสนา ให้พระสงฆ์จะสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปในช่วงออกพรรษา ซึ่งสอดคล้องกับที่ Khlaiklueng (2015, p. 26) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัฒนธรรมประเพณีเพลงร้อยพรรษาไว้ว่า “บทบาทหน้าที่สำคัญแต่โบราณของพุทธศาสนิกชนประการหนึ่ง คือการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้ยั่งยืนงอกงามด้วยการช่วยกันบอกบุญมาสร้าง ศาสนสถาน ถาวรวัตถุ ในวัดประการหนึ่ง และด้วยการบริจาคทรัพย์เพื่อถวายพระสงฆ์เป็นนื้อนาบุญอันยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนิกชนอีกประการหนึ่งเพลงร้อยพรรษาจึงเป็นเพลงที่เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจไม่ฝืดท้อ ในพระพุทธศาสนาของพ่อเพลงแม่เพลงเพื่อที่จะอุปถัมภ์พระสงฆ์ไม่ให้อยู่ใน

สภาพที่ขาดแคลน จะได้อยู่เป็นกำลังใจในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป”

ส่วนในเรื่องโอกาสและเวลาที่พ่อเพลงแม่เพลงจะออก ร้อยพรรษา กันนั้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหนองบัวส่วนใหญ่จะทราบว่าช่วงเวลา ร้อยพรรษา อยู่ในราว ๆ ช่วงออกพรรษา หรือช่วงเดือน 11 ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือเพลงพื้นบ้านพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี (Art and Culture Center, 1987, p. 7) ที่กล่าวว่า “เพลงนี้มีกร้อง ก่อนวันออกพรรษาในช่วงวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 11 เป็นต้นไป จนถึงวันออกพรรษา คือวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และอาจร้องเลยไปจนถึงแรม 1 ค่ำ หรือแรม 2 ค่ำ เดือน 12 ก็ได้ แต่เดิมตั้งแต่ก่อนวันออกพรรษาเรื่อยไป” นางจำเริญ สุขเอี่ยม แม่เพลงร้อยพรรษา เล่าว่า สมัยก่อนเวลาออก ร้อยพรรษา จะออก ร้อยตั้งแต่เช้าและบางครั้งก็ไปหมู่บ้านอื่นด้วย แต่ ระยะเวลาเมื่อมีอายุเพิ่มขึ้นก็จะออก ร้อยพรรษา ในช่วงเย็น เพื่อหลีกเลี่ยงอากาศที่ร้อนจัด จากการหาข้อมูลภาคสนามกับกลุ่มชาวบ้านหนองบัว และข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย สรุปได้ว่าการ ร้อยพรรษามีวัตถุประสงค์ให้ชาวบ้านในหมู่บ้านหรือ ชาวบ้านในชุมชน ใกล้เคียงได้มีส่วนร่วมในการบริจาคสิ่งของหรือเงินทองเพื่อใช้ในการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา โดยช่วงเวลาที่พ่อเพลงแม่เพลงออก ร้อยพรรษาคือช่วงของเทศกาล ออกพรรษา และการ ร้อยพรรษานั้น เป็นประโยชน์กับวัด พระสงฆ์และทำให้ชาวบ้านได้มี กิจกรรมร่วมกัน การ ร้อยพรรษานั้นจึงเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวพุทธเรารู้จัก เสียสละ แบ่งปันผู้อื่น และทำให้ชาวบ้านเกิดความรักและความสามัคคีทำให้ชุมชน เข้มแข็งขึ้น

แนวทางอนุรักษ์และสืบทอดเพลงร้อยพรรษาของชาวหนองบัว

จากการลงพื้นที่ภาคสนามทำให้ผู้วิจัยทราบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่รู้จักประเพณีนี้ แต่ปัจจุบันไม่เห็นชาวหนองบัวทำกิจกรรมนี้มากนักอย่างน้อย 3-4 ปีแล้ว จะเห็นแต่ชาวบ้าน ตาบลื่อนเข้ามา ร้อยพรรษาในตำบลหนองบัว อย่างไรก็ตามชาวบ้านยังมีความต้องการที่จะ อนุรักษ์ และสืบทอดประเพณี ร้อยพรรษาของตนให้คงอยู่สืบไป แต่ไม่สามารถ ดำเนินการเองได้เนื่องจากปัญหาบางประการดังที่กล่าวไปแล้ว และยังขาดงบประมาณ สนับสนุนในการจัดกิจกรรมอีกด้วย จากการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักเรียน โรงเรียนวัดศรีอุปการาม ที่เคยรับการอบรมการร้องเพลง ร้อยพรรษาจากพ่อเพลง แม่เพลงมาแล้ว (แต่เนื่องจากกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง ทำให้ลืมเลือนเพลงไปเกือบหมด)

มีความเห็นว่าประสงฆ์ให้ทางโรงเรียน วัดศรีอุปการาม ซึ่งเป็นโรงเรียนของชุมชน จัดอบรม การร้องเพลงร้อยพรรษาทุกปีอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณี ร้อยพรรษาของชาวหนองบัว ซึ่งตรงกับความเห็นของพ่อเพลงแม่เพลงที่เคยเป็นวิทยากร อบรมเพลงร้อยพรรษาในโรงเรียนวัดศรีอุปการามที่ประสงฆ์ให้ทางโรงเรียนจัดกิจกรรมอบรม เพลงร้อยพรรษาให้แก่แก่นักเรียนในโรงเรียนทุกปี เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่สามารถร้องเพลงร้อยพรรษาได้ นอกจากนั้นชาวบ้านและพ่อเพลงแม่เพลง ยังมีความ ต้องการให้หน่วยงานในชุมชนและหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น โรงเรียนวัดศรีอุปการาม เทศบาลตำบลหนองบัว องค์การบริหารส่วนตำบล และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีเข้ามาช่วยเหลือ และสนับสนุนงบประมาณในเรื่องของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์ และสืบทอดเพลงร้อยพรรษา ให้คงอยู่กับชาวหนองบัว

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอสรุปผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. **ประวัติความเป็นมาของเพลงร้อยพรรษา** จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร จากที่ต่าง ๆ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พ่อเพลงแม่เพลง ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน พบว่า ประเพณีการร้อยพรรษามีการร้องสืบทอดกันมาไม่น้อยกว่า 150-200 ปี ทั้งนี้ จากการพิจารณาอายุของพ่อเพลงแม่เพลง และบรรพบุรุษของพ่อเพลงแม่เพลงชาวหนองบัวที่มีมาก่อนหน้านี้ สอดคล้องกับ Provincial Cultural Office (2005, p. 4) ที่กล่าวว่า “หากคำนวณอายุจากการบอกเล่าของพ่อเพลงแม่เพลงดังกล่าว เพลงร้อยพรรษานี้ น่าจะเป็นเพลงที่ชาวบ้านในจังหวัดกาญจนบุรีร้องเล่นกันมาแล้วไม่ต่ำกว่า 150-200 ปี”

2. **วัตถุประสงค์ของการร้อยพรรษา** การออกร้อยพรรษาของชาวหนองบัว ในอดีตนั้นเพื่อรับบริจาคสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นข้าวสาร อาหารแห้ง ผักผลไม้ เพื่อนำไปถวาย วัดในช่วงออกพรรษาเนื่องจากในช่วงออกพรรษานั้น เครื่องอุปโภคบริโภคในวัดร่อยหรอลง จึงออกร้อยพรรษาเพื่อรับบริจาคเพิ่มเติม แต่ในปัจจุบันนี้เนื่องจากชาวบ้านนิยมบริจาค เป็นเงินเพื่อความสะดวกของตัวผู้บริจาคเอง และเพื่อพ่อเพลงแม่เพลงซึ่งเป็นผู้สูงอายุจะได้ ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยในการหาบข้าวของที่ได้รับบริจาค การร้อยพรรษาในปัจจุบันจึงมี

วัตถุประสงค์เพื่อรับเงินบริจาคจากชาวบ้านเพื่อนำเงินไปทอดกฐิน เพื่อทางวัดจะได้นำไปใช้ในกิจกรรมของวัดตามความต้องการ และแบ่งเงินบริจาคส่วนหนึ่งซื้อของใช้ที่จำเป็นแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนา การร่ายพระราชมงคลเป็นการร่วมแรงร่วมใจในการทำบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคมของชาวบ้านหนองบัว

3. ช่วงเวลาที่ออกร้อยพระราชมงคล แต่โบราณมานั้นพ่อเพลงแม่เพลงอาจจะออกร้อยพระราชมงคลก่อนออกพรรษาเล็กน้อย หรือช่วงออกพรรษาไปแล้วเหมือนที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณ สำหรับชาวหนองบัวนิยมร้อยพระราชมงคลในช่วงออกพรรษาแล้ว โดยจะออกร้อยพระราชมงคลติดต่อกันเป็นเวลาอย่างน้อย 10 วัน เนื่องจากช่วงออกพรรษาจะเป็นช่วงที่ทางวัดขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค หลังจากเข้าพรรษาเป็นเวลานาน และเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับชาวบ้านที่จะได้ร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

4. การแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ในการร้อยพระราชมงคล การแต่งกายของพ่อเพลงแม่เพลงที่จะออกร้อยพระราชมงคล ยังคงรักษาดำรงขนบธรรมเนียมเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่คือ จะแต่งกายเหมือนชาวบ้านทั่วไป ผู้ชายใส่กางเกงขาสั้น เสื้อลายดอก ส่วนผู้หญิงสวมผ้าถุงหรือโจงกระเบน สวมเสื้อแขนกระบอกหรือเสื้อแบบอื่น ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการร้อยพระราชมงคลอื่นๆ เช่น หมวกหรือรองเท้านั้น และไม้เท้าสำหรับพยุงตัวยังคงใช้เหมือนเดิม เนื่องจากการเดินทางร้อยพระราชมงคลจะเดินทางไปตามหมู่บ้านเป็นระยะทางไกล แม้ว่าปัจจุบันได้มีการนำรถมาส่งพ่อเพลงแม่เพลงเพื่อเป็นการย่นระยะทาง แต่การเดินทางในหมู่บ้านอาจพบกับสุนัขหรือสัตว์ต่างๆ ที่มีอันตรายได้ จึงจำเป็นต้องใช้ไม้เท้าไว้แทนอาวุธ อุปกรณ์ที่ปรับเปลี่ยนคือ ใช้ยามสำหรับใส่เงินที่ได้รับบริจาคแทนสาแหรก กระบุงและไม้คานหาบ ซึ่งแต่เดิมใช้เพื่อรับบริจาคอาหารแห้งและผลไม้ นอกจากนี้จะมีพานใส่ดอกไม้ไว้สำหรับรับเงินบริจาค เมื่อได้รับเงินมาก็จะเก็บใส่ยามไว้อีกทีหนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า อุปกรณ์ในการร้อยพระราชมงคลบางอย่างได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยและความต้องการของคนยุคใหม่ เนื่องจากชาวบ้านนิยมบริจาคเงินแทนสิ่งของ พ่อเพลงแม่เพลงจึงไม่ใช้สาแหรก กระบุง และไม้คานหาบเพื่อรับของบริจาคสิ่งของอีกต่อไป แต่เปลี่ยนมาใช้พานและยามเพื่อรับเงินแทน

5. **ขั้นตอนและวิธีการร่ายพระราของชาวหนองบัว** ในอดีตการร่ายพระราไม่มีขั้นตอนที่เป็นระบบมากนัก เนื่องจากการร่ายพระราทำเพื่อรับบริจาคข้าวของที่เป็นเครื่องอุปโภค บริโภคเพื่อถวายวัดเท่านั้น ไม่มีเรื่องของเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่การร่ายพระราในปัจจุบันทำอย่างมีขั้นตอนและระบบโดยเริ่มจากการ นัดประประชุมก่อนออกร่ายพระราเพื่อตกลงว่าจะลงพื้นที่ใด มีการกำหนดตัวผู้ที่จะรับหน้าที่บันทึกจำนวนเงิน และเก็บรักษาเงินที่ได้รับบริจาคทุกวัน และขั้นตอนสุดท้ายคือนำเงินที่ได้รับมานับต่อหน้าสาธุชนเพื่อความโปร่งใสและนำเงินมาแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งถวายเป็นเงินทอดกฐินและอีกส่วนหนึ่งซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคถวายพระภิกษุสงฆ์

6. **เนื้อร้องเพลงร่ายพระรา** เนื้อเพลงร่ายพระราทั้ง 4 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอพนมทวน อำเภอปอพลอย และอำเภอห้วยกระเจา ในจังหวัดกาญจนบุรี มีรูปแบบของกลอนที่มีตั้งแต่ 3-12 คำกลอน ส่วนเนื้อเพลงของชาวหนองบัวในปัจจุบันมีตั้งแต่ 5-10 คำกลอน แต่มีรูปแบบที่เหมือนกันคือ ประกอบไปด้วย บทเพลงเดิน (ใช้ขับร้องช่วงที่เดินทางก่อนที่จะเข้าบ้านผู้ที่จะไปขอบริจาค) บทเพลงชมบ้าน (ใช้ขับร้องเมื่อถึงบ้านแล้ว) บทเพลงขอ (ใช้ขับร้องเพื่อขอเรียไร) บทเพลงให้พร (ใช้ขับร้องเมื่อเจ้าของบ้านได้ร่วมทำบุญแล้ว) และบทเพลงลา (ใช้ขับร้องเมื่อจะลาเจ้าของบ้านเพื่อที่จะไปยังบ้านอื่นต่อไป) ส่วนเนื้อหาของบทเพลงในแต่ละอำเภอจะมีสำนวนที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับพ่อเพลงแม่เพลงว่าจะแต่งกลอนร้องกันอย่างไร ในส่วนเนื้อเพลงของชาวหนองบัวยังคงใช้เนื้อเพลงที่ร้องกันต่อๆ มาตั้งแต่รุ่นแรก โดยมีการปรับเปลี่ยนเนื้อร้องบ้าง ปัจจุบันนางลัดดา มลคล และนางจำเริญ สุขเอี่ยม เป็นผู้เก็บรักษาเนื้อเพลงไว้

7. **ทำนองของเพลงร่ายพระรา** ทำนองเพลงร่ายพระราของชาวหนองบัวจะร้องอย่างช้า ๆ และมีการเอื้อนประกอบ การร้อง โดยใช้ระดับเสียงหรือโน้ตที่ต่างกันเพียง 4 ระดับเสียงคือ ลา (A) โด (C) เร (D) และ ฟา (F) หากวิเคราะห์รายละเอียดในแต่ละเพลงจะพบว่า ทุกบทเพลงขึ้นต้นด้วยเสียง ลา (A) ลงท้ายหรือจบเพลงด้วยเสียง (โด) รูปแบบของทำนองร้องมีลูกคู่ร้องรับที่เรียกว่า Refrain

สรุปแนวทางอนุรักษ์และสืบทอดเพลงร้อยพรรษาอย่างเป็นระบบ

ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่าชาวบ้านหนองบัว และหน่วยงานในชุมชนหนองบัว ยังไม่มีการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรษาอย่างเป็นระบบเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดประเพณีนี้ ซึ่งอาจทำให้ประเพณีนี้มีโอกาสที่จะสูญหายไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านมีความต้องการให้หน่วยงานต่างๆในชุมชน เช่น โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบลหนองบัว และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรษาอย่างเป็นระบบ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามที่ได้มา คณะผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าชาวบ้านหนองบัวและหน่วยงานในชุมชน ควรที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์และสืบทอดเพลงร้อยพรรษาสำนวนของชาวหนองบัวอย่างเร่งด่วน และเพื่อไม่ให้ประเพณีนี้สูญหายไปจากตำบลหนองบัว จึงควรมีแนวทางแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. โรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยงานหลักของชุมชน ควรขอเสนองบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลตำบลหนองบัว เพื่อจัดกิจกรรมเชิญให้พ่อเพลงแม่เพลง มาเป็นวิทยากรในโรงเรียนบ้านหนองบัวอย่างต่อเนื่อง โดยจัดผนวกเข้าเป็นกิจกรรมในรายวิชาทางด้านศิลปะที่ครูต้องสอนในชั้นเรียนอยู่แล้ว เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เด็กนักเรียนสนใจและตั้งใจที่จะฝึกหัดร้องเพลงร้อยพรรษา

2. เทศบาลตำบลหนองบัว ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบกับชุมชนหนองบัวโดยตรง ควรตั้งงบประมาณในการอนุรักษ์และสืบทอดเพลงร้อยพรรษาทุกปีอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับกิจกรรมอนุรักษ์ดนตรีไทย และสนับสนุนให้นักเรียนที่ได้รับการอบรมแล้วออกทำกิจกรรมร้อยพรรษาจริงในหมู่บ้าน

3. มหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งเป็นหน่วยงานด้านการศึกษา และมีการกิจในการสนับสนุนงานด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นควรมีบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอดเพลงร้อยพรรษา โดยมอบหมายให้สำนักศิลปะและวัฒนธรรม จัดสรรงบประมาณในการเชิญให้พ่อเพลงแม่เพลงมาเป็นวิทยากรให้กับนักศึกษาทุกปี เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่น เป็นการสืบทอดประเพณีร้อยพรรษาของชาวบ้านหนองบัวอย่างต่อเนื่องอีกทางหนึ่ง

4. จัดทำวีดิทัศน์เพลงร้อยพรรษา บันทึกเนื้อเพลง และโน้ตเพลงร้อยพรรษาไว้ เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาการร่ายพระราชนิพนธ์ของชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลหนองบัว จังหวัดกาญจนบุรี

เพลงร่ายพระราชนิพนธ์ของชุมชนหนองบัวร้องเป็นประจำสัปดาห์ละประมาณ 150-200 ปี เป็นการร้องเพื่อรับบริจาคสิ่งของต่าง ๆ เพื่อนำไปถวายวัดช่วงเวลาในการร่ายพระราชนิพนธ์ชาวบ้านก็จะมีการรวมตัวกันร่ายพระราชนิพนธ์ก่อนที่จะออกพระราชนิพนธ์เป็นเวลา 10 วัน สาเหตุที่มีการร่ายพระราชนิพนธ์ เนื่องจากช่วงเช้าพระราชนิพนธ์ของในวัดร่ายหรือลง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันร่ายพระราชนิพนธ์เพื่อรับบริจาคสิ่งของ ข้าวสาร อาหาร แต่ปัจจุบันการรับบริจาคจากเดิมเป็นสิ่งของเครื่องใช้ มาเป็นเงินบริจาคทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกของผู้บริจาคเอง เมื่อได้รับมาแล้วก็นำไปทอดกฐินที่วัด เพื่อทางวัดจะได้นำไปใช้ในกิจกรรมของวัดตามความต้องการ และแบ่งเงินบริจาคส่วนหนึ่งซื้อของใช้ที่จำเป็นแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนา การร่ายพระราชนิพนธ์จึงถือเป็นการร่วมแรงร่วมใจในการทำบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคมของชาวบ้านหนองบัว

2. เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีการร่ายพระราชนิพนธ์ของชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลหนองบัว จังหวัดกาญจนบุรี

การอนุรักษ์บทเพลงร่ายพระราชนิพนธ์ควรเริ่มจากชุมชนใน ต.หนองบัว เพราะมีแม่เพลงและพ่อเพลง อยู่ในชุมชนเพื่อไม่ให้ประเพณีนี้สูญหายไปหน่วยงานของรัฐควรเข้าไปสนับสนุนงบประมาณ และร่วมมือกับชุมชน เพื่อให้คงอยู่สืบไปยังลูกหลาน ควรจัดทำนิตยสารการเป็นสื่อวิถีทัศน์ มีการบันทึกลงแผ่นเสียง จัดทำโน้ต ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ในการจัดกิจกรรมอบรมการร้องเพลงร่ายพระราชนิพนธ์ นอกจากจะจัดอบรมให้กับนักเรียน และนักศึกษาแล้ว เทศบาลตำบลหนองบัว และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ควรที่จะจัดอบรมให้ ครูดนตรีและนาฏศิลป์ในโรงเรียนของชุมชน ผู้สนใจ และอาสาสมัคร

หมู่บ้าน เพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนบุคลากรที่สามารถร้องเพลงร่ายพรสาได้ และจัดกิจกรรมให้มีการออกร่ายพรสาจริงตามกำหนดเวลาที่เคยปฏิบัติกันแต่โบราณเพื่อให้กิจกรรมนี้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง หากหน่วยงานในชุมชนและชาวบ้านหนองบัวร่วมมือกันในการอนุรักษ์และสืบทอดเพลงร่ายพรสา ประเพณีนี้ก็จะยังคงอยู่คู่กับชาวหนองบัวตลอดไป

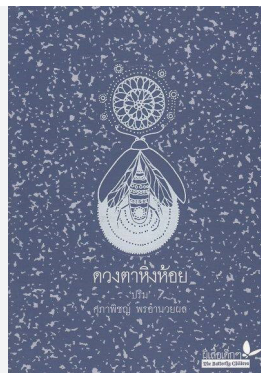
References

- Art and Culture Center, Kanchanaburi Teachers College. (1987). **Phleng phuenban phanomthuan** (In Thai) [Phanom Thuan Folk Songs]. Kanchanaburi: Author.
- Cultural Center of Kanchanaburi. (1984). **Sarup yo thai khadi phuenban changwat kanchanaburi** (In Thai) [Summary of Thai folklore in Kanchanaburi]. Kanchanaburi: Author.
- Kanchanaburi Provincial Culture Office. (2005). **Sarattha lae boribot dan sinlapa kan sadaeng : Phleng roi phansa khong changwat kanchanaburi** (In Thai) [Performance and context in performing arts: Roiphansa songs of Kanchanaburi]. Kanchanaburi: Kanchanaburi Provincial Culture Office.
- Khlaikhueng, P. (2015). **Kansueksa prapheni phleng roi phansa: Korani sueksa tambon thung samo amphoe phanom thuan changwat kanchanaburi** (In Thai) [A study of traditional Roi Phansa songs: A case study of Thung Samo Sub-District, Phanom Tuan District, Kanchanaburi Province]. Kanchanaburi: Kanchanaburi Rajabhat University.

- Phayom, M. (1986). **Prapheni sipsong duean lanna thai** (In Thai)
[Twelve-month Lanna Thai tradition]. Chiang Mai : So Sap Kan
Phim.
- Royal Institute. (2003). **Photchananukrom chabap
ratchabandittayasathan pho.so. 2542** (In Thai) [Royal Institute
Dictionary 1999]. Bangkok: Nanmeebooks.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

ชื่อหนังสือ ดวงตาทิ้งห้อย
ผู้แต่ง ศุภภาพิชญ์ พรอานวยผล
ปีที่พิมพ์ 2562
จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ผีเสื้อเด็ก ๆ
จำนวนหน้า 224 หน้า

บทวิจารณ์“แสงทิ้งห้อยเปล่งไว้ จูดย้อยในจักรวาล”

กับการสืบทอดด้านเนื้อหาการสอน

Review of “The tiny light of a firefly in the universe”

and the inheritance of teaching contents

ชาคริต แก้วทันคำ / Chakrit Kaewtankham

Khao Wiset Sub District Wang Wiset District
Trang 92220, Thailand

Email: jaochaiyoy@hotmail.com

Received: April 3, 2020

Revised: April 8, 2020

Accepted: April 10, 2020

Abstract

This article focuses on the poetry book "Firefly Eyes" by Suphaphit Phonamnuaiaphon (Prim), which is composed with 100 polite quatrain poems. The result reveals that the poet begins the process by telling the name of

the book and expressing his own desires and ends the story by giving thanks to the people involved in this poetry book. The strategy of story presentation found in 6 forms, namely, reasoning, story-telling or illustration, prescription, quotation of proverb, figurative expression and religious references. Religious references are the most common strategies. This is because the content of most poems is deductive that emphasizes religious beliefs. In addition, the poet is persuasive and shows the effect that will be gained from following the teachings. From the aforementioned characteristics, this poetry is a didactic literature that is inherited in poetic convention.

Keywords : Inheritance, Strategy, Teaching, poetry

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิจารณ์หนังสือกวีนิพนธ์ “ดวงตาหิ่งห้อย” ของ ศุภภาพิชญ์พรอานวยผล (ปริม) ซึ่งแต่งด้วยโคลงสี่สุภาพจำนวน 100 เรื่อง ผลการวิจารณ์พบว่า กวีใช้กลวิธีขึ้นต้นเรื่องด้วยการบอกชื่อหนังสือและแสดงความรู้สึกปรารถนาในใจตนเอง ลงท้ายเรื่องด้วยการกล่าวขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหนังสือกวีนิพนธ์เล่มนี้ ส่วนกลวิธีเสนอเรื่องพบ 6 แบบ ได้แก่ แบบชี้แจงเหตุผล แบบยกนิทานหรืออุทาหรณ์ แบบบอกให้ปฏิบัติ แบบอ้างสำนวนสุภาษิต แบบใช้ภาพพจน์ และแบบอ้างอิงศาสนา แบบอ้างอิงศาสนาเป็นกลวิธีที่พบมากที่สุด ทั้งนี้เพราะเนื้อหาของบทกวีส่วนใหญ่เป็นลักษณะการสอนที่เน้นความเชื่อทางศาสนา นอกจากนี้กวียังโน้มน้าวใจและแสดงผลที่จะได้รับการปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วย จากลักษณะดังกล่าวทำให้หนังสือกวีนิพนธ์เล่มนี้เป็นหนังสือคำสอนที่มุ่งสืบทอดตามขนบวรรณศิลป์

คำสำคัญ : การสืบทอด, กลวิธีเสนอเรื่อง, คำสอน, กวีนิพนธ์

ความนำ

“ดวงตาหิ่งห้อย” เป็นหนังสือกวีนิพนธ์เล่มแรก ของ ศุภาพิชญ์ พรอำนวยผล (ปริม) เริ่มเขียนตั้งแต่อายุ 7 ปี ต้นฉบับบทแรกถึงมือบรรณาธิการตอนอายุ 9 ปี ขณะนี้ ศุภาพิชญ์ อายุ 11 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตละอออุทิศ กรุงเทพฯ ปริมเป็นกวีเด็กคนแรกของสำนักพิมพ์ผีเสื้อเด็ก ๆ ในโครงการ “วิธีสมุดบันทึก” โดย มกุฏ อรฤดี บรรณาธิการบริหาร สำนักพิมพ์ผีเสื้อและศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ปี 2555 สำนักพิมพ์ผีเสื้อได้มอบสมุดบันทึกแก่เด็ก ๆ เพื่อเขียนบันทึกด้วยความเชื่อว่า “เมื่อเด็กเริ่มเขียนบันทึก เด็กจะต้องคิด ใช้ความคิดก่อนเขียน จะอยากรอ่าน เมื่อเริ่มเขียน” (p. 220)

“ดวงตาหิ่งห้อย” เล่มนี้แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพทั้งเล่ม ประกอบด้วยบทกวี 100 เรื่อง มี ปณิธิ หุ่นแสง เป็นบรรณาธิการต้นฉบับ เนื้อหากล่าวถึงปัญญา ความรู้ ความกตัญญูต่อพ่อแม่ เวลา เพื่อน การคบคน การใช้คำพูด ความโกรธ สติ การทำเพื่อผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการงาน มุมมองที่มีต่อสิ่งรอบข้าง การต่อสู้กับอุปสรรคปัญหา ธรรมชาติ ธรรมะ และที่มาของสมุดบันทึก เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ปริมจะนำเสนอโคลงสี่สุภาพแต่ละเรื่อง จำนวน 2 บท บทแรกจะเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ด้วยการยกตัวอย่างนำอุทาหรณ์มากล่าว แล้วเชื่อมโยงเรื่องราวเหล่านั้นกับชีวิตคนในบทท้าย เช่น เปรียบของหอมและของเหม็นที่ถูกห่อหุ้มด้วยใบไม้ถึงอย่างไรก็ไม่อาจกลบกลิ่นนั้น เช่นเดียวกับการคบคนดีหรือคนเลวย่อมมองเห็นได้ การถือทางเสียต้องใช้สติคุมเช่นเดียวกับการระงับอารมณ์ จำต้องมีสติมั่นคงจึงจะฝ่าเหตุน้ำไปได้ ต้นไม้ใหญ่ในป่าย่อมมีหลากหลายพันธุ์รวมกัน ป่าจึงอุดมสมบูรณ์ เปรียบกับคนในสังคมที่ล้วนแตกต่างกัน หากอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันย่อมจะพบความสุขได้ ดึกที่สร้างสูงเสียดฟ้า ยืนหยัด ทำแดดลมฝนได้ทนทาน เปรียบกับคนเก่งกล้าเด็ดเดี่ยวยอมไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ

ความหมายของวรรณกรรมคำสอน

Punnotok (1982, p. 221) กล่าวถึง วรรณกรรมคำสอนไว้ในหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่น ว่า “เป็นวรรณกรรมที่มุ่งสอนจริยธรรมแก่สังคม (ชนชั้นผู้ปกครอง, ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน) หน้าที่และจริยธรรมของบุคคลอันประกอบเป็นสังคม เริ่มต้นจากสังคมครอบครัว การทำมาหากิน ตลอดจนการกำหนดข้อห้าม และข้อพึงปฏิบัติของบุคคลต่อ สังคมในฐานะ

ที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ”

Colonel G.E. Gerini (1929, p. 42 as cited in Janchitman, 1986, p. 2) กล่าวเป็นใจความไว้ว่า หมายถึง “หนังสือที่เกี่ยวกับสุภาษิต คติพจน์ คำสั่งสอนทางศีลธรรม และแบบแผนความประพฤติของไทย ตัวอย่างหนังสือประเภทนี้ ได้แก่ สุภาษิตพระร่วง โคลงโลกนิติสุภาษิตอิศรญาณ สุภาษิต 100 ข้อ สุภาษิตโคลงอย่างเก่า พาลีสอนน้อง สุภาษิตสอนเด็ก สวัสดิรักษา กฤษณาสอนน้อง และพ่อหม้ายสอนลูก เป็นต้น”

ดังนั้น อาจสรุปลักษณะวรรณกรรมคำ สอนได้ว่าหมายถึง วรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ สั่งสอนคุณธรรม จริยธรรมให้แก่คนในสังคม มี เนื้อหาเกี่ยวกับสำนวน สุภาษิต คติธรรม คำสอนที่ อ้างอิงศาสนาหรือแบบแผนความประพฤติ ตลอดจนคำเตือนสติ ข้อห้าม ข้อควรระวัง และข้อพึงปฏิบัติของบุคคลในสังคม

“ดวงตาหึ่งห้อย” กับกลวิธีการขึ้นต้นเรื่องและ ลงท้ายเรื่อง

ดวงตาอันเล็กจ้อย	คือฉัน
คือหึ่งห้อยเพียงนั้น	พริบแพรว
แลเห็นนิดน้อยครัน	จึงหมั่น ผึกนา
หวังเปล่งแสงสกาแล้ว	เร่งรู้วิชา
ปรารถนาจึงสิ่งเพียง	ธูลี
ในจักรวาลวิลิ	ใหญ่กว้าง
มีอาจส่องแสงลี	สุกสว่าง
เป็นแต่ละอองคว้าง	สะท้อนจับตา

(Phonamnuaiphon, 2019, p. 15)

โคลงสี่สุภาพข้างต้น เป็นอารัมภบทที่ขึ้นต้นด้วย การบอกที่มาและชื่อหนังสือ กวีนิพนธ์เล่มนี้ ปริณิใช้อุปลักษณะเปรียบดวงตาเล็กจ้อยของตนกับหึ่งห้อยที่มีแสงน้อยนิด แต่หวังว่าแสงนั้นจะเปล่งประกายได้เมื่อหมั่นฝึกและเรียนรู้อวิชา แม้ปริณมิได้กล่าวอย่างละเอียดว่าหมั่นฝึกและเรียนรู้อวิชาอะไร แต่น่าจะหมายถึงการมองและเรียนรู้โลกกว้าง เปิดดวงตาให้สว่างแจ้งในบทแรก แต่โคลงบทท้ายกล่าวความในใจว่าปรารถนาจะเป็นธูลี ในจักรวาลที่มีอาจส่องแสงด้วยตนเอง แต่เป็นเพียงละอองที่รอแสงมาสะท้อนจับตาให้

มองเห็นตัวตน ความคิดและผลงาน ส่วนโคลงชื่อว่า “ขอบคุณ” เป็นโคลงบทสุดท้ายที่ ปริณกล่าวแสดงความในใจขอบคุณผู้สอนสั่ง เพื่อนที่ช่วยอ่านแก้และผู้วิจารณ์งาน เพื่อ “เติมต่อคุณค่าแท้” ให้ได้เป็นกวีหรือจนหนังสือเล่มนี้ได้ จัดพิมพ์และยังสะท้อนอีกว่า ผลงานเล่มนี้อาจถูก จับตาเหมือนแสงหิ่งห้อยที่ “จืดจางในจักรวาล” เพราะเป็นหนังสืออีกเล่มในโลกที่มีจำนวนมหาศาล นับเป็นความหวังและความภูมิใจของปริณที่มีต่อผลงานของตนเอง

“ดวงตาหิ่งห้อย” กับการวิเคราะห์กลวิธีการเสนอเนื้อหาการสอน

เมื่อวิเคราะห์กลวิธีการเสนอเนื้อหาการสอนใน “ดวงตาหิ่งห้อย” อาจประมวลได้ 6 แบบ ดังนี้

1. ลักษณะการสอนแบบชี้แจงเหตุผล

การสอนแบบชี้แจงเหตุผล คือ การสอนที่มีเหตุผลรองรับเนื้อหาการสอนนั้น ๆ โคลงชื่อว่า “อย่าเสียศูนย์” ปริณกล่าวว่า เมื่อสูญเสียพ่อแม่ไป ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่อย่างมอยกับ ความโศกเศร้าจน “เสียศูนย์” ต้องผืนผ้าและสู้ต่อไป แม้จะมีความทุกข์แต่ผู้ที่ยังมีชีวิตต้องก้าวต่อ เพื่อมิให้ผู้ตายเป็นห่วงกังวล ทั้งนี้ ปริณยังนำเสนอโคลงบทนี้ให้ผู้อ่านได้ ร่วมรู้สึกกับความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก โดยใช้คำแสดงอารมณ์ เช่น *อาดูร สลด โศกเศร้า สูญเสีย* ที่นำไปสู่ความทุกข์จนอาจทำให้ผู้ที่มีชีวิตอยู่ไร้ซึ่ง หนทางในโคลงบทแรก ต่อมาปริณจึงชี้แจงเหตุผล ในบทท้ายว่า การพรากจากนั้นเป็นธรรมดาของชีวิตที่มีเกิดและดับ ผู้ที่ยังมีชีวิตต้องจิตใจมั่นคง และก้าวไปข้างหน้าตามวิถี นอกจากปริณจะสะท้อนสังขารมให้ผู้อ่านตระหนักแล้ว ยังสื่อถึงกำลังใจและปลอบโยนผู้ที่มีชีวิตอยู่ด้วยการเล่นคำ *สูญเสีย* กับ *เสียศูนย์*

โคลงชื่อว่า “รับรู้ลึก” ปริณกล่าวถึงหน้าที่ของดวงตา ซึ่งมีไว้มองเห็น หูไว้สดับเสียง จมูกมีไว้ดมกลิ่น ลิ้นไว้รับรส มือไว้สัมผัสสรรณเย็น เส้นประสาทต่าง ๆ ในร่างกายต่างก็เชื่อมโยงกัน ผู้อ่านอาจเห็นถึงหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ตามที่ปริณชี้แจง แต่เหตุผลที่ต้องนำเสนอก็คือ นอกจากหน้าที่ของอวัยวะนั้น ๆ แล้ว ความรู้สึกตัวต้องมีด้วย ไม่ใช่มองเฉย ๆ ได้ยินผ่าน ๆ แผงข้อคิดให้ผู้อ่านได้ทบทวนการรับรู้ทั่วไปและความรู้สึกตัวทั่วถ้วนนั่นเอง

2. ลักษณะการสอนโดยยกนิทานหรือ อุทาหรณ์ประกอบ

การสอนโดยยกนิทานหรือ อุทาหรณ์ประกอบ คือ การสอนโดยหยิบยกนิทานหรือเล่าอุทาหรณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาคำสอน เพื่อให้เกิดความเข้าใจคำสอนนั้นยิ่งขึ้น โคลงชื่อว่า “เพียร” ปริมยกเรื่องเล่าสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาเพื่อแสวงหาทางดับทุกข์เพื่อจะช่วยเหลือผู้อื่นในบพแรก บทท้ายปริมโน้มน้าวใจผู้อ่าน “*ปวงข้า ณ ที่นี้ทั้งหลาย*” ให้ยึดแนวทางตามพุทธองค์ด้วยการอุทิศใจกายโดย “*มุ่งใช้ความเพียร*” ในการฝึกปฏิบัติ

ในโคลงชื่อว่า “*ฝูงมด*” ปริมยกอุทาหรณ์ เรื่องมดน้อยในรังที่ใครเหยียบเข้าพวกมันจะกรูออกมารุมกัดศัตรูเปรียบทุกปัญหา หากทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันเหมือนฝูงมด “*เรื่องใหญ่น้อยล่วงได้ ง่ายด้วยรวมใจ*” สอดแทรกคติธรรมเรื่อง “สามัคคีคือพลัง”

หรือโคลงชื่อว่า “*แม่*” ปริมยกอุทาหรณ์ เรื่องแม่เฒ่าเลี้ยงดูพุ่มพุกกลุณ้อยเปรียบกับมือของ แม่ที่ปกป้องลูกรักด้วยความห่วงใยไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ต่างมีสัญชาตญาณความเป็นแม่ ดังนั้น “*คุณท่านทดแทนบ้าง อย่าได้หน่ายแหยง*” เป็น การแทรกคติธรรมบอกให้ผู้อ่านรู้จักความกตัญญูตวเวที

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าบาทท้าย ของโคลงแต่ละชื่อเรื่อง ไม่ว่า “*แม่เหนียว ล้ายาก ถ้า มุ่งใช้ความเพียร*” “*เรื่องใหญ่น้อยล่วงได้ ง่ายด้วยรวมใจ*” และ “*คุณท่านทดแทน บ้าง อย่าได้หน่ายแหยง*” ล้วนเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเป็นคำสอนทางศาสนา ทั้งความเพียร ความสามัคคีและความ กตัญญูตวเวทีที่ปริมยกอุทาหรณ์ในบพแรก แล้วสรุปเนื้อหาคำสอนในบทท้ายได้อย่างสอดคล้องกับเนื้อหา

3. ลักษณะการสอนแบบบอกให้ปฏิบัติ

โคลงชื่อว่า “*ความรู้*” ปริมใช้อุปมาเปรียบ “*ความรู้ปานปากฟ้า*” กว้างไกลที่จะศึกษาหาความรู้ใส่ตัวได้ไม่สุดสิ้น ดังนั้นจึงควรอ่านเขียนในบพแรก บทท้ายยังใช้อุปมาอีกว่าการหาแหล่งความรู้เพื่อเรียนวิชาไฉ่หาเลี้ยงชีพ เหมือนการหาปุ๋ยมาใส่ต้นไม้ให้ออกดอกผล โคลงข้างต้น ปริมบอกให้ผู้อ่าน “*เพียรอ่านเขียนเดือนยี่*” และ “*เฝ้าไฟเรียนอย่าร้อน*” เพราะเชื่อว่าจะทำให้อนาคตพบกับความสุข เช่นเดียวกับโคลงชื่อว่า “*เรียนรู้*” ปริมกล่าวว่า การเรียนรู้นี้ไม่ได้เรียนกันง่าย ๆ จะต้องฝึกฝน อ่านเขียนและอย่าท้อกายใจ ความขยันหมั่นเพียร และความอดทนจะส่งผลดี เปรียบกับรสขมครั้งแรกอาจไม่น่าชม แต่ผลของมันจะเปลี่ยนรสขมกลายเป็นหวานได้

ดังนั้น “**จงหมั่นเพียรเรียนรู้ไว้มากเท่าผลล**” ในบาทท้ายของโคลงบทแรก และ “**ผลแห่งเพียรดั้นด้น สุดท้ายแสนหวาน**” ในบาทท้ายของ โคลงบทท้ายจึงสอดคล้องเป็นเหตุผลให้ผู้มีความเพียรได้พบกับความสุข นอกจากนี้ยังพบการสอนแบบบอกให้ ปฏิบัติในโคลงบทอื่น เช่น “**ชีวิตดำรงไว้ ช่วยเกื้อสังคม**” “**คุณค่าแห่งชีวิต ทำสิ่ง-ชอบมา**” **ดีชั่วดลผลเอื้อ แก่ผู้สร้างเอย**” “**มองแง่งามดูบ้าง ค่าเช่าพึงมี**” ตัวอย่างดังกล่าวมานี้ สะท้อนความเชื่อว่าการทำความดีแล้วจะมีความสุข ซึ่งอาจเป็นการสรุปแบบสูตรสำเร็จเกินไป

4. ลักษณะการสอนแบบอ้างอิงสำนวน สุภาษิต

โคลงชื่อว่า “เวลา” ปริิอ้างอิงสำนวน “เวลาไม่เคยคอยใคร” ไว้ในบทแรก บทท้าย นำเวลามาเปรียบกับ “สายน้ำไม่ไหลย้อนกลับ” เป็นสัจธรรมที่มองเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของชีวิต และธรรมชาติสะท้อนความไม่แน่นอน จึงสมควรรอท่า พร่าวน ชักช้า ประวิงหรือเหนียวรั้งเวลาและวารีไว้

โคลงชื่อว่า “เพื่อนกินเพื่อนตาย” ปริิ อ้างอิงสำนวน “เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก” ตรงตามชื่อเรื่อง และขยายความหมายของ เพื่อนกินหรือมิตรสหายที่คบหาด้วยยามมีทรัพย์ ว่า “**ท้ายสุดก็เลิกร้าง ห่างแล้วหายไกล**” ส่วนเพื่อนตายหรือเพื่อนยาก คือเพื่อนที่เคยฟันฝ่าอุปสรรค มาด้วยกัน “**อุปสรรคปัญหาเร้า แม่แต่อยู่เคียง**” เช่นเดียวกับโคลงชื่อว่า “เพื่อนตาย” ปริิกล่าวย้าว่า หนึ่งคน “**สู้เสี่ยงจะมอดม้วย ดับดิน หัวหาย**” และหลายคน “**เป็นเพื่อนตายคอยเฝ้า ปกป้องดูแล**” เป็นการนำสำนวน “คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย” มาขยายความตามความคิดของตนว่า การทำสิ่งใดที่มีความเสี่ยง ถ้าไปคนเดียวอาจเกิดอันตรายถึงชีวิต แต่หากไปกันสองคนจะได้ช่วยเหลือกันและกัน

5. ลักษณะการสอนแบบอ้างอิงศาสนา

โคลงชื่อว่า “ตริกตรอง” ปริิสะท้อนเรื่อง บุญบาปตามความเชื่อในศาสนาพุทธ ให้ผู้อ่านตริกตรองตามชื่อเรื่อง เมื่อวันหนึ่งคนเราต้องจากโลกนี้ไป แต่จะพบหนทางสว่างหรือไม่ ล้วนขึ้นอยู่กับบาปบุญที่สร้างมา แต่ก่อนเวลานั้นจะมาถึง ควรคิดอย่างตริกตรองว่า จะจากไปอย่างไรคุณค่าหรือหมั่นสร้างแต่ความดี

ส่วนโคลงชื่อว่า “สายกลาง” ปริิสะท้อน เรื่องทางสายกลาง โดยอธิบายว่า ฝนตกลงมาย่อมทำให้เกิดความชุ่มชื้น ดับร้อนแล้งได้หากตกหนัก เกินไปก็ท่วมนอง ดังนั้นไม่ว่าสิ่งใดก็ตามมีมากไป หรือน้อยไปย่อมไม่ดีจึงต้องอยู่ระหว่างความพอดี หรือเลือก

ทางสายกลางนั่นเอง

ในโคลงชื่อว่า “ผล” ปริมกล่าวถึงการปลูกข้าวยอมได้ข้าว ปลูกถั่วงามหากกระถินยอมได้สิ่งนั้น ตามพุทธพจน์ที่ว่า “ปลูกพืชเช่นใดย่อม ได้ผลเช่นนั้น” เช่นเดียวกับ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ทำความดีย่อมมีความสุข ทำความชั่วแล้วได้ดีย่อมเป็นไปไม่ได้

นอกจากนี้ ปริมยังอ้างอิงหลักคำสอนทาง ศาสนาเรื่อง เกิด ดับ กิเลส โลก โกรธ หลง ทางสุณิพพาน การไคร้ครวญเพื่อหลุดพ้น การสดับธรรม อะไรคือสุข อะไรคือทุกข์ทำให้เกิดคำถามว่า ปริมซึ่งเป็นเด็กอายุระหว่าง 7-11 ปีมีความทุกข์อะไร หรือรู้จักธรรมะต้นลึกแค่ไหน มีประสบการณ์ปฏิบัติธรรมมากน้อยเพียงใด จึงแต่งโคลงหลายบทได้อย่างเข้าอกเข้าใจและปลดปล่อยกับบางเรื่องราว ได้ เช่น “กองกิเลสเบาไป ลดโลก เพียรปรับเพื่อเกลาก็ก สู้ซึ่งใจตน” “จิตสว่างจักพบได้ แก่นแท้ทางธรรม” “สดับธรรมกล่อมให้ ใจงามแสงธรรม ชับความกลัว โกรธโลภ หลงนา สงบจึงนำหลักสี่ ทุกข์ร้อนฤทัย” (p. 202) “มีธรรมดุจกรรไกร ตัดกิ-เลสนา ทางสุณิพพานคั่น ล่วงพ้นวายุเวียน” “คิดชมธรรมเปรียบแมน ห่วงยาง พาล่องประคองกลาง คลื่นร้าย นำเรารู้หนทาง ดียิ่ง เหมาะนา รอดพ้นกิเลสคล้าย ดั่งนี้คือธรรม” (p.205) “ดูใจเก็บทุกข์ทัน ขั้ตรม หากปล่อยวางมิจม หม่นเศร้าละทิ้งสิ่งขึ้นชม สิ้นสุด สรรพทุกข์รุมเร้า ปลดเปลื้องสูญไป” (p. 186) เป็นต้น ซึ่งล้วนสะท้อนความคิดหรือมุมมองแบบผู้ใหญ่

6. ลักษณะการสอนแบบใช้ภาพพจน์ (figures of speech)

ภาพพจน์ คือถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจ โดยใช้ชั้นเชิงในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลัง สามารถสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่านจนเกิดความ ประทับใจ เช่น อุปมา

อุปมา (simile) คือ การเปรียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่ง โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน ใช้คำว่า “เหมือน คล้าย ดั่ง ดัง ดุจ ประดุจ ปาน” มาเปรียบเทียบเพื่อเน้นให้ เห็นจริงว่าเหมือนอย่างไร ซึ่งพบมากในหนังสือกวีนิพนธ์เล่มนี้

วัยเด็กประดุจแก้ว	ใบใหม่
ว่างเปล่าสะอาดใส	ยิ่งแพรว
จนกระทั่งเติบโตใหญ่	ค่อยชุ่น ม้วนนา
เกาะเกราะเรื่องร้ายแล้ว	หม่นเข้าทุกที

ให้ความดีชะล้าง	คราบโคล
ดวงจิตมนุษย์ไซ้	ดั่งแก้ว
ชำระสะอาดใส	ด้วยมุ่น ดีเฮย
ยังจิตผุดผ่องแผ้ว	ดั่งนี้สงบงาม

(Phonamnayphon, 2019, p. 194)

ตัวอย่างโคลงชื่อว่า “สงบงาม” ปริิใช้ อุปมาเปรียบวัยเด็กเหมือนแก้วที่ว่างเปล่า สะอาดใส จนเติบโตใหญ่แล้วไปนั้นจึงค่อยขุ่นมัว เพราะมีเรื่องราวทำให้เด็กหมองหม่น ดังนั้น จึงต้องใช้ความดีชะล้างออก เพราะจิตของมนุษย์ก็เปรียบดั่งแก้ว เช่นกัน หากรู้จักชำระล้าง ด้วยความดีจะทำให้จิตสงบ ผ่องแผ้ว

นอกจากนี้ปริิยังใช้อุปมาเปรียบปัญญาดังอาวุธ ความรู้กว้างใหญ่ไพศาลกว่า ท้องฟ้า ปัญญาดุจแก้วใส ความดีดุจหัวใจใสสว่างเรืองรอง ความชั่วดุจมารร้าย ความหลง ประดุจเงาหม่น ความซื่อสัตย์ดุจผีเฝ้ามา เปรียบวาจาเหมือนขวานคม จึงควรคิดก่อนพูด เปรียบธรรมะเหมือนห้วงยางพาสู่ทางรอด เปรียบความโกรธของคนเหมือนหมาบ้าหรือดั่ง เพลิงเผาไหม้

อุปลักษณ์ (metaphor) คือ การเปรียบ สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำแสดงการ เปรียบเทียบว่า “เป็น” หรือ “คือ” เช่น

ดวงดาวพราวแต่แต่้ม	เวหา
ระยัจับจับนัยน์ตา	เคลื่อนคล้อย
เป็นเพื่อนสนิทธิทรรา	ยามค่ำ
แสงหรีแม่ไกลคล้อย	เลิศล้ำราตรี
โลกนี้มีเด็กน้อย	เป็นดาว
กะพริบระวิบบาว	คู่ฟ้า
คิดหวังสุกสกา	ฉายส่อง โลกา
เติบโตใหญ่ในวันหน้า	มุ่นเกื้อจักรวาล

(Phonamnuaiphon, 2019, p. 46)

โคลงชื่อว่า “ดาว” ปริมใช้อุปลักษณะเปรียบดวงดาวเป็นเพื่อนสนิทในยามค่ำ และยังกล่าวอีกว่า “โลกนี้มีเด็กน้อย เป็นดาว” ที่กะพริบแสงคู่ฟ้า เมื่อเด็กเติบโตใหญ่แสงกะพริบคงสุกสกาบส่องโลกและจักรวาลได้อีกทั้งใช้แสงของดวงดาว เป็นสัญลักษณ์ (symbol) แทนความหวังด้วย นอกจากนี้ปริมยังเปรียบเทียบความโลภคือ ดาบที่ฟาดฟันตัวเราเปรียบสติเช่นสายน้ำไว้ดับหรือควบคุมโลก โกรธ หลง

จากการวิเคราะห์ทกวิธีเสนอเรื่องใน “ดวงตาหิ่งห้อย” ของ ศุภภาพิชญ์ พรอำนวยการผล (ปริม) พบลักษณะการสอน 6 แบบ คือ แบบชี้แจงเหตุผล แบบยกนิทานหรืออุทาหรณ์ แบบบอกให้ปฏิบัติแบบอ้างสำนวน สุภาษิต แบบใช้ภาพพจน์ ซึ่งพบการใช้ภาพพจน์อุปมา มาก โคลงที่กล่าวถึงธรรมชาติก็บรรยายโวหารได้ก่อนจินตภาพสะท้อนผ่านนัยนิตาของเด็กหญิง เช่น “มานหมอกคลุมปก ฟ้าขุนเขา ขาวม่วงละอองเบา โอบล้อมทุกหย่อมย่านลำเนา เย็นชื่น สุริยส่องแสงทองย้อม เจิดจ้า ปลูกเรารุ่งเช้าตรู่ตื่นขึ้น ลืมตา ยินนกร้องแว่วมา อยู่ใกล้ เหลียวแลสุดขอบฟ้า ทอแดด เรืองรอง อรุณเบิกภาให้ ชีพนี้เบิกบาน” (p.129) และแบบอ้างอิงศาสนาที่มักเชื่อมโยงกับแบบการใช้ภาพพจน์ซึ่งมีสัดส่วนมากที่สุดในเล่ม ทั้งนี้เพราะเป็นลักษณะการสอนที่ได้ผลตามความเชื่อของศาสนา อีกทั้งยังโน้มน้าวใจและแสดงผลที่จะได้รับการปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วย

กล่าวได้ว่า หนังสือวินิพนธ์เล่มนี้เป็นวรรณกรรมคำสอน เพราะปริมมุ่งแต่งโคลงเพื่อสั่งสอนคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้อ่าน ตลอดจนแบบแผนความประพฤติข้อห้าม ข้อควรระวัง สังเกตได้จากบาทท้ายของโคลงแต่ละบทที่สรุปด้วยการแทรกข้อคิด คติธรรม คำสอน และข้อพึงปฏิบัติของบุคคล เช่น “ชีวิตดำรงไว้ ช่วยเกื้อสังคม” “เติบโตในวันหน้า มุ่งเกื้อจักรวาล” “คุณค่าแห่งชีวิต ทำสิ่ง-ชอบนา” “จะกล่าวความใดไซ้รู้ คิดรู้จึงดี” “ดีชั่วดลผลเอื้อ แก่ผู้สร้างเอย” “คิดเพื่อผู้อื่นให้ มากไว้ทุกวัน” “ล้มลุกคลุกคลานช้าอย่าท้อมุ่งไป” “แม่เหนื่อยกายยากล้ำ มุ่งใช้ความเพียร” “เด็ดเดี่ยวเที่ยงตรงนั้น จึงได้ดีงาม” “กรำฝึกเพื่อกายหน้า จึงได้เลิศแล” “สู้ต่ออย่าหยุดยั้ง จึงได้ผลงาม” เป็นต้น

สรุปสังท้าย

“ดวงตาหึ่งห้อย” ของ ศุภภาพิชญ์ พรอำนวยผล (ปริม) ใช้กลวิธีการขึ้นต้นเรื่องด้วยการบอกชื่อหนังสือและแสดงความปรารถนาในใจ ลงท้ายเรื่องด้วยการกล่าวขอบคุณผู้มีส่วนช่วยให้ “แสงหึ่งห้อยเปล่งไฉ่ จดจ้อยในจักรวาล” ด้านกลวิธีเสนอเรื่อง ปริมเน้นรูปแบบ โดยเฉพาะความเคร่งครัดของฉันทลักษณ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ โคลงกลบท โคลงกระทู้ บังคับเอกโท และจำนวนคำไม่ผิดเพี้ยน อีกทั้งมีสัมผัสระหว่างบทด้วย ซึ่งส่วนใหญ่แต่งเรื่องละ 2 บท และพบการนำคำเก่ามาใช้ เช่นคำว่า เพียง ฟางเพียง ไซร์ บ บ ฝิ ผิวา ห่อน ส่วนในด้านเนื้อหา ปริมอาจได้แรงบันดาลใจจากการอ่านหรือศึกษาโคลงโบราณ เช่น โคลงโลกนิติหรือความเชื่อตามคำสอนในศาสนาพุทธเรื่องมงคลสูตร 38 ประการ จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการแต่งโคลงจนติดอยู่ในแบบแผน และกรอบความคิดของวรรณกรรมคำสอนว่า ต้องทำดีอย่าทำชั่ว คบคนดีอย่าคบคนชั่ว ต้องมีความกตัญญู มีความอดทน จึงจะพบความสุข จนแทบไม่เห็นมุมมองความคิดของเด็ก อ่านแล้วรู้สึกเหมือนผู้ใหญ่แต่ง เท่ากับว่าปริมสืบทอด (transmission) ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมคำสอน โดยไม่ได้สืบสรรค์ (creative perpetuation) หรือนำมาสร้างสิ่งใหม่ในทางของตน เมื่อรูปแบบและเนื้อหาสอดคล้องจนเห็นเป็นพลวัตของการสืบทอดตามขนบวรรณศิลป์ผู้อ่านที่เป็นผู้ใหญ่จะรู้สึกว่าถูกยึดเยี่ยชุดความรู้เรื่องศีลธรรมทั่วไป ส่วนเด็กอาจเข้าไม่ถึงสาระตลึงบางเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมอย่างแจ่มแจ้ง เพราะหนังสือกวีนิพนธ์เล่มนี้นำเสนอด้วยโคลงสี่สุภาพที่ต้องอ่านและแปลความหมายไปด้วย อย่างไรก็ตาม “ดวงตาหึ่งห้อย” เล่มนี้ถือ เป็นหนังสือกวีนิพนธ์ที่เกิดจากโครงการ “วิธีสมุดบันทึก” ซึ่งส่งเสริมให้เด็กคิด เขียนและอ่าน อีกทั้งยังเป็นผลงานจากความอดสาหะของเด็กหญิงคนหนึ่งที่ต้องการเป็นกวี รวมถึงความภาคภูมิใจของสำนักพิมพ์ที่ประสงค์สร้างความอัศจรรย์ใจและความประทับใจให้ผู้อ่านได้ข้คิดและทบทวนคุณค่า ความงาม ความหมายที่กวีเด็กหญิงมุ่งสื่อสารออกมา ทั้งนี้เพราะปัจจุบันกวีรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีใครเขียนงานแนววรรณกรรมคำสอนออกมาเท่าใดนัก

References

- Janchitman, S. (1986). **Kan sueksa choeng wikhro wannakam khamson praphet klon phleng yao nai ratchakan phrabat somdet Phranangklaochaoyuhua** (In Thai) [An analytical literature in the reign of King Rama III]. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Kaewkallana, N. (2018). **Kan suepsan nai kawiniphon Thai** (In Thai) [The creative perpetuation in Thai poetry]. Bangkok: Thammasart University.
- Phonamnuaiphon, S. (2019). **Duangta hinghoi** (In Thai) [The eyes firefly]. (2nd ed.). Bangkok: The Butterfly Children.
- Punnotok, T. (1982). **Wannakam thongthin** (In Thai) [Regional literature]. Bangkok: Odean Store.
- Tanboon, S. (2015). **Wannakam khamson khong Sunthonphu thi songphon to withichiwit khong khon nai sangkhom Thai** (In Thai) [Influence of Sunthonphu's didactic literature in Thai society] (Doctoral dissertation). Burapha University, Chon Buri.

แนะนำผู้เขียน

About Authors

กฤษฎา ศรีธรรมมา

การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย)
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Krisada Sridhamma

Master of Education (Thai Language)
Srinakharinwirot University Mahasarakham Campus
Associate Professor in Thai Language Program
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Rajabhat Maha Sarakham University

จุไรรัตน์ รัตติโชติ

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Jurairat Rattichot

Doctor of Philosophy (Thai)
Kasetsart University
Lecturer in the Program of Thai for Career
Faculty of Humanities and Social Sciences
Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

ชญดา วงษาวดี

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน
วิชาเฉพาะการสอนภาษาไทย)
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
นักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Chayata Wongsawadee

Master of Education (Curriculum and Instruction)
Major Elective Course in Teaching Thai
Faculty of Education Khon Kaen University
Post Graduate Student in the Program of
Curriculum and Instruction
Khon Kaen University

ชาคริต แก้วทันคำ

นิติศาสตรบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
นักวิจารณ์อิสระ

Chakrit Kaewtankham

Bachelor of Law
Faculty of Law
Ramkhamhaeng University
Freelance Critic

เชษฐา จักรไชย

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)
มหาวิทยาลัยพะเยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Chettha Chakchai

Doctor of Arts (Thai language)
University of Phayao
Assistant Professor in Thai Language Program
Faculty of Humanities and Social Sciences
Rajabhat Maha Sarakham University

นฤมล อินทร์ประสิทธิ์

ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน)
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อาจารย์ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Narumol Inprasitha

Doctor of Education (Curriculum and Instruction)
Faculty of Education Khon Khan University
Lecturer in Curriculum and Instruction program
Faculty of Education Khon Kaen University

นัยนา ประทุมรัตน์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์)
อาจารย์ประจำสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์
และสารสนเทศศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Naiyana pratoonrat

Master of Arts Program
(Library and Information Science)
Lecturer in in Library and Information Science
Program
Faculty of Humanities and Social Sciences
Rajabhat Maha Sarakham University

ปริญ นิลแสงรัตน์

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ฟิสิกส์)
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์ประจำสาขาวิชาฟิสิกส์
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Pariya Nilsaengrat

Master of Science (Physics)
Kasetsart University
Instructor in the Physics Program
Faculty of Science and Technology
Rajabhat Maha Sarakham University

ปาริชาติ โพธิ์

ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน)
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยพะเยา

Parichart Pothi

Doctor of Education (Curriculum and Instruction)
Kasetsart University
Assistant Professor in the School of Liberal Arts
University of Phayao

เมตตา เก่งชูวงศ์

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
(เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม)
มหาวิทยาลัยมหิดล
อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Metta kengchuwong

Master of Science
(Technology of Environmental Administration)
Mahidol University
Lecturer in Environmental Science Programme
Faculty of Science and Technology
Rajabhat Maha Sarakham University

วรวรรณ ศรียาภัย

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยพะเยา

Warawat Sriyabhaya

Doctor of Philosophy (Thai)
Mahasarakham University
Assistant Professor in the School of Liberal Arts
University of Phayao

ครินทร์ ทองธรรมชาติ

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การสอนเคมี)
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาเคมี
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Sarin Thongthummachat

Master of Science (Teaching Chemistry)
Chiang Mai University
Associate Professor in Chemistry Program
Faculty of Science and Technology
Rajabhat Mahasarakham University

ศิริลักษณ์ บัตรประโคน

การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย)
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Sirilak Batprakhon

Master of Education (Thai)
Faculty of Humanities
Srinakharinwirot University
Lecturer in Thai Language Program
Faculty of Humanities and Social Sciences
Rajabhat Maha Sarakham University

สังเวียน ปินะกาลัง

ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน)
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อาจารย์ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Sungwean Pinagalung

Doctor of Education (Curriculum and Instruction)
Faculty of Education Khon Kaen University
Lecturer in Curriculum and Instruction program
Faculty of Education Khon Kaen University

สาโรจน์ หมีแรด

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานดนตรี)
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรี
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

Saroj Meerat

Master of Arts (Music Management)
Faculty of Humanities and Social Sciences
Bansomdejchaopraya Rajabhat University
Lecturer in Music Program
Faculty of Humanities and Social Sciences
Kanchanaburi Rajabhat University

สุภาพร คงศิริรัตน์

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Supaporn Kongsirirat

Doctor of Arts (Thai)
Faculty of Humanities, Naresuan University
Associate professor in Thai language program
Faculty of Humanities, Naresuan University

อรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร

วิทยาศาสตร์สุขภาพบัณฑิต
(เภสัชเคมีและโภชนศาสตร์ทางการแพทย์)
คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์ประจำสาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Oranuch Wongwattanasathien

Doctor of Science (Pharmaceutical Chemistry
& Medical Nutrition)
Faculty of Pharmacy
Chulalongkorn University
Lecturer in Community of Public Health
Faculty of Science and Technology,
Rajabhat Maha Sarakham University

รูปแบบการตีพิมพ์ในวารสาร Format of Publication in Wiwitwannasan

ชื่อเรื่องภาษาไทย

(TH Sarabun PSK 20 point ตัวหนา)

Title in English

(TH SarabunPSK 20 point bold)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1¹ ชื่อผู้เขียนคนที่ 2² และชื่อผู้เขียนคนที่ 3³ (ภาษาไทย)

(TH Sarabun PSK 16 point ตัวหนา) กรณีมากกว่า 3 คนให้ใส่ชื่อผู้เขียนคนแรกและคณะ

Author Name 1¹ Author Name 2² Author Name 3³ (English)

(TH SarabunPSK 16 point Bold) in case of more than 3 authors,
use the name of first author et al.

¹Affiliation or University ² Affiliation or University ³ Affiliation or University

(TH SarabunPSK 14 point Normal) in case of more than 3 authors,

use the affiliation of first author et al.

E-mail address: xxxx (TH SarabunPSK 12 point)

Abstract (TH Sarabun PSK 16 point, bold, align text left)

Text's length is not more than 300 words (TH Sarabun PSK 16 point bold)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Keywords://aa//bb//cc// 3-5 words

(TH Sarabun PSK 16 point, normal, align text left, tap 2 spaces)

บทคัดย่อ (TH Sarabun PSK 16 point ตัวหนา ชิดซ้าย)

บทคัดย่อ ความยาวไม่เกิน 300 คำ (TH Sarabun PSK 16 point ตัวธรรมดา)

.....

.....

.....

.....

คำสำคัญ://กก//ขข//คค จำนวน 3-5 คำ

(TH Sarabun PSK 16 point ตัวธรรมดาชิดซ้าย เคาะระหว่างคำ 2 เคาะ)

บทนำ (Introduction) (TH Sarabun PSK 16 point ตัวหนา ชิดซ้าย)

เนื้อหา (Text).....

.....

.....

.....

.....

บททวนวรรณกรรม (Literature Review)

เนื้อหา (Text).....

.....

.....

.....

.....

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objective of Research)

1.
2.
3.
4.

วิธีการวิจัย (Research Method)

เนื้อหา (Text).....

.....

.....

.....

.....

ผลการวิจัย (Result of Research)

เนื้อหา (Text).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

อภิปรายผลและสรุปผล (Discussion & Conclusion)

เนื้อหา (Text).....

.....

.....

.....

.....

.....

หัวข้อ (TH Sarabun PSK 16 point ตัวหนา ขีดซ้าย)

เนื้อหา (TH Sarabun PSK เนื้อหา 16 point ตัวธรรมดา ตั้งค่าขีดซ้าย-ขวา ย่อหน้า 1 ซม.

เคาะ 0.5)

Heading (TH Sarabun PSK 16 point, bold, align text left)

Text (TH Sarabun PSK 16 point, normal, align text to both left and right,

indent 1 cm. tap 0.5)

เอกสารอ้างอิง (References)

เนื้อหา (Text).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

การนำเสนอตาราง รูปภาพ และแผนภูมิ (Fortmat of Table, Figure and Chart)

1. ตาราง (Table)

ตารางที่ x (TH SarabunPSK 16 point ตัวหนา ชิดซ้าย ตั้งค่าเป็น 1 คอลัมน์)

ชื่อตาราง (Th Sarabun PSK 16 point ตัวธรรมดา)

Table No. x (TH Sarabun PSK 16 point, bold, align text left, one column)

Title of table (TH Sarabun PSK 16 point, normal)

ตารางที่ 1 สรุปจำนวนคำยืมภาษาอังกฤษที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา

กลวิธีการยืมคำภาษาอังกฤษ	จำนวนคำ	ร้อยละ %
1.การยืมแบบทับศัพท์	221	60.88
2. การยืมแบบแปลศัพท์	124	34.16
3.การยืมแบบแปลปนทับศัพท์	8	2.02
4.การประสมคำ	7	1.93
5. การยืมแบบตัดพยางค์	3	0.81
รวม	363	100

2. รูปภาพ (Figure)

รูปภาพ x (TH SarabunPSK 16 point ตัวหนา กึ่งกลาง)

ชื่อรูปภาพ (TH Sarabun PSK 16 point ตัวหนา)

Figure x (TH Sarabun PSK 16 point, bold, center text)

Title of Figure, (TH Sarabun PSK 16 point, bold)

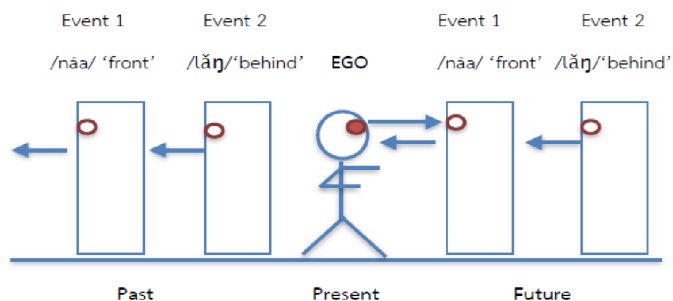

Figure 1: Ego-opposed Perspective

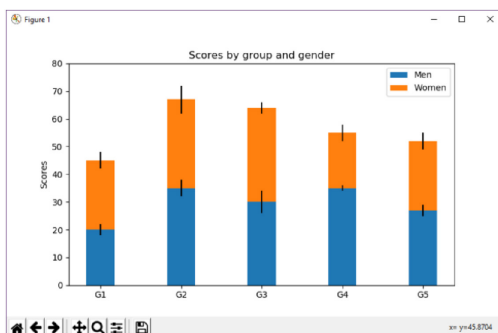
3. แผนภูมิ (Chart)

แผนภูมิ x (TH SarabunPSK 16 point ตัวหนา กึ่งกลาง)

ชื่อแผนภูมิ (TH Sarabun PSK 16 point ตัวหนา กึ่งกลาง)

Chart x (TH Sarabun PSK 16 point, bold, center text)

Title of Chart (TH Sarabun PSK 16 point, bold, center text)

แผนภูมิ 1 คะแนนตามกลุ่มและเพศ

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1. ความยาวของบทความ 12-25 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว (นับรวมรูปภาพ ตาราง เอกสารอ้างอิง และภาคผนวก)
2. รูปแบบตัวอักษร ให้จัดพิมพ์ด้วยแบบตัวอักษร TH SarabunPSK เท่านั้น
3. ชื่อเรื่องบทความภาษาไทย ขนาดตัวอักษร 20 pt. (ตัวหนา) จัดกึ่งกลางหน้ากระดาษ
4. ชื่อเรื่องบทความภาษาอังกฤษ ขนาดตัวอักษร 20 pt. (ตัวหนา) จัดกึ่งกลางหน้ากระดาษ
5. ชื่อผู้เขียนทุกคน ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา)
6. ชื่อสังกัดหน่วยงานหรือมหาวิทยาลัย ขนาดตัวอักษร 13 pt. (ตัวอักษรปกติ)
7. อีเมลของผู้แต่งที่ติดต่อ ขนาดตัวอักษร 13 pt.
8. เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาดตัวอักษร 16 pt. จัดชิดซ้าย ขวา พิมพ์ 1 คอลัมน์
9. คำสำคัญ ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) จัดชิดซ้าย
10. เนื้อหาคำสำคัญ ขนาดตัวอักษร 16 pt. วรรค 2 เคาะระหว่างคำ
11. ชื่อหัวเรื่อง ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) จัดชิดซ้าย ไม่ใส่เลขลำดับที่
12. เนื้อหาบทความ พิมพ์ 1 คอลัมน์ จัดให้ชิดขอบซ้ายขวา ขนาดตัวอักษร 16 pt.
13. เนื้อหาบทความ ย่อหน้า 1 ซม.
14. ชื่อตาราง ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) ให้ระบุไว้บนตาราง จัดชิดซ้าย ได้ตาราง ให้บอกแหล่งที่มาจัดชิดซ้าย ส่วนรายละเอียดตัวอักษรปกติ
15. ชื่อรูป ชื่อแผนภูมิ ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) ให้ระบุไว้ใต้รูป แผนภูมิ จัดกึ่งกลางหน้ากระดาษ ใต้รูปแผนภูมิให้บอกแหล่งที่มาจัดชิดซ้าย
16. ระยะขอบกระดาษ 1 นิ้ว (2.54 ซม.) เท่ากันทุกด้าน
17. หมายเลขหน้า ให้ใส่ไว้ตำแหน่งด้านล่างขวาตั้งแต่ต้นจนจบบทความ ขนาดตัวอักษร 16 pt.
18. ชื่อเอกสารอ้างอิง ขนาดตัวอักษร 16 pt. (ตัวหนา) จัดชิดซ้าย
19. เนื้อหาเอกสารอ้างอิง ขนาดตัวอักษร 16 pt. พิมพ์ 1 คอลัมน์

Preparation of Manuscript

1. Length of article about 12-25 ppages of A4 paper size, type one page (Including figure, table, reference and appendix)
2. Font type, type with font TH SarabunPSK only
3. Title of article in Thai, font size 20 pt. (bold) center text
4. Title of article in English, font size 20 pt. (bold) center text
5. Author's name, font size 16 pt. (bold)
6. Name of affiliation or university, font size 13 pt. (regular)
7. Corresponding author's E-mail, font size 13 pt.
8. Text of abstract in Thai and English, font size 16 pt. align text left, type one column
9. Keywords, font size 16 pt. (bold) align text left
10. Text of keywords, font size 16 pt. tap 2 spaces
11. Title of heading, font size 16 pt. (bold) align text left, no number
12. Text of article, type one column, align to both left and right, font size 16 pt.
13. Text of article, indentation 1 cm.
14. Title of table, font size 16 pt. (bold) given above table, align text left given below table, specifying source, align text left, in details use normal size
15. Title of figure, chart, font size 16 pt. (bold) given below figure, chart, center text, below figure and chart, specifying source, align text left
16. Margins, 1 inch (2.54 cm.) in all sides
17. Page number, given below on right side from beginning up to the end of article, font size 16 pt.
18. References, font size 16 pt. (bold) align text left
19. Text of references, font size 16 pt. typing in one column

ส่วนประกอบของบทความ

1. ชื่อเรื่องบทความ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
2. ชื่อผู้เขียนทุกคน (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
3. บทคัดย่อ ความยาวไม่เกิน 300 คำ และ คำสำคัญ 3-5 คำ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
4. เนื้อเรื่อง ประกอบด้วย
 - 1) บทความวิชาการ ประกอบด้วย บทนำ เนื้อหา และบทสรุป
 - 2) บทความวิจัย ประกอบด้วย บทนำ ทบทวนวรรณกรรม วัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย ผลการวิจัย อภิปรายผล สรุปผลการวิจัย
 - 3) บทวิจารณ์หนังสือ ประกอบด้วย ส่วนนำ บทวิจารณ์ และ บทสรุป
5. เอกสารอ้างอิง
6. รูปภาพ แผนภูมิ ตารางประกอบ หรืออื่นๆ ต้องมีหมายเลขกำกับในบทความ อ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลให้ถูกต้อง ชัดเจน และไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น ใช้รูปภาพสีหรือขาว-ดำที่มีความคมชัดและ แนบภาพถ่ายต้นฉบับหรือไฟล์รูปภาพแยกต่างหากมาพร้อมกับบทความด้วย

Element of Article

1. Title of article (Thai & English)
2. Name of authors (Thai & English)
3. Abstract, with length not more than 300 words and keywords of 3-5 words (Thai & English)
4. Text including
 - 1) Academic article including introduction, body and conclusion
 - 2) Research article including introduction, literature review, objective, research method, discussion and conclusion
 - 3) Book review including introduction, critical review and conclusion
5. References
6. Figure, chart, table including and so on must have specific number in article, reference to source of data should be made correct, clear and not violate the copyright of other, use the color or black and white image with high definition and enclose the original image or file of image separately along with article

คำแนะนำในการเขียนอ้างอิง

การเขียนรายการอ้างอิงใน วารสาร วิจิตรวรรณสาร กองบรรณาธิการได้ใช้รูปแบบการเขียนอ้างอิงแบบ APA Style ของสมาคมจิตวิทยาของอเมริกา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 ปีคริสต์ศักราช 2010 โดยปรับปรุงเล็กน้อยให้เข้ากับบริบทของวารสารไทย รูปแบบการเขียนอ้างอิงแบบ APA Style ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) การอ้างอิงในเนื้อหา 2) การเขียนอ้างอิงท้ายบทความ

1. การอ้างอิงในเนื้อหา

การอ้างอิงในเนื้อหาเป็นการอ้างอิงในระบบนามปี โดยระบุชื่อผู้แต่ง และปีที่พิมพ์ เพื่อเป็นการแนะนำผู้อ่านไปยังแหล่งข้อมูลที่อ้างอิงท้ายเล่มที่มีการจัดเรียงตามลำดับตัวอักษร การอ้างอิงในเนื้อหา มี 2 ลักษณะ คือ การอ้างอิงผู้แต่งก่อนข้อความ และ การอ้างอิงผู้แต่งท้ายข้อความ

1.1) การอ้างอิงผู้แต่งก่อนข้อความ

ในกรณีที่อ้างอิงผู้แต่งก่อนข้อความ ถ้าชื่อของผู้แต่งที่เป็นชื่อคนไทย ให้ใช้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษแทน โดยใช้นามสกุลผู้แต่ง ตามด้วยปีที่พิมพ์เป็นปีคริสต์ศักราชในวงเล็บ ในกรณีที่อ้างอิงแบบสรุปความและใช้เครื่องหมายจุลภาคตามด้วยเลขหน้าในวงเล็บในกรณีที่อ้างอิงแบบระบุหน้าที่อ้างอิง หน้าใดหน้าหนึ่งเป็นการเฉพาะ ตัวอย่างเช่น

Triwiset (2018) พบว่า..... หรือ

Triwiset (2018, p. 4) พบว่า.....

1.2) การอ้างอิงผู้แต่งท้ายข้อความ

ในกรณีที่อ้างอิงผู้แต่งท้ายข้อความ ถ้าชื่อผู้แต่งเป็นชื่อคนไทย ให้ใช้การอ้างอิงโดยใช้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษแทน โดยใช้นามสกุลผู้แต่งและปีที่พิมพ์เป็นปีคริสต์ศักราช ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาคหลังชื่อผู้แต่งในวงเล็บในกรณีที่อ้างอิงแบบสรุปความ หรือ เครื่องหมายจุลภาคหน้าเลขหน้าในวงเล็บในกรณีที่อ้างอิงหน้าใดหน้าหนึ่งเป็นการเฉพาะ ตัวอย่างเช่น

การศึกษาเกี่ยวกับภาษาถิ่นไทยในจังหวัดบุรีรัมย์.....(Triwiset, 2018) หรือ

การศึกษาเกี่ยวกับภาษาถิ่นไทยในจังหวัดบุรีรัมย์.....(Triwiset, 2018, p. 4)

1.3) การอ้างอิงแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ

ในกรณีที่อ้างแหล่งข้อมูลทุติยภูมิในตัวบทความให้ใช้นามสกุลผู้แต่ง ตามด้วยปีคริสต์ศักราชในวงเล็บและ ตามด้วยข้อความในภาษาอังกฤษว่า ‘as cited in’ ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งที่อ้าง ส่วนการอ้างอิงในรายการอ้างอิง ให้ใช้เอกสารอ้างอิงที่ผู้เขียนบทความใช้ไม่ใช้การอ้างอิงของผู้แต่งเอกสารต้นฉบับ ตัวอย่างเช่น

การศึกษาภาษาไทยของ Kingkham (2015, as cited in Triwiset, 2018, p. 23)

1.4) การอ้างอิงการสัมภาษณ์บุคคล

ในกรณีที่อ้างอิงบทสัมภาษณ์บุคคลซึ่งไม่อยู่ในรูปแบบการตีพิมพ์ที่ไม่สามารถสืบค้นโดยผู้อ่านได้ให้อ้างอิงเฉพาะภายในตัวบทความเท่านั้น โดยไม่ต้องอ้างอิงในรายการอ้างอิง ให้ใช้ชื่อตัวและนามสกุลผู้แต่งตามด้วยข้อความในภาษาอังกฤษว่า personal communication ตามด้วยเดือน วัน ปี ในวงเล็บ ตัวอย่างเช่น

Bunsanoe Triwiset (personal communication, July 5, 2019)

2. รายการอ้างอิง

2.1) การอ้างอิงผู้แต่งคนเดียว

การเขียนรายการอ้างอิงท้ายบทความ ในกรณีที่อ้างอิงผู้แต่งคนเดียวในลำดับเดียวกันให้เรียงลำดับโดยใช้ปีที่พิมพ์ก่อนเป็นหลัก เช่น

Kingkham, W. (2000). *Thai dialect*. Bangkok: Kasetsart University Press.

Kingkham, W. (2001). *Foreign language in Thai*. Bangkok: Kasetsart University Press.

2.2) การอ้างอิงผู้แต่งคนเดียวในปีเดียวกัน

การอ้างอิงผู้แต่งคนเดียวที่ตีพิมพ์ในปีเดียวกัน ให้ใช้อักษรอังกฤษว่า a หรือ b เป็นต้นกำกับภายหลังปีที่พิมพ์ภายในวงเล็บ ตัวอย่างเช่น

Anant, P. (2001a). *A study of Isan proverbs*. Buriram: Anukun Kanphim.

Anant, P. (2001b). *A comparative study of Thai proverbs*. Surin: Wirat Kanphim.

2.3) การอ้างอิงบทความที่เป็นภาษาไทย

ในการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่เป็นภาษาไทย ตามรูปแบบของ วารสารวชิรวรรณสาร ในกรณีที่ขี้อบทความเป็นภาษาไทย ให้ใช้การถ่ายเสียงไทยเป็นอักษรโรมัน โดยใช้ชื่อสกุลผู้แต่งขึ้นก่อน ตามด้วยชื่อตัวเป็นตัวย่อ โดยใช้โปรแกรมถอดอักษรไทยเป็นอักษรโรมัน ที่พัฒนาโดยภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามด้วยข้อความในภาษาอังกฤษ ในวงเล็บว่า In Thai และ คำแปลเป็นภาษาอังกฤษ ในวงเล็บเหลี่ยม [...] เฉพาะขี้อบทความเท่านั้น ส่วนขี้อวารสารและขี้อสำนักพิมพ์ ให้ถอดอักษรไทยเป็นอักษรโรมันอย่างเดียวโดยไม่ต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษ ดังตัวอย่าง

- Triwiset, B. (2018). **Phasasat phasa thai** (In Thai) [Thai linguistics].
Buriram: Winai Printing Press.
- Phonpradapphet, P. (2017). *Uppalak nai phasa thai* (In Thai)
[A conceptual metaphor in Thai]. **Wiwitwannasan**, 1 (1), 25-35.

Guideline for Writing References

For the writing references in Wiwitwannasan Journal, the editorial board adopts the publication manual of American Psychological Association 6th edition published in 2010 with slightly amendment to the context of Thai Journal. The citation in APA style consisted of 2 parts: 1) in text citation and 2) reference list.

1. In Text Citation

The citation in the text is reference in the author-date system by specifying the author's name and year of publication as recommendation for readers to go to the referenced source at the end of the academic papers, which is arranged in alphabetical order. The citation in the text has two aspects: narrative citation and parenthetical citation.

1.1) *Narrative citation*

In case of narrative citation, if the name of author is Thai name, use English name in place of Thai name, by placing the surname of author followed by year of publication in parenthesis in case of summary of text and use comma before page number in parenthesis in case of citing specific page number, for instance

Triwiset (2018) found that.....or

Triwiset (2018, p.4) found that.....

1.2) *Parenthetical citation*

In case of parenthetical citation, if the name of author is Thai name, use English name in place of Thai name, by placing surname of author followed by year of publication in parenthesis in case of summary of text or place surname of author followed by comma, page number in parenthesis,

in case of citing specific page number, for instance

A study of Thai dialect in Buri Ram province.....(Triwiset, 2018)

or

A study of Thai dialect in Buri Ram province.....(Triwiset, 2018, p.4)

1.3) Citing secondary source

In case of citing secondary source in the text, use surname of author followed by year and text in English ‘as cited in’ followed by surname of author who cited; but in reference list, use the source of author of article, but not the source of original author, for instance

A study of Tai dialect of Kingkham (2015, as cited in Triwiset, 2018, p.23)

1.4) Citing personal interview

In case of citing the personal interview that is not in publication which is not recoverable by reader, cite it only in the text, but not in the reference list, using name and surname of author followed by text in English ‘personal communication’ separated by month day, year in parenthesis, for instance

Bunsanoe Triwiset (personal communication, July 5, 2019)

2. Reference list

2.1) Citation of same author

In citing the source in reference list, in case of citing the same author in the same year, arrange it in order of year, for instance

Kingkham, W. (2000). **Thai dialect**. Bangkok: Kasetsart University Press.

Kingkham, W. (2001). **Foreign language in Thai**. Bangkok: Kasetsart University Press.

2.2) Citation of the same author in the same year

In citing the same author in the same year, use letter a or b etc. after the year of publication in parenthesis, for instance

Anant, P. (2001a). **A study of Isan proverbs**. Buriram: Anukun Kanphim.

Anant, P. (2001b). **A comparative study of Thai proverbs**. Surin:
Wirat Kanphim.

2.3) Citation of article in Thai language

In citation of source in Thai language by style of Wiwitwannasan Journal, in case of the title of article in Thai, use Thai Romanization, by placing surname of author followed by name in abbreviation, using program Thai Romanization developed by the Department of Linguistics, Chulalongkorn University, followed by text 'In Thai' in parenthesis and English translation in square brackets [...] only the title of article, but for the title of journal and press, use Thai Romanization only, but not English translation, for instance

Triwiset, B. (2018). **Phasat phasa thai** (In Thai) [Thai linguistics].
Buriram: Winai Printing Press.

Phonradapphet, P. (2017). *Uppalak nai phasa thai* (In Thai)
[A conceptual metaphor in Thai]. **Wiwitwannasan**, 1 (1), 25-35.

ตัวอย่างการเขียนอ้างอิง

Reference Examples

1. Book with a single author (หนังสือที่มีผู้แต่งคนเดียว)

Author, Initial(s). (Year). **Title of work**. Location: Publisher.

Bolton, A. (2000). **Managing the academic unit**. Philadelphia: Open University Press.

2. Book with two authors (หนังสือที่มีผู้แต่งสองคน)

Author#1, Initial(s), & Author#2, Initial(s). (Year). **Title of work**. Location: Publisher.

Bryan, C., & Clegg, K. (2006). **Innovative assessment in higher education**. London: Routledge.

3. Print journal article (บทความในวารสารที่ตีพิมพ์)

Author#1, Initial(s), & Author#2, Initial(s). (Year). Title of article. **Title of Journal**, Volume number (Issue number), Pages.

Murphy, A., & Shuttleworth, I. (1997). Education, Religion and the “First Destinations” of recent school-leavers in Northern Ireland. **The Economic and Social Review**, 28 (1), 23-41.

4. E-journal article (บทความในวารสารออนไลน์)

Author#1, Initial(s), & Author#2, Initial(s). (Year). Title of article. **Title of Journal**, Volume number (Issue number), Pages. Retrieved from <http://database>

Dahl-Michelsen, T., & Solbrække, K. N. (2014). When bodies matter: Significance of the body in gender constructions in physiotherapy education. **Gender & Education**, 26 (6), 672-687. Retrieved from <http://ebscohost.com>

5. Newspaper article (บทความในหนังสือพิมพ์)

Author, Initial(s). (Year, Month Day). Article title. **Newspaper title**. p. xxx.

Finley, R. (2014, March 29). Prospects still slim for major pick-up of global economy. **The Irish Examiner**, p. 27.

6. Technical & Research Reports (รายงานวิชาการ/รายงานวิจัย)

Author, Initial (s). (Year). **Title of report**. (Report No. if given). Location: Publisher.

Amendt, T., & Bousquet, Y. (2006). **Creating a culturally affirming learning community** (Project 76). Canada: Dr. Stirling McDowell Foundation for Research into Teaching.

7. Master's Theses and Doctoral Dissertations (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต/ดุษฎีบัณฑิต)

Author, Initial(s). (Year). **Title of the work**. (Doctoral dissertation / Master's thesis). Name of Institution, Location.

Meehan, D. (2007). **An exploration of the relationship between poet and the community based on the work of three contemporary Irish poets** (Master's thesis). DCU, Dublin.

8. Conferences, symposia and meetings (งานประชุมวิชาการ/การประชุมสัมมนา)

Author, Initial(s). (Year). Title of the contribution. **Title of the conference/meeting** (pp.xx-xx). Location: Publisher.

Noak, M. (2009). State policy support for school health education. **Mathematical Proceedings of the 53rd annual meetings of the Royal Irish Academy** (pp.69-98). Dublin: Royal Irish Academy.

9. Website / Document on the Internet (เว็บไซต์ /เอกสารในอินเทอร์เน็ต)

Author, Initial(s). (Date of publication when available; n.d. if not available). Title of article. **Title of website**. Retrieved from <http://xxx.xxx>

Zimmer, A. (2015, October 13). Increase in homelessness affecting city real estates. **The Awl**. Retrieved from <http://www.dnainfo.com/newyork/20151013/murray-hill/increase-homelessness-affecting-city-real-estatebrokers-say>

10. Music recording (การบันทึกเสียง)

Writer, Initial(s). (Year). Title of song. [Recorded by Artist, if different from writer]. On **Title of album** [CD, record, cassette, MP3, etc.] Location: Label.

Kidjo, A. (2003). The sun shines in the Benin. On **African playground** [CD]. New York: Putumayo Kids.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับแนวพระราชดำริด้านสาธารณสุข

King Chulalongkorn and the Concepts of Public Health

สุภาพร คงศิริรัตน์

Supaporn Kongsirirat

พหุวิทยาการภูมิปัญญาของชาวอีสานในการดูแลสุขภาพ

Multidisciplinary Isan Wisdom in Health Care

กฤษฎา ศรีธรรมมา / เชษฐา จักรไชย / ศรีนทร์ ทองธรรมชาติ /

อรนุช วงศ์วัฒนาเสถียร / เมตตา เก่งชูวงศ์ / นัยนา ประทุมรัตน์ / ปริย นิลแสงรัตน์

Krisada Sridharmma / Chettha Chakchai / Sarin Thongthummachat /Oranuch Wongwattanasathien /

Metta kengchuwong / Naiyana Pratoomrat / Pariya Nilsaengrat

สาระัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

Themes in Contemporary Local Nirat Literatures

วรวรรณ ศรียามภัย / จุไรรัตน์ รัตติโชติ / ปาริชาติ โพธิ

Warawat Sriyabhaya / Jurairat Rattichot / Parichart Pothi

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยของครูที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษา

Method in Thai Language Learning Management of Teacher Effecting

Learning Process of Primary School Students

ชญดา วงษาวดี / สังเวียน ปินะกาลัง / นฤมล อินทร์ประสิทธิ์

Chayata Wongsawadee / Sungwean Pinagalong / Narumol Inprasitha

การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

Using Folk Wisdom of Klang Muen Village, Klang Muen Sub-district,

Mueang District, Kalasin Province

ศิริลักษณ์ บัตรประโคน

Sirilak Batprakhon

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีร้อยพรรษา: ตำบลหนองบัว

อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

A Guideline on Conservation and Inheritance of Roiphansa Tradition:

Tambon Nongbua Amphoe Mueang Kanchanaburi Changwat Kanchanaburi

สาโรจน์ hmeerat และคณะ

Saroj Meerat and others

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

บทวิจารณ์“แสงหิ่งห้อยเปล่งไฟ จูดย้อยในจักรวาล” กับการสืบทอดด้านเนื้อหาการสอน

Review of “The tiny light of a firefly in the universe” and the inheritance of teaching contents

ชาคริต แก้วทันคำ

Chakrit Kaewtankham